



באתי לאגני ה'תש"כ



באתי לרגני ה'תש"כ

©

כל הזכויות שמורות

5780 ~ 2020

Printed in the USA

להערות והזמנות:

umedayeik@gmail.com

פתח דבר

לקראת היום הבהיר יו"ד שבט – שבעים שנה – הבא עלינו לטובה, ובהמשך למה שהו"ל בשנים האחרונות¹, הגנו מוציאים לאור תדפיס מהספר "ומדייק במאמר" (הנמצא בשלבי העריכה), על המאמר ד"ה באתי לגני ה'תש"כ, הכולל לשון קדשו של רבינו באמירת המאמר (בלשון אידיש), עם הערות וצינונים בדרך אפשר מאת המו"ל (על חלקים מהמאמר) – הנקראים בשם "דקדוקי תורה" (ע"פ ל' אדה"ז בתניא קו"א קס, ב), אשר כשם כן כוונתם, לגלות עוד יותר איך שכל דברי רבינו הם מדויקים בתכלית – התיבות שנראים כמקור ללשונו הק' הודגשו באותיות כאלו – וכדי ש"מזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו"² הקדושה, הטמונה בכל שורה ואות מהמאמר. ובסופו באו גם "מילואים לדקדוקי תורה", לתוספת ביאור, מקורות נוספים, וכיו"ב. ותקוותינו שהספר יעזור ללומדי המאמר לעיין ולהתעמק בו בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד", וגם יסייע להם בקיום הוראת רבינו הק' לכתוב הערות וכיאוורים בהקובצים הנדפסים מזמן לזמן.

* * *

לתועלת הלומדים, צויין *כוכב* כזה *לפני* תיבות מהמאמר שרבינו שם עליהם דגש.

ומצד ריבוי הצינונים שב"דקדוקי תורה" הנ"ל, נכתבו הצינונים בסגנון יותר קצר מהרגיל, למען ירוץ בו הקורא – וכמו בצינונים לספרי המאמרים תרכ"ו-תשנ"א הושמט הראשי תיבות "סה"מ", וצויין: "תרכ"ו ע' רב" וכיו"ב. ועד"ז ברוב סדרת "מאמרי אדה"ז", צויין רק: "תקס"ח ח"ב ע' תרפז" וכיו"ב. ובשאר כרכי הסדרה (שאינם ע"ס השנים), וכן בסדרת "מאמרי אדה"א", הושמטה תיבת "מאמרי", וצויין: "אדה"ז הקצרים ע' כד" ו"אדה"א שמות ח"א ע' קנח", וכיו"ב. וכל ספר שהופיע בב' מהדורות ונשתנו מספרי עמודיו, צויינו מספרי מהדורה הישנה בסתם, ומספרי מהדורה החדשה בסוגריים, כמו: "תרס"ו ע' תקמד [ס"ע תשטז]", וכיו"ב.

היות שישנם הרבה ציונים לד"ה באתי לגני ה'שי"ת והדרושים השייכים אליו, נציין בזה את מקום מוצאם של דרושים אלו, והקיצורים שהשתמשנו בהם בתוך הספר:

(1) תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תש"ז (נ.י. תשע"ז). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תש"ז (נ.י. תשע"ז). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ח (נ.י. תשע"ח). תדפיס מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשי"ט (נ.י. תשע"ט).

(2) ע"ד ל' אדה"ז בתניא שם, וע"פ מארוז"ל (כ"ר פס"ז, ח. ועוד) שצדיקים דומים לבוראם.

שתי ידות אוה"ת – אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תקיג'א'תקטז.

שתי ידות תר"ל – סה"מ תר"ל ע' צא"צו. [אתם נצבים תרל"א – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תקכד'תקלג. אתם נצבים תרנ"ג – סה"מ ליקוט ח"ב ע' היא. אתם נצבים אעת"ר (הנחת ר"א סימפסאן) – סה"מ אעת"ר ע' רנה'רסא.]

שתי ידות תרל"ג – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קניקנו.

תרל"ג מהדו"ק – באתי לגני תרל"ג מהדורא קמא – סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקסג'תקסח [ולהעיר ממז"ש שם ע' תקסג בהערה מגוכתי"ק בראש העמוד: "הנחה ישנה והלשון אינו טוב והמכוון אמת"].

תרל"ג – באתי לגני תרל"ג (מהדורא תנינא) – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קא"קיא [תרמ"ד ע' רצז'דש].

תרנ"ח – באתי לגני תרנ"ח – סה"מ תרנ"ח ע' רח'ריד.

תרפ"ו [תרצ"ב] – באתי לגני תרפ"ו [תרצ"ב] – סה"מ קונטרסים ח"א רכו, ב – רלד, ב [תרפ"ו ע' רלא'רמג. תרצ"ב ע' רפח'דש].

והבריה תרצ"א – והבריה התיכון תרצ"א (חלק ממנו) – סה"מ קונטרסים ח"א קנח, א – קנט, ב [תרצ"א ע' קפז'קצ].

תרצ"ט – באתי לגני תרצ"ט – סה"מ קונטרסים ח"ב תיד, ב – תיו, ב [תרצ"ט ע' 123-131].

תש"י – המשך באתי לגני ה'שי"ת – מאמר א (סעיפים א'ה): סה"מ תש"י ע' 111-118. מאמר ב (סעיפים ו'י): שם ע' 119-125. מאמר ג (סעיפים יא'טו): שם ע' 131-137. מאמר ד (סעיפים טז'כ): שם ע' 151-155.

* * *

וזאת למודעי, אשר מנהג רבותינו נשיאינו לדורותיהם הוא, שכתובת דרושי הדא"ח שלהם (הן בעצמם, והן ע"י מניחים) היא בלשון הקודש (בדרך כלל), ולכן אין מכוונת ספר זה לשמש כתחליף ללימוד מתוך הנחה מהמאמר שבלשון הקודש. ולאידך, הורה רבינו³ ש"בכדי צו פארשטיין די אמיתית הכוונה פון די "דברי תורה" פון רבותינו נשיאינו

(3) לקו"ש חכ"א ע' 448 (משיחת ש"פ יתרו תשמ"א).

איו ניט מספיק לערנען זיי ווי זיי זיינען איבערגעזעצט געווארן אין לשון קודש דורך אנדערע, און מען מוז אנקומען צו די ווערטער וואס זיי האבן געזאגט אין אידיש, כמוכן מאגה"ק שם⁵.

גם כדאי לציין⁶, שבשיחת ש"פ נשא תשמ"ג (התועדויות ח"ג ע' 1594 ואילך – בלתי מוגה) איתא:

"דובר כמ"פ שבמקום להתפלל בדיוקי הלשונות בענינים שנתבארו בהתועדות, אם כך הי' הלשון או כך הי' הלשון וכו' – מוטב לעיין במקורות שמהם הובאו הדברים שנתבארו בהתועדות, ובפרט שלאחרונה נהוג לציין את מקור הדברים כו'. ובפשטות: כאשר מתפללים בדיוקי לשונות כו' – הרי יתכן שלשון מסויים לא הי' בתכלית הדיוק כו', פליטת הפה, וכיו"ב. ולכן ביקשתי כו"כ פעמים שיעיניו במקורות המצויינים כו' ועי"ז יבינו את תוכן הענין לאשורו (ובדרך ממילא יחסכו את השקו"ט בדיוקי הלשונות כו').

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי⁷ שאדמו"ר האמצעי לא רצה שיעמדו על דיוקי הלשונות בדבריו כו'. בנוגע לאדמו"ר הזקן, הרי ידוע עד כמה מדייקים בלשונו . . . בנוגע לאדמו"ר האמצעי, לא היתה דעתו נוחה מזה שדייקו בלשונו כו'. והוקשה לי בזה ב' דברים: (א) מכיון שאדמו"ר האמצעי הי' "ממלא מקומו" של אדמו"ר הזקן, וכידוע ש"ממלא מקום" ענינו שהוא ממלא את כל המקום של קודמו (בכל הפרטים כו') – כיצד יתכן חילוק כזה בין אדמו"ר הזקן לאדמו"ר האמצעי? (ב) לשם מה סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור זה, מה נוגע ענין זה אלי?

והביאור בזה: לשונו של אדמו"ר הזקן הוא בקיצור נמרץ – לשון קצרה, ולכן מדייקים בלשונו בתכלית הדיוק כו'. ולעומת זאת – לשונו של אדמו"ר האמצעי הוא בתכלית ההרחבה – "רחובות הנהר" . . . ומפני גודל האריכות וההרחבה . . . אי אפשר לכווין⁸ בנוגע לדיוקי הלשונות בתכלית הדיוק כו'.

(4) ובהע' 16 שם: "משא"כ הענינים שנכתבו בלה"ק ע"י רבותינו".

(5) סימן כה (קמא, א).

(6) בהבא לקמן ראה גם שערי לימוד החסידות ע' עב-עג, וש"נ.

(7) ראה גם רשימות חוברת קעט ע' 12 [313]. רשימת היומן ס"ע קן מ"חורף תרצ"ה. וויז": "האמצעי לא הי' רוצה אז מ'זאל היטען ווערטער. וכן אצל הצ"צ ומהרש"ע. על של אדה"ז הקפידו. אדה"ז הי' מקפיד שדייקו בתיבות ג"כ".

(8) ולהעיר שבהמשך השיחה (התועדויות שם ס"ע 1595 ואילך) מזכיר מ"ש בלקולו"צ (אגרות ע' רסו) ש"כל מה שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ . . . כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהם ממש . . . ההלכה שעל' אמרו אח"כ שבדו"ת היא כולם ממש אמר ה' . . . וה' עצמו אמר ההלכה והוא אמר שבדו"ת היא".

והשייכות דסיפור זה אלי (שלכן סיפר לי זאת כ"ק מו"ח אדמו"ר) מובנת אף היא – שהרי גם אני צריך לבקש שלא יתפלפלו בדיוקי הלשונות כו', אלא להתרכז בעיון והבנת תוכן הענין, ע"פ מקורות המצויינים כו".

אך לכאורה משמע (מהל' הבלתי מוגה): (א) שהפלפול ששולל הוא דוקא כזה שלא הי' שייך אם היו מעיינים תחילה בהמקורות שצויינו. (ב) שאפילו בגודל האריכות וההרחבה דאדמו"ר האמצעי הי' אפשר לכיין את הל' בדיוק, רק שלא הי' בתכלית הדיוק (כפי שהי' אצל אדה"ז). (ג) שמה שרבינו הוצרך לבקש שלא יתפלפלו הי' רק מרומז בהסיפור דאדמו"ר האמצעי, אבל אינו אותו הענין שהי' אצל אדה"א. כי אדה"א לא רצה בזה מצד גודל האריכות וההרחבה שלו – היינו מצד המשפיע, ואילו רבינו הוצרך⁹ לבקש ע"ז מפני התוצאות¹⁰ של העדר העיון בהמקורות – היינו מצד גישת המקבלים¹¹.

* * *

תודתנו נתונה בזה לספריית אגודת חסידי חב"ד עבור עזרתם, וכן לספריי' הלאומית שברושלים תובכ"א.

הספר נערך ע"י הרה"ת ר' זאב וואלף בער שי' אדלר.

* * *

(9) וע"ד הצחות י"ל, שבתשד"מ גם אדה"ז הי' צריך לבקש כן, מאותו הטעם – כמ"ש בשיחת ליל י"ב סיון תשד"מ (שיחה ג – 10:30 – ראה התוועדויות ח"ג ע' 1985 ואילך): "וואס אט דא האט זיך אנגעהויבען, כמדובר כמה פעמים, אז מ'כאפט זיך אן אן א ווארט, און מ'פארגעסט אויפן תוכן הענין, במילא ווערט שאלות ופירוקי ותירוצים און הסברות און טוחן הרים זה בזה – עוקר הרים וטוחנן זה בזה, מיטן גאנצן שטרעם . . . (14:10) כאמור, פון וואנעט קומט די גאנצע קשיא? ווארום מ'האט זיך אנגעכאפט אן די ווערטער פון דעם אלטן רבי'ן, אן די ווערטער פון "הלכות הלכות" – אן קיין שימת לב, בנוגע צו וואס זיינען געזאגט געווארן די ווערטער פון קונטרס אחרון, און בנוגע צו וואס פאר א ענין איז געזאגט געווארן דאס וואס דער רמב"ם שרייבט בהקדמתו לשלחן ערוך".

(10) ראה מה שמבהיר רבינו בהמשך לשיחה הנ"ל בפנים (ע' 1595), בנוגע "לכל השאלות המשוונות ששאלו ופלפלו" במ"ש בהתוועדות קודמת.

(11) וראה גם שיחת ש"פ תולדות תשד"מ (התוועדויות ח"א ע' 517): "לפעמים מתפלפלים בענין מסויים, בדיוקי התיבות וכיו"ב, ומרוב הדיוק בתיבות שבהם מלובש נושא הענין, שוכחים אודות תוכן הענין עצמו. [ולדוגמא . . . כאשר מדייקים בפירוש רש"י . . .] וזוהי שורש הטעות בכל השקו"ט המיותרת, שהרי אם היו שמים לב לתוכן הענין, היו רואים שהקושיא מעיקרא ליתא". ש"פ חוקת תשד"מ (התוועדויות ח"ג ע' 2082): "וכמדובר כמ"פ ש"תופסים" כמה תיבות, מבלי לראות מהו התוכן דכללות הענין, ביחס לאיזה ענין נאמרו תיבות אלו, וכיו"ב, ובהתאם לכך ממהרים להסיק מסקנות ולשאל קושיות, וזאת – בה בשעה שהדברים פשוטים כל כך, עד שלא עלתה על דעתי שיש צורך להבהיר ולשלוף זאת".

ובעמדינו ביום הבהיר ה' טבת, יום שנקבע¹² ל"יום סגולה" ו"עת רצון" בכל הקשור לנצחונם של הספרים (ע"י הלימוד בהם כו'), "יום¹³ זה, וואס דאס איז דאך פארבונדן אויכעט מיט דער שחרור פון ספרים, און פדיון שבויים פון ספרים",

ומכיון ש"אז¹⁴ ס'קומט צו נאך א ספר, קומט צו אין די אלע ספרים וואס מ'האט פריער – נאך פאר דעם – כמובן בפשטות, אז דורך דערויף וואס ס'קומט צו די ידיעות שבספר החדש, קומט צו אויכעט א הוספה אין די ידיעות אין די ספרים וואס מ'האט געלערנט נאך פאר דעם, אדער מ'גייט לערנען – און די ספרים האט מען שוין – און מ'גייט לערנען, נאך אמאל איבערלערנען, וכיוצא בזה",

והיות "אז¹⁵ ס'דאך דא א קבוצה פון ספרים וואס ווארטן נאך אויף זייער פדיון שבויים, אז זיי זאלן אומגעקערט ווערן צו זייער אמת'ן בעל הבית, וואס דאס איז דאך נשיא דורינו, דער רבי דעם שווער, אין זיינע ד' אמות",

הנה יהי רצון שספר הנוכחי (והלימוד בו) "זאל¹⁶ נאך מערער צוהיילן אומקערן די אומקערונג פון די ספרים האמורים, נוסף אויף די ספרים וואס זיינען שוין אומגעקערט געווארן, צוזאמען מיט די כתבי יד המצורפים לספרים אלו. ועוד והוא העיקר, אז דאס זאל גייען צוזאמען – ואדרבה, והוא העיקר – צוזאמען מיט די גאולה, און די סיום הגאולה, די התחלת הגאולה צוזאמען מיט סיום הגאולה בפשטות, על ידי האמור ומוזכר לעיל, אז "בנערינו ובקנינו ובכנינו ובבנותינו", צוזאמען מיט אלע ספרים, צוזאמען מיט די ספרים וואס מ'האט שוין אומגעקערט – און כתבי יד – און וואס מ'וועט אומקערן תיכף ומיד ממש, ועוד והעיקר, אין א פרשיות פון "בנערינו ובקנינו ובכנינו ובבנותינו", האנשים והנשים והטף, איז "ארו עם ענני שמיא", צוזאמען מיט די החלטות טובות בנוגע צו צדקה און צו מעשים טובים בכלל ובפרט – וועט מען גלייך זיין (כמדובר) בארצנו הקדושה, דארטן ירושלים עיר הקודש, ובהר הקודש, ובבית המקדש השלישי, ותיכף ומיד ממש!"

מכון "יד מנחם"

ה' טבת, ה'תש"פ

שנת השבעים לנשיאות רבינו

שלישים ושלוש שנה ל"דידן נצח" דספרי וכתבי רבותינו נשיאינו

(12) סה"ש תשמ"ח שם. תש"נ ח"א ע' 207, הע' 69 בשוה"ג.

(13) שיחת אור לה' טבת תשנ"ב (שיחה ב – 0:45).

(14) שם (0:10).

(15) שם (1:00).

(16) שם (1:40).

בס"ד. יו"ד שבט, ה'תש"ב

[באתי לגני אחותי פלה, זאגט² ער זיך³ אויף⁴ דערויף אין⁵ מדרש, לגני⁶ – לגנוני, <למקום⁷ שהי' עיקר שכי...> למקום⁸ שהי' עיקרי שם,

דקדוקי תורה כח

- 1 [שה"ש ה, א – ההקלטה מתחילה מ"גני"]. תש"י (רס"א), וכל הדרושים: "באתי לגני אחותי כלה".
- 2 תש"י, תרצ"ט, תרל"ג מהדו"ק: "ואיתא...", וכן ("ואי...") בתרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח. תרל"ג: "ופי". וכבפנים כ"ה גם בתש"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תשכ"א (0:04), ועוד. ועד"ז תש"מ (0:02). וראה הערה הבאה.
- 3 כ"ה גם בתש"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תשכ"א (0:04), ועוד. ואולי י"ל ש"ער" קאי (גם) על בעל ההילולא (שלא הוזכר כאן בפירוש), ו"זאגט ער זיך... אין מדרש" היינו שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א (כמבואר במילואים להערה 5, ובשוה"ג 4). ואולי "זאגט ער זיך" מרמז גם להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין" בעניני התורה שלימדו (כמבואר בשוה"ג הנ"ל). וראה גם שוה"ג 10. ולהעיר שבתשכ"ג-ו, תש"מ, ועוד, נזכר "דער בעל הילולא" בפירוש.
- 4 תש"י, תרצ"ט: "במדרש רבה (במקומו)", וכן בתרפ"ו [תרצ"ב] ("במקומו בארוכה"), תרל"ג ("במד"ר במקומו"), תשכ"ח (0:10), ועד"ז בכל המוגהים, ועוד. תרנ"ח ס"ע נז, תער"ב ח"א ע' ריט, תשי"ז [תרפ"ג] שבהערה 8, ועוד: "ע"פ באתי לגני". סה"ש תש"ב ע' 128: "אויפ'ן פסוק באתי לגני". לקו"ד ח"ב רצה, סע"א: "אויף דעם פסוק באתי לגני". וכבפנים כ"ה בתש"א (0:20), תשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תש"מ (0:10), ועוד. וראה שוה"ג 3.
- 5 תש"י, ועוד (שבהערה הקודמת): "במדרש רבה (במקומו)" [- שהש"ר עה"פ ה, א] וכיו"ב. ועד"ז תש"א (0:20), תשכ"ח (0:10), ועוד. תרנ"ח ותש"ז שם, תרפ"ז שבהערה 21, ועוד: "במד"ר" (סתם). תרל"ג מהדו"ק: "במדרש" (סתם). סה"ש תש"ב שם: "אין מדרש" – וכ"ה גם בתשי"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:03), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:05), תשכ"א (0:04), תש"מ (0:10), ועוד. ואולי מרמז לעוד מקומות במדרש (במד"ר – אבל לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) שבהם מובא הדרשה ד"לגני... לגנוני", עה"פ באתי לגני (- "אויף דערויף") – במדב"ר פי"ג, ב; פסיקתא דר"כ פ"א ויל"ש נשא רמז תשיא; מדרש הגדול פקודי מ, לד – וכמבואר במילואים.
- 6 תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני", וכן בתש"א (0:25) [באידיש], ורס"א), ועד"ז תשי"ח (0:05), ועוד. תרפ"ו [תרצ"ב], ותרנ"ח: "לגני לגנוני" (סתם), וכן ברובם ככולם של המוקלטים והמוגהים, כולל: תשי"ב (0:30, ורס"א), תשי"ג (רס"א), תשי"ד (0:05), תשט"ז (0:03), תשי"ז (0:05), תשי"ח (0:05, ורס"א), תש"מ (0:10, ורס"א). וראה גם מקדש מלך לזח"ג ג, ב: "במדרש חזית [- שהש"ר] שאמרו באתי לגני לגנוני". ראבי"ה סי' אלף קנ"ה (דרשה לברכת כהנים): "ביום כלת משה, כלת כתיב, זהו באתי לגני אחותי כלה, לגנוני". ספר הבתים מגדל דוד, ספר אמונה עמוד החמישי, פ"ב: "ואמרו במדרש חזית, לגני לגנוני, למקום שהיה עקרי מתחלה". תשמ"ז ח"א ע' 295, הע' 61: "...שזהו ע"ד באתי לגני, לגנוני...".
- 7 עד"ז (שלא למסקנא) גם תשי"ד (0:05) ותשל"ז (0:20). וכ"ה ("...שכינה") למסקנא בתשי"ט (0:10), תשכ"א (0:05), ועוד. ועד"ז י"ט כסלו תש"כ (שיחה ד – 6:25). ואולי מרמז בזה ש"עיקרי" ו"עיקר שכינה" שבמדרש הם ענין א'.
- 8 תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "למקום שהי' עיקרי בתחלה...", וכן בכל המוגהים, תשי"א (0:35), תשכ"ב (0:10), ועוד. ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר). תש"ז ר"ע 151 [תרפ"ג ר"ע קן]: "למקום שהי' עיקרי שם בתחלה". ולכאורה מפרש בזה את הל' "שהי' עיקרי", דהיינו שהעיקר שלי הי' נמצא באותו מקום (ואילו ב"למקום שהי' עיקר דירתי" ו"למקום שהי' גנוני" דלקמן [ליד הערות 45, 334]), אולי

ווארום⁹ קודם¹⁰ הטא עין הדעת איז דאס עיקר *שכינה¹¹ בתחתונים
*היתה¹², ווי ער איז מפרט¹³ דאס אלץ אין מדרש. און¹⁴ דערנאך,

❧ דקדוקי תורה ❧

אפ"ל שמפרש באו"א, כמ"ש שם). ולהעיר מתשט"ו (0:05): "למקום שהי' דירתי שם". וראה הע' 10.
(9 תש"י, תרנ"ח, תרל"ג: "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", וכן בכל המוגהים. וכבפנים כ"ה גם
בתשי"א (0:40), תשי"ב (0:35), תשט"ו (0:05), תשי"ז (0:05), תש"מ (0:15), ועוד. ואילו בתשי"ד
(0:10), ועוד: "וואס עיקר...", ובתשט"ז (0:05), ועוד: "שעיקר...". ולהעיר מתרס"ד ע' קמו (הנחה):
"כי עיקר שכינה בתחתונים היתה". יפ"מ לירושלמי ברכות פ"ב, ה"ח: "כדאמר בחזית [- שהש"ר]:
באתי לגני לגנוני, דהיינו לשון חופה, משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה". ואולי "ווארום" (שהוא
נתינת טעם) מרמז, שהפי' "לגני – לגנוני" ייתכן דוקא מפני שס"ל כדעת רשב"י שעיקר שכינה
בתחתונים היתה (ולא כדעת רב, שמעולם לא היתה בתחתונים) – כמבואר בתשכ"ט ולקו"ש (ע"פ מ"ש
ביפ"ת, לבעל היפ"מ הנ"ל) שבמילואים.

(10 אולי מפרש בזה תיבת "בתחלה" (שבהערה 8), דהיינו קודם חטא עה"ד אבל לאחר עבודת אדה"ר,
כי רק ע"י עבודתו נמשך עיקר שכינה בתחתונים בפועל (כמ"ש בעת"ר, ועוד שבמילואים) – ודלא
כמ"ש בתשי"ח (ע"פ מקורות אחרים, כמ"ש בתדפיס ומד"ב לתשי"ח ע' ב, הערה 10): "שעיקר שכינה
בתחתונים היתה – וואס אזוי איז געווען בבריאת העולמות". ואולי מטעם זה לא נאמר כאן "בתחלה",
כדי להדגיש שלא הי' (בפועל) בתחלה ממש. וראה הערה 13, שאולי גם זה נכלל במ"ש שם בפנים
"מפרט דאס אלץ אין מדרש" (ולהעיר שלקמן (ליד הערה 334) נאמר "בתחלה") – ובהתאם למ"ש
בעת"ר הנ"ל, שכבר בתחלת הבריאה הי' העולם מוכשר שעיקר שכינה יאיר בגילוי בתחתונים, ע"ש.
(11 הדגש על "שכינה". וכ"ה גם בתשי"א (0:45), תשי"ט (0:15), ועוד. ואילו בתשי"א (5:30, 12:05,
13:00), תשי"ב (0:35), תשט"ו (0:05), תשט"ז (0:05), תשי"ז (0:05), תשי"ח (0:10), תש"מ (0:15),
ועוד – הדגש על "עיקר". ובתשי"ד (0:10) – הדגש על שניהם.

(12 הדגש על "היתה", וכ"ה גם בתשי"ח (0:10), תשכ"ד (0:15), תש"מ (0:20), ועוד. ואילו לקמן
בפנים ליד הערה 53 הדגש על "בתחתונים", וכ"ה גם בתשי"א (0:45, 5:30, 12:10, 13:00), תשי"ב
(0:35), תשי"ד (0:10), תשט"ז (0:05), תשי"ז (0:05), תשי"ט (0:15), ועוד.

(13 אולי פירושו, שבמדרשים שבמילואים מפרט: (א) "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני". (ב)
"למקום שהי' עיקרי מתחלה...", "מתחילת ברייתו של עולם היתה השכינה בתחתונים" (וראה הערה
10). (ג) "...בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן". (ד) פרטי דעת רשב"י
שעיקר שכינה בתחתונים היתה (ומחלוקת רב עמו), שמצדו אפ"ל "לגני – לגנוני" (כנ"ל הערה 9).
ולהעיר מתרפ"ו [תרצ"ב]: "ואי' במד"ר (במקומו בארוכה) לגני לגנוני, למקום שהי' עקרי בתחלה,
ועיקר שכינה בתחתונים היתה...". תר"מ ר"ע צ [ע' רנח] (שבהערות 17, 26, ולקמן בפנים מהערה 286
ואילך): "...שארז"ל עיקר שכינה בתחתוני' היתה אלא שבחטא הדורות סילקו השכינה כמו שחשיב
במד"ר... ע"ש. ואולי "מפרט" שבפנים מרמז שעיקר שכינה (שלמעלה מפרטים) נמשך גם בפרטים,
כדלקמן בפנים ליד הערות 35, 184.

(14 תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "ועל ידי...". אוה"ת דברים (ח"ו) ע' ב'קפג: "...ואח"כ ע"י
חטא אדה"ר נסתלקה השכינה...". תרמ"ב ע' קפט: "...רק אח"כ ע"י חטא עה"ד נחסר". תרמ"א ע' תקכ
(הנחת אדנ"ע): "...ואח"כ ע"י פגם מיעוט הירח וחטא עה"ד... ע"ש (ובע' חצר, וראה גם שם ע' מז, ע'
ש), ועד"ז תרנ"ב ע' נד: "...רק שאח"כ נעשה חסרון ע"י חסרון הלבנה וחטא עה"ד ונעשה תולדת
חסר". וראה אוה"ת שבהערה הבאה. וראה גם תרנ"ט ר"ע קמח [ע' קנה. תרצ"ב ע' תלא. תש"ד ע' 75]:
"ואח"כ ע"י חטא הדורות...". וכבפנים כ"ה גם בתשי"ד (0:10), תשי"ח (0:15), תשי"ט (0:20),
תשכ"א (0:15), תש"מ (0:20), ועוד. ואולי מרמז (גם) למ"ש בלקו"ש ליו"ד שבט שבמילואים.

איז¹⁵ דורכן חטא עין הדעת און¹⁶ חטאים שלאחריו, האט¹⁷ מען זיך מסלק געווען די שכינה מארץ¹⁸, ביו לרקיע הא', און¹⁹ אזוי העכער, ביו לרקיע הז'.

דקדוקי תורה

(15) תש"י (ועד"ז תרנ"ח): "ועל ידי חטא עץ הדעת", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג. וראה אוה"ת תבוא (ח"ב) ע' תתרסא: "...אלה תולדו' השוה"א מלא בשני ווין . . אח"כ ע"י החטא עה"ד כל תולדת שבמקרא חסר". תרפ"ג ע' רלט: "...ענין תערוכות טו"ר שנעשה ע"י חטא עה"ד, דהנה ידוע דע"י החטא עה"ד נעשה תערוכות טו"ר בכללות עולם העשי'..." ע"ש. וכפנים כ"ה ("דורכן...") גם בתשט"ז (0:10) ותשי"ז (0:10). ועד"ז תשי"ד (0:15), תשי"ט (0:20), ועוד.

(16) תרל"ג מהדו"ק: "אך אחר חטא עה"ד . . ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים". ולכאורה אפ"ל הל' "חטאים" ו"שלאחריו" ע"פ מ"ש בתשי"א, תשי"ד, ותשט"ו – כמבואר במילואים. בתשט"ו (0:15), תשי"ז (0:10), ועוד: "די חטאים שלאחריו", ועד"ז תשי"ג (רס"א), תשי"ד (0:25), תשי"ח (0:25), ועוד. וכפנים כ"ה גם בתשט"ז (0:10), תשי"ט (0:20).

(17) תש"י: "נסתלקה . . נסתלקה . . נסתלקה . . מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל", ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר), אוה"ת שבהערה 14. תרנ"ח: "נסתלקה . . סלקו" (ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב]). ועד"ז תרל"ג: "ונסתלקה . . נסתלקה . . נסתלקה" – ושוב באמצעו (ע' קד): "סלקו" [ולהעיר מל' במדב"ר (הנ"ל הערה 5) וע"ח שער לו שבמילואים]. תרמ"א ע' חצר, קונטרסים ח"א יח, ב [תרפ"ט ע' 76], תש"ד ע' 83: "חטא הדורות ס[ל]לקו", ועד"ז תר"מ שבהערות 13, 26, תרנ"ט ע' קמז [קנה], ועוד. בתשי"א (5:35) משמע שהתחיל לומר: "איז [נסתלק(ה)]", ושוב החליף ל"האט מען מסלק געווען" (ובהמשך שם "מסלק" כמ"פ), ובנדפס (ס"ב): "נסתלקה" (כמ"פ). תשי"ב (0:45, רס"א): "נסתלקה", ועד"ז תשל"ח (0:30), ועוד. תשי"ג (רס"א), תשכ"ג (0:50), ועוד: "סילקו". תשי"ד (0:20): "מ'האט", ושוב החליף ל"נסתלקה . . עלתה", ועד"ז תשכ"א (0:20), ועוד. תשט"ו (0:20), תשי"ז (0:15), ועוד: "האט מען מסלק געווען". וכפנים כ"ה גם בתשט"ז (0:10), ועד"ז תשי"ט (0:25). לביאור המשמעות ומקורות נוספים – ראה במילואים.

(18) תש"י: "מארץ לרקיע . . מרקיע א' לב' וג'...". תרצ"ט (שהש"ר, במדב"ר (ועד"ז פסיקתא) הנ"ל הערה 5), תרפ"ו [תרצ"ב] שבהערה הבאה, תרל"ג (ומהדו"ק), תש"ה ס"ע 169: "לרקיע הראשון". תרמ"ג ר"ע סח: "נסתלקה לרקיע הא'...". שער ההקדמות דרושי פרצוף רחל דרו"ד (סט, ג [נסד, סע"ב]): "...שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא'...". יפה תואר (השלם) לויק"ר פכ"ג, ג סד"ה כך: "...וכמ"ש לעיל ס"א [- ב"ר] פיי"ט שבימי אדם נסתלקה שכינה לרקיע הא'...". אלשיך בראשית ג, יז: "...בהברא העולם היתה שכינה בתחתונים . . אך בהעוות האדם . . נסתלקה שכינה עד לרקיע, כמשו"ל כי ע"י שבעה עלתה עד לרקיע השביעי [- בדפו"ר: הראשון]... ע"ש. ולהעיר מחגיגה יב, רע"א [ועד"ז יל"ש ואתחנן רמז תתכז]: "...אדם הראשון [היה] מן הארץ עד לרקיע . . וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו [והעמידו על מאה אמה]...". וכפנים עד"ז גם תשי"א (6:05, 6:45, 7:15), תשי"ד (0:25), תשכ"ו (0:25), ועוד.

(19) תש"י (שבהערה הקודמת): "...מרקיע א' לב' וג' . . מרקיע ג' לד'". תרצ"ט (שהש"ר) מונה כל א' מהז' רקיעים בפ"ע, וכן תש"ה שבהערה הנ"ל. תרפ"ו [תרצ"ב]: "...ובחטאם של קין ואנוש כו' סילקו את השכינה עד רקיע הז'". תרנ"ח: "...עד למעלה מז' רקיעים". תרל"ג מהדו"ק (שבהערה 16): "ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים העלו את השכינה עד למעלה לרקיע השביעי". תרל"ג: "...לרקיע השני . . לרקיע השלישי . . לרקיע השביעי". וכפנים ("ביז לרקיע הז'") עד"ז גם תשי"ב (רס"א), תשי"ג (רס"א), תשי"ט (רס"א), ועוד מהמוגהים, תשי"ז (0:15), תשכ"ו (0:30), ועוד (ואילו בתשכ"ט (0:35), תש"מ (0:30), ועוד: "ביז אין רקיע השביעי"). ועד"ז גם תשי"א (6:00): "פון רקיע הא' לב', און אזוי העכער".

דערנאך²⁰ זיינען²¹ דאך געקומען די אבות און די צדיקים, ביז²² דער משה וואס²³ ער איז געווען דער שביעי, ופל השביעיין חביבין, און²⁴ זיי האבן מוריד געווען צוריק די שכינה מלמעלה²⁵ למטה, ביז²⁶ משה הורידה לארץ. וואס אויף דערויף²⁷ זאגט מען

— דקדוקי תורה כח —

(20) תש"י, תרל"ג מהדו"ק: "ואח"כ... (וכ"ה ("און דערנאך") בתשי"ח (0: 35), תש"מ (0: 35), ועוד). תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג (ב"ר פי"ט, ז (שבלקו"ת צו י, סע"ד); במדב"ר שבעה' ע' 5): "וכנגדן...". תרצ"ט (ושהש"ר), תש"ה ותרמ"ג שבהערה 18: "כנגדן..." (בלי וא"ו). וכפנים (רק "דערנאך") כ"ה גם בתשט"ו (0: 25), תשט"ז (0: 15), תשי"ז (0: 20), ועוד. לביאור המשמעות – ראה במילואים.

(21) תש"י, תרצ"ט (שהש"ר): "עמדו שבעה צדיקים", ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג. תרל"ג מהדו"ק: "ואח"כ באו האבות". תרפ"ז ר"ע פג: "עד שבאז' דורות". קונטרסים ח"א יט, א [תרפ"ט ע' 78]: "ועמדו דורות הצדיקים..." (וראה שם לפני' שבמילואים). לקו"ד שבהערה 4: "דורך די זיבען צדיקים, זיבען דורות..." . ולהעיר משערי אורה לר"י גיקטליא שער א (ו, ג-ד – הובא בשל"ה שכו, א): "...באו אברהם יצחק ויעקב ע"ה התחילו להמשיכה למטה . . האבות הם המרכבה..." ע"ש. שמור, תער"ב, ועוד שבמילואים. וכפנים ("געקומען") כ"ה גם בתשי"א (7: 25), תשי"ב (0: 55), תשי"ד (0: 35), תשט"ו (0: 25), תשט"ז (0: 15), תשכ"ב (0: 20), ועוד. ועד"ז תשכ"א (0: 35): "...באברהם, און דערנאך איז די אבות און די צדיקים..." . לביאור המשמעות – ראה במילואים. וראה הערה 28.

(22) תש"י: "עד כי משה". תרנ"ח, תרל"ג: "עד משה". ומ"ש בפנים "דער משה", אולי מרמז שמה שאז' לו גם מעלות עצמו, בנוסף למעלתו כשביעי. וראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 68: "...אז אן אנדער איד, ניט עמרס'ס א זון און ניט אברהם אבינו'ס א דור שביעי, וואלט געהאט אזא הויך גרויסע נשמה, און אזעלכע זכות אבות ווי ער האט . . וואלט געהאט זיינע געשיינקטע – ניט פארדינטע ביגיעת עצמו – מעלות הנשמה וזכות אבות..." . ולהעיר מרש"י שבהערה 28: "במשה, אפילו אינו עבדי". וכפנים עד"ז ("ביז משה") לקמן בפנים, תשכ"ג (1: 00).

(23) תש"י: "שהוא השביעי (וכל השביעיין חביבין)", וכן כל המוגהים, (חוץ מתשי"ב). ה'ש"ת ע' 29-30: "השביעי החביב . . שהוא שביעי לאברהם . . הוא השביעי . . שהוא שביעי לראשון . . שה' שביעי לאברהם". ועד"ז תרפ"ז ע' קנה, קונטרסים ח"א קכו, א [תרצ"א ע' יא], תש"ג ע' 63, ועוד: "שה' שביעי לאברהם". וכפנים כ"ה גם בתשט"ו (0: 35), תשט"ז (0: 25), תשי"ז (0: 30), ועוד.

(24) תש"י לפני' (ובמדב"ר הנ"ל הערה 5): "והורידו את השכינה" וכ"ה בתשי"א (ס"ב), תשי"ב (רס"א), תש"מ (רס"א), ועוד, ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג. וכפנים עד"ז גם תשי"ד (0: 40), תשט"ז (0: 20), ועוד. ועד"ז ("צוריק") גם תשי"א (7: 25), תשט"ו (0: 30), ועוד.

(25) תש"י: "למטה . . מרקיע ז' לו' . . מו' לה..." , ועד"ז תרל"ג (ומהדו"ק). במדב"ר שם: "מן העליונים לתחתונים". תנחומא תשא יח: "כנסת ישראל . . היא מקלסתו מלמעלן למטן שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים..." . תנחומא (באבער) שם ט (ועד"ז יל"ש שה"ש רמז תקפח): "כנסת ישראל . . והיא מקלסתו מלמעלה למטה שהוא נתון למעלה משבעה קיעים והורידה אותו אצלה". וכפנים כ"ה גם בתשי"ג, תש"מ, מוגהים האחרונים (תשכ"ח – תשל"ב, ותשמ"ח), ועוד. וכן בתשי"ד (0: 40), תשט"ו (0: 30), תשט"ז (0: 20), תשי"ז (0: 25), תשי"ט (0: 35), ועוד. ליתר ביאור – ראה במילואים.

(26) תש"י (שבהערה 22, ע"ש): "עד כי משה . . הורידו למטה בארץ". תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב], תש"ה ר"ע 170: "עמד משה והורידה לארץ". תר"מ (דלקמן בפנים) שבהערות 13, 17: "עד שמשה הורידה לארץ..." . תרכ"ח ע' קפח: "עד משה שהורידה לארץ".

(27) תש"י: "...למטה בארץ. ועיקר גילוי אלקות ה' בבית המקדש . . ושכנתי . . בתוך כל אחד ואחד, וזהו צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, דצדיקים . . משכינים . . שיהי' בגילוי למטה . . תכלית הכוונה . . שיהי' גילוי אלקות למטה ע"י עבודת האדם, ע"י אתכפיא ואתהפכא . . וזהו ועשו לי מקדש

דאך, אז כד אתכפיא סטרא אחרא אסתלק יקרא דקודשא בריך הוא בכולהו
עלמין, אז²⁷ דורך דערויף וואס צדיקים²⁸, וואס²⁹ עבודתם איז דאך אין אתכפיא,
און³⁰ אין א אתכפיא וואס קומט דערנאך אראפ³⁰ ביו אתהפכא – איז²⁷ אט
דעמאלט איז אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו... (חסר קצת) ...פּאַרץ³¹. און ער
זאגט אויף דערויף³², אז דאס איז אזא מין יקרא דקוב"ה וואס ער איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ושכנתי בתוכם, בתוך כאו"א, והוא ע"י העבודה בעבודת הביורורים בבחינת אתכפיא ואתהפכא, וכמאמר
כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, ובהערת רבינו: "וכמאמר כד: ראה תניא
פכ"ז. לקו"ת ר"פ פקודי. שם פ' חוקת ד"ה על כן יאמרו פ"ב". תש"י לקמן (סוס"ה): "...כד אתכפיא
סט"א, שע"י שפועל להפוך את השטות דנה"ב און דעם קאך פון וועלט אל הקדושה בקיום התורה
והמצות, אז אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין..."

(28) לא נאמר כאן "דורך עבודת הצדיקים" (כדלקמן בפנים) או "טוען עבודתם" וכיו"ב, ואולי מרמז
שגם ע"י עצם מציאות הצדיקים ממשכים אלקות – וכדמשמע בתשי"ד (0:35): "דורך די צדיקים וואס
זיינען געקומען דערנאך, <על ידי...> און על ידי עבודתם...". ולהעיר, שלעיל בפנים נזכרו רק האבות
הצדיקים ומשה – ולא עבודתם (אף שלפנ"ז נזכרו רק החטאים, ולא החוטאים), וראה שוה"ג 71.
ולהעיר מרש"י בהעלותך יב, ח: "בעבדי במשה... במשה, אפילו אינו עבדי...". ב"ר פי"ט, ז (שבלקו"ת
צו י, סע"ד): "עמד אברהם", ובמדב"ר (שבהערה 5): "אברהם הורידה" – ולא "אברהם זכה"
(כבשהש"ר). שיחה יו"ד שלאחר המאמר (שבמילואים): "...אז א איד טוט ענינו אין תורה ומצות, איז
אט דאס ווערט דאך זיין מהות...". תשל"ט הא' [ועד"ז הב'] (0:25): "דורך שבע צדיקים", ועוד.

(29) בכ"מ מבואר (ע"פ תניא פכ"ז) שעבודת הצדיקים היא אתהפכא, ואתכפיא היא עבודת הבינונים.
אבל כבפנים כ"ה (בביאור מ"ש בתש"י ס"א) בכו"כ מאמרי באתי לגני, ובחלק מהם לא נזכר ש"עמך
כולם צדיקים" (כדלקמן בפנים – ולהעיר שלא נזכר כאן). ואולי פירושו, שאף שעבודת הצדיקים
בנפשם היא אתהפכא, עבודתם בחלקם בעולם (ע"ד הקרבנות ועצי שטים (הגשמיים) שבתש"י ס"ב-ג)
מתחילה מאתכפיא. ולהעיר: (א) שלפעמים מבואר שגם בצדיק (גמור) של תניא יש העבודה דאתכפיא
– ראה אדה"ז, תער"ב, ועוד שבמילואים. (ב) שבצדיקים שלא חטאו מעולם (בניגוד לבע"ת, ולא דוקא
כפי' צדיק שבתניא) יש גם העבודה דאתכפיא, וכל' הרמב"ם (תשובה פי"ז, ה"ד) המובא בכ"מ, שבעלי
תשובה "כובשים יצרם יותר" מ"צדיקים גמורין... שלא חטאו מעולם". (ג) מתשי"ג (רס"א): "...שע"י
שהצדיקים עושים כל הענינים בעצמם ופועלים זה באנשי דורם (טוען דורך די ענינים אין זיך אליין און
פועל'ן דאס אין דעם דור)... ע"ש. וראה גם שיחה יו"ד שלאחר המאמר (שבהערה 183): "...אין דעם
מאמר... דורך עבודת הצדיקים... על ידי אתכפיא..."

(30) תש"י רס"ב (שבהערה 54): "...דבחינת אתכפיא המביא ומעלה לבחינת אתהפכא חשוכא
לנהורא", סוס"ב: "...בבחינת אתכפיא, והעיקר המביא לידי אתהפכא... אסתלק יקרא...". לקו"ת
פקודי שבמילואים: "...ומתחלה צ"ל אתכפיא ואח"כ בחינת אתהפכא חשוכא לנהורא...", ועד"ז בכ"מ.
וכבפנים ("קומט דערנאך אראפ") כ"ה גם לקמן ליד הערה 107. ואולי מרמז בזה שאתהפכא פועל
בהתחתונים יותר מאתכפיא, וע"ד מ"ש בתניא, לקו"ת, אוה"ת, ועוד שבמילואים.

(31) להעיר משתל"ד (1:10): "...ממשיך ומשכין דעם עד בארץ על ידי עבודתם אין אתכפיא... דערנאך
צו אתהפכא... וואס דורך דעם איז אסתלק יקרא דקודשא בריך הוא בכולהו עלמין", ועד"ז עוד.

(32) תש"י (ס"א) שבהערה 27: "...יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין. והנה מ"ש בכולהו עלמין, הכוונה על
מדריגת האור דהוא בכולהו עלמין בשוה... שנמשך האור באופן כזה, אשר אופן המשכתו הוא בכל
העולמות בשוה. וזהו כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, בחינת האור... שאופן

בשוה³³, וואס דאס איז דאך מורה אויפן גודל ענין יוקר³⁴ האור, אז³⁵ דאס איז ניט אן אור וואס ער איז א אור פרטי, וואס *ער איז פארבונדן מיט די פרטי עניני העולם, וואס מצד דערויף איז דאך דא חילוקים פֿעולמות, ביז וואנעט אז אין דערויף ווערן דאך אויכעט חילוקים <אין...³⁷>, ביז³⁶ אין³⁷ עולם האצילות, ביז³⁶

— דקדוקי תורה —

המשכתו . . בכל העולמות בשוה...", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. וראה הערה הבאה.

(33) ברשימת רבינו (ראשי פרקים ומראי מקומות) להמאמר צילום גוכתי"ק בתשורת פלדמן (סיון תשע"א) ע' 6; חוברת מאמרי באתי לגני שי"ל השנה (ע"י וה"נ בלה"ק) ע' י': "אסתליק יקרי" – דבשווה". [ולהעיר ממפתחות רבינו לתו"א (בערכו): "אסתליק יקרי" דק", ולקו"ת (בערכיהם): "אסתלק", "כד אתכפי" סט"א אסתליק יקרא דק' כו", "כד אתכפי" סט"א אשתלים יקרא אסתליק יקרא דק' כו" ע"ש. אג"ק חכ"ב ע' שסח (י"ד כסלו תשכ"ג) בהערה. לקו"ב וליקו"פ (משא"כ שיעורים בספה"ת (הע' 2)) לאגה"ק רסי"א. אוה"ת ויצא קפג, רע"ב. תש"ח ע' 168 (תרצ"א ס"ע רפב). ועוד.]

(34) פלח הרמון שה"ש מב, א (הנחה ממאמר הצ"צ): "...וכמו מי שיש לו דבר יקר ואהוב אצלו . . כ"ה מצד יוקר אור האלקי שהי' בו בחי' לאסתכלא ביקרא הנ"ל... ע"ש. קונטרס התפלה פ"א: "...ההסתכלות ביקרא דמלכא, שהו"ע הסתכלות שכלו האלקית ביוקר ומעלת האור האלקי ויקר תפארת גדולתו ורוממותו... (ועד"ז תרנ"ה [תש"ד] ותער"ב שבמילואים). תרס"ח ע' פט: "...כד אתכפי" סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, יקרא דקוב"ה בחי' יוקר דקדושה שהוא בחי' כבוד הוי"ו... ע"ש. וראה גם תשבי, תקס"ב, תקס"ט, שערי אורה, ועוד שבמילואים.

(35) תש"י לפנ"ז: "...בכולהו עלמין בשוה, והיינו אור הסובב כל עלמין שמאיר בכל העולמות בשוה, דבעולמות הרי יש חילוקי מדריגות, דאינו דומה עולמות עליונים לעולמות תחתונים, דבעולמות העליונים מאיר האור בגילוי ובעולמות התחתונים האור אינו מאיר בגילוי כ"כ ויש שהאור בא בבחינת העלם והסתור ויש בזה חילוקי מדריגות . . דאצילות ע"ה בחינת עולם, אבל בכללותו הוא בכלל עולמות האין סוף . . עולם האצילות . . שהאור שם בתכלית הגילוי, דאינו דומה כלל לכמו שהוא בעולמות ב"ע, ובבי"ע עצמן יש חילוקי מדריגות בהגילוי אורות כמו"ש בעולם הבריאה ועולם היצירה ועשי', אמנם כ"ז הוא בהאור שבא להחיות את העולמות בבחינת ממלא כל עלמין, אבל בהאור שהוא למעלה משייכות אל העולמות . . מאיר בכל העולמות בשוה... ע"ש (וראה הערות הבאות). תרס"ג [ועד"ז (חלקו) תש"ח, ועד"ז תש"א] שבמילואים: "...החיות כללי . . שהוא אור כללי שאין בו התחלקות כחות . . שאינו כח פרטי ולא שכולל בתוכו פרטים . . והחיות הפרטי שהוא גילוי אור פרטי . . בחי' התחלקות הכחות שכל כח פרטי מתלבש בכלי פרטית...". "...הגילוי הכללי מהנפש שאין בו עדיין התחלקות פרטים, וזהו חיות הגוף בכללו שהוא בכל האברים בשוה...". "...צ"ל בחי' השפעה בקירוב . . בכדי שיהי' התחלקות בעולמות, כי מצד בחי' סוכ"ע הרי הי' הכל שוים ולא הי' בהם חילוקי מדריגות כלל . . שכל עולם מחולק מהעולם שלמטה ממנו, וכמו עולמות הא"ס שלפני האצ"י ועולם האצ"י ועולמות ב"ע, ובכל עולם יש ג"כ כמה מדרי' בהע"ס שבו ובפרטי המדרי' שבו, זה עליון וזה תחתון . . ומבחי' . . סוכ"ע לא הי' באופן כזה כ"א היו כולם שוים . . ריבוי ההתחלקות נעשה מבחי' השפעה בקירוב, שיש חילוקים באופן הגילוי . . שיש השגחה דבחי' סוכ"ע . . השגחה כללית היינו לכולם בשוה . . יש עוד השגחה . . דבחי' ממכ"ע, דבבחי' זו יש מדרי' חלוקות ואין ההשגחה בכולם בשוה . . הא' בבחי' חיות כללי, והוא בחי' ההשגחה דסוכ"ע . . ויש בחי' חיות פרטי . . שבזה יש חילוקי מדרי'..." (וראה הערה 42). תש"ד ר"ע 52: "...דהשגחה פרטית, שהוא ית' משגיח על כל פרטי עניני העולם והנבראים...".

וראה לקמן בפנים (ליד הערה 184): "...אין אן אופן פון ממלא כל עלמין, ביז אין דרגות פרטיות". (36) "ביז . . ביז" – אולי מפרש בזה משמעות תש"י שבהערה הקודמת: "...יש חילוקי מדריגות, דאינו

אינן³⁷ עולם אין סוף. דורך אתכפיא סטרא אחרא און³⁸ אתהפכא סטרא אחרא, איז אסתלק, וואס³⁹ דאס איז א ענין⁴⁰ של גילוי וואס ווערט אנגערופן בשם אסתלק (ווי

דקדוקי תורה

דומה עולמות עליונים לעולמות תחתונים . . דאצילות . . בכללותו הוא בכלל עולמות האין סוף, שבכללות, החילוקים שבעולמות מסתיימים באצילות ("ביז אין עולם האצילות") ואין חילוק בעולמות עליונים גופא בין אצילות ולמעלה מאצילות, אבל בפרטיות יש חילוק בין אצילות ועולם הא"ס ("ביז אין עולם אין סוף"). ואולי גם מפרש כן בכפל הלשון שבתש"י הנ"ל: "יש חילוקי מדריגות . . ויש בזה חילוקי מדריגות". וראה תרס"ג שבהערה הנ"ל.

(37) "אין . . אין" – לכאורה קאי על החילוקים שבעולם האצי' עצמו, ובעולם א"ס עצמו, וכמפורש בתרס"ג (ועד"ז תש"א) שבהערה 35: "...שכל עולם מחולק . . ובכל עולם יש ג"כ כמה מדרי' בהע"ס שבו ובפרטי המדרי' שבו... ע"ש. ואולי גם זה נכלל בכפל הלשון שבתש"י שבהערה הקודמת.

(38) תקס"ח ח"א ע' קכז: "וזהו הנק' בזוהר אתהפכא סט"א מחשוכא לנהורא כו' כידוע". תו"ח ויצא כה, א-ב (ב' פעמים): "[ו]כד אתכפיא ואתהפכא סט"א כו'". שרש מצה"ת פמ"ב (קלט, סע"ב): "וע"י התשובה דאתכפיא ואתהפכא סט"א... ע"ש. ועוד. וראה גם תו"א מג"א צו, סע"ד: "ראתהפכא סטרא אחרא ואתכפייא כו'...". וראה תש"י שבהערות 27, 30. ולהעיר מלקו"ת שה"ש לד, ד: "שמאל דוחה שהוא בחי' אתכפייא סט"א . . שגורם נשיאת ראש בבחי' הסתלקות דאסתלק יקרא דקוב"ה, וע"י אתהפכא סט"א בועשה טוב גורם . . בחי' ימינו וחסדו של הקב"ה" ע"ש. וככפנים כ"ה גם בתשט"ז (45: 36, 15: 37, 10: 45), תשי"ז (1: 10), ועד"ז עוד.

(39) תש"י שבהערה 32: "שהאור מאיר בגילוי עד אשר יאיר למטה ממש . . וזהו כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין . . שנמשך אור הסובב כל עלמין" ובהערת רבינו שם: "אסתלק . . שנמשך: נק' המשכה זו בזהר ל' אסתלק . . . שהוא בחי' גילוי אור הסוכ"ע כו' בבחי' רוממות (תו"א ס"פ ויקהל עיי"ש)", ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח. שתי ידות תר"ל (ע' צו): "וע"י אתכפיא זו אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין להיות נמשך גילוי אלקותו ית' למטה בבחי' דירה בתחתונים". תו"א שם (פט, ד): "שהמשכת הרוממות . . ממהותו ועצמותו ית', עם היות שזהו המשכה וירידה מעצמותו להיות סוכ"ע, אך מהות המשכה זו הרי אינה בהתלבשות בהעלמין רק בבחי' רוממות והתנשאות עליהם, שזהו כעין העלאה ממטה למעלה, לכן נק' המשכה זו בזהר בל' אסתלק יקרא דקוב"ה כמאמר הידוע כד אתכפייא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין. ואין זה ענין סילוק האור ממש ח"ו דא"כ מאי מעליותא . . אדרבה ודאי היא המשכת וגילוי אור א"ס ב"ה, רק שהוא בחי' גילוי אור הסוכ"ע שא"א שיהיה הגילוי בפנימיות בתוך הכלי כ"א בבחינת רוממות, ולכן נק' אסתלק כאלו האור מתגלה רק מעט ומסתלק . . שיהי' בבחינת רוממות והתנשאו' והוא המשכת אור הסוכ"ע ממקורו שהמשכה זו היא כמו העלאה".

(40) ככפנים ("א ענין של גילוי . . בשם אסתלק") כ"ה גם בתשכ"ט (2: 05), ועד"ז ("ענין של גילוי") תשכ"ד (1: 50), תשכ"ח (2: 10). ומ"ש "ענין של", אולי מרמז שאין זה כמו גילוי רגיל – וכמ"ש בתו"א שבהערה הקודמת ש"אינה בהתלבשות בהעלמין . . שא"א שיהיה הגילוי בפנימיות בתוך הכלי" – ואעפ"כ תוכנו הוא ענין של גילוי (וע"ד "ענין של גילוי" שבתרצ"ו שבמילואים). ולהעיר מתש"ל (9: 25): "...אסתלק איז דער טייטשט אז ס'ווערט נתגלה, אבער דאס איז אזא מין סארט גילוי וואס ווי אזוי קען מען עם נעמען? אין אן אופן ווי ער שטייט בסילוק, על דרך ווי דוגמא פון א מלך . . אין משתמשין . . בכלי תשמישו. ווי אזוי נעמט מען די מלך? על ידי ביטול אל המלך, און דורך דערויף וואס מ'איז מנשא און מ'מאכט דער מלך אין אן אופן פון סילוק – דורך דערויף ווערט ער איין מציאות מיטן מלך... ע"ש. תשמ"ג (2: 05): "...דא איז דער טייטש אסתלק . . מ'איז דאס משכין למטה, אבער מצד דערויף וואס דאס איז סובב כל עלמין, שטייט דאס אין אן אופן וואס ווערט אנגערופן הסתלקות, ווארום דאס איז אין אן אופן של מקיף, אבער אזא מין מקיף וואס ער פועלט אויכעט בכל הענינים".

ער איז מבאר בארוכה במקום אחר³⁹) – איז⁴¹ דאס אזא מין יקרא דקוב"ה וואס ער איז בכולהו עלמין בשוה, ער⁴² איז *העכער פון אלע עלמין, און בשוה לכולהו עלמין, און דאס ווערט נתגלה על ידי, דורך דער עבודת⁴³ הצדיקים, וואס עמך⁴³ כולם צדיקים, וואס⁴⁴ זיי טוען אויף אז זאל זיין צוריק דער באטי לגני – לגנוני, למקום⁴⁵ שהי' עיקר דירתו.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(41) לכאורה מבאר שהפי' "כולהו עלמין – בשוה" (שבהערה 32) נלמד ממ"ש ל' אסתלק. וע"ד תשכ"ט (2: 05): "...דאס מיינט מען א ענין של גילוי וואס ווערט אנגערופן בשם אסתלק – פארוואס איז דאס? דערפאר וואס דאס איז אזא מין ענין וואס ער איז שוה בכולהו עלמין...". תשל"ד (1: 30): "...דאס איז דער ענין פון אסתלק – איז דאס אזא מין אור וואס ער איז בכולהו עלמין בשוה, וואס דערפאר ווערט ער אנגערופן – זיין גילוי בשם אסתלק". ולהעיר מרשימת רבינו שבהערה 33. וראה הערה הבאה.

(42) לכאורה מסכם בזה, שבמאמר "כד אתכפא . . . בכולהו עלמין" נזכרו ב' מעלות שבהאור: (א) "אסתלק" – שמתגלה באופן שנשאר למעלה מכל עלמין. (ב) "יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין" – אור שהוא כ"כ יקר עד שמתגלה בשוה לכולהו עלמין. ולכאורה הא בהא תליא, וכדמשמע בתש"י שבהערה 35: "...בהאור שהוא למעלה משייכות אל העולמות, והוא בחינת אור הסוכ"ע, שבא בבחינת סוכב ומקיף לעולמות, הרי מאיר בכל העולמות בשוה. וזהו בכולהו עלמין, והיינו שאור זה הנה אופן המשכתו הוא בכל העולמות בשוה". אעת"ר שבמילואים: "... מ"ש אסתלק הוא להורות על הפלאת ורוממות האור שהוא אור מופלא ונעלם שלמע' לגמרי ממקבלים . . . שלמע' מהשגת המקבלים . . . מאחר שאינו מה שבערך העולמות, ה"ה בכולהו עלמין בשוה...". וראה הערה הקודמת. ולהעיר, שלעיל בפנים נזכר רק שאינו שייך לפרטי עניני העולם, ואילו כאן משמע שהוא למעלה גם מכללותו של כל עולם – וזה מתאים עם מה שלא נאמר לעיל שזהו אור כללי (כ"א השלילה, שאינו אור פרטי). ואולי פירושו, שמ"כולהו עלמין בשוה" (דלעיל) מוכח רק שאינו אור פרטי, אבל מצד "אסתלק" מוכח שהוא למעלה גם מאור כללי (ובדוגמת חי בעצם שבתרס"ג וסיעתו שבהערה 35).

(43) ראה מ"ש בהערה 29, שיש כמה אופנים בביאור עבודת הצדיקים.

(44) תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] שבהערה 51: "...באתי לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתונים. וי"ל דכל הגילויים שממשיכים ע"י עבודה היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד הוא מצד עצמו, ותכלית הכון[נה] בבריאת העולמות הי' . . . להמשיך גילוי אלקות למטה ע"י אתכפא ואתהפכא, ועיקר גילוי זה יהי' לע"ל . . . וזה יהי' ע"י עבודה דעכשן[ו] בבחי' אתכפא ואתהפכא...".

(45) ראה הערה 8. ולכאורה אפ"ל שמפרש כאן הל' "למקום שהי' עיקרי" באו"א, דהיינו שהמקום הי' עיקר מקומי (וראה הערה 334). אך גם אפ"ל (לכאורה) ש"עיקר דירתו" הוא פירושו של "עיקר שכינה", ולפ"ד לכאורה מפרש כאן ש"עיקרי" ו"עיקר שכינה" הם ענין א', וא"כ גם כאן מפרש ב"שהי' עיקרי", דהיינו שהעיקר שלי הי' נמצא באותו מקום (וכמ"ש בהערה 8), ויל"ע. ולהעיר מתש"מ (רס"א): "למקום שהי' עיקרי [היינו עיקר דירתו] בתחלה". תוס' (הדר זקנים) שבמילואים: "א"ר שמואל בר נחמני, בשעה שברא הקב"ה עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, שנא' מתהלך בגן לרוח היום, עיקר דירתו היה בגן . . . באתי לגני . . . באתי למקום שביתתי שהייתי מתאוה לדור תחלה דהיינו בתחתונים...". ע"ש. גבול בנימין (לרב"ך תלמיד הרמ"ז, אמשטרדם תפ"ז) ח"א סוף דרו"ג: "...עיקר שכינה בתחתונים היתה, כמלך שעיקר דירתו בתחתונים, והעליונים אינן אלא לגנוני...". ע"ש. ר"א גאליקן, תשמ"ז, ועוד שבמילואים. וכפנים כ"ה גם בתשי"ד (0: 05), תשכ"ט (0: 15), תש"מ (0: 10), ועוד. ועד"ז תשי"ב (0: 30), תשט"ו שבהערה 8, תשכ"ג (0: 30), ועוד.

(חסר⁴⁶) ...וואס העשירי⁴⁷ יהי' קודש, ווי די גמרא⁴⁸ זאגט "מכל מקום",
 עאכו"כ בשעת מ'איז נאך מוסיף אין עבודה⁴⁸ — איז⁴⁹ נאך⁵⁰ דערויף
 ווי ער חזר'ט איבער אין תחילת הסעיף⁵¹ די כללות ענין ההמשך, אז

— דקדוקי תורה —

(46) בהקלטה שתח"י חסר כאן, ובהנחת ר"י שי' כהן (שבספריית אגו"ח, ונעתק בהנחת וה"נ בלה"ק) נוסף כאן: "דהנה ענין הדירה הוא שבה נמצא האדם, לא רק בכחותיו הגלויים והנסתרים, אלא באופן שגם עצם האדם דר בהדירה, וזהו גם הענין דדירה בתחתונים, שבתחתונים נמצא מהותו ועצמותו ית'. וזהו שע"י אתכפיא ס"ט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, שנמשך אור הסוכ"ע שהוא בכולהו עלמין בשוה, ועד לבחי' סובב האמיתי, שזהו מהותו ועצמותו ית' (שהוא הדר בהדירה), כמבואר כל זה בארוכה בהמאמר של בעל ההילולא בסעיפים הקודמים. וממשיך בהמאמר בסעיף העשירי...".

(47) ראה סוף הערה הקודמת. בחוקתי כז, לב: "וכל מעשר בקר וצאן, כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה". זח"ב (ועד"ז בחיי שבמילואים) שבהערת רבינו שבהערה הבאה: "ויקחו לי תרומה, ויקחו לקדש תרומה, שהיא יו"ד והיא עשירי, ומנלן דעשירי קדש, דכתיב העשירי יהיה קדש...". תרל"ו (ואמ"ב) שבמילואים. וראה הערה 103.

(48) בכורות נח, ב: "תחת השבט, מצוה למנותן בשבט. לא מנאן בשבט, או שמנאן רבוצים או עומדים, מנין? תלמוד לומר העשירי קדש, מ"מ. ואין לי אלא שקרא שמו עשירי, לא קרא שמו עשירי מנין? ת"ל יהיה קדש, מכל מקום...". וראה גם אג"ק ח"ט ע' קעג-ד (ששי בשבט תש"כ): "בטח יום והתועדות... הילולא העשירי יהי' קדש [ובהערת רבינו שם: "ראה זח"ב רעא, א. בחיי ר"פ תרומה. מים רבים — תרל"ו פל"ב ואילך"] (מכל מקום [ובהערת רבינו שם: "ראה בכורות נח, ב"]. ועוד יותר ובעיקר — על ידי ובעניני עבודה מלמטה למעלה) ולהמשיך הקודש (על ידי ובעניני עבודה מלמעלה למטה) בכל עשר הכחות דשתי הנפשות, ובעולם שנברא בעשרה מאמרות, על ידי עשר סוגי פעולות האדם. לעשות חשבון צדק מהנעשה בעשר השנים... ע"ש. שיחת ט"ו שבט תש"כ שבמילואים. ולהעיר ממ"ש רבינו לרש"י זיין בהמשך לזה (הובא במילואים).

(49) לכאורה אפ"ל, שהביאור בתורת הבעש"ט דלקמן, שה"מלך גדול ונורא" קאי על מלכות (ספי' העשירית — וראה תרל"ו שבמילואים להערה 47) כפי שהיא מושרשת בעצומ"ה, למעלה משרש הט"ס דז"א — ואולי גם הביאור בדיוק ל' נתאוה (שבהמשך לזה הובא תורת הבעש"ט) — הוא כדי להביא דוגמא להוספה בעבודה (העבודה מתוך שמחה וטוב לבב מרוב כל שמצד ההתבוננות ד"בין שפתים", כדלקמן) בקשר להעשירי יהי' קודש. ואולי גם מרמז כאן, שכוונת אריכות החזרה שבתש"י רס"י (שבהערה 51) הוא כדי שיוסיפו בעבודה בקשר לקדושת סעיף העשירי.

(50) לכאורה סיומו הוא לקמן ליד הערה 113, וקאי על מה שממשיך בתש"י (שבהערה 114) ומקשר בין באתי לגני והיושבת בגנים וג' הפירושים שבזה.

(51) לכאורה מביא כאן (בעיקר) מ"ש בתרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] בסופו: "וזהו באתי לגני לגנוני, למקום שהי' ענין קרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה. וי"ל דכל הגילויים שממשיכים ע"י עבודה היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד הוא מצד עצמו, ותכלית הכוונ[נה] בבריאת העולמות הי' משום דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים להמשיך גילוי אלקות למטה ע"י אתכפיא ואתהפכא... — במקום מה שהוסיף להאריך בזה בתש"י רס"י: "וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד, דבכל או"א כאשר מהפך מחשוכא לנהורא הרי אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, שנעשה יתרון האור, דהאור מאיר בגילוי, וזהו עצי שטים, שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז, וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר משק"ר וקש"ר, ומבירור זה נעשה קרשי המשכן. ובעבודה הוא מה שע"י העסק בתורה וקיום המצות מהפכים ההרגש דעולם (דעם וועלט געפיהל) על הרגש אלקי, והיינו דהרגש העולם הוא למטה מן הדעת כנ"ל, הנה ע"י ההתעסקות בתורה

דאס⁵² רעדט זיך <וועגן עיקר שכינה...> בעיקר⁵¹ שכינה* בתחתונים⁵³ היתה, און וואס דאס איז מען נאכאמאל ממשיך, דורך אתכפיא, און⁵⁴ א אתכפיא וואס בריינגט צו אתהפכא, און דאס טוט אויף דעם דירה בתחתונים, וואס אויף דערויף זאגט ער דעם לשון נתאוה. איז דאך ידוע דער דיוק אין דעם ווארט נתאוה, אז דאס איז נאך* העכער דערפון וואס בריאת⁵⁵ העולמות איז געווען כדי מגלה זיין שלימות כחותיו ופעולותיו, ס'נאך העכער דערפון וואס בריאה⁵⁶ איז געווען מצד⁵⁷

— דקדוקי תורה —

ומצות מהפכים לנהורא, אז מען זאל דערהערן דעם נועם עריבות שבקיום המצות ולימוד התורה. וזהו באתי לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרו בתחלה, דתחלת הכוונה בבריאת והתהוות העולמות הוא מה שנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, ע"י עבודת האדם בבחינת אתכפיא ואתהפכא. ואולי מבאר ומתווך בזה, שהשמטת "דעיקר שכינה..." (וההמשך לזה, שבתרצ"ט ותרנ"ח) בתש"י הוא רק שינוי סגנון, ולא שיטה אחרת (לגמרי). וראה הערות 49, 54.

(52) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "בעיקר שכינה בתחתונים..." הוא בהמשך לזה ("אז דאס רעדט זיך בעיקר שכינה בתחתונים..." כפנים) או במקומו].

(53) ראה הערה 12, שלעיל בפנים הדגש הוא על "היתה", ויש מקבילות לב' האופנים.

(54) תש"י רס"ב: "...דבחינת אתכפיא המביא ומעלה לבחינת אתהפכא חשוכא לנהורא", סוס"ב: "...בבחינת אתכפיא, והעיקר המביא לידי אתהפכא...". וראה בפנים ליד הערות 30, 106.

(55) ע"ח שער א (דרוש עיגולים ויושר) ענף א [ועד"ז שער ההקדמות הקדמה ג]: "...סיבת בריאת [ה]עולמות לאיזה סיבה היתה... הוא ית' מוכרח שיהי' שלם בכל פעולותיו וכחותיו... בהיות העולמות [וה]נבראים אז יצאו פעולותיו וכחותיו ית' לידי פועל [גלוין] ויהי' נק' שלם... ע"ש. תרס"ו ס"ע ד (ע' 1) [ועד"ז תש"ב ע' 32, ע"ש]: "...בע"ח בתחילתו כ' דסיבת בריאת העולמות הוא בכדי שיתגלו שלימו' כחותיו ופעולותיו ושמותיו וכינויו... טעמים אלו הנה בעיקרם הם באור הממלא, דהאור דממכ"ע מגלה כחותיו ופעולותיו ית'...". תרפ"ט ר"ע 199 [ועד"ז ה'ש"ת שבהערה 60]: "...או דטעם הבריאה הוא בשביל לגלות שלימות כחותיו ופעולותיו - הוא לגלות שלימות כחותיו ית'...".

(56) תקס"ג ח"ב ס"ע תרצו: "...שבראשית הבריאה ברצון וחכמה... שצמצום וירידה זו מעצמות להיות לו רצון וחכמה בשביל הבריאה ה' מצד חסד והטוב שמטבע הטוב להטיב כמ"ש בע"ח...". תרכ"ז ס"ע קכט [ע' קמ]: "...שעיקר בריאת העולם ה' מצד כי חפץ חסד הוא שכך עלה ברצונו לפי שטבע הטוב להטיב". תרצ"א ר"ע שח: "...ואחד מטעמי הבריאה הוא מצד טבע הטוב להטיב..." (ועד"ז תרח"ץ ע' נח). תרצ"ט ע' 11: "...דכשם שבתחל' הבריאה הרי כללות הרי כללות הבריאה הוא מצד טבע הטוב להטיב...". (ועד"ז תרח"ץ שם. ולהעיר מאג"ק שבמילואים (ג' מנ"א השי"ת): "...הי' מדובר בהתועדות פה... שכל ענין הבריאה (כוונתי בזה אפילו בריאה דכללות, וגם כללות ענין ההשתל') הי' מצד שטבע הטוב להטיב... ע"ש). תש"ה ע' 194: "...בתחלת הבריאה היתה ההמשכה בבחי' אתעדל"ע מצ"ע לבד כי חפץ חסד הוא, והיינו מצד הטבע הטוב להטיב...". וראה הערה הבאה.

(57) אתה אחד תקפ"ז שבמילואים: "...מאמר העץ חיים בענין טבע הטוב להטיב, שהמשיל משל זה על בחי' אור אין סוף שקודם הצמצום, שמצד טבע הטוב להטיב חפץ חסד ועלה ברצונו הפשוט להאציל... לשון ובחי' טבע הטוב גם בבחי' אין סוף עצמו, גם זה אמת שבודאי יש גם בבחי' א"ס טבע הטוב, אך לא כדוגמת הנפש... ע"ש, ובהערת רבינו שם: "העץ חיים בענין טבע: לע"ע לא מצאתיו בע"ח - ואולי הדיוק "בענין", ולא ה' ממש. אבל ג"ז צ"ע ממ"ש כ בהמשך תרס"ו (בתחלתו וכד"ה אם בחוקותי). אין לתרץ ע"פ מש"כ בד"ה יו"ט של ר"ה, תרנ"ט בתחלתו, וכד"ה איתא במדרש תהלים, תרנ"ג (נדפס בספר

טבע הטוב להיטיב, נאר דאס איז א ענין (פְּבִיכּוּל) פון א תאוה, וואס⁵⁸ אויף א תאוה פרעגט מען ניט קיין קשיא ניט, וכידוע⁵⁸ דער ווארט פון דעם אלטן רבי בזה. וואס דאס איז נאך⁵⁹ נאך העכער – טבע הטוב להיטיב, וכדו⁶⁰ לגלות כחותיו ושלמותו, איז⁶¹ דאך דאס א ביאור אויף א

דקדוקי תורה

המאמרים התש"ח ע' 273) – כי בשני מקומות הנ"ל המדובר במדות שלמטה ממוחין (תורה), וכאן המדובר בענין כל יכול. – נמצא בעמה"מ ש' שעשועי המלך רפ"א. ש' היחוד והאמונה פ"ד. שומר אמונים ויכוח ב' ס' יד. ולהעיר משורת ח"צ סי"ח".

58) אוה"ת בלק (ח"ג) ע' תקצז: "...ושמעתי שכאדמו"ר נ"ע אמר בדרושים הישנים בלאזני, נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, ומאחר שנתאוהו הנה על תאוה אין שואלים קושיא) – ואולי ב' פעמים "ניט" שבפנים מרמזים לב' פרטים בהשלילה: (א) שבפועל (ע"פ רוב) אין שואלים קשיא על תאוה. (ב) שגם אם נמצא מי ששואל קשיא אודות תאוה, אין זה קשיא על התאוה, כיון שתאוה אינה שייכת לקושיות, וע"ד הסגנון (דלקמן) "אויף א תאוה איז קיין קשיא" (ולהעיר מתשמ"ו דלקמן: "...אז א תאוה פרעגט מען ניט – איז ניטא קיין קשיא..."), תשמ"ח שבמילואים להע' 60, אות ב). וראה גם תרס"ו ע' ז-ח [ר"ע יא] (ועד"ז תש"ב ע' 34): "...מפני שנתאוהו כך, שהוא למעלה מטר"ד (וכמו שאמר רבינו ז"ל ע"ז, אויף א תאוה איז קיין קשיא)...". ה'ש"ת, אג"ק אדהר"י"צ, ותשמ"ו שבמילואים. וכבפנים עד"ז גם פורים תשי"ב (שיחה ב – 15:30): "...אויף קדושה שטייט אז אויף א תאוה פרעגט מען קיין קשיא ניט...". תשמ"א שבהע' 61: "...כמאמר פון דעם אלטן רבי"ן. . דערפאר איז פרעגט מען אויף דערויף אויך קיין קשיא ניט...". ולהעיר מכתבי הרח"א ביחובסקי ע' רלט: "...מאמר אדמו"ר הזקן על נתאוה, ואמר למה נתאוהו, והשיב בעצמו אויף א תאוה פרעגט מען קיין קשיא ניט". וראה הע' 62.

59) "נאך נאך" – לכאורה פירושו: עדיין, עוד יותר נעלה. ולכאורה מרמז שגם טבע הטוב להיטיב וכדי לגלות כחותיו ושלמותו הם בדרגות נעלות (ואעפ"כ הם בגדר ביאור על קשיא). ולהעיר מ"נאך נאך" דלקמן בפנים ליד הערה 131, ע"ש.

60) לכאורה מרמז בזה, שפי' "לגלות שלימות כחותיו" הוא שמגלים (לא רק השלימות של הכחות, אלא גם) הכחות עצמם (ע"י שמביאים אותם לידי פועל), ועי"ז מגלים (גם) השלימות של ה' (ולא רק של כחותיו) – כמובן מע"ח [ושעה"ק] ותש"ב ("מגלה כחותיו ופעולותיו ית") שבהע' 55, ה'ש"ת דלקמן, ועוד. וראה אעת"ר שבמילואים: "...שעי"ז מתגלים הכחות והפעולות הכלולים באוא"ס ב"ה. . בכדי שיתגלו שלימות כחותיו ופעולותיו ית' . . מתגלה בחי' שלימותו ית'". תער"ב שבמילואים: "...בכללות סיבת התהוות העולמות כ' בע"ח שזהו בכדי להוציא שלימותו ית' . . מש"כ להוציא שלימותו ית' . . שלימות כחותיו ופעולותיו...". ע"ש. ואולי גם מרמז: (א) שאמיתית הענין של "נתאוה וכו'" הוא למעלה מה"נתאוה" שבה'ש"ת שבמילואים [ועד"ז תרפ"ט שבהערה הנ"ל]: "...מפני מה נתאוה אין אנו יודעים, אם מפני טבע הטוב להטיב. . או דטעם הבריאה הוא לגלות שלימות כחותיו ית' . . או שטעם הבריאה הוא טעם אחר...". – וע"ד מ"ש בתש"נ שבמילואים. (ב) שמ"ש ר"א מסטאראשעלי בכ"מ (שבמילואים) שעיקר כוונת הבריאה הוא "לגלות שלימותו" (ושזהו"ע דירה בתחתונים), גם זה אינו אמיתית הענין של "נתאוה" – ולהעיר מל' הר"א בעבודת הלוי לקוטים ט, רע"ג (שבמילואים): "...לגלות כחותיו ית' בפועל, נקרא בחי' שכינה, אשר כל עיקר הכוונה מאתו ית' לגלות שלימותו...". ע"ש.

61) אג"ק אדהר"י"צ שבמילואים להערה 58: "...אויף א פארשטאנד. . שכל. . איז פאראן א קשיא און מיט דעם טיפקייט פון שכל קען מען האבן א תירוץ אויף דער קשיא, אבער א גלוסטיקייט איז העכער פון שכל און אויף דעם איז ניט שייך קיין קשיא". וכבפנים עד"ז תשל"א (5:30): "...ניט קיין טעם שכלי בזה האט מען ניט, דערפאר וואס דאס איז אן ארט וואס דארט איז ניט שייכות דער ענין הקשיא, דארט

קשיא⁶² — דא⁶¹ נעמט זיך <איז⁶³ אן ארט... פון א ענין⁶³...> פון אן ארט וואס דארט איז גאר די גאנצער ענין פון קשיא ניט שייכות, דערפאר וואס דאס איז א ענין וואס דאס הייסט⁶⁴ עצמות. וואס דערפאר שטייט דער לשון נתאוה אויף ענין⁶⁵ פון דעם ווארט דירה, וואס כמדובר⁶⁶, איז⁶⁷ דירה⁶⁸ — אט דארט <איז⁶⁹ דער...> געפינט זיך

— דקדוקי תורה —

איז ניט שייכות דער גאנצער ענין השכל". תשמ"א (22:00): "...כמאמר פון דעם אלטן רביין, ביז אין אן אופן פון נתאוה, וואס דאס איז העכער פון קשיות, דערפאר איז פּרעגט מען אויף דערויף אויך קיין קשיא ניט, ווארום דאס איז ניט בגדר פון עולם הקושיא, וגדר הקושיות, וכל עניני קושיא והעלם...".
 (62) לכאורה קאי על קושיית למה ברא העולם (וכיו"ב). ולפי"ז מעלת נתאוה היא בב' : (א) דנתאוה אינו ביאור על קשיא הנ"ל. (ב) שאין שייך להקשות למה נתאוה. — שהן א' : שכל ענין הקשיא אינו שייך בו.
 (63) להעיר משמחת ביה"ש תשכ"א (שיחה ג — 2:50): "...אז דאס נעמט חיות פון א מקום עליון יותר. . א מקום מיוחד. . פון וואס פאר אן ארט איז דאס? פון דעם ארט וואס דארט איז ניטא קיין שינויים. . נעמט דאס אין אן ארט וואס ס'העכער פון זמן...". תשל"א (שבהערה 61) רס"ג: "...שענין נתאוה הוא במקום (דרגא) שאין שייך שם קושיא...".

(64) קשה להבחין אם נאמר "הייסט" (כפנים) או "איז", ויל"ע. ולהעיר מתר"ס [ועד"ז קונטרסים] שבמילואים: "...אתה הוא בחי' עצמות א"ס שנק' עצמות המאור. . עצם שאינו בגדר גילוי כלל. . שנמצא כמו שהוא בעצמותו. . ועצם הענין מה הוא [עצמות] אינו מובן ומושג אפי' בהיותר גדולים...".
 (65) עת"ר ע' רפב-ג [שסג] (הנחת ר"א סימפסאן): "...וכך הו"ע דירה בתחתונים, שזהו"ע דירה שע"ז רומז תיבת דירה שהוא התגלות כל עצמותו, עד"מ אחד שדר בבית חבריו שיש שם כל העצמות שלו, ואינו דומה במי שנכנס בבית חבריו שאינו רק מה שמתגלה שם, אבל ענין הדירה הוא התגלות כל עצמותו, וכך הוא למע'. . הדירה הוא התגלות כל עצמותו בתחתונים...".

(66) ראה הנחת ר"י שי' כהן שבהערה 46.
 (67) תקס"ה ח"א ע' תפט [ועד"ז תרס"ב ר"ע שלה]: "...וידור בתחתוני' כמו שהוא דר בעצמותו כבי', שזה נק' בשם דירה, עד"מ אדם הדר בבית חבריו שכל מהותו שם בבית חבריו כמו שהוא דר בביתו...".
 תרנ"ד ר"ע שמז (הנחה): "...וזהו"ע דירה בתחתונים, עד"מ בהדירה דר עצם האדם, כן ענין דירה בתחתונים הוא גילוי אוא"ס עצמותו...". תרנ"ו ר"ע תמו (הנחה): "...ושימושך בהם בחי' אור א"ס מבחי' עצמותו ומהותו ית', וזהו נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, כי דירה הוא שמהות ועצם האדם דר בה...". תרס"ג ח"א ס"ע רטו (הנחה): "...דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים כו', דלו דירה היינו בחי' עצמות א"ס שיתגלה למטה, כמו הדירה שבה מתגלה עצם האדם כו'...".
 תרפ"ד ע' פג: "...וכמו דירת האדם עד"מ הנה עצם האדם דר בהדירה, וכמ"ש תפארת אדם לשבת בית דעצם האדם דר בהדירה, הנה כמו"כ כבי' למע' דנתאוה להיות לו דירה בתחתונים...". תרס"ג ח"ב ר"ע רמט (הנחת אדהרי"צ — וראה במילואים): "...והמשל בזה ממלך הדר בדירה, הרי כל עצמותו נמצא בהדירה, כמו"כ כשאומר לו דירה הכוונה שכל עצמותו נמשך בגילוי למטה...". (ועד"ז תשכ"א (1:30): "...על דרך ווי דירת המלך, וואס ער געפינט זיך דארטן בכל עצמותו"). תרס"ט ע' רסח (הנחה): "...דדירה הוא עד"מ כמו שהאדם דר בבית. . הרי במהות עצמותו הוא נמצא בהבית, וכמ"כ למעלי' הכוונה דדירה בתחתונים הוא שבחי' עצמי' אוא"ס יאיר בגילוי...". (וראה גוכתי"ק שבהערה 69). וראה גם תשי"א (20:35): "...איז פונקט אזוי ווי אין א דירה, איז דאך דער אדם נמצא בכל עצמותו ומהותו, איז אט אזוי. . א דירה לו יתברך, אז אט א דא ווערט נתגלה ניט נאר דער ענין פון גילויים, נאר דא איז אויך נמצא דער ענין פון עצם...". אג"ק שבמילואים. ועוד. ולהעיר מתשכ"ד (45:40): "...דארטן געפינט זיך דער עצמות המלך כמו שהוא, און ער געפינט זיך דארטן בגילוי...".

דער⁷⁰ אדם, ניט⁷¹ נאר אין זיינע כחות הגלויים והנסתרים, נאר אויך דער עצם⁶⁸ האדם.

וואס מער וועט מבואר זיין אט א דער ענין וואס ער זאגט אין דעם סעיף, <ע"פ פתג...⁷²> ע"פ תורת⁷³ הבעל שם טוב: וואס דער בעל שם טוב איז מבאר אויף⁷⁴ דעם ענין פון ענוה, אז⁷⁵ אמאל איז דא ענוה

— דקדוקי תורה —

- (68) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33): "דירה — כל עצמותו". וראה תרנ"ז ר"ע ב [ועד"ז תרפ"ו ס"ע עב]: "...אדם הדר בתוך הבית הרי כל עצמותו הוא בתוך הבית, כמו"כ הו"ע דירה בתחתונים דבחי' עצמיות [עצמו] א"ס ב"ה יומשך למטה...". תרס"ב ("...ענין דירה בתחתונים הוא שכל עצמותו ממש נמשך בתחתונים למטה") ותרס"ג ח"ב שבהע' הקודמת. תרס"ו ופר"ת שבהע' הבאה. עת"ר שבהע' 65. ועוד.
- (69) ראה תקס"ה שבהערה 67. תרנ"ז שבהערה הקודמת. תרס"ו ס"ע שנו [ר"ע תסט]: "...להיות לו ית' לעצומ"ה ממש כבי' דירה בתחתונים (כמו דירת אדם שכל עצמותו הוא בהדירה כו)...". (ועד"ז פר"ת ס"ע לח). תרס"ט ר"ע קס (מגוכתי"ק): "...דירת אדם למטה הרי גופו ומהותו של האדם הוא בהדירה, כמו"כ ענין דירה בתחתונים הוא להיות גילוי בחי' עצמות אוא"ס ב"ה למטה..." (וראה ההנחה שבהערה 67). אג"ק ח"ד ע' קלו (כ"ג טבת תשי"א): "...וידוע הפי' על זה בתורת הדא"ח, אשר ענין הדירה הוא אשר שם האדם הוא בגלוי, בלי העלמות והסתירים..." (וראה תשי"א שבהערה 67).
- (70) "דער אדם, ניט נאר . . . אויך" — לכאורה מדגיש בזה שהאדם כולו (עם כל כחותיו) שייך להדירה. ואולי מרמז שבהנמשל גם הגילויים שייכים לדירה בתחתונים, וכמ"ש בלקו"ש ותשמ"ז שבמילואים. ולהעיר מתשמ"ה (ועד"ז לקו"ש) שבמילואים: "...אין א דירה געפינט זיך דאך דער חיצוניות און די פנימיות פון הדר בו . . . מיטן זעלבן תוקף . . . וואס דאס איז זייער דירה" ע"ש. וראה הערה הבאה.
- (71) אולי מרמז ששלימות כחותיו המתגלים ע"י הבריאה הוא ע"ד כחות הגלויים, וטבע הטוב להיטיב הוא ע"ד כחות הנסתרים. ולהעיר מהנחות תקע"ז ע' צא: "...דירה בתחתונים, כמו למשל הדירה שאדם דר, שעצמותו דר בתוכו ולא מדותיו ומחשבתו ורצונו...". אג"ק חי"ו שבהע' 67. וראה הערה הקודמת.
- (72) להעיר מרשימת רבינו (שבהערה הבאה): "מאמר הבעש"ט...".
- (73) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33): "מאמר הבעש"ט שלא עניויות כזו (תוי"י עקב קע, ב) — ולכאורה הכוונה לדפוס לבוב תרכ"ג, וצילומו נ"י. תשט"ו (ולהעיר שלכאורה ב' דפוסים אלו לא נמצאים בספריית אגו"ח). ולהעיר שתורה זו נמצאת גם בכש"ט ח"א טו, רע"א [סי' קמה], ואולי מה שלא צויין לכש"ט הוא מפני שרבינו מביא כאן גם ממ"ש שם בתוי"י לפני ולאחרי מה שנעתק בכש"ט, כמ"ש בהערה 75. תורת הבעש"ט שבהערות הבאות הובא כאן במילואים — על הסדר.
- (74) אולי מדגיש בזה, שתורה זו פותחת בענין הענוה, שמזה מובן שהמבואר בה הוא ענין עיקרי בענוה. ולהעיר משיחת ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ר"ע 8-357) שהל' "מלך גדול ונורא" שבתורה זו (כדלקמן בפנים) מורה על ספי' התפארת העולה עד (פנימיות) הכתר, ושענין הענוה הוא בכתר.
- (75) תוי"י שם: "...גם בענוה צריך לפעמים מדה בינונית והוא צורך גבוה מאד, כמו ששמעתי ממורי [כאן מתחיל בכש"ט שם: מהבעש"ט] שרוב ענותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת הש"י...". שם לקמן [קע, ג] — לאחר סיום הקטע שנעתק בכש"ט): "...וכזה מבואר ששוקל גם במדת הענוה ותופס מדת בינוני חכם יחשב, כי הוא תועלת וחכמ' נפלאה בענין עבודת הבור' שלא יהי' נמאס בעיני עצמו...". ולהעיר מארחות צדיקים שער הגאווה: "...וע"ז נאמר ויגבה לבו בדרכי ה', כי יהיה אדם יקר רוח וגבה לב בעיני העוה"ב . . . ולא יאמר די במה שימצא ידו מהם, אלא ימעט בעיניו כל מעשהו ותגבה נפשו

שלא⁷⁶ במקומה – איז אט א דעמאלט איז דאס א סתירה צו עבודת הבורא. און איז מבאר אויף דעם, אז⁷⁷ אויב ער טראכט באַ זיך אז מי אני ומה אני אויף להמשיך שפע בְּעוֹלָמוֹת, אדער להוסיף ענינים אין מלאכי השרת, אין מלאכים עליונים, איז אט דעמאלט קען ער דערנאך⁷⁸ אראפפאלן, און⁷⁷ טראכטן זיך אז אויב אזוי בשרירות לבי אלך, ווארום מה⁷⁹ אני ומי אני – אז זיין מעשה זאל זיין נוגע. בשעת⁸⁰ ער וועט זיך אבער

דקדוקי תורה

למעל' תמיד, ויתרעם בנפשו כמו שמקצר מעבודת הבורא ב"ה, וזאת הגאווה אינה מזקת לענוה...".
 (76) אולי מבהיר בזה, ששליטל "רוב ענותנותו" (שבהע' הקודמת) היא דוקא כשנתרבה באופן שנכנסה שלא במקומה (וכן משמע מל' רבינו שבהערה 73 "שלא עניויות כזו"), אבל לענוה במקומה אין הגבלה.
 (77) תוי"י שם (קע, ב) [כש"ט שם]: "...שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם ע"י תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות וגם המלאכים ניזונין ע"י תורתו ותפלתו", ושם לקמן (קע, רע"ג) [ועד"ז כש"ט]: "...משא"כ בחושב [- כשחושב] האדם מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובוזה הולך בשרירות לבו וניאמר אך שלום יהיה לי...". אגה"ק סוס"כ: "...שמלאכים עליונים שבמרכבה פני שור ופני נשר נהנים מאד וניזוניים ומסתפקים מרוח הבהמה והעוף העולה עליהם מהקרבתו. . דעת לנבון נקל להבין ע"י כל הנ"ל גודל מעלת המצות מעשיות...". תקע"א ס"ע ריד: "...הקרבתו גשמיים של הבהמה גשמי' מוסיפים כח ועוז במלאכים עליוני' הנ"ל להיות יכולים להתעלות...". וראה רש"י שמות ג, יא: "מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים". תו"א מג"א צא, ב: "...אם לא יהיה בבחי' הגבהה כלל, לא יערב לכו לגשת אל העבודה באמרו מי אנכי ומה עבודתי...". אג"ק אדהרי"צ ח"ד ר"ע רכו (ט"ז שבט תרח"ץ (מאוסף רבינו), לבעמ"ס התעוררות תשובה): "...ידעתי ענותנותו של כת"ר שליט"א, אשר יאמר מי אני כו' . . ידע נא כת"ר שליט"א כי אית ענוה לטב ואית ענוה לביש. רז"ל אמרו ענותנותו של ר' זכרי' [- כדלקמן בפנים] . . זאת אומרת שיש ענוה המביאה חורבן ח"ו ור"ל". ועוד. וראה הערה הבאה.

(78) לכאורה משמע שעד אז לא הי' לו נפילה – ולפ"ז מובן לכאורה, ש"מצד שפלותו אינו מאמין" שבהערה הקודמת אינו העדר האמונה כפשוטו, כ"א שמצד הענוה שלא במקומה חושב שאין הכוונה בזה לאנשים כערכו. ולהעיר מליקוטים יקרים יג, ד: "...כשאדם מבז' א"ע ונחלט בלבו שאין תפלתו ולימודו חשוב לכלום ואינו נחשב בעיניו עבודתו שהוא עובד, אדם כזה נופל ממדרגתו למדריג' פחות וגרוע', ובשביל זה הולך אח"כ כמו בלי דעת וחסר שכל בעבודתו י"ת, ונמשל כבהמ' נדמ'...".

(79) של"ה קפא, רע"ב: "...ויכול אדם לחדש פלאי פלאות בכל הלכה. . וכמו שמפלפלי' התו' עם רש"י כן נוכל. . לעיין ולתרץ הקושיות שהתוס' מקשי' על רש"י, וכן שאר קושיות שהתוס' מקשים. . כי כתר תורה מונח לכל, ואל יחשוב מה אני ומי אני הוא לעיין וליילך בגדולות ובנפלאות, כי הלומד לשם שמים ומייגע את עצמו בהלימוד, אז יגעתי ומצאתי תאמין...". בטאון חב"ד ח"י (י"ד שבט תשט"ז) ע' טו [אג"ק אדהרי"צ ח"א ר"ע תפ (י"א כסלו תרפ"ד)]: "...ואל יאמר האדם מה אני ומי אני, זהו שפלות של שקר, אם ההשגחה העליונה גזרה על האדם להיות באיזה מקום ועיר, עליו לדעת כי נשלח לשם לעבדה ולשמרה...". ועוד. וראה רש"י שבהערה 77. וכפנים כ"ה גם בתשי"ח (25: 10, 25: 30), ועוד.

(80) תוי"י (קע, ב) [ועד"ז כש"ט] שבהערה 77: "...אינו מאמין כי האדם גורם ע"י תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות וגם המלאכים ניזונין ע"י תורתו ותפלתו, שאלו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה' בשמחה וביראה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאומרה כדקא יאות, וגם לתת לב אל מה שאמר שלמה ע"ה אם תשכבון בין שפתיים, שהקב"ה שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא

מתבונן⁸¹ זיין – אזוי זאגט דער בעל שם טוב – בשעת⁸⁰ ער וועט זיך מתבונן⁸¹ זיין, אט דאס וואס שטייט בין⁸² שְפִתַּיִם, אז דער מלך גדול ונורא איז זיך מתבונן⁸¹ אין זיינע שפתיים, אין⁸⁰ זיינע אותיות התורה והתפלה, און איז אים נושקו על שפתיו, איז אט דעמאלט וועט ער דאך ארבעטן⁸³ עבודתו מתוך שמחה וטוב לבב מרוב פל. און אט דאס איז ער מסיים⁸⁴,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

אומרה בתורה ותפלה בדחילו ורחימו, ואם ישים אליו לבו, בודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתיים של אדם נבזה חדל אישים וכיוצא בזה...". ולהעיר מבין פורת יוסף מו, ב-ג [ועד"ז כש"ט ח"א ד, סע"ב (סי' מד)]: "וענין הדיקות בו ית' הוא ע"י אותיו' התור' והתפלה, שידבק מחשבתו ופנימיותו לפנימיו' רוחניו' שבתוך האותיות, בסוד ישקני מנשיקות פיהו דביקו' רוחא ברוחא, וכמו ששמעתי ממורי אם תשכבון בין שפתיים וכו', כתבתי מזה במ"א".

(81) לכאורה זהו פירוש "לתת לב . . ואם ישים אליו לבו" שבהערה הקודמת. וממה שנקט ל' התבוננות בהאדם וכן בה"מלך גדול ונורא" משמע לכאורה, שבזה מבאר בכוונת הבעש"ט (ולכאורה זהו מטעם ההדגשה שבפנים ש"אזוי זאגט דער בעש"ט" – וראה תש"י שבהערה הבאה): (א) שמפרש שתיבת "בין" היא מל' התבוננות, (ב) שב"בין שפתיים" נכללות התבוננות האדם והתבוננותו ית'. ואולי היסוד לפרש שגם התבוננות האדם נכללת בזה הוא, כי רבינו מפרש שהבעש"ט מבאר כאן גם מ"ש "אם תשכבון", שר"ל אם תרגיש שפלות (שלא במקומה), ואז העצה היא "בין שפתיים" – שהאדם יתבונן ביחסו של ה' לשפתיו. ולהעיר מתשל"ט שבמילואים, שהאתעדל"ע שלפני אתעדל"ת צ"ל מעין האתעדל"ת המתעוררת על ידה (וראה הערה 101).

(82) ראה תש"י ע' 217 [אג"ק אדהרי"צ ח"ד ע' צו-ז ("ב מנ"א תרצ"ז)]: "...אמר מורנו הבעש"ט . . שמוע בין אחיכם . . בין לשון הבנה...". תדבאר ר פ"י: "...בין משאבים, מתוך שלומדין ושואבין דברי תורה...", ופי' בכלי יקר (לאנייאדו) שופטים ה, יא [ועד"ז אוה"ת בשלח (ח"ב) ר"ע תרפה, תרכ"ט ס"ע נד [ע' סא-ב], קונטרסים ח"א לד, א-ב (תרפ"ט ס"ע 117)]: "...ודרש בין משאבים, בין מלשון בינה, שלומדים ומבינים ואחר כך שואבים לזולתם [לאתרים] ד"ת". ועוד.

(83) בתו"י שבהע' 80 כתב לכאורה, שהתוצאה מההתבוננות ד'בין שפתיים" הוא ש"יאחזנו רתת וזיע", ואילו מ"ש שם לפני"ז "כמה ה' עובד ה' בשמחה ובראה מרוב כל" הוא בהמשך להאמונה שממשיך שפע בעולמות ושהמלאכים ניזונין ע"ז. ונראה שרבינו מפרש בזה: (א) שכיון ש"מרוב כל" פירושו יותר מהתענוגים הכי עליונים (כדלקמן בפנים), אי אפשר שיגיע לשמחה כזו רק בגלל שממשיך בעולמות ומלאכים, וע"כ צ"ל (ב) שמ"ש שם "וגם לתת לב . . בין שפתיים...", היינו שצריך לצרף התבוננות זו עם האמונה הנ"ל כדי לפעול העבודה "בשמחה . . מרוב כל". ולכאורה מוכרח שמפרש כן רבינו מ"ש לקמן בפנים שבתורת הבעש"ט מסיים מ"ש ע"ד "מלך גדול ונורא" – שאז תהי' עבודתו מתוך שמחה וטוב לבב מרוב כל. (ג) שבתו"י שם קיצר ולא פירש את המובן מעצמו – שאם מה שממשיך בעולמות ומלאכים גורם שמחה, כ"ש שנשיקת ה' בשפתיו גורם (גם) שמחה. ומ"ש בתו"י "בשמחה ובראה מרוב כל" – להעיר מאמ"ב שער הק"ש פמ"ד מו [עב], א: "...בשמחה ש"מ דוקא, כי שמחה בהתבוננו' לא יתכללו שמחה ופחד במקו' א' . . במקו' א' ממש זהו בא רק מצד גלוי אור העצמו' ממש . . וזה השמחה וטוב לבב שבמצות יותר מרוב כל דעוה"ב...". ולהעיר משחת ט"ו שבט תש"כ (שבהערה 74) שהוראת הבעש"ט בתורה זו (ראה הע' 87) היא, שצ"ל התנשאות עצמית שמצד פנימיות הכתר שנושא הפכים, ולכן הכוונה היא שיהי' התנשאות בתכלית יחד עם ביטול בתכלית.

(84) לכאורה אין זה סיוע תורת הבעש"ט שבתו"י שם, ובפרט שמ"ש "משא"כ . . מה אני...". שבהערה 77 הוא לאחר מ"ש ע"ד ר' זכרי' (שבהע' הבאה). ופי' "מסיים" שבפנים הוא לכאורה, שלאחר שהפסיק

85זי <דאס איז...> אויב ס'אין דערויף דא די ענוה, איז דאס איז על דרך ווי די גמרא⁸⁶ זאגט עֲנֻתָנוּתוֹ שֶׁל רַב זְכוּרִי הָאֵם מַחְרִיב גְּעוּוּעַן דִּי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, און דא דארף מען האבן די תנועה הפכית⁸⁷, איז דערפון מובן – דאס שטייט ניט אין די תורה, אבער דאס איז מובן – אז דאס איז היפך החורבן, דאס איז דער בונה די בית המקדש⁸⁸, וואס דאס איז דאך דאס וואס ער זאגט אין סעיף⁸⁹ דער⁹⁰ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך⁹¹ כל *אחד ואחד מישראל. וואס כאטש אפילו ער הויבט אן אין דעם תורת הבעל שם טוב⁷⁷ פון השפעה אין עולמות עליונים, און פון מוסיף זיין <אין⁹² מ... אין⁹³> עילוי⁹⁴ אין מלאכים, אבער דערנאך איז ער דאך *חותם בזה, אז⁸⁰ דער מלך גדול ונורא איז נושק על שפתיו, אין *די שפתים <וואס גיבן

— דקדוקי תורה —

וביאר העבודה הראוי, חוזר לסיים שלילת הענוה שלא במקומה שפתח בה (כנ"ל הערות 75, 77). ולכאורה שולל בזה (ובהוספת "אז אויב . . ענוה" שבפנים) טעות העולה משטחיות ל' התוי"י (ע"ש) – שמי ש"אחזנו רתת וזיע" מה"מלך גדול ונורא" (שבהע' 80) הוא מעין ענותנותו של ר"ז שבהע' הבאה. (85) תוי"י שם ואילך [ועד"ז כש"ט שם]: "...והוא מעין מה שאמרו חז"ל ענותנותו של רבי זכריה גרם חורבן וכו', כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודברו והל[ו]כו ועסקיו עושה רושם למעלה למעלה, בוודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיה לשם שמים...". גיטין נו, א: "...אמר רבי יוחנן, ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו" ע"ש. ולהעיר מסדה"ד (קארלסרוא תקכ"ט) סדר תנו"א, ערך ר"ז בן אבקולס: "...א"ר יוחנן (ובתוספתא שבת פ"ז א"ר יוסי) ענותנותו דרבי -] במהדורת ר"נ משכיל לאיתן: של ר' [זכריה ב"א חתריב[ה] בה"מ... ע"ש. וראה הערה הקודמת.

(86) גיטין שבהערה הקודמת. ולהעיר מאיכ"ר פ"ד, ג: "...ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל", וכן תוספתא שבת יז, ד (לפנינו, וראה סדה"ד שם) – אך לא נקטו ל' חורבן כגיטין ותוי"י שם.

(87) לכאורה פירושו, שצ"ל התנשאות דקדושה (ולא רק העדר הענוה שלא במקומה), וכמ"ש בתוי"י שבהערה 85 "ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודברו והל[ו]כו ועסקיו עושה רושם למעלה למעלה" (וראה הערות 83, 88, 101).

(88) ראה שיחת ט"ו שבט שבהערה 83 (ע' 8-356), שבנין ביהמ"ק הוא ע"י העבודה באופן דהתנשאות עצמית שמצד פנימיות הכתר שנושא הפכים, כיון שבביהמ"ק הי' גילוי העצמות שנושא הפכים.

(89) תש"י רס"י שבהערה 51.

(90) "דער ועשו... – כ"ה בתשט"ז (0:45), תשי"ח (0:55), תשי"ט (0:55), לקמן בסוף המאמר, ועוד.

(91) אולי גם מרמז למ"ש בשיחת ט"ו שבט שבהערה 88 (ע' 358), שהוראת הבעש"ט כאן שצ"ל התנשאות יחד עם ביטול בתכלית (כללות ענינו של קבלת עול) שייכת לכאו"א מישראל, ע"ש.

(92) ראה תקע"א שבהערה 77: "...מוסיפים כח ועוז במלאכים עליוני...".

(93) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "עילוי..." הוא בהמשך לזה ("אין עילוי אין מלאכים") או במקומו].

(94) להעיר מלקמן בפנים (ליד הערה 324): "ווי גערעדט פריער אין דעם סעיף, אז דאס פועלט אויף אן עילוי אין מלאכים... ע"ש. תש"י שבהערות 128, 324: "...שהם גורמים עילוי במעלת עליית הנשמות. . החברים שהם מלאכי השרת שנק' חברים. . מקשיבים לקולך... ע"ש. תרפ"ד שבהערות הנ"ל: "...בהעבודה פרטית בכאו"א מישראל בלמוד התורה, עי"ז פועל עילוי למעלה בהמלאכ' . . ע"י עבודתו

בתו' ותפלה למטה, עי"ז פועל עילוי והעלאה במלאכים ונשמות... ע"ש.

א... וואס זאגן ארויס די אותיות התורה והתפלה, און איז מסיים⁸³, אז דעמאלט וועט זיין דעבודתו מתוך שמחה וטוב לכב מרוב פל. איז דאך דערפון וואס ס'מבואר אין דעם המשך פריער⁹⁵, אז⁹⁶ מרוב פל גייט דאס אויף די ענינים היותר עליונים ווי ס'שייכות אין תענוג עליון, איז דאס⁹⁷ איז דער מרוב פל, דער יפה⁹⁸ שעה אחת בתשובה ומעשים טובים מפל חיי עולם הבא, *פון דעם פל פון וועמען ס'נעמט זיך דער חיי העולם⁹⁸ הבא – איז דאך מוכן, אז דאס איז דער ענין וואס דאס⁹⁹ רעדט זיך וועגן עצמות, וואס¹⁰⁰ דאס איז דער מלך גדול ונורא – *העכער

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(95) ראה תש"י ס"ז: "...שביו"ד נברא העולם הבא, דעל זה אומר כי כל בשמים ובארץ ותרגם דאחיד בשמיא ובארעא, שהיא ספירת יסוד שבחינת המלכות מקבל ממנה...". ולכאורה אפ"ל במ"ש בפנים: (א) שהכוונה למ"ש בזה בתש"י (שבמילואים) שעה"ב הוא אלף השביעי, ושהיו"ד הוא נקודת הרושם מהאור שלפני הצמצום עם עצם התענוג שבו (שב"ריבוי טוב ותוקף ביותר") על העולמות, ושענין עוה"ב הוא שעצם התענוג הזה עומד בהתרחבות והתפשטות ביותר, ושענינו של "פל – דאחיד בשמיא ובארעא. . . ספירת היסוד" הוא, שמגיע ומעורר בתכלית העלי" של היו"ד ושוב ממשך עד למטה ממש להיות נברא העוה"ב. (ב) שהכוונה למ"ש בכ"מ (מיוסד על הנ"ל שבחי" כל, דאחיד בשמיא ובארעא, הוא יסוד) שרוב כל קאי על יסוד דאחיד בשמיא ובארעא – ראה תו"א, לקו"ת, ועוד שבמילואים.

(96) תרנ"ו שבמילואים: "...לעוברי רצונו נשפע כ"כ תענוג שזהו מפסולת תענוג העליון, לעושי רצונו שנמשך פנימיות התענוג עאכו"כ שהוא תענוג נפלא. . . שמוטב דלדיינא. . . בשביל ג"ע התחתון, וכ"ש געה"ע שהוא. . . הרבה יותר עד שבהעלי" מגעה"ת לגעה"ע צריכי" טבילה בנהר דנור כו', ויש כמה מיני מדריגות בג"ע זה למעלה מזה ובין כאו"א צריכים טבילה. . . ועז"א מרוב כל, שהעבודה בשמחה הוא יותר טוב מכל בחי' התענוגי' דג"ע, אפי' במדרי' היותר עליונה...". וראה גם אדה"א שבמילואים.

(97) לקו"ת דברים א, ב: "...ארז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז כו', וזהו מרב כל פי' למעלה מעוה"ב הנק' כל (עמ"ש בד"ה מנורת זהב)...", ובלקו"ת בהעלותך לד, א-ב (ד"ה מנורת זהב הנ"ל): "...מרוב כל, פי' מכל מיני עונג עד רום המעלות שנתפס ומתלבש בכח הנשמה בבחי' ש"י עולמות. . . וזהו יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, שחיי העוה"ב ש"י עולמות. . . מכל חיי העוה"ב, מכל דוקא מרב כל...". תש"י ע' 208 [תרצ"ט ע' 158]: "...יפה שעה אחת. . . פי' מכל חיי עוה"ב, דהמדריגה דכל שהוא רוב כל, הנה זה עצמו הוא חיי עוה"ב...". ע"ש. ועוד.

(98) אבות פ"ד, מי"ז ("העולם הבא"). וככפנים ("...עולם הבא") כ"ה בתניא פ"ד (ט, רע"א). אגה"ק ס"א (קב, סוע"א). שם סוס"כ. תו"א חיי שרה טז, רע"א. לקו"ת במדבר יג, סע"ד. ובכ"מ.

(99) תו"א בשלח סד, ב-ג: "...מרוב כל, שרוב כל נק' השתלשלות כל העולמות שהם רוב מאד. . . אבל השמחה של מצוה היא בבחי' עצמותו ממש שהוא מרוב כל, למעלה מהשתלשלות כל העולמות...". עזר"ת ע' קלח: "...בשמחה כו' מרוב כל, שההמשכה שע"י המצות היא למעלה באין ערוך מהגילוי בג"ע, שזהו רק הארה לבד מבחי' שמו כנ"ל, ובמצות נמשך מבחי' עצמות א"ס...". תש"ט ר"ע 82 [תרפ"ג ר"ע ריח]: "...ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים, לפי שהוא המשכת העצמות, וזהו תחת כו' מרב כל, דההמשכה שע"י המצות בשמחה טוב יותר. . . דההמשכות בג"ע הוא רק הארה וע"י העבודה בשמחה הוא המשכת העצמות...". ועוד.

(100) תער"ב ח"א ס"ע תקלו: "...הוד מלך. . . ה"ז התגלות התנשאות העצמות שמצ"ע שלמעלה מבחי' הדר מל' שהוא ההתנשאות על עם כו', וכמשנת"ל פקכ"ב...". פקכ"ב (ע' רלז-ח): "...המלך המרומם לבדו שההתנשאו' היא בבחי' התנשאו' עצמי דוקא, ומה שהוא מתנשא להיות מלך על עם. . . היא אצלו

פון דעם ענין פון מלך על עַם, נאר דאס איז ווי דער מלך – התנשאות¹⁰¹ העצמות, וואס¹⁰² באמיתיות איז דאס ווי מלכות איז מושרש אין עצמות ומהות, העכער ווי ס'מושרש די ט'¹⁰³ ספירות דז"א – וואס דערפאר זאגט ער אויף דערויף מרוב פֿל. וואס דאס¹⁰⁴ איז די הסברה אויף דערויף וואס ער זאגט אין סעיף, אז¹⁰⁵ זאל זיין

דקדוקי תורה

בבחי' לבוש לבד, שמצמצם עצמו כבי' להיות מלך על עם. . . וזהו ג"כ ענין הוד מלכות שראוי בעצם לרוממו' זו. . . להיותו מלך בעצם בבחי' רוממו' העצמי. . . והדר מל' הוא. . . התפשטו' ההתנשאו' על העם. . . אבל בבחי' עצמו' אוא"ס כתי' נורא תהלות שיראים להללו. . . והוא בחי' הוד מל'. . . קיצור. . . ובחי' המלך המרומם שעז"נ נורא תהלות...". תרנ"א ע' יב: "...ונק' מלך המרומם, דאחר שכבר יש שם בחי' רצון על מלוכה ויבוא אח"כ לבחי' גילוי כו' לכן שייך שם לומר מלך, אבל הוא מרומם לבדו דהיינו רוממות והתנשאות דעצמיות אוא"ס שמצד עצמו שלמעלה עדיין מבחי' מלך על עם כו', וכמ"ש ארון עולם אשר מלך. . . ואחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא כו', דבחי' מלוכה זו אינו שייך עדיין למלך על עם...". ועד"ז תרנ"ז ע' קפג-ד. ולהעיר מתוי"י צו עח, סע"א (וכ"ה בכן פור"י ח"ש לב, ד): "...מלך גדול ונורא עקרא ושרשא דכל עלמין..." – וראה אדה"ז ושע"ת שבמילואים. וראה הע' 74.

101) להעיר משיחת ט"ו שבט תש"כ (שבהערה 83) שכוונת הבעש"ט בתורה זו היא, שבעבודת האדם צ"ל התנשאות עצמית (שלמעלה מהתנשאות על העם), ע"ש. ולהעיר מתשל"ט שבהערה 81.

102) תרנ"ט ע' יא [ס"ע טו]: "...וכמו"כ בשרש שרשן בא"ס לפני הצמצום ג"כ שרש המל' למעלה משרש הז"א, דהמל' מושרשת בבחי' א"ס עצומ"ה שלמע"ה גם מהאור הכלול בעצמותו..." (ועד"ז שם ע' צו-ח [פט-צב]) ע"ש. תרס"ו ע' תקכו [ר"ע תרצה]: "...[בד"ה יו"ט של ר"ה, רנ"ט] בענין מ"ש על לע"ל א"ח עטרת בעלה, שהמלכות תתעלה למעלה מכל הספירות והיא תשפיע בכולם. . . כי באמת שרש המלכות הוא למעלה מכולם, וכמ"ש בע"ח דשרש המלכות הוא ברדל"א והט"ס שרשם בא"א כו', ושרש שרשה הוא בבחי' עצמות א"ס. . . כמו שהמלכות מושרשת בעצמות א"ס, והיינו בבחי' העלם העצמי כו', ולעתיד תתגלה המלכות כמו שהיא בשרשה ומקורה האמיתי, לזאת תשפיע היא בבחי' הז"א. . . שההשפעה תהי' בחי' שרש ומקור האמיתי דמלכות..." ע"ש, ס"ע שמה-ו [ע' תנו-ז]: "...דבחי' המלכות מושרשת בבחי' עצמות א"ס ממש, למעלה מעלה מהשרשת כל הספי', דכל הספי' שמושרשים למעלה היינו בבחי' האור והגילוי השייך להשתל'. . . דשרש הספי' הוא בבחי' עלות הרצון או גם קודם עלות הרצון. . . אבל הכל בבחי' האור. . . אבל למעלה מזה אינו שייך שרש לספירות, אבל בחי' המלכות מושרשת בבחי' עצמות ממש. . . וכמ"ש בע"ח. . . דשרש המלכות הוא ברדל"א כו', וכמו"כ יובן עד רום המעלות דשרש המלכות הוא בבחי' עצמות א"ס ממש..." ע"ש. תער"ב שבמילואים: "...דבחי' המל' מושרשת בעצמות א"ס ב"ה. . . והוא בבחי' התנשאות עצמי שמצד עצמו כו'. ובשרש הראשון י"ל. . . שזהו בחי' היכולת שבעצמות שמייוחד ממש בעצמותו ית'. . . דבחי' המל' שרשה למע' מכל הספי' והיינו ברדל"א, כמו"כ בשרש כל השרשים בחי' המל' דוקא מושרשת בעצמו' א"ס ב"ה...". וראה תש"ט, תש"י, תשי"א, ועוד שבמילואים. וראה גם תרס"ה ע' ד. תש"א ס"ע 4. תש"ג ע' 10.

103) להסברת ענין ט"ס דז"א, ראה ע"ח, תו"א, ביאורה"ז, ועוד שבמילואים. ומה שזכר כאן שבז"א יש (רק) ט' ספי', אולי (גם) מרמז להמבואר בתרפ"ז (ועוד) שבמילואים, שמה שמל' משלמת הט"ס דז"א להיות עשר וממשיכה אותם בגילוי למטה הוא מצד שרשה היותר נעלה (בבחי' אנכי ורדל"א). ולהעיר שבה מבוואר תוכנו של "העשירי יהי' קודש" (הנ"ל בפנים), וראה הערה 49.

104) לכאורה קאי על נשיקת המלך גדול ונורא (המשכת העצמות), שמצד ההתבוננות בזה עובד עבודתו בשמחה גדולה יותר מהתענוגים הכי עליונים (מרוב כל) – שעפ"ז מובן, שזה שע"י אתכפיא ואתהפכא (בהעבודה דתומ"צ) יהי' דירה בתחתונים לע"ל הוא, לפי שעל ידם נעשה כבר עכשיו המשכת העצמות.

דורך אתכפיא, וואס <בריינג...¹⁰⁶> קומט דערנאך אראפ¹⁰⁷ באתהפכא, וועט דאס זיין דער דירה בתחתונים. און¹⁰⁸ דאס בריינגט אראפ צו דער עבודה בפועל אין די

דקדוקי תורה

ולהעיר מתרס"ח (ועד"ז תרס"ב) שבמילואים להערה 102: "...תכלית הכוונה הוא בחי' הגילוי שיהי' התהוות עולמות ב"ע, ועי"ז דוקא נשלם הכוונה דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, שצריך להיות התהווה התחתונים שזהו מבחי' מל' דוקא. . ולזאת בחי' הגילוי דמל' נמשך ממדרי' עלינה יותר, וכמ"ש בע"ח דשרש המל' הוא מרדל"א דוקא למעלה מהט"ס... ע"ש.

105) תש"י רס"י שבעה' 51: "...דתחלת הכוונה בכריאת והתהוות העולמות הוא מה שנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, ע"י עבודת האדם בבחינת אתכפיא ואתהפכא, ועד"ז ס"א (שבעה' 27): "...תכלית הכוונה בכריאת והתהוות העולמות, דנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אלקות למטה ע"י עבודת האדם, ע"י אתכפיא ואתהפכא... (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח), ובהקיצור: "...דכוונת כריאת העולמות שיהי' דירה בתחתונים ונעשה ע"י אתכפיא ואתהפכא...". תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] שבעהערות 44, 51: "...ותכלית הכוונה בכריאת העולמות הי' משום דנתאוה. . בתחתונים להמשיך גילוי אלקות למטה ע"י אתכפיא ואתהפכא, ועיקר גילוי זה יהי' לע"ל ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר כו', שיהי' גילוי אלקות ממש למטה, וזה יהי' ע"י עבודה דעכש[ין]ן בבחי' אתכפיא ואתהפכא...". 106) ראה לעיל ליד הערה 54, ומ"ש שם מתש"י.

107) עד"ז גם לעיל ליד הערה 30, וראה מ"ש שם. 108) תש"י ס"י שבעהערה 51: "...וזהו עצי שטים, שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז. . ומבירור זה נעשה קרשי המשכן. ובעבודה הוא מה שע"י העסק בתורה וקיום המצות מהפכים ההרגש דעולם (דעם וועלט געפייהל) על הרגש אלקי. . דהרגש העולם הוא למטה מן הדעת. . ע"י ההתעסקות בתורה ומצות מהפכים לנהורא, אז מען זאל דערהערן דעם נועם עריבות שבקיום המצות ולימוד התורה. . נתהפך לקרש שהוא מעצי שטים עומדים ומחברים אור א"ס כו'...". סוס"ה שבמילואים: "...מעצי שטים דוקא. . להפוך את הלמטה מן הדעת דעולם (פון וועלט). . שהוא נוהג ועושה כן וויילע אזוי טוט וועלט. . הם כמו חוק שבלתי מזיזים אותו ממקומו לפי דכן הוא הנהגת העולם. . זמני האכילה וזמני השינה הנה מצד הרגש העולם הם קבועים בעתים וזמנים. . וזמני הקביעות של תורה ותפלה הם נדחים ואין להם קבע. . ואיך יתן כל נפשו על דבר שאין בו ממש כלל. . זאת תהי' עבודתו להפוך שטות זה דעולם, ויעמוד על נפשו ויקבע לו עתים לתורה...". והבריח תרצ"א (קנת, ב – קנט, ב [ע' קפז-קצ]): "...הפיתוים של הנה"ב. . והו"ע העצי שטים, ובה הוא עבודתו של הנה"א. . לעשות מהם. . קרשי המשכן שהם מעצי שטים עומדים דוקא. . עומדים להיות בבחי' ביטול...". קונט' ומעין שבמילואים: "...ובחי' מה דחכ' הו"ע התדבקותה אל הכתר. . בחי' הביטול שלמע' מטו"ד. . בית הוא בחי' מקיף. . בחי' פנימי' הכתר, וזהו"ע ומעין מבית ה' יצא, היינו בחי' החכמה כמו שנמשכת מבחי' הכתר. . ומעין זה ישקה את נחל השטים בחי' השטות דלעו"ז שיתהפך לשטות דקדושה והיינו בעבודה בפועל להיות בבחי' שטות דקדושה שלא ע"פ דעת וחשבון. . בחי' מעין והיא העבודה שמצד עצם הנשמה, וזה ישקה את נחל השטים שמצד הנה"ב להיות ההנהגה בפועל בכל דבר בבחי' שטות דקדושה, הן בעסק מו"מ שלא יהי' לו שום מניעות ועכובים כלל, וכמו"כ לעמוד על נפשו בכל התאוות ותענוגים שלא להמשך אחריהם כלל וכלל" – ולפ"ז לכאורה "דאס" שבפנים קאי על המשכת העצמות (פנימיות הכתר הנה"ל – וראה הערה 88), והיינו שהמשכת העצמות בקיום התו"מ"צ גורמת שיתהפך השטות דלעו"ז. ואולי מפרש שמ"ש בתש"י הנה"ל "שע"י העסק בתורה וקיום המצות מהפכים. . ע"י ההתעסקות בתורה ומצות מהפכים...". היינו ע"י המשכת העצמות שבקיום התו"מ"צ. ולהעיר מתרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח] בסופו (שבעהערה 105): "...שע"י העבודה בקיום התו"מ"צ ובירור וזכוך הגוף ונפש הבהמית ממשיכים גילוי אלקות בנפשו, והוא כשעושה מצוה א' בנקל לו לעשות עוד מצוה, ומצוה גוררת מצוה. . כשבא לידו

עצי שטים, מאכן אין שטות פון עולם – זאל מען מאכן דערפון די עצי שטים עומדים, די¹⁰⁹ עמודים המחברים דעם רצפה מיט דעם גג שלמעלה¹¹⁰, ביו וואנעט אז דאס ווערט א דירה לו יתברך בתחתונים, וואס¹¹¹ אין דעם דירה נעמט מען דעם עצמות ומהות.

דורך¹¹² דערויף וואס מ'נעמט דעם עצמות ומהות, איז דאך דערנאך ווערט דאך אויכעט נמשך בכל העולמות <פולם> כולם¹¹². וואס¹¹³ אט דאס איז ער ממשך

⌘ דקדוקי תורה ⌘

דבר עבירה ועמד ג"פ ולא נכשל . . שמשיר עי"ז ההעלמות וההסתרים... ע"ש. (109) תש"י רס"ט: "...שנקראים קרשים בשם עומדים, והוא ע"ד מה שהמצות נקראים עמודים . . וכמו העמוד ה"ה מחבר הגג והרצפה להיותם כאחד ממש", סוס"י שבהערה הקודמת: "...עומדים ומחברים אור א"ס כו'...". תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח]: "...דזהו ענין מ"ש עצי שטים עומדים, פי' שהם עמודים המחברים . . כמו עמוד המחבר הגג עם הרצפה". אוה"ת יתרו (ח"ג) ס"ע א"ד [ועד"ז תער"ב ח"ב ר"ע א'קפן]: "...כמו שהעמוד הוא מחבר רצפת הקרקע עם העלי' או הגג...". ולהעיר מתרפ"ט ע' 145: "...דכשם שהסולם מחבר הרצפה עם הגג, הנה כמו"כ התפלה היא סולם ההתקשרות...". לקו"ד ח"ד תשעז, סע"א: "...והסולם מחברם כאחד, אמנם התחברות זו אינה כמו עמוד המחבר הגג והרצפה עליון ותחתון בלבד, אלא כסולם אשר בו ועל ידו עולים מתכלית העומק מטה אל תכלית העומק רום, ובו ועל ידו ממשיכים אור מתכלית העומק רום להאיר בו את העומק מטה". תוי"י שבהע' 85: "...ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה...".

(110) אתהלך ליאזנא ע' כד: "...תר"ך עמודי אור . . כמו שעמודי הבית מחבר רהיטי הבית שלמעלה עם הרצפה...". שערי אורה יג, סע"ב ואילך: "...נתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דוקא . . וכדי להיות לו רצון זה המלוכש למטה מטה, צריך לעורר זה מפנימית ועצמות אא"ס שלמעלה מהיות גם מקור לרצון דמע"ב . . וה"ז כמו העמוד שמחבר הגג עם הקרקע . . כך המצו' . . שיהי' בחי' פנימית אא"ס שהוא למעלה מעלה יתחבר להיות לו דירה למטה מטה...". תרס"ב ר"ע רנג: "...תר"ך עמודי אור, וכמו שהעמוד מחבר הגג עם הרצפה, דהיינו הגבוה ביותר עם התחתון ביותר, כן המצות שרשן למעלה יותר היינו בבחי' כתר שלמעלה מחכ'...". ועוד.

(111) תרנ"ז ע' ריז: "...אותי אתם לוקחים כו', הרי ע"י תורה ומצות לוקחים וממשיכים בחי' א"ס עצמותו ומהותו...". תרנ"ח ע' קצו: "...להיות לו ית' דירה בתחתונים, והיינו להמשיך בחי' א"ס עצומ"ה שז"ע דירה, כמו דירת אדם עד"מ שעצמות האדם הוא בהדירה כו', וכמו"כ הו"ע שיהי' לו ית' דירה בתחתונים היינו להמשיך בחי' א"ס עצומ"ה שיאיר בגילוי למטה . . שע"י שתופס ומשיג את התורה ה"ה תופס בא"ס עצומ"ה ממש . . אותי אתם לוקחים...". ועד"ז תרס"ו ס"ע שנה [ע' תסח-ט]. ועוד.

(112) תרנ"ח [ועד"ז תש"ג] שבמילואים: "...ממשיכים בחי' דירה בתחתונים . . שזהו"ע גילוי אור עצמי דא"ס. ועי"ז נמשך תוס' אורות למעלה ג"כ בעולמות עליונים . . ע"י ירידת האור . . וכאן נשלם הכוונה העצמית דא"ס ב"ה בהביורו הדברים התחתונים כו', נמשך בהם ג"כ תוס' אורות עי"ז כו' . . נשלמה הכוונה העליונה בעצמות א"ס ב"ה . . ומאיר גילוי א"ס ב"ה למטה בעולם התחתון . . ועי"ז נמשך תוס' אורות למעלה ג"כ כו'...". ועד"ז תרס"ו [תש"ב], פר"ת, תרפ"ד שבמילואים. וראה גם תרמ"ג, תשי"ח, תש"ל שבמילואים. וכבפנים עד"ז גם תשט"ו ("תוספות אור ביו אין עולם האצילות און די עולמות שלמעלה הימנו") שבמילואים. ומ"ש בפנים "בכל העולמות כולם", לכאורה כולל בזה גם עוה"ז, וכמ"ש לקמן בפנים (ליד הערה 184), שאח"כ נמשך באופן דממכ"ע גם בנשמה הפזורה בין האומות.

דערנאך אין סעיף און זאגט, אז¹¹⁴ דאס איז אויכעט וואס ער זאגט דער *באתי לאגני, און בריינגט אראפ אויך דעם פסוק¹¹⁵ פון היושבת בגנים. וואס אין היושבת¹¹⁶ בגנים איז דאך דא דער¹¹⁷ ג' פירושים: וואס בגנים¹¹⁸, איז גייט דאס אויף די <גן¹¹⁹ ע...> גנים <דעל...¹²⁰> העליונים, גן¹¹⁸ עדן עליון און גן עדן תחתון, וואס¹²¹ זיי זיינען כולל

דקדוקי תורה

(113) לכאורה זהו סיוס ה"נאך דערויף... דלעיל בפנים ליד הערה 50.

(114) תש"י שבהערה 51: "וזהו באתי לאגני לאגוני... שנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, ע"י עבודת האדם בכחינת אתכפיא ואתהפכא, הנה האדם שהוא עושה כן, היושבת בגנים...".

(115) שה"ש ח, יג: "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולף השמיעיני".

(116) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33):

"היושבת בגנים ג"פ: ג"ע, בתכנ"ס, בגולה } האמצעי אינו נוגע כאן ונשמט " וראה הערה 132.

(117) אולי "דער" (ל' יחיד) מרמז למ"ש לקמן בפנים שהפשטים שבתורה קשורים ומשלימים זל"ז.

(118) תש"י שבהערה 114: "...היושבת בגנים, דגנים הם ב' בחי' ג"ע כנ"ל ג"ע התחתון וג"ע העליון", ולעיל שם ס"ח (ע' 123): "...מעין גנים באמ"ח... דגן הוא ג"ע... וגנים הם ב' המדרי' שבג"ע, גן עדן

התחתון וגן עדן העליון...". פלח הרמון שה"ש שבמילואים להערה 145 (הנחה ממאמר הצ"צ): "...דהיושבת בגנים קאי על כנס"י המשפלת עצמה בב' גנים געה"ע וגעה"ת...". ועד"ז אמור

שבמילואים. תרס"ה ע' רלב: "...דהיושבת בגנים קאי על ג"ע, ב' גנים געה"ת וגעה"ע...". תש"ח ר"ע 131 (שבהערות 121, 124): "...גנים קאי על הגילויים שלמעלה... בהב' מדרי' גנים", ע' 145: "...וזהו

היושבת בגנים שהם נשמות הצדיקים שהם בגנים העליונים...". תש"ה ע' 140: "...ופי' היושבת בגנים הנשמות היושבות בגנים העליונים דגעה"ת וג"ע העליון...". סה"מ אידיש ע' 97 (הנס' בהערת רבינו

לתש"י ס"ח הנ"ל): "מעין גנים, דער ארט פון מעין הנשמה איז די גנים העליונים, גן עדן התחתון וגן עדן העליון...". ביקור שיקאגא ע' 69 (הנס' בהערת רבינו הנ"ל) [תש"ב ס"ע 97]: "...וזהו מעין גנים באר

מים חיים, דהנשמה נק' מעין שבאה ממקום עמידתה בגנים העליונים דגעה"ע וגעה"ת...". הגהת הרח"ו שבמק"מ לזח"ב מו, א (שבאוה"ת) שבמילואים: "היושבת בגנים דא כ"י, נ"ב שכינה השרויה בג"ע

עליון ותחתון ב' גנים...". ועד"ז מק"מ שבהערה הבאה (וראה גם תק"ע שבמילואים). וראה היושבת בגנים תשי"ג, הע' 5: "...ולהעיר מתקו"ז תנ"ה (פת, א) — הובא באוה"ת שם ע' תשסו", ובתקו"ז שם:

"...ונהר יוצא מעדן דא אימא עלאה... מאן גן דאתשקיא מניה לתתא, דא שכינתא, דתרין גנין אינון, חד לעילא וחד לתתא, הה"ד היושבת בגנים" (ובאוה"ת שם: "...ופי' בכס"מ דב' גנים היינו בינה ומלכות,

וא"כ היינו שכינתא עלאה ושכינתא תתאה"). וכפנים עד"ז גם תשי"ח (30: 32): "...מעין גנים — אז אין די גנים, וואס דאס איז גן עדן עליון און גן עדן התחתון... דער גנים, וואס דאס גייט דאך אויף גן

עדן התחתון און... אויף גן עדן העליון...". וראה תש"מ ואג"ק שבהערה 121.

(119) מק"מ שבמילואים להערה 144, אות א: "היושבת בגנים. פי'. בשני גנים גן עליון וגן תחתון...". תש"ה ע' 176: "...להבין מעלת געה"ע על געה"ת... ומאחר דשתי הבחי' ומדרי' דעליון ותחתון

הם בשם אחד גן עדן, צ"ל מהו ההבדל בין תחתון לעליון, ואיזה יתרון המעלה יש בהעליון על התחתון, ועם היות דהעליון מעולה מהתחתון בכל זה הנה שם גן עדן הוא שוה בשניהם...". ולהעיר מתער"ב

שבמילואים: "...בג"ע... עליות מדרגא לדרגא... שלהיותם משתלשלים זמ"ז ה"ה בבחי' התחלקות דעליון ותחתון, שהתחתון חפץ ומשתוקק לעלות אל העליון... וכ"ז שייך במדרי' דהשתל' שהן בבחי' התחלקות דעליון ותחתון ע"כ שייך עלי' ממדרי' למדרי' מן התחתון אל העליון...".

(121) אגה"ק ס"ז (קכה, ב ואילך): "...בג"ע התחתון והעליון... שהם עתה בג"ע העליון כרום המעלות

אין זיך כמה וכמה דרגות. און אויף דערויף¹²² זאגט ער דער¹²³* ה'יושבת בגנים – די¹¹⁶ נשמות וואס זיי געפינען זיך אין ג"ע, ביז¹²⁴ בהדרגא היותר עליונה וואס ס'דא אין גנים, וואס¹²³ אט די נשמות ווערן¹²⁵, זיינען דאך אנגערופן בשם חברים¹¹⁶, און ווי ער זאגט במוסגר "לפעמים נשמה מנשמה נאצלת"¹²⁶ – וואס ער בריינגט אויף

✂ דקדוקי תורה ✂

. . שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות... , וראה כ"ד טבת תש"מ (שיחה ג – 0:45): "...היושבת בגנים . . בגנים – אין ג"ע עליון און ג"ע תחתון, וואס >זיי זיינען דאך... < דאס איז דאך כולל כל הגן עדן כולם, ווי ער זאגט אין אגה"ק". תרכ"ט שבמילואים (שי"ל בתשי"ט): "...מעלדאת"כ לעלדאת"ג, והגם כי לא נא' רק ב' עולמות, אבל באמת הם כוללי' ריבוי השתלשלו' המדרגות, וכענין שלא נז' רק ב' בחי' ג"ע התחתון והעליון . . ובאמת בכל ג' תפלות יש עליות המדרגות, ומכ"ש בכל יום..." (וראה תרח"ץ שבמילואים). תש"ח ר"ע 131 (שבהערה 118): "...גנים קאי על הגילויים שלמעלה, דהגם שיש בזה כמה מדרי' . . מ"מ נכלל כ"ז בהב' מדרי' גנים" (ובהערת רבינו שם: "הכוונה לגן עדן התחתון וגעה"ע. והוא עפמשנ"ת בלקו"ת פ' אמור ד"ה ונקדשתי פ"ב [שבמילואים]. וראה שם פ' בהר ד"ה את שבתותי פ"ב [שבמילואים]). סה"מ אידיש שבהערה הנ"ל (לפנ"ז): "...אין גן עדן . . זיינען פאראן זייער פיעל דרגות . . זיינען אלע פארשידענע דרגות פון גן עדן איינגעטיילט אין צוויי מדרגות, גן עדן התחתון און גן עדן העליון...". ולהעיר מזח"ג פד, א: "...גנתא דעדן . . כמה זינין דבייתין עלאין קדישין דרגין על דרגין מדורין על מדורין אית תמן...". וראה גם אג"ק ח"י"ז ע' רו (ד' תמוז תשי"ח): "...ובכללות מתחלק סוג הג"ע אלו לשנים, הם ג"ע תחתון ועליון . . אלא שבכל א' דג"ע עליון ותחתון אלו כמה דרגות וכמבואר גם בלקו"ת [בהר הנ"ל] ממנו העתיק...". וכבפנים עד"ז מי מנה תשכ"ה (40:29): "...כאטש אפילו ס'ווערט דערמאנט מערניט ווי די צוויי נעמען – אז התחתון און עליון איז דאס מערניט ווי סוגים כוללים, אבער . . ס'דא עליות עד אין קץ...". מי מנה תשכ"ו (15:17): "...אין ג"ע איז דאך דא כמה וכמה דרגות, ווי דער לשון שטייט אמאל "אין קץ"...".

(122) לכאורה מפרש, שמ"ש בתש"י שבהערה הבאה "כל אחד לפי מדרגת עבודתו", היינו שבהתאם לעבודתו נמצא כל א' בדרגא פרטית (מה"כמה וכמה דרגות" ש) בג"ע התחתון או ג"ע העליון גופא.

(123) תש"י שבהערה 118: "...הנה האדם שהוא עושה כן, היושבת בגנים, דגנים הם ב' בחי' ג"ע כנ"ל ג"ע התחתון וג"ע העליון, כל אחד לפי מדרגת עבודתו הם חברים (דלפעמים נשמה מנשמה נאצלת כו'), המקשיבים...". וראה מענה לשון ע' 10 [4-13]: "...לסבב את קברי הצדיקים בעלי נשמה . . יבקשו עלי רחמים, כי גם להם הוא לתועלת, והרבה פעמים נשמה מנשמה נאצלת, וכענף באילן דבוקה, וכגדיל בשלשלת חבוקה...", והערת רבינו ע"ז שבשוה"ג 169. וכבפנים עד"ז תש"א שבמילואים להערה 126: "...הנשמות שבג"ע שנק' חברים כמו שמבאר במאמר המוסגר דלפעמים נשמה מנשמה נאצלת כו'...".

(124) תש"ח ע' 131 (שבהערה 118): "...בנשמות הצדיקים הגדולים שהם בהמדרי' היותר עליונה שבגנים העליונים, והם מקשיבים לקול היושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות...".

(125) "נשמות ווערן, זיינען . . בשם חברים" – עד"ז גם לקמן בפנים ליד הערה 128, משא"כ לקמן ליד הערה 144 בנוגע למלאכים: "ווערן אנגערופן חברים" (בלי "זיינען" ו"בשם"). ואולי מפרש בזה השינוי שבתש"י (שבהערות 123, 143): "...האדם שהוא עושה כן . . כל אחד לפי מדרגת עבודתו הם חברים . . הנה החברים שהם מלאכי השרת שנק' חברים..." (ולהעיר שברד"ה היושבת בגנים הוסיף בל' רש"י "מלאכי השרת [שהם] חברין", ושוב הביא מהמד"ר "חברים נקראים מלאכי השרת" (ע"ד ל' המד"ר "למה קרא...")) – שר"ל שבנשמות "חברים" הוא שם אמיתי המורה על מהותם ("הם חברים", "זיינען"), ואילו במלאכים "חברים" הוא רק כינוי ("שנק' חברים"), אבל אין זה מהותם.

(126) לכאורה פי' הפשוט בתש"י שבהערה 123 הוא, שכל הנשמות שבג"ע הם חברים של הנשמות

דערויף אראפ דעם לשון אצילות, וואס¹²⁷ דאס איז דאך די העכסטע דרגא וואס קען זיין אין גן, וואס דאס איז דער עדן שכתוך הגן, העכער נאך פון עולם הבריאה. איז¹²⁸ דאך די נשמות ווערן אנגערופן בשם חברים¹¹⁶, זיי זיינען דאך חברים זה

דקדוקי תורה

שבעוה"ז [וכן משמע לקמן בפנים ליד הערה 140, ע"ש], ולכן מביא ע"ז ל' המענה לשון (שבהע' 123) שבו מדובר ע"ד שייכות הנשמות דלמטה לנשמות שנסתלקו. ולפ"ז לכאורה פירוש ההמשך שבפנים הוא, שכשנשמה נמצא בדרגת אצילות (עדן) שבג"ע, אזי שייכותה לנשמות שבעוה"ז היא באופן דנאצלת (וראה הערה 129). אבל לכאורה משמע בתשי"א שבמילואים, ששייכות כל הנשמות שבג"ע להנשמות דלמטה היא באופן דאצילות (שכולם הם "דבר אחד"). ואולי הכוונה בפנים היא שרק בנשמה שבדרגת אצילות שבג"ע שייכותה באופן דנאצלת היא בגלוי. ויל"ע. ולהעיר משיחה ה שבהערה 330.

127) ראה ברכות וזהר שבמילואים. תניא פל"ט (נג, רע"א): "...באצילות. . . הוא מדור לצדיקי' הגדולים שעבודתם היא למעלה מעלה. . . בבחי' מרכבה ממש לא"ס ב"ה וליבטל אליו במציאות ולהכלל באורו ית' הם וכל אשר להם ע"י קיום התורה והמצות. . . מי ששרש נשמתו קטן. . . עיקר קביעות נשמתו הוא בעולם הבריאה. . . רק לפרקים בעת רצון תעלה נשמתו לאצילות..." ע"ש (וראה לקו"ת פקודי ויהל אור שבמילואים). אוה"ת בשלח (ח"ב) ע' תרלב: "...ביו"ד נברא העוה"ב. . . ועולם האצילות מקבל מבחי' חכמה שהוא יו"ד, והוא העוה"ב כי שם מדור הצדיקים הגדולים, וגם בג"ע נמשך הארת האצילות. . . ותח"מ זהו מבחי' כתר קוצו של יו"ד..." ע"ש. ואתחנן ס"ע רלו: "...יש געה"ע ותחתון ושרשם מחו"ב. . . או יומיים הם גן ועדן, גן בינה מקנא בבריאה, עדן חכמה שהוא באצ', ולפעמים הנשמות עולים באצ' וכמ"ש בתניא פל"ט, והוא ג"כ מ(ק)ד[ור לצדיקים הגדולים כו'. . . ונח"י לפניו בחי' פנימיות הכתר כו', והוא למעלה מג"ע ואפילו מאצ' וכו'..." תו"ח נח עח, ד: "...וכידוע דגן ועדן הוא בחי' חו"ב דאצילות, העדן בפנימית חכמה דאצילות שהוא פנימית ע"י שנק' עדן סתימאה שיתגלה לעוה"ב, והגן הוא בבחי' פנימית בינה, כמ"ש ונהר יוצא מעדן זה דפנימית חכ' דתורה, להשקות את הגן שהן ג"ן ספרים דאוריית שנק' גן נעול..." סידור שבמילואים: "...החכמה נקרא עדן בשבת דווק'. . . וע"כ הבינה נקרא ג"ע. . . כי בה הוא בחינת גילוי החכמה שנקרא עדן, ולשם עולין הנשמות בשבת דמעלי שבתא דוקא..." עטרת ראש שבמילואים: "...מדי חדש ושבת עולין הנשמות בג"ע העליון דבריאה לקבל קצת הארה מעדן עלאה שבתוך הגן..." לקו"ת תזריע שבמילואים: "...שהתגלו' זו הוא מבחי' עדן שהוא בחי' חכמה וכתר, משא"כ השגת המתכתא דרקייעא בעצמם בג"ע הוא נמשך מבחי' בינה דאצ'. . . אבל בחי' הגילוי דקב"ה אתי לאשתעשע עם צדיקיא בג"ע זהו הגילוי מלמעלה מעלה מבחי' בינה..." נצבים מט, רע"ג: "...במצות מלוכש עונג העליון ב"ה. . . ומעדן התחתון נעשה גן לעדן העליון דבריאה, ועדן דבריאה, שהוא חכמה דמל' דאצילות שהיא בחי' עדן לבחינת הגן דבריאה, היא בחי' גן לעדן דאצילות שהיא חכמה דאצילות עצמה [וכמ"ש בזהר פ' ויקהל דר"י ע"ב ופ' חקת דקפ"ב סע"ב] - שבמילואים] ועי' באדר"ז דרצ"ו [- אוצ"ל: דר"צ] ריש ע"א], ועונג העליון הוא למעלה מעלה מבחי' חכמה דאצילות, שהיא בחינת כתר..." תרס"ו ר"ע טז [כב-כג]: "...יש ריבוי עליות מאד שעולים הנשמות מדרגא לדרגא, שיש ריבוי מדרי' בג"ע, דבכללות נחלקים בג' מיני ג"ע דעולמות בי"ע. . . בגעה"ת דעשיה שבאין ערוך לגבי ג"ע דיצירה. . . ולמעלה מזה ג"ע דבריאה. . . וכמו"כ יש ג"ע באצילות שנבדל בערך מבי"ע כו', ובפרטיות יש בזה ריבוי מדרי' מאד..." ע"ש. ועוד.

128) תש"י שבהערה 123: "...הם חברים. . . המקשיבים לקול העוסקים בתורה ומצות, וזהו השמיעני, שהם גורמים עילוי במעלת עלית הנשמות כו'..." תרפ"ד שבהערות 176, 324 (ע' קיד): "...פי' הפסוק היושבת בגנים. . . דכללות הכוונה הוא שהאדם ע"י עבודתו בתו' ותפלה למטה, ע"ז פועל עילוי והעלאה במלאכים ונשמות..." ע"ש. וראה הערה הבאה.

לזה¹²⁹, און *זיי זיינען מקשיבים לקולך – אט דער קול התורה והתפלה פון דער¹³⁰ נשמות המלובשים בגוף דא למטה, פועלן אויף אן עילוי – דעם השמיעני – אין דער¹³⁰ נשמות היושבות בגנים. דערנאך איז ער מבאר *נאך¹³¹ נאך ביאור בזה, אז ס'דאך דא נאך דעם צווייטן¹³² פשט וואס ס'דא אין היושבת בגנים – וואס¹³³ ס'דאך די¹³⁴ פשטים שבתורה זיינען זיך קשורים זה בזה און זיינען משלימים זה את

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(129) ראה הערה 126, שלכאורה הכוונה לעיל בפנים היא, שהנשמות שבג"ע הם חברים להנשמות שבעוה"ז, וכן משמע לקמן ליד הערה 140, ע"ש. ולפ"ז, לכאורה מוסיף כאן שיש עוד טעם שהנשמות שבג"ע נק' חברים (ובזה יומתק כפל הל' שבפנים "אט די נשמות ווערן, זיינען דאך אנגערופן ב"שם חברים. . . די נשמות ווערן אנגערופן ב"שם חברים...") – מצד האחדות שביניהם למעלה בג"ע. ואולי כהקדמה למ"ש לקמן שם, שלפי הפירוש שהיושבת בגנים קאי על הנשמות בגופים שבגנים דלעו"ז, א"א לקרותם מצד עצמם בשם חברים – מוסיף כאן שכשהנשמות נמצאים במקום אחר, אכן שייך לקרותם בשם חברים גם מצד עצמם. ולהעיר שברד"ה היושבת בגנים תש"י הובא תחילה שהמלאכים הם חברים לכנס"י (שבגולה), ושוב שהמלאכים נק' חברים לפי שאין ביניהם קנאה וכו'.

(130) "דער נשמות. . . דער נשמות" – אולי "דער" ל' יחיד הוא בהתאם ל"היושבת. . . לקולך" שבל' יחיד. (131) "נאך נאך" – אולי פירוש, שבתש"י כאן יש ב' סוגים של תוספת ביאור ("נאך"), תוספת ביאור המפורש ("יושבת בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק בתורה, ובפרט קביעות עתים לתורה ברבים", שמוסיף ביאור גם במ"ש לפנ"ז (שבהערה 128) "לקול העוסקים בתורה ומצות"), ותוספת ביאור שאינו מפורש, כיון שהפשטים שבתורה קשורים ומשלימים זל"ז (כהמשך שבפנים), ודוקא מהוספת הפירוש שמלאכי השרת מקשיבים (ומקבלים עילוי) מובן, שגם עילוי הנשמות בג"ע שבפירוש הא' הוא מצד תוספת ההמשכה מאור הממלא שנעשה בכל סדר ההשתלשלות, כדלקמן בפנים (ולא רק מצד קשר פרטי שבין נשמות (שבג"ע) לנשמות (שבעוה"ז)). ולהעיר מ"נאך נאך" דלעיל בפנים ליד הערה 59 (אבל שם הדגש הוא רק על "העכער", ואילו כאן מדגיש "נאך" הא') ע"ש.

(132) לכאורה פירוש, שהפירוש דלעיל בפנים הוא פירוש הא' והעליון שבהג' פירושים הנ"ל, והפירוש דלקמן בפנים הוא פירוש הג' והתחתון, שבא לאחר הפירוש הב' והאמצעי – שהיושבת בגנים קאי על בני' היושבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם נקראים בשם חברים. וראה רשימת רבינו שבהערה 116: "האמצעי אינו נוגע כאן ונשמט" – וצריך ברור אם הכוונה שנשמט מתש"י או (גם) ממאמר דידן. וראה עד"ז בשיחת ט"ו שבט תש"כ שבמילואים, ושם נתבאר שבתש"י לא הובא פירוש הב' שתוכנו העבודה דזמן הבית ואינו נוגע עתה. וראה הערה הבאה.

(133) לכאורה מפרש בזה מה שבתש"י (שבהע' 136) מביא הפירוש דגנים של אחרים בל' "וזהו היושבת בגנים...". מיד אחר הפירוש שקאי על הנשמות שבג"ע – כי ביאור והשלמת פירוש א' הוא בפירוש האחר (כמ"ש בהערה 131). ואולי גם מבאר הטעם שחלק מפירוש הב' שבהערה הקודמת אכן הובא בתש"י – שאין זה כפירוש בפ"ע, אלא כהשלמת פירוש הג' (והא'), כמ"ש במילואים לשם.

(134) ראה תרפ"ה שבהערה הבאה. תרפ"ה ר"ע קסב: "...דשם אין הרי יש בו ג' הבנות, דלכאו' הרי הג' ההבנות שבשם אין הם ג' פירושים, אמנם הם כולם שלובים ומאוחדים זע"ז הבלתי מתפרשין זמ"ז, והם רק ג' הבנות בתיבה א'...". ש"פ שמות תש"כ (שיחור"ק ס"ע 168): "...הן אמת אז שבעים פנים לתורה, און נאך מערער, כדאי' בכהאריז"ל אז אין יעדער ענין איז דא ששים רבוא פירושים אין פשט, און אין רמז אין דרוש און אין סוד, אבער אעפ"כ זיינען אלע פירושים, וויבאלד זיי זיינען אויף איין פסוק, זיינען זיי פארבונדן ועולים בקנה אחד". תשכ"א (50: 38): "...דערפון וואס זיי שטיין – ביידע טייטשן – אין דעם זעלבן ווארט, איז דאך דאס גופא א הוכחה אז דאס איז דאך ענינו חד" ע"ש. לקו"ש שבמילואים

זה¹³⁵ — איז דא דער היושבת בגנים, *ניט ווי ער האט איצטער געטייטשט היושבת בגנים אין אופן היותר עליון, ביו אין *דעם ג"ע וואס אט דארט איז די נשמה מנשמה נאצלת, א אופן פון אצילות — נאר ביו למטה מטה: היושבת¹³⁶ בגנים, ווי ער זאגט אין מאמר, פזורה בין האומות, וואס דארט איז דאך דער "בגנים" — רועה אין דעם גנים של אחרים, אין די ענינים של לעומת זה, וואס דאס מיינט מען דאך ווי די נשמה געפינט זיך, און זי איז אין א ישיבה¹³⁷, פֿביכול¹³⁸, אין "בגנים" דלעומת

דקדוקי תורה

(מתשכ"א ותשכ"ב). ובכ"מ.

135) ראה קונטרסים ח"ב תע, סע"ב [תרפ"ה ר"ע רכב]: "...וזהו איחוד ג' מדרי' גנים, דישראל היושבים בגנים של אחרים הכוונה בעוה"ז [וראה שוה"ג 188], ועוסקים בגנים שהם בתושב"כ ובתושבע"פ גם בעת שיש ר"ל כמה מניעות, הנה עי"ז גורמים שהחברים נשמות הקדושות היושבים בגנים העליונים באים לשמוע בקולן שנותנים להם כח ועוז". ולהעיר מזו"ח (ועד"ז מק"מ) שבמילואים, שלכאורה מקשר (ע"ד) ב' הפירושים שבפנים באופן שמשלימים זא"ז.

136) תש"י שבהערה 128 (ע"פ רש"י עה"פ שהובא לפנ"ז ברד"ה היושבת בגנים): "...וזהו היושבת בגנים, אמר הקב"ה לכנס"י את הפזורה בגולה ורועה בגנים של אחרים, והוא ע"ד דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כו'...". לקח טוב שה"ש עה"פ (ע' 104): "היושבת בגנים. רוח הקדש אומר לישראל שהם בין האומות...", (ר"ע 106) "היושבת בגנים. אלו ישראל שיושבין בין האומות...", (ס"ע 108) "...היושבת בגנים, כנסת ישראל היושבת בגנים בין האומות...". ולהעיר מתרגום עה"פ: "ביני אומיא" ע"ש. וראה רש"י הושע ז, ח: "יתבלל. יכולבל בגולה בין האומות". וראה גם הערה 147.

137) ראה לקו"ת תצא לו, סע"ג: "...וישיבה...". בחי' ישיבה וקביעות...". פלח הרמון וישב צט, רע"ב (הנחה ממאמר הצ"צ): "...וענין ישיבה מורה על קביעות דירה...". עטר"ת ע' תרנ: "...וישיבה מורה על קביעות, וכמ"ש הרמב"ם במו"נ פי"א בח"א דישיבה למעלה מורה על העדר ההשתנות...". תש"ח ס"ע 287 [תרפ"ה ס"ע שמב, תרס"ב ס"ע שנג]: "...דעמידה הוא דרך עראי וישיבה מורה על הקביעות", ובהערת רבינו שם: "מו"נ ח"א פי"א. ועייג"כ בהוספות לס' דרך אמונה (ס' החקירה) להצמח צדק [פ, סע"ב ואילך — בפ"י מו"נ הנ"ל]". ל"ג בעומר תשכ"ב (שיחה ג — 10: 6): "...אין אן אופן פון שבת אחים...". אין א התשייבות און א קביעות, וואס ע"פ דין, ישיבה — איז דאס מורה אויף א ענין פון קביעות, וואס דאס איז דאך פארבונדן מיט די דינים פון ברכת המזון וכו' וכו'". לקו"ש ח"ז ע' 81-80, 89, וש"נ. ועוד.

138) ראה שיחת ג' תמוז תרפ"ז שבמילואים: "...נאר אונזערע גופים זיינען איבערגעגעבען אין גלות ושעבוד מלכיות, אבער אונזערע נשמות האט מען אין גלות ניט פאר טריבען און אין שעבוד מלכיות ניט איבערגעגעבען...". — ובלקו"ש חכ"ה ע' 176: "...איז די כוונה אין דעם, ניט נאר (כפשטות הלשון) אינעם מובן פון גלות כפשוטו, אז מלכיות האבן ניט קיין שליטה אויף א נשמה, נטר נאכמער: אז אויך די עבודה מיט גלות רירט ניט אן די (פנימיות) נשמה וואס איז העכער פון גלות. די ירידה פון דעם אדם אין גלות צו מברר זיין די עניני הגלות איז בלויז נוגע די חיצוניות הנשמה, אבער אין דער נשמה עצמה וועלכע איז "אין גלות ניט פארטריבען", איז ניט שייך קיין ירידה ח"ו" ע"ש. תשמ"א שבמילואים: "...אין גלות — זאגט מען אים: דו "זיצסט"? ! וואס הייסט דו "זיצסט"? ! דארטן וואו דו ביסט ביסטו נאר בדרך עראי...". י"ב תמוז תש"ל (שיחה א — 10: 6): "...נשיא דורנו איז אנגעקומען אין ארצות הברית... על מנת להשתקע, אויף וויפיל ס'שייכות זאגן דער לשון להשתקע בנוגע צו ארצות הגלות, וואס בפללות הענין איז דאך דאס מער ניט ווי א דרך עראי, און א דרך מעבר...". יו"ד שבט תשל"ד (שיחה יו"ד — 40: 9): "...א קביעות מקום, ווי ס'קען זיין קביעות מקום אין גלות". ועוד.

זה. און¹³⁹ *אף על פי *כן, איז *דורך דערויף וואס זי שטייט דארט ביי דעם נסיון, און זי איז זיך עוסק אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, איז כאטש אפילו זיי מצד¹⁴⁰ עצמם קען מען ניט אנרופן בשם חברים, ווארום דאס איז דאך נשמות ווי¹⁴¹ געפינען זיך אין פגנים של אחרים¹⁴² — איז דערפאר טייטשט ער דא די¹⁴³ חברים¹¹⁶ אז דאס גייט אויף די מלאכי השרת שלמעלה¹⁴⁴, וואס זיי ווערן¹²⁵ אנגערופן חברים — וואס¹⁴³ אין בהם לא קנאה ולא תחרות ולא שנאה, איז זיי זיינען מקשיבים לקולך — פון¹⁴⁵ די

— דקדוקי תורה —

(139) תש"י (ע"פ רש"י) שם: "...ובכ"ז יושבת בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק בתורה, ובפרט קביעות עתים לתורה ברבים...".

(140) לכאורה פירושו, שגם הנשמות שבגנים דלעו"ז הם חברים מצד שייכותם להנשמות שבג"ע, היינו דהנשמות שבג"ע והנשמות שבעוה"ז הם חברים זל"ז (כמ"ש בהערה 126).

(141) אולי מרמז בזה (בהמשך ל"כביכול" דלעיל בפנים, וע"פ תרפ"ז שבהערה 138), שהנשמות הם רק כנמצאים (בכ"ף הדמיון, "ווי") בגנים של אחרים — ואעפ"כ לא שייך לקרותם חברים (מצ"ע).

(142) ראה שיחת ט"ו שבט תש"כ שבמילואים להערה 132, שבתש"י לא הובא הפירוש שהיושבת בגנים קאי על בני"ו שיושבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות באופן של חברים, כיון שתוכנו הוא העבודה דזמן הבית ואינו נוגע עתה. וראה במילואים הנ"ל, אות ב.

(143) תש"י שם: "...הנה החברים שהם מלאכי השרת שנק' חברים, לפי שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות מקשיבים לקולך כו". דבר פ"ה, יב (כגי' מהדורת ירושלים ת"ש (ע"פ כת"י אוקספורד), ועד"ז בעקידה שער פז (ו, סע"א)): "...עושה שלום במרומיו . . אמ' בר קפרא, ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא תחרות ולא שנאה הם צריכין שלום... — ולכאורה מרמז בזה רבינו, שדברי בר קפרא שהובאו בתש"י הם ע"פ שיטתו בדב"ר הנ"ל, כמבואר במילואים להערה 132, אות ב. ולהעיר מרשימות ח"י ע' 8 [274] (מ"ח"ש תרצ"ט. פאריז): "קנאה שנאה תחרות. כך סדרם שמקנאה בא לשנאה (עיין רש"י שבת פט. דבא עד לרציחה), ומזה לתחרות, מריבה בפו"מ".

(144) זח"ג יג, רע"א (שבמילואים): "...ההיא אילתא קיימא ומשבחא ליה לקב"ה . . כמה אלף וכמה רבבן קיימין עמה . . ההוא מאן דזכי . . למלעי באורייתא, קב"ה אצית ליה . . דכתיב היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, וכל אינון אוכלוסין לעילא . . כלהו משתככי בגין תושבחתא דאינון דלעו באורייתא...". ובמק"מ שם (שבמילואים): "היושבת בגנים . . ומ"ש חברים מקשיבים הם הקב"ה ומלאכי השרת כדמפרש". שם ריג, א: "...היושבת בגנים דא כנסת ישראל דאיהי בגלותא עם ישראל ואזלא עמהון בעקתייהו, חברים מקשיבים לקולך משריין עלאין כלהו צייתין לקולך...". ובמק"מ שם: "...חברים מקשיבים לקולך הם המלאכים של מעלה שמקשיבים לקולה" ע"ש. ולהעיר מתו"א שבמילואים: "...שהשפעת המלאכים מישראל היא . . מלמטה למעלה... ע"ש. ואולי מדגיש כאן רבינו החידוש, שאף שמלאכים הם למעלה מהנשמות שבגופים עד שהנשמות צריכים לקבל עזר מהם, אעפ"כ המלאכים גם מקבלים מהנשמות שבגופים — כמ"ש באוה"ת, ועוד שבמילואים. וראה הערה הבאה.

(145) פלח הרמון (הנחה ממאמר הצ"צ) שבמילואים: "...דהיושבת בגנים קאי על כנס"י . . וגם מתלבשת בקול דתורה שלומדים נשמות המלוכשות בגופים בעוה"ז לקבל תענוג מהם, וגם הנשמות שבג"ע הם מקבלים תענוג עמה מקול תור' הנ"ל, והם חבירים מקשיבים לקולך כו'. עוד יתפרש חברים הם מלאכים . . מקשיבים לקול התו' לקבל תוס' אור מלימוד התורה שבעוה"ז...". ולהעיר מאוה"ת פינחס שבמילואים: "...כשהנשמה עושה בחי' אתכפי' ואתהפכא בגוף זה הגשמי . . ההמשכה שנמשך . . גבוה יותר מההמשכה . . של המלאכים . . חברים הן המלאכים שהן מקשיבים לקול והמשכה הנמשך ע"י

נשמות בגופים, אפילו¹⁴⁵ ווי זיי שטייען אין דער דרגא וואס זיי זיינען פזורה אין די גנים של אחרים.

דורך וואס איז מ'אין זיי מוסיף א עילוי – אין¹⁴⁶ די נשמות היושבים בג"ע, ביז אין עילוי היותר עליון וואס קען זיין דרגא שבג"ע, און אזוי אויכעט אין מלאכים בכל עולם ועולם? איז דאך דאס דורך א תוספות המשכת אלקות בהם. איז דאך דערפון פארשטאנדיק, אז דא רעדט זיך ניט וועגן *דעם* ענין – פון אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין בשוה, נאר דא רעדט זיך וועגן א ענין וואס איז זיך מתלבש בהשתלשלות, און אין דרגות¹⁴⁶, אין ג"ע עליון באופן כזה, ביז אין מלאכים שבעולם העשי' באופן כזה – דא איז ניט¹⁴⁶ אין אור הסובב, נאר אין אור הממלא. וואס דאס איז דאך אויכעט דער צווייטער ענין וואס ס'דא אין המשכת אלקות, דער אסתלק יקרא דקוב"ה ווי מ'איז ממשיך פון סובב האמיתי, און דערנאך איז מען אויכעט ממשיך פון ממלא כל עלמין. און דאס *טוט* זיך אויכעט אויף ע"י העבודה פון תורה ותפלה, און אט די עבודה עצמה וואס זי איז אויכעט ממשיך דעם אור הסובב. און דערנאך ווערט דאס אויכעט נמשך אין אור הממלא, וואס דערפאר¹⁴⁶ ווערט דאס דערנאך נמשך <בכל עולם ובכל ענין אין...> בכל עולם כפי ענינו, ונשמות ומלאכים שבכל עולם לפי ענינם¹⁴⁷.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הנשמות ואומרים השמיעני . . . כיון שההמשכה שע"י ישראל גבוה מאד נעלה . . . שנש"י נמשכו ונתלבשו בגופי' גשמי' ולנשמות המלאכים ניתן גופי' רוחני' הוא מפני שנש"י גבוהי' יותר מנשמות המלאכים, לכך יוכלו להפוך גם הגוף הגשמי... (וראה הערה הקודמת). סד"ה להבין ענין ההשתטחות [אדה"א קונטרסים ע' ל]: "...הינן שבת בגנים חבירים מקשיבים לקולך כו', דקאי על המלאכים המקשיבים לקולם של הנשמות היושבים בג"ע, כמו"כ גם אותם הצדיקים המגלים רזי תורה בהיותו בחיים חיותו בגוף גשמי אזי באים ג"כ המלאכים לשמוע ד"ת מפיו, וכנזכר בגמרא [שבשוה"ג 195] שבאו מלאכי השרת כ[ב]מזמוטי חתן וכלה, וכמ"ש בזה"ק וכולהו צייתין לקוליהן ולמיליהן...". ועד"ז תו"א וישב שבמילואים להערה הנ"ל – ואולי זהו מכוונת "אפילו" שבפנים (וראה גם תש"ח שבמילואים). (146) ברשימה שבהע' 33: "הפעולה בכ"ד מגעה"ע מלה"ש בּחַל אלק' שבחילוקי דרגא – ולא סוכ"ע". (147) ראה גם שיחה ח (5:55) שלאחר המאמר: "...נאך דערויף ווי ס'רעדט זיך אתכפיא סט"א ואתהפכא סט"א איז אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, וואס דאס איז דאך דער ענין פון אור היותר נעלה – איז דאס נאך ניט מספיק, ביז וואנעט ער איז מבאר אין דעם סעיף פון היינטיקן מאמר, אז דערנאך קומט דאס אראפ אין אן אופן פון ממלא כל עלמין, פון נשמות ביז נשמה מנשמה נאצלת, ביז אין נשמות און אין מלאכים, און נשמות בגופים, ווי זיי געפינען זיך פגנים – פזורה בפין האומות [כ"ה גם בפיוט המזרחי לשמח"ת "ארוממך . . . לעיר ציון..."] – "ש-די אתה, עם בחרת, בבין האומות גולה...". וואס אט דעמאלט, דורך די עבודה פון ממלא – פתחתונים, פירט זיך אויס דער רצון, און דעמאלט נעמט מען

וועט מען דאס פארשטייען נאכן תורה פון דעם מגיד¹⁴⁸, וואס ער איז מבאר אויף דער מאמר¹⁴⁹ וואס שטייט אויף היינטיקע סדרה, אז פֿים נדמָה¹⁵⁰ להם כבחור, ופֿהר סיני נדמָה¹⁵⁰ להם כוקן. פרעגט¹⁵¹ ער אויף דערויף די שאלה: שטייט דאך לא ראיִתם כל תמונה, עאכו"כ¹⁵² אז מ'זאל נאך זאגן שינויים, אז דא איז כבחור און דא איז כוקן? נאר וואס דען, זאגט¹⁵³ ער אז דאס איז כמשל האב, וואס ער איז אוהב את בנו, איז צורת בנו איז נחקה בהאב, און נאכן מעמד ומצב > פון דער פֿין¹⁵⁴ ווי

ס דקדוקי תורה ס

דער דירה לו יתברך, וואס דאס איז אפילו העכער פון אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין".

(148) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33): "הה"מ או"ת אגדות. בים נדמה כו' (נו, ב) – ולכאורה הכוונה לאור תורה דפוס ולבלין תרמ"ד (וצילומיו: תרנ"ה, עת"ר, תרפ"ו) [ובהוצאות קה"ת הוא סי' תב].

(149) או"ת אגדות שם (לובלין הנ"ל) [ועד"ז לקו"א להה"מ מו, ב]: "אמר רז"ל בים נדמה להם כבחור, ובסיני נדמ' להם כוקן...". שם פ' נשא ד"ה בגמרא כתיב (לובלין הנ"ל כו, ב) [ועד"ז דפו"ר]: "וזהו מ"ש רז"ל על הים . . . [ו]על הר סיני...". וראה פס"ר פכ"א: "ד"א פנים בפנים וגו'"] א"ר לוי בדמויות הרבה נדמה להם, לזה עומד לזה יושב לזה בחור לזה זקן. כיצד? [כ]שנגלה הקב"ה על ים סוף לעשות מלחמתן של בניו ולהיפרע מן המצריים לא נראה להם אלא כבחור, שאין מלחמה נאה לעשות אלא על ידי בחור . . . וכשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל לא נראה להם אלא כוקן, שאין תורה נאה (ונאה) [יוצאה] אלא מפי זקן . . . אם יאמר לך ברא דזניתא תרין א-להים אינון, אימר ליה אנא הוא דימא אנא הוא דסיני", ועד"ז מכילתא יתרו כ, ב: "...נגלה על הר סיני כוקן...".

(150) "נדמָה" (ל' נקבה) – אולי מרמז ל"צורתם" (צורה ל' נקבה) שבאו"ת שבהערות 162, 169, וכדמשמע בפנים ליד הערה 163. ולהעיר מ"המשכת אלקות" (המשכה ל' נקבה) שבפנים ליד הע' 178.

(151) או"ת אגדות [ועד"ז לקו"א] שם: "ולכאור' אינו מוכן, הא [- והלא] כתיב [ואתחנן ד, טו] כי לא ראיִתם כל תמונ'". ולהעיר מאו"ת פ' נשא שם: "ולכאורה קשה הלא כתיב...". – ואולי גם שם "ולכאורה" מרמז שבאמת אינו "קשה" (והוי רק "שאלה"), ועד"ז מ"ש בתשל"ד שבמילואים (שרבינו לא רצה לומר הל' "קשה", כי בכלל בחסידות לא נמצא הל' "קשיא", אף שנמצא בקצת מקומות...) ע"ש. וראה גם לקמן בפנים ליד הערות 196, 208, 236, 254, 268, 291.

(152) לכאורה מפרש בזה מה שהמגיד הזכיר "בים נדמה להם כבחור" בהשאלה, אף שבהכתוב לא ראיִתם כל תמונה מדובר בהר סיני – "ביום דבר ה' אליכם בחורב".

(153) או"ת אגדות [ועד"ז לקו"א] שם: "ויש לומר עפ"י משל, האב אוהב את בנו, ומפני גודל האהב' שיש [לן] לבנו נחקה להאב צורת הבן כמו שהוא עומד...". שם לקמן (שבהערות 169, 170): "...כמו שהבן נחקה במחשבת אביו . . . חקוק במחשבת אביו . . . כדרך הבן שנחקה במחשבת אביו...". אוה"ת שה"ש ח"ג ע' תתפ: "...מ"ש באו"ת מהמגיד נ"ע . . . כמשל האב שנחקה אצלו צורת בנו... ע"ש. וראה גם או"ת בראשית ד"ה נעשה אדם (לובלין הנ"ל ב, סע"ד) [שבאוה"ת שבהערה הבאה, תער"ב ח"ב ע' תתקב]: "...נחקה הצורה של הבן במחשבה של האב...". סו"פ ויחי [ועד"ז לקו"א] שבהערה 182: "...החקיקה של הבן שבלב האב . . . שחקוק בלבו . . . שבלב האב".

(154) "בן . . . זון" – אולי מרמז למ"ש באוה"ת משפטים (ח"ד) ע' ארע"ט: "...באו"ת מהמגיד . . . נחקה הצורה של הבן במחשבה של האב . . . אצל השי"ת . . . אף קודם שנבראו ישראל הי' נחקה צורתם במחשבה . . . רק צריך להוסיף מ"ש בלקו"ת . . . למעלה ע"י המחשבה מתהווה ממש מה שעלה במחשבה . . . לפ"ז מה שישראל עלו במחשבה לברוא שתי יצירות . . . על ידי שעלו במחשבה לברוא שתיים נתהוו נשמתן שתיים דבר ונוקבא . . . דזו"נ דאצי' הם ב' הממוצעים בין או"ס לבי"ע, וזהו"ע בצלמינו

ער ש... < פון דעם זון¹⁵⁴ ווי¹⁵³ ער שטייט באותו שעה, אזוי איז נחקק די צורה * אין דעם אָב. וואס¹⁵⁵ בשעת דער בן איז א קטן, איז דעמאלט איז נחקק אין דעם אָב צורת קטן, און בשעת ער איז א גדול איז נחקק אין אָב א צורת גדול. וואס¹⁵⁶ דערפאר איז בים – וואס בשעת אידן זיינען ארויס פון גלות, וואס גלות איז דאך נמשל לעיבור און גאולה איז דאך נמשלה ללידה – איז¹⁵⁷ דאך דעמאלט איז דאך נאר געווען ווי א קטן וואס אינו¹⁵⁸ יודע לדבר. וואס דערפאר זאגט מען אז פֿים איז <נמשל...> נראה להם כבחור, ווי ער איז מבאר, אז דעמאלט האבן זיי * אליין ניט געקענט זאגן שירה, כקטן שאינו¹⁵⁸ יודע לדבר, נאר בשעת ס'געווען דער אז¹⁵⁹ ישיר

⌘ דקדוקי תורה ⌘

כדמותינו, והיינו מה שבמחשבה עלה לברוא שתיים זכר ונקבה... ע"ש. (155) אר"ת אגרות [ועד"ז לקו"א] שם: "...וכשהבן עדיין קטן נדמ' לאביו במחשבתו צורת קטן, וכשהוא גדול נדמ' לו צורת גדול במחשבתו".

(156) אר"ת [ועד"ז לקו"א] שם לקמן: "...והנה ידוע כי כשיצאו ישראל ממצרים היו כעובר הנשמת מרחם אמו...". אוה"ת וארא (ח"ח) ס"ע ב'תתסה: "...הנה הגלות נמשל לעיבור. . והגאולה נמשלה ללידה...". (ועד"ז תו"א וארא נה, א. ועוד). תרס"ג ח"א ר"ע מג: "...ידוע דגלות וגאולה נמשל לעיבור ולידה...". ועד"ז תרמ"ח ע' רכא. וראה גם תרמ"א ע' תקעז (הנחה). ואולי מרמז רבינו במ"ש "גלות" ו"גאולה" סתם, שגם ב"גאולת ימי המשיח" (שבתו"א ואוה"ת) (שע"ז קאי ל' "נמשלה") (הנ"ל) יהיו בני" כקטן וכו' (ואולי גם שיצטרכו ללמוד איך לשיר (כדלקמן בפנים), וראה תו"ש בשלח טו אות י), ויל"ע.

(157) אר"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "...וכשבאו על הים היו כנער שגמלתו אמו, והי' בהם קצת דיבור, אבל לא בשלימות, וז"ס שלא היו יכולים לומר שירה מעצמם, אלא מה שאמר משה ענו אחריו, וזהו פירוש שאמר להם משה ואתם תחרישון, שלא היו עדיין יכולים [- יכולים עדיין] לדבר בשלימות, רק כנער קטן. וזהו פי' בים נדמה להם כנער...". וראה סוטה שבמילואים. מכילתא דרשב"י בשלח טו, ג: "...שכשנגלה הקב"ה על הים נראה להם כבחור עושה מלחמה...". וראה פס"ר שבהערה 149 ("לא נראה להם אלא כבחור"). ולהעיר מדברי אמת להחזקה מלובלין שבמילואים ("שמעתי משם הרב המגיד. . נראה להם (כבחור)..."). וראה הערה 159.

(158) לפי אר"ת שבהערה הקודמת, לכאורה פירושו ש"אינו יודע לדבר" בשלימות, אף שכבר התחיל לדבר קצת – וע"ד מ"ש בלקו"ש ח"ט ע' 33 בשוה"ג: "...משיודע לדבר (ועוד לפני זה – משמתחיל לדבר)...". ולכאורה מוכח כן ממ"ש בפנים: "...האבן זיי אליין ניט געקענט זאגן שירה, כקטן שאינו יודע לדבר...". אבל להעיר מאר"ת שם לקמן (בתורה הבאה) שבמילואים (לכאורה באו"א קצת): "...כמשל בן הקטן אביו נהנה מרמיזותיו וקריצותיו, כך הם לא יכלו עדיין לדבר. . ולכך נדמה להם כבחור. . ואח"כ התחילו לדבר. . כמו התינוק מה שאומרים לו אומר, כך משה רבינו ע"ה אמר השירה והם עונים...". ואולי מרמז לזה רבינו ב"אינו יודע לדבר" (בפעם הא') שבפנים, ופירושו שאינו יודע לדבר כלל (וע"ד "יודע לדבר" שבסוכה (לפי אדה"ז וסיעתו) שבמילואים). ואולי גם מתווך כאן רבינו בין ב' תורות המגיד הנ"ל, ומפרש שמ"ש בתורה הא' "וכשבאו על הים היו כנער שגמלתו אמו" – היינו שלא ידעו לדבר כלל, ומ"ש שם שוב "והי' בהם קצת דיבור. . שלא היו יכולים לומר שירה מעצמם...". היינו דוקא לאחר קרי"ס, וכמ"ש בתורה הב' "ואח"כ התחילו לדבר". ויל"ע.

(159) ראה לקו"ש חל"א ע' 69: "...דכו"ע ס"ל שמשוה התחיל באמירת השירה לפני בני", וכמובן מלשון הכתוב "אז ישיר משה ובני ישראל", שהקדימו למשה בפ"ע...". וע"ז מציין בהע' 7 שם: "ראה שמו"ר

משה, איז דערנאך איז געווען ובני ישראל – ער האט זיי ערשט געדארפט לער[נ]ען¹⁶⁰ דיבור, ווארום דאס¹⁶¹ איז קקטן שנולד. איז¹⁶² דערפאר (וויבאלד אז זיי זיינען נאך געווען אין א דוגמא פון א נער ובחור¹⁶³) איז אזוי נחקק געווארן אין זייער צורה, ווי דאס שטייט אין דעם אויבערשטן, איז דאס נדמה¹⁵⁰ להם כבחור. דערנאך¹⁶⁴ אז זיינען געקומען אין מרים¹⁶⁵, און¹⁶⁶ דארט איז געווען מים מרים, ווען¹⁶⁷

⌘ דקדוקי תורה ⌘

עה"פ (פכ"ג, ט בסופו)...". ובשמו"ר שם: "אז ישירו משה ובני ישראל אינו אומר, אלא אז ישיר משה, אריב"ל מכאן שנאמרה הפרשה על פי משה, ואח"כ אמרוה אבותינו על הים". וראה גם יל"ש שבהערה 162: "...אז ישיר משה ובני ישראל, כנער העונה אחר רבו". פרקי דר"א פמ"ב: "...ובזמן שהרועה טוב והולך בדרך ישרה הצאן הולכים אחריו, ומשה רבינו רועה נאמן היה והתחיל משה לשורר ולזמר לפני הקב"ה והלכו כל ישראל אחריו, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל וגו'" (וברד"ל שם (שבמילואים) מציע שהכוונה לשיטת ר"א בריה"ג בסוטה שבמילואים להערה 157).

160) לכאורה נאמר "לערען", ואולי פירושו לימוד יסודי ביותר או התאמנות מעשית, וכיו"ב. ויל"ע. 161) לכאורה קאי על יצי"מ, וכמ"ש בלקו"ש ח"א ע' 75 (מש"פ תולדות תשי"ז): "...יציאת מצרים איז אן ענין פון גירות, וגר שנתגייר קקטן שנולד דמי, ער האט ניט קיינע חטאים און קיינע ענינים וואס זיינען ניט ווי עס דארף צו זיין, ווארום ער איז קקטן שנולד". ועוד.

162) אור"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערה 157: "...היו כנער שגמלתו אמו... רק כנער קטן. וזהו פי' בים נדמה להם כנער, ר"ל כאשר היו ישראל בעת ההיא כך נדמ' במחשב' עליונ' צורתם גם כן כנער ובחור...". ולהעיר מיל"ש חוקת רמז תססד: "...בשעה שעמדו ישראל לומר שירת הים לא הניחן משה שיאמרו לעצמן, אלא כשם שרבו של אדם אומר עמו פרשתו כשהוא נער כך אמר משה עמהם, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל, כנער העונה אחר רבו...". ע"ש. פי' סידור התפילה לרוקח ח"א ס"ע קיב: "וינער פרעה... ונער כתיב חסר י', מלמד שהראה הקב"ה עצמו כנער במלחמה...", פי' הרוקח עה"ת בשלח ס"ע עז [תוספות השלם עה"ת ח"ז רח, א]: "וינער ה'. שהראה עצמו כנער, כאיש מלחמה יעיר קנאה", סודי רזיא להרוקח, הל' הכבוד (ע' לו): "...ומראה הנביא כפי הענין שיהא... בים, וינער ה' את מצרים, כנער", שערי הסוד היחוד והאמונה להרוקח (טמירין ח"א ר"ע קנא): "...ביד הנביאים הבורא מראה דמויות כפי צורך השעה. וינער ה', כנער זריז בחור...".

163) להעיר משיחה ה (20: 15) שלאחר המאמר: "...אפילו אט די וואס קרי"ס האט אויף זיי ניט געפועלט אז זיי זאלן אוועקווארפן פסל מיכה, האט אויף זיי געפועלט מעמד הר סיני... האט מען עס לפי שעה געדארפט שפאלטן פאר עם דעם ים, כאטש אפילו בשעת מעשה איז ער נאר געווען כבחור, און נאך נידעריקער דערפון...".

164) אור"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "...וכאשר באו למר' נמתקו שם, וזהו פי' הפסוק כי מרים הם, ר"ל כי ישראל היו עדיין מרים ונמתקו שם". וראה שמו"ר פ"ג, ג [ועד"ז תנחומא (באבער) ויקהל ט]: "...ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה, למה? כי מרים הם, א"ר לוי הדור היה מר במעשיו...". דרשות ר"י אבן שועיב ("...ישראל היו מרים, וכן דרשו ז"ל כי מרים הם חוזר לישראל...") ולקח טוב שבמילואים. ועפ"י יל"ע בשיחת ט"ו שבט תש"כ, כמבואר במילואים.

165) אולי מרמז למדרש שכל טוב בשלח טו, כג: "ויבואו מרתה. ר' יהושע אומר לשלשה מקומות באו וכולן היה מימיהן מרורין, דלהכי כתיב מרתה ממרה מרה, ולפי שעה נתמררו ונתלענו ונמתקו, ולפי שעה ניסה אותם ולא סבלו, אלא מיד וילוננו העם", ועד"ז במכילתא דרשב"י (וראה מכילתא) ומדרש הגדול שם. ואולי מפרש ל' האור"ת הנ"ל: "ישראל היו עדיין מרים" – דהיינו אף שכבר היו בב' מקומות עם מים מרים (כמבואר במילואים). ואולי גם מרמז שפרט זה בשיטת ר' יהושע (שבג' מקומות נתמררו

אידן זיינען געווען אין אן אופן פון מרה, אבער דארט איז דאך געווען דער ימתקו
המים – דאס זאגט אלץ דער מגיד אין די תורה – דארט ס'געווארן דער ימתקו
המים, ימתקו¹⁶⁸ בני ישראל. און¹⁶⁹ דערנאך, איז קומענדיק צו *הר סיני זיינען דארט
געווען שייכות צו קבלת חכמה ושכל אין אן אופן פון א זקן – זה שקנה חכמה, איז
דערפאר איז דעמאלט איז געווארן דער נדמה¹⁵⁰ להם כזקן. ביז¹⁷⁰ וואנעט – ער איז
דארט¹⁷¹ ממשיד¹⁷² אין די תורה – אז דאס¹⁶⁹ איז וואס ער זאגט אז אם רחץ הוי¹⁷³

— דקדוקי תורה —

המים לפי שעה) מתאים ביותר לפירוש המגיד (כמבואר במילואים להערה הנ"ל, אות ג). וראה הע' 167.
(166) אולי מרמז שגם לפי פי' המגיד היו שם מים מרים כפשוטו. ולהעיר מדרשות ר"י אבן שועיב
שבמילואים להערה 164: "...קטני אמנה... שהיו שתויין ממי המרים מאמונות רעות, וכמו שנאמר בזו
הפרש' במי מרה כי לא היו המי' מרים רק ישראל היו מרים..." ע"ש. ולהעיר מזו"ת בשלח ל, רע"ד:
"...באו למרה, כמה מים מרים נזדמנו אצלם..."

(167) לכאורה מרמז לדעת ר' יהושע שבמכילתא: "וימתקו המים... מרים היו לפי שעה ונמתקו", והיינו
שהיו מרים רק כשבנ"י היו באופן של מרה, וכמ"ש בשיחת ט"ו שבט תש"כ שבמילואים להערה 164,
אות ב. וראה הערה 165. ולהעיר מזח"ג קכד, רע"ב (רע"מ): "...ובזמנא דערב רב הוו מחטיאין לון
לישראל, הוי כאילו הוו כלהו מסטרא דרע, ומיא אתהדרא כלהו מרירן כההוא עץ מר, הה"ד ויבאו
מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם..." ע"ש.

(168) להעיר ממכילתא דרשב"י בשלח טו, כה [ועד"ז מכילתא שם, יל"ש שם רמז רנו, ע"ש]: "וישלך
אל המים וימתקו המים. [אחרים אומרים,] באותה שעה היו ישראל מתחננים ומתגרים לפני אביהם
שבשמים, כבן שמתחטא לפני אביו, כתלמיד שמתגרה לפני רבו, אמרו לפניו רבונו של עולם חטאנו
שנתרעמנו על המים" (וראה שוה"ג 210). שהש"ר עה"פ א, ה: "...שחורה אני במרה שנאמר וילונו העם
על משה לאמר מה נשתה, ונאווה אני במרה שנאמר ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו
המים" (וראה אוה"ת מסעי ח"ד) ע' א'שפח-ט שמקשר בין שהש"ר הנ"ל ושמור'ר שבהערה 164). זח"ג
שבמילואים להערה הנ"ל, אות ד.

(169) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם: "...וכשבאו להר סיני היו משיגים כבר ללמוד, ואמרו נעשה ונשמע,
ומעצמם היו משיגים כבר חכמ' עילא', והיו אז בסוד זקן זה קנה חכמ', וזהו ובסיני נדמה להם כזקן,
ר"ל כי צורתם נחקקה במחשב' עליונ' בצורת זקן, כדרך הבן שנחקק במחשבת אביו כפי גדולתו
ושלימותו...". תו"כ קדושים יט, לב: "...אין זקן אלא זה שקנה חכמה..."

(170) או"ת [ועד"ז לקו"א] שם לפני"ז (שבהערה 155): "...וכשהבן עדיין קטן נדמ' לאביו במחשבתו
צורת קטן, וכשהוא גדול נדמ' לו צורת גדול במחשבתו. וזה ידוע כי ישראל עלו במחשב', פי' שהם
תמיד נחקקין במחשב' [העליונ' כמו שהבן נחקק במחשבת אביו. והנה כשהבן מתכשר במעשיו וטוב
בעיני אביו המעשים שלו, כך הוא חקוק במחשבת אביו, וכן ח"ו -] וכשח"ו [היפוך החקיקה ג"כ כך,
וז"ש אם רחץ ה' את צואת בנות ציון, פי' כי -] כביכול [השי"ת רחץ את עצמו מצואת בנות ציון לפי
שהיו חקוקים במחשבתו כביכול...".

(171) [קשה להבחין אם נאמר "דארט ממשיד" (כבפנים) או "דאס ממשיד"].

(172) או"ת שבהערה 170 הוא כו"כ שורות לפני או"ת שבהערה 169. ואולי פירושו, שהענין ד"אס
רחץ... הובא שם בהמשך לכללות תוכן הענין שבהערה 169 – הנמצא בשורות הראשונות שבהע' 170.

(173) בכתוב (ישעי' ד, ד): "אם רחץ א-דני...". וכבפנים כ"ה באוה"ת שמות ע' סג (בהבאת סוטה יב,
רע"ב), וראא (בהבאת אגה"ק) שבהערה 178, בא ס"ע רנח, שה"ש ח"ב ר"ע תמ, תשי"ט שבהערה

את צואת בנות ציון, אז דאס איז פֿביכול, אז בשעת בנות ציון שטיין אין אן אופן וואס ס'דא דער ענין פון צואה, איז אט א דעמאלט רחץ הוי' פֿביכול¹⁷⁴ זיך אליין, פון דעם צואת בנות ציון, ווארום דאס ווערט¹⁷⁵ אויכעט פֿביכול נחקק אין דעם אויבערשטן. וואס דערפון גופא איז דאס פארשטאנדיק וואס ער זאגט דא, >אז ס'קען אין ד...< אז¹⁷⁶ אין דערויף איז דא שינויים לפי אופן העבודה <ל...¹⁷⁷> דלמטה, ביז אין אן אופן היותר תחתון פון צואת בנות ציון, ביז נדמה¹⁵⁰ להם כזקן – אט אזוי טוט זיך אויף אין המשכת אלקות מלמעלה למטה, וואס נדמה¹⁵⁰ להם אדער כבחור אדער כזקן, ביז אז רחץ הוי' צואת¹⁷⁸ בנות ציון – וואס דאס איז גאר די נידעריקסטע זאך. און אין דערויף איז ער מוסיף א ווארט, וואס ער איז נוקב¹⁷⁹

— דקדוקי תורה —

הנ"ל, ועוד. ולהעיר מלקו"ש חכ"ו ע' 5-24.

(174) [”כביכול זיך אליין” – נאמר בקול חנוק קצת מבכי, עם הפסקה לאחריו לאיזה רגעים].

(175) [”ווערט . . אויבערשטן” – נאמר בקול חנוק קצת מבכי, עם הפסקה לאחריו לכמה רגעים].

(176) תרנ"ו ע' שנא: "...בהמשכת וגילוי אלקות בנש"י יש שני אופנים, הא' בחי' אתעדל"ע שבא ע"י אתעדל"ת דעבודת האדם למטה, ולפי אופן העבודה היינו לפ"ע העלאת מ"ן שלו בעבודה באהוי"ר ודביקות באלקות, לפ"ע זה הוא בחי' המשכת מ"ד בגילוי אהבת ה' וחסדו שיאיר גילוי אלקות בנפשו . . והב' הוא בחי' המשכה באתעדל"ע מצ"ע שלא באתעדל"ת . . וכן הוא בהמשכת וגילוי אלקות בעולמות ג"כ בב' אופנים הנ"ל. . . שרש ההפרש בב' אופני המשכה הנ"ל הוא בשרש ומקור המשכת האור, אם מבחי' ממכ"ע או בחי' סוכ"ע...". תרפ"ד שבהערות 128, 324 (ע' קכו): "...בבתי כנסיות י"ל הדיוק בתפלה דוקא, וזהו היושבת כו' חברים שהם הצדיקים מקשיבים לקולך, שע"י העבודה דלמטה בתו', ע"י נעשה עילוי בהנשמה, ועי"ז נמשך גם גילוי אור על האדם העוסק בתורה" ע"ש.

(177) ראה תרנ"ו ותרפ"ד שבהערה הקודמת, ותרפ"ד שבהערה 128.

(178) בכתוב: "את צואת" (וכ"ה לעיל בפנים ליד הערה 173), וכפנים כ"ה באגה"ק סכ"ב (קלד, סע"ב) [וכ"ה בהבאת אגה"ק שם באוה"ת תולדות קמ, א; תשא (ח"ו) ר"ע ב'ד; מסעי (ח"ד) ע' א'שפז-ח; יו"ד שבט תשי"ט (שיחה ב – 11:40); ועוד], ובהערות ותיקונים מרבינו לשם: "את צואת (ישעי' ד, ד)" [וכ"ה בהבאת אגה"ק שם באוה"ת וארא ס"ע קכה; נ"ך ח"א ס"ע קז; לקו"ש ח"א ע' 284; ח"י"ח ע' 313; ועוד].

(179) ראה סנהדרין צז, ב [ועד"ז זח"ג רעט, רע"א]: "מקרא זה נוקב ויורד עד תהום", ופרש"י: "מה תהום אין לו קץ וסוף, כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה...". תקס"ד ס"ע רכא: "...כשעדיין לא נתיישב בלבו האור אלקי בבחי' עצמיות . . אבל כשכבר נתיישב בו גילוי אלקות בבחי' עצמיות עד שרמ"ח אבריו מרגישים ג"כ, ונוקב ויורד האור אל העצמות...". לקו"ד ח"ג תצב, א [סה"ש תש"ז ע' 136]: "...א חסידישען ניגון וואס איז נוקב ויורד און נעמט דורך . . דער ענין איז נוקב ויורד עד התהום, א חיות עצמי וואס איז העכער פון חיות המתפשט", ועד"ז סה"ש תרצ"ו ס"ע 143. עת"ר, תש"א, פרדס, ועוד שבמילואים. אדה"ז מארז"ל ר"ע קמו: "...עולה עד למעלה מעלה ברום המעלות בבחי' עצמות המאציל ממש...". ולהעיר ממאמר השפלות והשמחה (להרי"א מהאמעל) פל"ז-ח: "...שהכרה זו נוקבת ועולה תוך גוף האדם ונפשו החיונית הטבעית ושכלית ומגעת עד מהו"ע הנשמה . . נוקב ועולה כאמור . . שנוקב כל מדריגת ההעלמות הנ"ל ועולה עד מהו"ע נשמת האדם, ונעשה צנור דק להיות יורד דרך בו תוספת אור חדש ממהו"ע נשמת האדם בקרבנו...". זח"ג שבהערה הבאה ("לעילא לעילא סלקא").

ועולה ביו למעלה מעלה, אז ווי אזוי איז דאס? דאס¹⁸⁰ איז דער אופן אז דאס איז נחקק למעלה. עד כאן דער תורה פון דעם מגיד. וכידוע¹⁸¹ דער אופן פון חקיקה, אז דאס איז ניט א ענין וואס קומט מחוץ הימנו, דאס איז אין עם גופא, ווערט נחקק אט א די צורה פון דעם ענין שמחוץ הימנו. וואס ער אליין¹⁸², איז דאס איז דאך דער ענין פון עצמות ומהות, און *אין דערויף גופא ווערט אט א די אלע שינויים, פביכול, ביז וואנעט אז ס'קען זיין כבחור או כזקן. וואס אט דאס איז אויכעט וואס ער זאגט אין דעם מאמר, אז ס'דא די שני ענינים: ס'דא דער יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין בשוה,* ביז¹⁸³ וואנעט דירה לו יתברך בתחתונים, וואס דאס איז נחקק אין עצמות ומהות, און דערנאך ווערט דערפון נמשך אין אן אופן פון ממלא כל עלמין,

— דקדוקי תורה —

ולהעיר ש"נוקב" שייך לענין החקיקה — ראה זח"ב נ, רע"ב: "...אתבקעו ואתנקיבו אבני צרורא דהוה חקיק...". וביאורו בביאורו"ז בשלח מד, ג-ד (ועד"ז תקס"ח ח"א ע' תמח-ט). ועוד.

180) אור"ת [ועד"ז לקו"א] שבהערות 169, 170: "...וזה ידוע כי ישראל עלו במחשב, פי' שהם תמיד נחקקין במחשב" [העליונ' כמו שהבן נחקק במחשבת אביו. והנה כשהבן מתכשר במעשיו וטוב בעיני אביו המעשים שלו, כך הוא חקוק במחשבת אביו, וכן ח"ו [- וכשח"ו] להיפוך החקיקה ג"כ כך. . ר"ל כי צורתם נחקקה במחשב' עליונ' בצורת זקן, כדרך הבן שנחקק במחשבת אביו כפי גדולתו ושלימותו". ולהעיר מזח"ג סא, סע"א: "...כל אינון דמתעסקי באורייתא בליליא, דיוקניהון אתחקק לעילא קמי קב"ה וקב"ה משתעשע בהו כוליה יומא ומסתכל בהו, וההוא קלא (דהכא) סליק ובקע כל אינון ריקיעין עד דסליק קמי קב"ה. . קב"ה חקק דיוקנא דר"ש לעילא, וקליה לעילא לעילא סלקא ומתעטרא בכתרא קדישא, עד דקודשא בריך הוא מתעטר ביה בכלהו עלמין ומשתבח ביה... ע"ש.

181) לקו"ת בחוקותי מה, ד: "...באותיות החקיקה. . הם בגוף האבן טוב ממש, ואינו דבר נפרד ממנו רק חרותים וחקוקים בגופו ממש, ולא כאותיות שעושים בדיו שהם דבר נפרד חוץ מהקלף..." (ועד"ז תרס"ו ע' תעד [תרכה]). חוקת נו, א: "...אותיות החקיקה הם מיניה וביה, והן דבר א' ממש עם האבן שנחקקו בו" (ועד"ז שה"ש ה, א. אוה"ת שבהערה הבאה. ובכ"מ). אוה"ת חוקת (ח"ו) ע' א'תתפא: "...בשם חקיקה. . שבחקיקת האותיות על האבן טוב. . לא נוסף עליו דבר שחוץ ממנו..." ע"ש. קונטרסים ח"א קל, ב [תרצ"א ע' כב-ג]: "...אותיות החקיקה. . שהצורה היא בהעצם גופא, ולא כמו באותיות הכתב שדבר מחוץ לו שהוא הדיו עושה הציור בהקלף, אלא שהצורה הוא בהעצם גופא..." ע"ש קונטרסים ח"ג ע' קנט-קס [תרצ"ו ע' 4-6]: "...הגילויי שבא ע"י אותיות החקיקה הוא באופן אחר לגמרי. . שהאותיות המגלים הוא ע"י העצם ממש. . אותיות החקיקה. . שהציור הוא בהעצם גופא..." ע"ש. וכפנים עד"ז גם תשט"ז שבמילואים.

182) באור"ת שבהערות 162, 170, 180: "במחשב' עליונ' וכיו"ב. וראה אור"ת סו"פ ויחי [ועד"ז לקו"א] שבמילואים: "...החקיקה הנז' היא באמת האב עצמו, אך היא חקוקה על תמונת הבן. . דהיינו החקיקה הנזכר הוא בעצם האב בעצמו, אך הוא ע"ש תמונת הבן..." אוה"ת חוקת (ח"ו) ס"ע א'תתעג [ח"ג ס"ע 26]: "אותיות החקיקה, כי הנה חקיקה הוא מיני' ובי' עצמות" ע"ש. תרצ"א ותרצ"ו שבהערה הקודמת. 183) ראה גם שיחה יו"ד (0:01) שלאחר המאמר: "אין דעם מאמר. . אין דעם ערשטן סעיף, און דערנאך איז ער א ביסל אריבערגעטראגן אין סעיף השני, איז ער דארטן מסביר. . יקרא דקוב"ה וואס אסתלק על ידי אתכפיא, און ער איז בכולהו עלמין בשוה, און דאס נעמט אויכעט ביז נאך העכער, וואס דאס איז דער דירה לו יתברך בתחתונים..." ע"ש.

בזו אין דרגות פרטיות, בזו אין איר¹⁸⁴ בנגים, פזורה¹³⁶ בין האומות – אין ענינים שלעומת זה. אבער דארטן ווערט דער השמיעיני¹⁸⁵ ווי דאס איז חקוק, וואס חקיקה איז דאך אין דעם עצם אליין.

וואס מצד דערויף וואס דאס ווערט נמשך דערנאך אין השתלשלות פון ממלא כל עלמין, איז דאך דערפון מובן, אז ס'קען אראפקומען – ווי ער זאגט אין דער תורה פון דעם מגיד – בזו אין א דרגא אז זאל זיין ח"ו שייכות אן אופן פון צואת בנות ציון, דאס הייסט, אין א ענין דלעומת זה. וואס אט דאס איז ער ממשיך אין מאמר, אז¹⁸⁶ דערפאר ווערן אידן אנגערופן בשם צבאות. און ער בריינגט אויף דערויף כמה ראיות: וואס¹⁸⁷ ס'שטייט אז <יצאו¹⁸⁸ בנ...> הוצאתיו¹⁸⁹ את בני ישראל

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(184) לכאורה פירושו: בהנשמה כפי שהיא "בנגים...". ולהעיר מאני לדודי תשכ"ו ס"ד, שהגילוי דאלול הוא בישראל הנמצאים במדבר ולא בהמדבר עצמו, דמה שהיפך רצון ה' א"א שיהי' בו גילוי אלקות. (185) ראה גם שיחה י"ד (3:00) שלאחר המאמר: "...ע"י עבודתם איז דא אויכעט בא אידן די אלע פרטים ווי ס'רעדט זיך אין תחילת המאמר – בהנוגע צו בורא, שפיגלט זיך דערנאך אפ אין דעם נברא, וואס דאס איז ווי בורא איז געווארן נברא, וואס דאס איז דאך דער ענין הנשמות, וואס בדרך ממילא מובן אז דערפון ווערט דארטן א אפשפיגילונג פון יקרא דקוב"ה, וואס ער איז בכלהו עלמין בשוה, בזו וואנעט נאך העכער – צו דעם השמיעיני, וואס דער אויבערשטער בעט השמיעיני בא א נשמה בגוף, ווען זי פירט דורך ענינה מיט א תמימות, וואס זי איז דעמאלט מתמם ומשלים די ענינים שלמעלה...". שיחת ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ע' 360), שהשמיעיני (ל' יחיד) קאי על עצמותו ית', ע"ש. (186) תש"י שבהערה 143: "...מקשיבים לקולך כו'. ועש"ז נקראים ישראל צבאות הוי'...". (187) תש"י שם (שבהערה 195): "...וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות הוי' מארץ מצרים. הנה צבאות הוי' הכוונה הוא על ישראל, וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה הוציא הוי' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם. . קורא את ישראל צבאות הוי'. וכן ביציאת מצרים מזכיר לצבאותם דוקא, וכמ"ש כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים...". (188) "יצאו. . הוצאתיו" – ראה תש"י שבהע' הקודמת: "יצאו...". ואולי מרמז כאן רבינו למ"ש בשיחת ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ס"ע 364), של' "הוצאתי" מתאים לפסוק שמדובר בו ע"ד יציאת בני מצרים, כיון שהוצרכו לגילוי מלמעלה שיוציאם (ובזה יובן הדגשת הה' ד"ה הוצאתי", כאן ולקמן). (189) [הדגש על הה']. לכאורה מצרף פסוק הב' והג' שבתש"י שבהערה 187 – בא יב, נא: "הוציא הוי' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם", ושם יב, יז: "הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים". ואולי מרמז בזה, שע"פ הסברא שבמכילתא דלקמן בפנים (בנוגע לפסוק הג' – שגם שם "צבאותיכם" קאי על בני ישראל) מובן, שגם בפסוק הב' יש מקום לסברא ש"צבאותם" של בני"ה הם מלאכי השרת (ולהעיר מאלשיך שבמילואים שאכן פירש כן) – ולפ"ז מבורא (גם) למה אינו מסתפק בהבאת פסוק הב' בלבד (ומ"ש בהערה הבאה, שבשיחת ט"ו שבט תש"כ אולי צ"ל שהי' יכול להביא רק את הפסוק הב' – אולי מ"ש בהשיחה הוא באו"א מהנרמז כאן (משא"כ בפסוק האחרון שמפורש כאן להיפך) ע"ש). ולהעיר ממ"ש בהמשך שיחה הנ"ל (ע' 364) ע"ד פסוק הב': "...גם אם נפרש ש"צבאותם" קאי על המלאכים או הניצוצות [כבתו"א שבהערה 230]... ע"ש. ומ"ש "הוצאתיו" בתוספת ו' – ראה הערה 191.

מארץ מצרים – ער איז דאך אבער ניט מסתפק מיט דער ראי', דערפאר וואס אויף דערויף זאגט ער דאך אין מכילתא¹⁹⁰ אז ס'גאר א סברא אז דאס גייט אויף מלאכי השרת, און ווי מיר זאגן דאך אין תפלת הושענא, אז הושעת גוי וא־להים¹⁹¹, און דערנאך זאגט ער <הושעת צבאות¹⁹² ועמם מלאכי צבאו...> הושעת צבאות¹⁹¹ ועמם מלאכי צבאות, אז די מלאכי צבאות זיינען אויך ארויס פון מצרים בשעת הגאולה, און דערפאר איז דאך דא דער דיעה אין מכילתא¹⁹³ – ער טייטשט אפ, אז הוצאתיו¹⁹⁴ <את¹⁹³ בני...> את צבאות הוי' מארץ מצרים גייט דאס אויף די

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(190) בא פ"ט (עה"פ יב, יז – פסוק הג' שבתש"י – כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים): "הוצאתי את צבאותיכם, אלו צבאות ישראל. אתה אומר כן, או אינו אלא צבאות מלאכי השרת? כשהוא אומר [שם יב, מא – פסוק הא' שבתש"י] יצאו כל צבאות ה', הרי צבאות מלאכי השרת אמור. הא מה ת"ל הוצאתי את צבאותיכם? אלו צבאות ישראל". ולפ"ד לכאורה צ"ב מ"ש בההנחה דשיחת ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ס"ע 363): "ומשנת"ל [ומציינים למאמר דידן] שהטעם שאינו מסתפק בראי' מהכתוב [הא' שבתש"י]... לפי שיש לפרשו שקאי על המלאכים – הרי... הי' יכול להביא רק את הפסוק האחרון" – ואולי צ"ל שם: "...להביא רק את הפסוק השני" (וראה הע' הקודמת), ויל"ע. (191) להעיר מלקו"ש שבמילואים, שבבא זו מבארת שהשכינה נמצאת בגלות עד כ"כ שהיא עצמה צריכה לישועה, ע"ש. ואולי זהו מכוונת "הוצאתיו [- בתוספת ו'] את..." שבפנים (ב' פעמים) – שהוצאתי את ה"אלקים" יחד עם בני"י (וגם ה"אלקים" הוצרך כביכול לגילוי מלמעלה שיוציאו – ראה שיחה שבהערה 188, ושמואל ב שבלקו"ש הנ"ל). ואולי גם בהבאת בבא זו מרמז ע"ד מ"ש בשיחה הנ"ל, שע"י יציאת בני"י – ומוסיף כאן "ואלקים" – ממצרים יצאו גם המלאכים בדרך ממילא. ולהעיר מזהר שבמילואים, שמה שמלאכי צבאות היו צריכים לצאת ממצרים הוא תוצאה מזה שה' ("ואלקים") עצמו ירד כביכול בגלות מצרים – ולכאורה דלא כמ"ש במדרש שכל טוב, ועוד שבמילואים. (192) בכמה סידורים (כולל סידור אדה"ז) מנוקד "צבאות", אבל בכמה סידורים אחרים הניקוד הוא "צבאות". ואולי מרמז כאן, שלפי המבואר בהמאמר הניקוד "צבאות" מובן היטב, כי בדורו של משה לא הי' מציאות של "צבאות", כמ"ש לקמן בפנים ליד הע' 230, 235. ומה שנוסח אדה"ז הוא "צבאות", להעיר ממ"ש בפנים ליד הע' 330: "...ער נעמט אט דאס וואס מצד עצמו וואלט געקענט זיין א ענין פון צבאות... מ'האט גענומען עולם, ביז אין ערות הארץ... ע"ש. וילע"ע. וראה בפנים ליד הע' 200, 237. (193) אולי מרמז שאף שיש דיעה אחרת בשמו"ר פט"ו, ו: "צבאות השמים מלאכים, שנאמר [ד"ה ב יח, וכל] וכל צבא השמים עומדים וגו'. צבאות הארץ ישראל, שנאמר יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים..." ועד"ז תנחומא פקודי ט: "...בזכות אותן המראות שהיו מראות לבעליהן... העמידו כל הצבאות, שנאמר יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים, ואומר הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם", זח"ב ג, סע"ב ואילך: "זכאין אינון ישראל דאע"ג דהוו בגלותא דמצרים אסתמרו מכל הני תלתא... מבת אל נכר, דכתיב יצאו כל צבאות ה' וגו'..." ויל"ע בשמו"ר פל"ג, ד: "אתה מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלן ברא למטן... למעלן מלכי צבאות ידודן ידודן, למטן יצאו כל צבאות ה'" – אעפ"כ לא הסתפק בתש"י בהבאת ראי' מפסוק זה לבד, מפני הדיעה שבמכילתא. (194) [הדגש על הה']. לכאורה הכוונה לפסוק הג' שבתש"י שבהע' 187 – בא יב, מא: "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות הוי' מארץ מצרים", כי רק בזה יש דיעה (ולא סברא בלבד) במכילתא (שבהע' 190) דקאי על המלאכים. ומ"ש הוצאתיו (ו) במקום "יצאו", אולי מרמז (לפי המסקנא בתש"י שקאי על בני"י, וראה דרז"ל שבהע' הקודמת) למ"ש בשיחה שבהע' 188, ש"הוצאתי" מורה שהי' צורך לגילוי מלמעלה

מלאכים. בריינגט ער אויף דערויף דער צווייטע ראי' וואס¹⁹⁵ ער זאגט אז הוציא את בני ישראל לצבאותיהם מארץ מצרים, און פרעגט אויף דערויף די שאלה¹⁹⁶, פארוואס¹⁹⁴ ווערן אידן אנגערופן בשם צבאות? דער ביאור אין די *קשיא איז: דער ענין פון גלות איז דאך געווען דער הסתר והעלם אויף אלקות, איז דאך דערפון פארשטאנדיק, אז אין וואס באשטייט די גאולה, און דורך וואס קומט די גאולה? בשעת ס'דא דער גילוי¹⁹⁷ אלקות. דארפן דאך אידן אנגערופן דעמאלט ווערן מיט אט דעם נאמען וואס פון דעם שם¹⁹⁸ וואס איז דעמאלט נתגלה¹⁹⁶ געווארן. היינט, וויבאלד אז מ'זאגט אז בא-ל¹⁹⁹ שדי איז געווען פריער, נאר שמי הוי' לא נודעתי להם, האט דאך לכאורה געדארפט אידן אנגערופן ווערן אויף *דעם נאמען – לא די אז מ'ווערט נישט אנגערופן אויף די נעמען וואס ס'<געווען פ...> נתגלה¹⁹ געווארן בימי האבות, איז אין וואס פאר א ענין ווערן אידן אנגערופן? <בשם צבאות²⁰⁰... בשם צבאות²⁰¹> בשם צבאות, וואס דאס איז דאך פארבונדן מיט דעם נאמען הוי' צבאות. וואס²⁰² אמת טאקע דער שם איז אויכעט פון די שבעה שמות שאינם

❧ דקדוקי תורה ❧

כדי להוציאם ממצרים (ובזה יוכן הדגשת ה' ד"הוצאתיו"). ומ"ש "הוצאתיו" בוא"ו, ראה הערה 191. (195) תש"י שבעה ערה 187: "...הנה צבאות הוי' הכוונה הוא על ישראל, וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה הוציא הוי' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, דצ"ל מהו זה דישראל נק' צבאות הוי', דשם צבאות לא נזכר בתורה, וכאן קורא את ישראל צבאות הוי'. וכן ביציאת מצרים מזכיר לצבאותם דוקא, וכמ"ש כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים" – וברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33): "ביצי"מ לצבאותם". וראה שם רס"א: "ולבאר בעומק יותר מה שישראל נק' בשם צבאות הוי', דשם צבאות הוא שם קדוש, דהוא מהז' שמות שאינם נמחקים, ושם זה נתגלה ע"י הנביאים, דבתורה לא נזכר שם צבאות, ונזכר רק צבאות הוי' וקאי על ישראל, וצ"ל מהו זה המעלה, כלומר בשביל איזה מעלה ומדרגה נק' ישראל בשם צבאות הוי'. והתואר הזה ניתן לישראל ביציאתם ממצרים דוקא".

(196) "שאלה . . קשיא" – לכאורה י"ל, ש"דצ"ל מהו . . וצ"ל מהו... שבתש"י (שבעה ערה 195) נראה בהשקפה ראשונה כשאלה בעלמא (בלי קושי מיוחד), ואילו לפי הביאור (בארוכה) דלקמן בפנים מתברר שהוא באמת קשיא (עמוקה גדולה ועצומה, כדלקמן בפנים ליד הערות 208, 236, 254). ולהעיר מתשמ"ו שבמילואים. וראה (במילואים ל) הערה 151, ושזה"ג 203.

(197) ברשימה שבעה ע' 195: "ביצי"מ לצבאותם גלוי בשביל גילוי אלקות ושם זה ל"נ [אולי הוא בר"ת כדי לכלול ב' הפי' "לא נזכר" ו"לא נתגלה", בהתאם לל' תש"י שבעה ע' הנ"ל] בתורה רק ע"י הנביאים".

(198) ראה תש"י רס"א שבעה ערה 195: "ושם זה נתגלה ע"י הנביאים, דבתורה לא נזכר שם צבאות".

(199) ["בקל"].

(200) ראה הערה 192. וראה לקמן בפנים ליד הערה 237.

(201) [קשה להבחין אם "בשם צבאות" הוא בהמשך לזה ("בשם צבאות...") או במקומו].

(202) תש"י רס"א שבעה ערה 195: "דשם צבאות הוא שם קדוש, דהוא מהז' שמות שאינם נמחקים".

נמחקים, אבער ס'דאך ניט¹⁹⁶ געווען ענינו בזמן האבות, עאכו"כ²⁰³ ניט בימי משה, וואס דערפון איז דאך מובן אז עאכו"כ²⁰⁴ איז דאס ניט געווען בזמן גלות מצרים – בגלוי, האט <דאס ניט> בזמן הגאולה²⁰⁵, וואס דאס איז דאך א עילוי – האט זיך דא²⁰⁶ געדארפט שטיין נאך העכער ווי ס'געווען בזמן הגלות²⁰⁷?

אויף פארשטייען טיפער²⁰⁸ די קשיא¹⁹⁵, וועט מען דאס פארשטיין ווי דער *אלטער²⁰⁷ רבי איז מבאר דעם ענין, אין דער פרשה²⁰⁹ בא אויף דעם פסוק פון צבאות²¹⁰ הוי', מיוסד אויף מאמר רז"ל²⁰⁹ <אז דער לא²⁰⁹ הי...> – אויף לא קרב²¹¹ להקב"ה בשם צבאות ביז וואנעט ס'געקומען חנה²¹², וואס

— דקדוקי תורה —

(203) לכאורה פירושו, שאם ענינו של שם צבאות שייך לדרגא שהיא למטה מדרגת הגילוי שהי' בזמן האבות (שלכן לא נתגלה שם צבאות בזמן האבות), הרי בודאי בימי משה לא הי' שייך ענינו של שם צבאות, כי אז הי' הגילוי אלקות בדרגא יותר גבוהה מכפי שהי' בזמן האבות. וראה הערה הבאה.

(204) לכאורה פירושו, שמזה ששם צבאות הוא מהז' שמות שאינם נמחקים, מוכח שגם שם צבאות הוא ענין של גילוי אלקות, ומכיון ששם צבאות לא הי' בגלוי לפני גלות מצרים, הרי בודאי שלא נתגלה בזמן הגלות, כי ענין הגלות הוא העלם על אלקות (כנ"ל בפנים), היפך הענין של גילוי שם חדש (אף אם מדובר בשם צבאות השייך (לכאורה) לדרגא נמוכה של גילוי אלקות). וראה הערה הקודמת.

(205) להעיר מתש"י רס"א שבהערה 195: "וצ"ל מהו זה המעלה, כלומר בשביל איזה מעלה ומדריגה נק' ישראל בשם צבאות הוי'. והתואר הזה ניתן לישראל ביציאתם ממצרים דוקא".

(206) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דא" (כפנים) או "דאך"].

(207) לכאורה פירושו, שכיון שהשם צבאות הי' שייך לשם שלא הי' בגלוי אז (שם צבאות), הרי משמעות קריאת שם צבאות הי' לבני אז (שמכל השמות האפשריים לא נקראו בשם השייך לא' מהשמות שכבר נתגלו, אלא דוקא בשם השייך לשם צבאות שלא נתגלה) היא לכאורה ענין של העלם והסתור, וא"כ לא נראה בזה שהם יותר גבוהים בזמן הגאולה מכפי שהי' מצבם בזמן הגלות (שענינו העלם על אלקות).

(208) ברשימת רבינו שבהע' 197: "...ושם זה ל"נ [ראה הע' הנ"ל] בתורה רק ע"י הנביאים. והוא חילוק עיקרי ע"פ אדה"ז (תו"א בא". ולהעיר מתש"י רס"א שבהע' 195: "ולכאור בעומק יותר מה שישראל נק' בשם צבאות הוי'...". הערת רבינו שם: "ע"י הנביאים: ברכות לא, ב. ונתבאר בתו"א ותו"ח ר"פ בא".

(209) [קשה להבחין אם נאמר "פרשה" (כפנים) או "פרשת"].

(210) תו"א בא (שברשימת והערת רבינו שבהערה 208) ס, רע"א: "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. הנה ארז"ל [ברכות לא, ב שבהערת רבינו הנ"ל] על חנה, מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאת חנה כו'...".

(211) לכאורה מרמז לירושלמי ברכות (פ"א, ה"א) כפי שהובא ביל"ש תהלים רמז תרעח (ועד"ז ברש"י ברכות ד, ב ד"ה זה הסומך, ועוד): "...וכל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הדבר דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך לידע מה עסקו, מצאו שהפליג, אף הוא הפליג, כך אדם מקרבו להקב"ה אליו ומרצהו בשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לתבוע צרכיו". וראה מדרש שמואל פ"ב: "ה' צבאות... אמר לה הקב"ה, חנה מתחלת ברייתו של עולם לא קלסני אדם בפסוק [- בהגהות הרד"ל: בקילוסין] זה אלא את...". ולהעיר מסמיכת גאולה לתפלה – סוף ברכות ק"ש – של שחרית (בכמה נוסחאות): "ונאמר גואלנו ה' צבאות שמו...".

אמ²¹³ דעמאלט איז דאך געווען די התחלת הנבואה בישראל אין אן אופן פון נבואה ניט ווי נבואת²¹⁴ משה – וואס דאס איז דאך געווען א נבואה מיוחדת, וואס אין נביא כמשה – איז דעמאלט איז געווען דער ענין פון הוי' צבאות. און איז מבאר אין

— דקדוקי תורה —

(212) ראה שיחה ט שלאחר המאמר שבהערה 234.

(213) תו"א שם: "...דהיינו שהיא פתחה תחלה לקרות הקב"ה הוי"ה צבאות, ואמר הקב"ה עתיד בן שלך לפתוח בנבואה בשם זה, כמ"ש ויאמר שמואל כה אמר ה' צבאות פקדתי כו'. והנביאים האחרונים נבאו בשם זה, ובפרט חגי זכרי ומלאכי יותר מכולן. . שחנה פתחה תחלה בשם צבאות ואחריה נמשכו כל הנביאים...". סהלי"ק להאריז"ל עה"פ שמואל א ג, א: "...ודבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. . ואין חזון נפרץ, שלא היתה מתגלית שום נבואה מבחינת נ"ה, שהיו אוחזים בהם הקליפות עד שבא שמואל ושאל לתקן הענין ע"י שאלו ולא אסתיעה מלתא, ומשמואל התחילה הנבואה להתפשט לפי שתיקן הנצח, דכתיב וגם נצח ישראל לא ישקר...". ועד"ז לקוטי הש"ס לברכות לא, ב. תרל"א שבמילואים: "...מן משה ויהושע עד שמואל פסקה הנבואה, להיות כי נגע בכף יריכו כו' ונשאר נו"ה פגומים עד שמואל שתיקן הנצח. . והתחיל הנבואה בישראל. ומה שמשה ואהרן ויהושע היו נביאים שגם הם היו אחר שנפגם הירך דיעקב, זהו מפני כי היו בבחי' הפנימיות. . ובבחי' הפנימי' לא הי' שום פגם, אבל חיצוני' נו"ה היו פגומי' עד שמואל. . רק ע"י שתיקן הנצח התחיל הנבואה...". ועד"ז תקס"ה, תקס"ו, ועוד שבמילואים. ולהעיר מתש"מ (6: 10): "...די וואס פתחה בשם צבאות איז דאס געווען חנה, וואס זי איז דאך פון די שבעה נביאות, און דערנאך איז אויך געווען דער שכו, אז בנה וועט אויכעט מתנבא זיין מיטן שם צבאות...". ע"ש. י"ג תשרי תשד"מ (שיחה ב – 2: 55): "...ס'געווען א נביאה בישראל, וואס <פתחה ב...> בכמה ענינים איז זי געווען אט די וואס האט אנגעהויבן אין עניני נבואה, ווי בשם צבאות וכיוצא בזה...". (ולהעיר מזח"ג שבמילואים). מוצאי ו' תשרי תש"נ (18: 05): "...התחלת הנבואה בישראל, וואס דאס איז דאך געווען דער ערשטער נביא – איז דאך געווען שמואל הנביא, וועגן וועלכע ס'רעדט זיך אין נבואת חנה...". וראה גם זהר ואריז"ל שבמילואים.

(214) עקידה שער עח (נח, א – נט, סע"ב): "...תורתו של משה רבינו ע"ה אשר היא במעלה יתירה מנבואת כל הנביאים. . למשה. . המיוחדת לו. . היות מעלת נבואת משה על כל הנביאים. . וזה חוייב ממה שנתיחדה נבואתו לתת תורה שלמה וסדר כולל בחיים. . בנבואת משה. . על פי נבואתו המיוחדת אל התורה בכללה...". ע"ש, ועד"ז מהר"ל שבמילואים (ולהעיר ממ"ש לקמן בפנים (ליד הערה 224) שענינו של משה הי' לתת לדורו תורה דאצילות כמו שהיא). אוה"ת וישלח (ח"ה) תתעה, א: "...דלא אתנבי מתמן בר נש עד דאתא שמואל נביאה. . וא"ת והרי הי' נבואת משה מקודם, וי"ל נבואת משה שאני שנאמר ולא קם עוד נביא כמשה, שהי' נבואתו מאספקלריא המאירה שהוא תפארת שלמעלה מנו"ה, ומ"ש הזהר דלא אתנבי מתמן בר נש זהו שאר הנביאים שראו באסשא"מ שהיא מל'...". וראה גם אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשנג: "...עד שמואל נאמר ודבר הוי' יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. . רק משה שנבואתו הי' למעלה ממדריגת כל הנביאים שניבא באספה"מ כו' שנבואתו הי' בעולם האצי', משא"כ שאר הנביאים שנבואתן הי' באצי' ע"י התלבשות גמור בבריאה, אבל משה ראה אצי' ע"י מעבר הבריאה. . ויהושע שהי' תלמידו וכה"ג שנאמר בהם פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה...". ולהעיר מפר"ת (ועד"ז אוה"ת) שבמילואים: "...מהמד"ר פ' ברכה ע"פ ולא קם עוד נביא כמשה, א"ל הקב"ה למשה אתה העדת עלי אין עוד, ואף אני מעיד עליך ולא קם נביא עוד כו'. וידוע דהביטול דאין עוד הוא שהיש הוא ממש האלקות המהווה אותו כו', וזהו שא' משה אין עוד. . ועז"א ולא קם עוד, היינו שהי' היש שלו בבחי' הביטול דאין עוד כו'...".

דערויף דער ביאור, איז²¹⁵ ס'דאך דא דער ז' שמות שאינם נמחקים, וואס בפללות, דער ענין השם למעלה איז דאך דאס על דרך ווי א שם דא למטה, איז דאך דאס מער ניט ווי א הארה, אט אזוי איז אויכעט למעלה דא די²¹⁶ אורות הנגלים – ונמשכים מלמעלה, ווערן זיי אנגערופן בשם שמות, נאר וואס דען, כדי די אורות זאלן זיין אין אן אופן פון אור וגילוי, דארף מען דאך האבן אויף דערויף א מדידה והגבלה, וואס דאס ווערט אנגערופן בשם פלי פון דעם אור. וואס דערפאר איז דאס אויכעט אז יעדער אור האט זיך זיין פלי, און מיט די ז' שמות שאינם נמחקים, זיי באשטיין זיך פון אורות וכלים. וואס²¹⁷ דאס איז דער כללות הענין וואס ווי מ'זאגט אז איהי²¹⁸ וחיוהי חד איהי²¹⁷ וגרמוהי חד, אז חיוהו אלה²¹⁹ האורות, וגרמוהי אלה הכלים. וואס *בדרך דוגמא למטה, אזוי ווי אן אור, ווייס מען דאך נאך ניט – מ'קען דאס נאך ניט נעמען, וויסן וואס דאס איז, ביז וואנעט מ'האט אויף דערויף א תואר מיט א מדידה והגבלה, וואס אט דאס ווערט אנגערופן בשם פלי האור, וואס דעמאלט האט דער אור א שייכות אז מ'זאל עם קענען נעמען. איז אין די ז' שמות שאינם נמחקים, עם איז דא ווי זיי שטיין אין אן אופן פון איהי²¹⁷ וחיוהי חד, איהי²¹⁷ וגרמוהי חד, דאס הייסט אז זיי זיינען

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(215) תו"א שם: "ל...וקיי"ל (ספ"ד דשבועות) דצבאות הוא מן השמות שאינן נמחקין. והנה מתחלה יש להקדים ענין השמות מהו...".

(216) תו"א שם (ס, א): "...והנה שמותיו של הקב"ה הם הכלים דע"ס דאצי" שמתלבש בהן אוא"ס ב"ה ומתייחד עמהן בתכלית היחוד. . שם א-ל הוא בבחי' כלי חסד, ושם אלקים בבחי' כלי הגבורה, ושם אדנ"י בבחי' מל', אמנם שם הוי"ה הוא הפנימיו' של כל השמות שהם הכלים, כי הוא בבחי' האורות המתלבשים בתוך הכלים. . שם הוי"ה שהוא בבחי' האור מא"ס המתלבש בתוך הכלים הנ"ל, ועד"ז בכל השמות שאינן נמחקין שהם בבחי' הכלים, ושם הוי"ה הוא בבחי' האורות המתלבשים בהן... ע"ש. שם יתרו סח, רע"ד: "...הז' שמות הם בחי' אורות של הז' מדות היינו בחי' האור א"ס המתלבש בכלי חסד נק' א-ל. . ואור המתלבש בגבורה נק' אלקים...". ולהעיר מרד"ה למען דעת פר"ת (דלקמן בפנים): "...וכמ"ש בהבי' דמשה ידבר [- תו"א יתרו הנ"ל] שהז' שמות שאינן נמחקין הן בחי' האור כו', ובפרט השמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שהן בבחי' האורות...". תרס"ח ע' קצא (שבעערות 316, 319): "...כל השמות הם בכלים שבזה שייך תואר (ולפעמים מבואר שהן בהאור, והיינו כמו שמתלבש בהכלים שהוא מתואר ע"י הכלי כו' וכמ"ש במ"א). אבל שם הוי"ה... ע"ש.

(217) תו"א בא שבהערה הקודמת: "...שמתלבש בהן אוא"ס ב"ה ומתייחד עמהן בתכלית היחוד, ע"ד דאיהו וגרמוהי חד...". וראה תרס"ח ופר"ת שבהערה הנ"ל.

(218) "איהי" – כ"ה בלקו"ת ויקרא א, ד ("...וגרמוהי"). תקס"ח ח"א ס"ע שמג ("...וחיוהי כו' חד"). אוה"ת שה"ש ח"ב ס"ע תלג ("...וגרמוהי" – בשינוי ל' המאור"א, קעג), ע' תקנ ("...וחיוהי. . . וגרמוהי. . . וגרמוהי"), ר"ע תקנה ("...וחיוהי. . . וגרמוהי"). אוה"ת, תר"ל, תרנ"ה, ועוד שבמילואים.

(219) [קשה להבחין אם נאמר "אלה" (כפנים) או "אלו"].

ניט ניכר פאר א מציאות בפני עצמה, נאר זיי זיינען נבלע, אין דעם איהו – סיי דער חיוהי, סיי דער וגרמוהי. וואס²²⁰ דאס איז בכללות דער אופן המעמד²²¹ ומצב אין עולם האצילות, וואס *ער ווערט אנגערופן בשם עולם האחדות²²² – אז²²³ דאס איז *כולו אלקות. וואס דערפאר איז די ז' שמות ווי זיי שטיין אין עולם האצילות, איז אט דארטן זאגט מען, אז ניט נאר אז די אורות פון די שמות זיינען חד מיט איהו, נאר גרמוהי – די כלים – זיינען אויכעט חד מיט איהו. און אויף דערויף זאגט מען, אז אין דער מעמד²²⁰ ומצב זיינען געשטאנען אידן

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(220) תו"א שם (ס, ב): "...מבחי' אצילות ממש, ושם מתייחד אור א"ס עם הכלים עד דאיהו וגרמוהי חד . . אצילות שהוא בחי' א-להות ממש...". לקו"ד שבמילואים: "...בבי' חסידים ווען מען זאגט עולם האצילות ווייסט מען אז דאס איז דער עולם האחדות, דער עולם וואו איהו וחיוהי חד און איהו וגרמוהי חד . . וואס די כלים דאצילות זיינען אלקות ממש. . כלים דאצילות איז אז אלקות איז דער מציאות..." ע"ש. תש"ח ס"ע 81 [ועד"ז תרנ"ה ע' רכג]: "...דאבא עילאה . . מקננא באצי', לכן בכללות האצילות הביטול הוא באופן כזה שהוא בבחי' ביטול במציאות, ולזאת נקרא עולם האצי' רשות היחיד, עולם האחדות, לפי שהוא מיוחד ממש באוא"ס בתכלית היחוד...". תרנ"ט ע' מז [ס"ע סב]: "...ככלות האצילות נקר' רה"י, עולם האחדות דאיהו וחיוהי חד ואיהו וגרמוהי חד כו". תרס"ו ר"ע יב [ע' יז]: "...דבאצילות אבא עילאה מקננא . . וכל המדרי' הן בבחי' אחדות ממש, שנקרא עולם האחדות . . מפני שבכללות האצילות מאיר בחי' אבא ה"ה בבחי' יחוד בתכלית...". תער"ב ח"ג ר"ע א'תכב: "...הכלים הם בבחי' העדר המציאות ובבחי' ביטול ואחדות . . וכמו שבאצי' בכלל הרי איהו וגרמוהי חד, שגם הכלים הם מיוחדים כו', וכידוע דכללות האצי' נק' עולם האחדות כו' ומ"מ בחיוהי וגרמוהי נא' ב"פ חד והיינו שאינו דומה היחוד והאורות והיחוד הכלים...". ע"ש. ועוד. וראה גם תש"י ס"א (ר"ע 112): "...עולם האצילות שהוא עולם היחוד וההתכליות...". וכבפנים עד"ז תש"מ (9: 20): "...עולם אצילות, איז דאס אן עולם האחדות, ביז וואנעט אז מ'זאגט אפילו גרמוהי איז אויכעט – איהו וגרמוהי חד".

(221) להעיר מאתהלך ליאזנא ר"ע קנה [ועד"ז אוה"ת ויצא (ח"ה) תתמה, א – נעתק בלקו"ש ח"ה ע' 383, ע"ש]: "...נזכר בע"ח שקליפה [- שקליפות (נדכצ"ל גם בלקו"ש שם)] דאצילות אין להם מעמד ומצב בעולם האצילות, כי לא יגורך רע כתיב, אלא עיקר מעמדם בעולם הבריאה...". וראה אדה"ז מארז"ל שבהערה 223. וראה גם לקו"ת תזריע כא, רע"א: "...רק שמעמד ומצב קליפות דאצילות הם בבריאה...". וראה לקמן בפנים ליד הערות 224, 227 (ומ"ש שם).

(222) ראה שיחה ו (7: 25) שלאחר המאמר: "...אבות און אמהות, ווי זיי שטייען אין זייער עולם, וואס דאס איז אן עולם האחדות, ווי גערעדט אין מאמר, אן עולם האצילות, וואס דאס קען זיין דא למטה אויכעט" ע"ש.

(223) תו"א (ועד"ז לקו"ד, ע"ש) שבהערה 220: "...אצילות שהוא בחי' א-להות ממש...". כסא מלך להקדמת תקו"ז ג, א, ד"ה דבורא בא-דני (ו, ב): "...כד . . א"ס ב"ה . . בתוכם, לית תמן פירוד, כי על ידו מקושרים כל הי"ס כלים חיצוניים ופנימיים הכל אחדות אחד . . כי הי"ס דאצילות כולו א-להות גמור, אפי' בחי' רוחין ונפשין כלים ומלבושים בתים והיכלין, משא"כ ביי"ע ע"ש. אדה"ז מארז"ל ע' רלח: "...שאין באצילות מדור הקליפות כלל, כמ"ש לא יגורך רע, שאין יכולים להתאחז שם, ששם כולו אלקות אח"פ כנודע . . אף הקליפות דאצי' מדורן בבריאה...". תקס"ו ע' סז [ח"א ס"ע קי]: "...שיש פרסא המבדלת בין אצי' לבריאה . . מלבוש החשמ"ל דאצי' שהוא כולו אלקות ממש כנודע...". ענינים ס"ע שיב [ח"ב ס"ע תעז]: "...וידוע שיש ד' עולמות אבי"ע, אצי' הוא כולו אלקות...". ועוד.

בימי²²⁴ משה, און *דאס איז געווען ענינו של משה, וואס ער איז דאך געווען א נשמה דאצילות ווי זי שטייט דא למטה²²¹, און ענינו איז געווען אויף *נעמען תורה ווי זי איז תורה דאצילות, און *געבען איר כמו שהיא צו דעם דור²²⁵ דעה, וואס דאס איז געווען דער דור²²⁴ של משה²²⁶ — וואס ער איז געשטאנען אין אן אופן ווי משה, וואס דערפאר ווערן זיי אנגערופן בשם דורו, דאס²²⁷ איז זיין שורה און זיין אופן ומעמד ומצב, אז דאס איז געווען אן עבודה פון עולם האצילות, וואס דארט איז געווען די ענינים פון איהו וחיהויה חד איהו וגרמוהי חד. וואס <אין> דורך דערויף איז ער מכאן — דער אלטער רבי — בארוכה, אין דרוש, אז דערפאר איז דארטן איז געווען דבגלוי²²⁸, און²²⁹ ס'געווען במה נחשב הוא דער ענין פון הוי' צבאות. וואס דער פירוש שם זה איז דאך דער אות הוא בצבא שלו, ווי די גמרא איז דאס מפורש, אז ס'דא א צבא, וואס דאס איז דאך א ריבוי, נאר וואס דען, אין דעם צבא

❧ דקדוקי תורה ❧

(224) תו"א שם: "...משה... המשכת התורה המשיך מבחי' אצילות ממש... בימי מרע"ה שהיתה נבואתו מאצילות, ע"כ המשיך להם למטה התורה משם מבחי' אצילות, והוא היה דבר ה' בפי משה וקיימו ישראל התורה... התורה... בהיותה באצילות כבימי משה..." ע"ש.

(225) ראה ל"ת [ועד"ז סהלי"ק] להאריז"ל עה"פ שמות ג, ד: "...משה... סוד הדעת... בקדושה... בסוד דורו של משה, נק' דור דעה כי כולם מסוד הדעת..."

(226) ראה גם שיחה ה שלאחר המאמר שבהערה 330.

(227) תרצ"ב ע' שעז: "...בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים, דפי' דור ודור הוא שורה ושורה היינו מדרי' ומדריגה, דבכאו"א לפי אופן מעלתו וענינו...". תש"א ס"ע 94: "...בכל דור ודור חייב אדם לראות... דפי' ענין דור ודור שורה ושורה, היינו שבכאו"א לפי מעמדו ומצבו..." (וראה הערה 221). וראה גם סה"מ אידיש ע' 153: "...בכל דור ודור חייב אדם לראות... אין יעדער דור וואס מיינט צייט, און אומשטענדען...". ולהעיר מתר"פ ר"ע לה: "...משה בחי' הדעת שבכאו"א, דאתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, דדרא הוא שורה ודרגא דמדרי' משה...". וכפנים עד"ז גם פורים תשכ"ג (שיחה ד — 10: 9): "...מדור דור — אין וואס פאר א דור און אין וואס פאר א שורה און אין וואס פאר א מעמד ומצב... באווארענען די מלחמה מיט עמלק'ן..."

(228) אולי פירושו ע"ד מ"ש לקמן בסמוך, שיחוד כח הפועל בנפעל עם בחי' איהו הי' בגלוי, ויל"ע.

(229) תו"א שם (ס, ג): "...פי' צבאות הוי"ה הוא לשון סמוך שהצבאות נטפל לשם הוי"ה, אבל אינו לשון שם התואר כמו הוי"ה צבאות, והיינו בחי' הנצוצים שנתבררו בגלות דמצרים ונתעלו ליכלל בשם הוי"ה הם הנק' צבאות הוי"ה... מספר רפ"ח נצוצים הם מבחי' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן כו', וכאשר נתבררו מבי"ע לחזור לשרשם אז אינם נקראים בשמות אלו כלל, מפני שנתכללו במקורם בתכלית היחוד לכך אינם עולים בשם כלל. והמשל בזה כשהאדם משכיל בגדולת ה' בהתבוננות והשגה אזי נרגשת ההשגה בבחי' יש ודבר, אבל כשנתבטל במציאות לגמרי אז אינו מרגיש ההשגה והבטול בבחי' יש ודבר מה כ"א הוא בטל לגמרי בתכלית הבטול בלי הרגשה כלל. כך עד"מ הנצוצים דתהו שנפלו בשבירה יש להן שמות, שזה מורה בחי' יש ודבר עד שנק' בשם, שזהו הגילוי לזולתו כמו האדם שבפ"ע א"צ לשם רק שחבירו קוראו בשם, וכיון שנתבררו וחזרו למקורם בתכלית הבטול להתכלל באלקות אזי אין להם שמות כלל, ולכן נק' אז צבאות הוי"ה שהם טפלים וסמוכים ונכללים בשם הוי"ה..."

איז ער אן אות הוא. איז אמת טאקע דאס ווערט אויפגעטאן דורך דערויף אלקות, וואס דערפאר איז ווערט דאס אויכעט א שם שאינו נמחק, דערפאר וואס דאס איז די שמו של הקב"ה, אבער אין וואס פאר אן אופן שטייט דאס? אז זאל זיין – *אין צבא, זאל דארטן פועלן דעם *אות הוא בצבא שלו. בשעת²³⁰ אבער אידן זיינען געשטאנען אין א מעמד ומצב אז ס'ניט געווען די מציאות פון צבא, ווארום דער כח הפועל בנפעל איז ער געשטאנען אין אן אופן פון חד – בגלוי – מיט דעם איהו, איז ניט געווען שייכות – דשרגא בטיהרא מאי אהני – אז זאל זיין דער גילוי פון הוי' צבאות. בשעת פני²³¹ שמש איז ניט געווארן שוין, איז געווארן דער פני לבנה, און דערנאך איז נאך אראפגעקומען *נאך נידעריקער – ומסרוה לזקנים וזקנים לנביאים, וואס דעמאלט עס איז געווען די עבודה ווי אין²³² עולמות ביי"ע, וואס דארט איז דאך מצד עצמו דער עולם לאו איהו²³³ וחיוהי חד לאו איהו וגרמוהי חד, ווי ער זאגט אין תיקוני זהר, איז²³⁴ אט דא האבן די נביאים דורכגעטאן די עבודה, אז אויך

— דקדוקי תורה —

(230) ראה תו"א שבהערה 229: "...הנצוצים שנתבררו בגלות דמצרים... וחזרו למקורם בתכלית הבטול להתכלל באלקות אזי אין להם שמות כלל, ולכן נק' אז צבאות הוי"ה, ופי' הוציא ה' את בני ישראל על צבאתם היינו שנש"י הן למעלה מבחי' ניצוצין הנ"ל".

(231) זח"ב רטו, א: "...בכמה אתר תנינן דמשה אנפוי כאנפי שמשא ויהושע כאנפי סיהרא, דלית נהורא לסיהרא אלא נהורא דשמשא כד נהר לסיהרא, וסיהרא מגו שמשא אתמליא...". זח"א רמא, סע"ב: "...סימנא דמשה קא בעאת... אינון אמרי, משה הא אסתלק מעלמא דהא אתכניש שמשא, והא מטא זמנא דסיהרא למשלט, סימנא דסיהרא אית לן למיהב לך... סימנא דיהושע... ע"ש – ועפ"ז במגלה עמוקות אופן קנ: "...רחב... שאמרה ליהושע ונתתם לי או"ת אמ"ת... שהיא רצתה לזכות לאור השמש של משה... והוא סוד פני שמש, והם השיבו לה שיהושע פני לבנה הוא סוד השכינה...". מגלה עמוקות עה"ת ויצא כט, ב (כו, סע"ד): "...ובערבות מואב... הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש, שהוא פני משה פני שמש, והגיע קורסו של יהושע שהוא פני לבנה מאחר שהגיע לשקוע השמש, כי עד אותה שעה אכלו לחם מן השמים ואח"כ ויאכלו מעבור הארץ...".

(232) תו"א שם לפנ"ז: "...משא"כ בבי"ע אין הגילוי כלל בהכלים (ולאו איהו וגרמוהי חד בהון כנודע)".

(233) כ"ה ("דלאו איהו וגרמוהי...") באוה"ת נ"ך (וראה אוה"ת ואתחנן, ועוד) שבמילואים להערה 218.

(234) תו"א שם: "...אבל הנביאים שאחריו המשיכו את אור א"ס ב"ה שיתלבש ג"כ בכלים דבי"ע...".

והיינו שחנה פתחה תחלה בשם צבאות ואחריה נמשכו כל הנביאים, שענין שם זה הוא מורה על ענין התלבשות אור א"ס בכלים דבי"ע להיות מתייחד עמהם ג"כ... הנביאים המשיכו שיתלבש בהם אור א"ס ב"ה בתכלית היחוד כמו שנתלבש בכלים דאצ"י, עד דאיהו וגרמוהי חד... כענין איהו וגרמוהי חד שבאצ"י... כך מתייחד בכלי דבי"ע...". וראה שיחה ט (10:35) שלאחר המאמר: "...דער ענין וואס חנה האט מגלה געווען, דעם ענין פון הוי' צבאות – אז אין ביי"ע ווי דאס איז צבאות שלו, האט זי אויפגעטאן אז זאל זיין איהו וחיוהי חד און איהו וגרמוהי חד, ווי אין עולם האצילות, וכמבואר בארוכה פון דעם מיטעלע רבי און דעם אלטן רבי'ן אין די דרושים וואס מ'האט פריער גערעדט, און ווי כפשוטו איז דאס, אז בשעת וועלט איז אן עולם נפרד, וואס דאס איז דאך די עולמות ביי"ע, טוט ער דארטן אויף, אז וועלט

דארטן זאל מען פועלן דער אות הוא בצבא שלו, ממשיך זיין דארטן <ווי זי...> ווי ס'איז אין עולם האצילות – איהו וגרמוהי חד אויך אין עולמות בי"ע. בימי²³⁵ משה אבער, איז ניט געווען שייכות די גאנצע עבודה, אז די מציאות פון *צבא איז ניט געווען. וואס דערפון איז דאך פארשטאנדיק דער עוצם הקושיא²³⁶, אז וויבאלד אז *כל ענינו של משה איז געווען אז זיין דור דעה איז געווען אז ס'ניטא קיין צבא, איז וואס איז דא דער ענין וואס אידן ווערן אנגערופן <בשם²³⁷ צבאות> בשם צבאות?

נאך²³⁸ מערער וועט דאס זיין פארשטאנדיק, נאכן תוספות ביאור וואס דער מיטלער רבי איז מבאר אויף *דעם דרוש (אויכעט אין בא²³⁹), אז²⁴⁰ דאס איז בדוגמא ווי ס'דא אין שמות גופא, איז דא דער שם העצם און שם התואר און שם הכינוי אדער שם הפעולה. און איז מבאר דארט בארוכה – דער קיצור ותוכן הענין איז, אז²⁴¹ דער שם העצם, איז דאס איז על דרך דוגמא ווי באַ אן אדם חכם, איז דאך באַ עם דא די דריי ענינים, וואס²⁴² מצד דערויף <וואס די נשמה זיינע איז א...> וואס ער איז א חכם בעצם מהותו, איז דערפאר איז אין דער נשמה איז דא אן עצם בלתי פוסק ובלתי מדוד ומוגבל פון חכמה, וואס דאס איז זיין עצם הנשמה.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

בלייבט בעמדו ומעמדו ומצבו לעין הרואים, וביחד עם זה, זעט זיך דאס און ס'פילט זיך אין דעם, ביז וואנעט אז דאס זעט זיך אן אין מאור <א... [ראה תר"מ שבהערה 299]> פניו של אדם, אז דאס איז חד מיט איהו – אז דאס איז א דירה לוי יתברך בתחתונים". ולהעיר משיחה ה שבהערה 330.

(235) ברשימת רבינו שבהערה 238: "בימי משה בטל".

(236) ראה (במילואים ל)הערות 151, 196. שוה"ג 203.

(237) ראה הערה 192. וראה לעיל בפנים ליד הערה 200.

(238) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 33): "ביתר ביאור ע"פ אדהאמ"צ שם -] בא (וראה גם הערת רבינו שבהערה 208): שם העצם התואר הפעולה בימי משה בטל" (וראה לעיל ליד הערה 235).

(239) תו"ח בא ("אדהאמ"צ שם" שבהערה 238) קלז [קיב], א ואילך.

(240) תו"ח שם (קלז, א [קיב, א-ב]): "...ידוע בס' הקבלה שהשמות נק' בשם כלים בלבד, ויש ב' מדרגות בכלים פנימי' הכלים וחיצוני' הכלים, והיינו ב' מיני שמות שם התואר ושם הכינוי, שם התואר בחי' פנימי' הכלי ושם הכינוי בחיצוניות הכלים, ויש עוד מדרגה הג' בשמות והוא הנק' שם העצם. . שם הכינוי. . ונק' ג"כ שם הפעולה...". שם, סע"ב [ג]: "...בשם הכינוי או שם הפעולה כנ"ל...". ע"ש.

(241) תו"ח שם (קלז, א [קיב, סע"א]): "...ויובן זה עד"מ באדם. . ואם הוא איש חכם מופלג...".

(242) תו"ח שם (קלז, סע"א [קיב, ב]): "...שנק' שם העצם, כמו שנק' איש חכם גדול ע"י אור החכמה בעצם, כחכמת שלמה. . שהי' שופע בו ממקור החכמה העליונה בלי שיעור וגבול כלל בכל חכמה ומדע. . [ן]כמ"ש וה' נתן חכמה לשלמה...".

ס'דא²⁴³ ווי זיין כלי מוחו הרוחניים, וואס זיי דארפן נעמען די גילויים פון דעם עצם כח החכמה שלו, וואס מצד דערויף וואס ער איז א חכם גדול, איז דער כלי מוחו זיינע רחבים ביותר, וואס דערפאר זאגט מען אויף עם דעם תואר חכם — אז ער קען נעמען חכמה עד בלי גבול. וואס²⁴⁴ אט דערמיט איז אויך פארשטאנדיק וואס ער זאגט יְהִיב²⁴⁵ חוּכְמָתָא לְחֻכְמִין — לכאורה²⁴³, וויבאלד אז זיי זיינען שוין חֻכְמִין²⁴⁴, וואס איז דא דער ענין פון יְהִיב²⁴⁴ חוּכְמָתָא? נאר דאס איז דער חילוק פון שם העצם ביז שם התואר. וואס²⁴³ שם העצם, איז דאס איז ווי ער שטייט מצד עצם כח חכמתו,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(243) תו"ח שם (קלז, [קיב], א-ב) שבהערות הקודמות: "...ואם הוא איש חכם מופלג נק' בשם חכם גדול . . שם התואר . . היינו מה שכלי מוחו הוא בחי' כלי קיבול לקבל ולהעמיק [בכלל] חכמה ושכל להשכיל בו בכל פעם שילמוד, אע"פ שאין מציאות החכמה עצמה במוחו עדיין, זהו הנק' שם התואר, מה שיתואר בעצם הכלי של החכמה בכלל, ולא שנק' ע"ש לימוד [ה]חכמה בפרט בלבד, אלא כל שכל וחכמה ישכיל לעומקו יותר מזולתו מפני שהכלי של המוח שלו רחב ביותר . . מפני . . שהוא בחי' כלי לקבל כללות כל אור וחכמה נק' שם התואר, שמתאר את כח עצם החכמה . . כמו שנק' איש חכם גדול ע"י אור החכמה בעצם . . שהי' שופע בו ממקור החכמה העליונה בלי שיעור וגבול כלל . . שמתאר לעצם כח ואור השכל..." ע"ש.

(244) תו"ח שם (קלז, רע"ב, [קיב], ב): "...וכן יהיב חכמתא לחכימין, שיש בזה ב' דברים, א' בחי' האור שזהו שפע העליונה מלמעלה למטה להיות כח רב בעצם כח השכל שני[איר בתוס' מרובה כמעין המתגבר [ל]ה[ו]ציא מושכלות עמוקות בלי שיעור כלל, והבי' בחי' כלי המוח שיכול להעמיק ולקבל כל חכמה ושכל שנק' גם זה חכם כנ"ל אלא שהוא שם התואר שמתאר לעצם כח ואור השכל . . וע"כ מתאחדים והיו לאחדים ממש, כמ"ש יהיב חכמתא לחכימין דוקא, ולכאורה אם הם חכימין מה הם צריכים למתנה זו דחכמה, אלא חכימין הם בבחי' הכלי שהוא שם התואר, שלהם ראוי ליתן השפע האור דחכמה בכללות, ולא למי שאין להם כלי לקבל עצם החכמה..." ע"ש. שם לקמן (קלח, א [קיב, ד]): "...וכנ"ל דשם התואר מתאחד עם האור בעצם כמו יהיב חכמתא לחכימין..."

(245) דניאל ב, כא: "יְהִיב חֻכְמָתָא לְחֻכְמִין". ועד"ז לקמן בפנים "חֻכְמִין", "יְהִיב חוּכְמָתָא", "שם התואר חֻכְמִין", "יְהִיב חֻכְמָתָא", "וְיְהִיב חֻכְמָתָא לְחֻכְמִין", "יְהִיב חֻכְמָתָא לְחֻכְמִין". וכפנים עד"ז כמה מהנ"ל, י"ג תמוז תשל"ה (שיחה ו — 17:25): "יְהִיב חוּכְמָתָא לְחֻכְמִין". וראה סדר אליהו רבה מהדורת ווינא תר"ס-תרס"ב (ע"פ כת"י משנת תל"ג; ודפוס צילום י"ל ירושלים תש"כ) פי"ז ר"ע 85: "יהיב חוּכְמָתָא לחכימין, זה משה רבינו אבי חכמה ואבי נביאים . . ד"א יהיב חוּכְמָתָא לחכימין, זה יוסף הצדיק, שנאמר ויאמר פרעה אל יוסף [וגו']...". וראה תרגום עה"פ "וה' נתן חכמה לשלמה" (מלכים א ה, כו) שבתו"ח שבהע' 242: "וה' יְהִיב חוּכְמָתָא לשלמה" (כ"ה בדפוסים הנפוצים, אבל בכמה דפוסים ישנים כולל ויניציאה רע"ח, ויניציאה רפ"ה, קהלות משה אמשטרדם תפ"ד: "יְהִיב"). תרגום עה"פ "ויתן אלקים חכמה לשלמה" (שם, ט): "וְיְהִיב ה' חוּכְמָתָא לשלמה" (כ"ה גם בדפוסים הנפוצים). תרגום עה"פ "וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה" (ויקהל לו, א): "וכל גבר חכים לבא דְיְהִיב (ס"א: דְיְהִיב) ה' חוּכְמָתָא וסוכלתנותא בהון", ועד"ז עה"פ "כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבון" (שם, ב): "ולכל גבר חכים לבא דְיְהִיב (ס"א: דְיְהִיב) ה' חוּכְמָתָא בליביה" (כ"ה בכמה דפוסים חדשים וישנים, כולל ויניציאה רפ"ד, קושטנדינה ש"ז, סביוניטה ש"ז). ולהעיר מתש"י שבהע' 261: "מארי חוּכְמָתָא".

במילא דארט ס'דא א שפע רב בלתי מדוד ומוגבל. וועמען²⁴³ גיט מען דאס, און ווען ווערט דאס מתגלה? אויב ס'לחפמיין – אויב מצד כלי* מוחו איז שייך אויף עם דעם שם התואר חכם, דאס הייסט אז ער קען נעמען א חכמה גדולה ועמוקה ביותר, אט²⁴³ דעמאלט האט ער דעם שם התואר חפמיין, און דעמאלט איז יְהִיב חֲכָמָתָא²⁴⁴ – ווערט דאס נתעצם מיט דעם עצם החכמה שלו. [ס'] אבער²⁴⁶ דא דערנאך דער שם הכינוי ושם הפעולה, וואס דאס איז ווי די פעולת החכמה בפועל, דאס הייסט, אז ווי דער חכמה ווערט מתגלה אין כלי החכמה, וואס בשעת דאס קומט אראפ אין גילוי, איז אט דעמאלט ווערט ער שוין א שייכות לפעולה, ומצד דערויף וואס דאס איז א נברא, איז וויפיל אין עם זאל מתגלה ווערן בפועל, איז ער דאס נאך אלץ אין א מדידה והגבלה, אלץ אין אן אופן מדוד ומוגבל. וואס דערפאר איז די שני ענינים: דערפאר²⁴⁷ קען דאס אנקומען לחוץ לזולתו, און דערפאר איז אבער בא עם איז דאס א ענין פון א פעולה, א ענין שחוץ הימנו לגמרי, און דאס איז <ווי²⁴⁸...א> אן אופן פון א מדידה והגבלה. וואס דערפון איז דאך *נאך מער פארשטאנדיק, *אפילו אין דעם אדם אליין, דער ריחוק הערך צווישן דעם שם העצם און שם התואר, וואס זיי ווערן נתעצם אחד עם השני, ויְהִיב חֲכָמָתָא לְחַפְמִיין – ביז דעם שם הפועל, וואס דאס קען דערנאך אראפקומען לזולתו. וואס ווי דער מיטלער רבי איז מבאר בארוכה, איז²⁴⁹ דאס על

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(246) תו"ח שם לפני"ז (קלז, א [קיב, א-ב]): "...החכ' והשכל בפרטות שיש במציאות בכלי מוחו שכבר למד וקבל הרבה חכמה ודעת כו' וילמוד לכל כו' . . . זהו נק' שם הכינוי לבד, שמכנים לו שם זה דחכם מצד הקבלה שקיבל בכלי מוחו הרבה חכמות, והוא פעולת כלי מוחו לבד, שפעל ביגיעתו שקיבל [נ"א: לקבל] ולהשפיע לזולתו . . . ונק' ג"כ שם הפעולה... ע"ש. שם, סע"ב ואילך [ג-ד]: "...ושם הכינוי ושם הפעולה . . . וכמו שם הכינוי ושם הפעולה כנ"ל...". וראה שם קלח, סע"א [קיג, א]: "...ושם הכינוי הוא [ע"י] הדבר שנמשך . . . וכה"ג יש כינוי לשפע החכמה . . . שיומשך לאדם למטה בפ"מ... ע"ש.

(247) תו"ח שבהערה הקודמת: "...וילמוד לכל כו' . . . שפעל ביגיעתו שקיבל [נ"א: לקבל] ולהשפיע לזולתו...". שם קלז, ב [קיב, ג]: "...בחכמה שכבר למד וקיבל בכלי המוח וש[נ]פע לזולתו, שנק' חכם ע"ש התפשטות כח חכמתו לבד שנק' שם הכינוי...". וראה שם קלח, רע"ב [קיג, א]: "...בשם החיצוני" שהוא בשביל שיתפס בו לזולתו שהוא לחוץ ממנו...".

(248) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "אן אופן... הוא בהמשך לזה ("ווי אן אופן...") או במקומו].

(249) תו"ח שם קלח, א [קיב, ד]: "...כך הוא ע"ד הנ"ל . . . וזהו פ[נימ]י הכלים שמתאחדים עם האורות . . . בבחי' חיצוניות הכלים . . . כידוע בפ"י שם אלקים או שם א-דני שהוא לשון שררה ואדנות שהוא על זולתו דוקא... ע"ש, וראה גם שם קלז, סע"א [קיב, ב] (שבהערה 243): "...שם התואר . . . וזהו הנק' פנימי הכלי שמתאחד עם אור העצם . . . שנק' שם העצם... ע"ש.

דרך ווי אורות און פנימיות הכלים, וואס זיי זיינען זיך מתאחד, און חיצוניות הכלים וואס דאס איז שייכות אל הזולת, און ווי ער איז מכאן אז דאס איז דער חילוק פון בלי גבול ביו גבול, ווארום דער יתב חכמתא לחפזימין, איז אין דערויף ניטא קיין מדידה והגבלה; דער *גאנצער ענין פון שם הפעולה איז, אז דאס איז אל הזולת, און דאס איז מדידה והגבלה. איז דאך דאס א חילוק הערך באין ערוך. און על דרך זה איז אויך דער חילוק אין די ז' שמות שאין נמחקים עצמם. איז²⁵⁰ דאך דער שם הוי' וואס דאס איז אויך דער שם העצם, און *ער ווערט דאך אנגערופן דער פנימיות פון אלע ז' שמות שאינם נמחקים, וואס²⁴⁹ דערפאר איז ער זיך מצטרף צו שם אל²⁵¹ און אלקים, ביו צו שם צבאות אויכעט. און²⁵² דערנאך איז דאך דא דער פנימיות הכלים און אויכעט דער חיצוניות הכלים, ביו צו שם הפעולה, וואס דאס איז דער שם הוי' צבאות, ווי צבאות איז אין שם הפעולה. איז אמת טאקע, די²⁵³

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(250) תו"א שבעה 216 (ס, סע"א): "...שם הוי' הוא הפנימיו' של כל השמות שהם הכלים, כי הוא בבחי' האורות המתלבשים בתוך הכלים. . ועד"ז בכל השמות שאינן נמחקין. . ולכך שם הוי"ה מצטרף עם כל השמות, כמ"ש ביום עשות הוי"ה אלקים ארץ ושמים כו', וכתוב הוי"ה צבאות כו', מפני שבחי' שם הוי"ה הוא הממשיך את האור א"ס להתלבש בשמות אלקים וצבאות שהם הכלים כו', שהוא הממוצע בין אורות וכלים ולכך הוא המחבר האורות עם הכלים". תו"ח שם קלח, סע"ב ואילך [קיג, ב]: "...דרך כלל [הז' שמות שאינן נמחקין. . עיקר כללות הפנימיו' של כל א' מהם הוא שם הוי' דוקא, הגם ששם הוי' בכלל הז' שמות הוא, מ"מ. . שם הוי' הוא בחי' שם העצם [בכללות. . שאצל כל שם משמות דא-ל ואלקים ואדנ"י נזכר שם הוי']. . הוי' אד', הוי' אלקי', וא-ל הוי', והוי' צבאות... ע"ש. (251) ["קל"].

(252) תו"ח שם לפנ"ז (קלז, סע"ב ואילך [קיב, סע"ג]): "...ז' שמות שאינן נמחקים כמו א-ל אלקים כו' שיש בזה ב' מדרגות פנימיו' הכלי[ם] וחיצוני' הכלי[ם]. שזהו שם התואר ושם הכינוי ושם הפעולה...". (253) תו"ח שם לקמן (קמ, ב – קמא, רע"א [קיד, א-ב]): "...דשרש הנביאים בבחי' נו"ה שמביאים גילוי [אור] השפע מלמעלה למטה. . רק בנביאים שאין בחי' הפרסא מפסקת ביניהם כלל ויכולים לפעול ולעשות בחי' שם וכלי. . לגילוי אוא"ס בג' עולמות הנפרדים בי"ע, להיות גם [שם] בחי' גילוי אוא"ס בכלי ושם ביחוד האמיתי. . שעיקר נבואתם הי' בשם צבאות. . וענין שם זה דצבאות. . שם וכלי מיוחד לגילוי אוא"ס בבי"ע, אעפ"י שהן עולמות הנפרדי' ונק' צבאות [ממש], ואמנם ע"י בחי' גילוי אוא"ס בצבאות נעשה גם שם [ב]בחי' כלי ושם [כ]שמות דאלקי' ואד' כו', וכמאמר אות הוא בצבא דילי [כו']. וז"ש קדוש ה' צבאות שצבאות הוא ה' ממש, משום דשם זה דצבאות הוא בבחי' הכלי ושם בפ"ע בבי"ע [מן] שמות דאצי' ממש, דהגם שיש הרבה שמות למעלה באצי' שמיוחדים בתכלית היחוד דאיהו וחיוהי וגרמוהי חד ממש כנ"ל, אך הן הנה למעלה ולא נמשך מהן למטה שיהי' גילוי אוא"ס למטה בבי"ע כמו באותן שמות וכלים דאצי' בבחי' שם וכלי כאחד מהן [ממש], ולזה הי' כל הנבואה של הנביאים שיהי' בבי"ע ג"כ בחי' כלי ושם ביחוד גמור באוא"ס באחד] מן השמות דאצי', והוא בחי' שם דצבאות שרוב נבואתם הי' ע"י שם דצבאות. . שהמשיך מאצי' לבי"ע להיות בבי"ע כלי ושם לאוא"ס כמו באצי' ממש... ע"ש.

נביאים האבן אויפגעטאן, אז אין שם הפעולה, דאס הייסט אז אפילו אין מדידה והגבלה ווי דאס קומט אראפ אל הזולת, <וואס דאס איז על דרך ווי אין עו...> וואס דאס איז דאך דער ענין פון עולמות ביי"ע – זאל דארטן אויפגעטאן ווערן דער איהו וחיוהי וגרמוהי חד, ווי ער איז מבאר בארוכה אין די מאמר. אבער בזמן משה, און ווי אידן זיינען דעמאלט געשטאנען, וואס זיי זיינען געווען דורו של משה, <זיינען זיי> האבן זיי דאך ניט געהאט א שייכות צו מדידה והגבלה, צו עולמות ביי"ע, צו ענינים פון זולת וואס דאס איז ניט חד – איז דאך מוכן דער ריחוק הערך און דער גודל הקושיא²⁵⁴, אז ווי אזוי באצייכנט מען אידן בעת הגאולה, דוקא מיטן נאמען פון *צבאות הוי'?

און אויף דערויף איז ער מבאר ומתריך אין די מאמר, אז דער²⁵⁵ לשון פון צבאות הוי' – איז צבא²⁵⁶ האט אין זיך ג' פירושים: וואס צבא איז דאס פון לשון חיל, וואס דאס איז ער מבאר אין דער המשך הסעיפים שלאחרי זה²⁵⁷. דערנאך האט²⁵⁴ צבא אין זיך *נאך צוויי פירושים, צבא²⁵⁴ פון לשון זמן²⁵⁵ מוגבל – הלא²⁵⁸ צבא לאנוש <עלי א...²⁵⁷> עלי אדמות, און צבא איז פון לשון צביון – רצון ויפני. און ער איז מבאר די ענינים בא²⁵⁹ אידן, אז דער ענין פון יופי, ראזוי ווי פון איין גוון איז ניט

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(254) ראה (במילואים ל)הערות 151, 196. שוה"ג 203.
 (255) תש"י ס"י שבהערה 195: "...וכאן קורא את ישראל צבאות הוי' . . אלא דצבא יש בו ג' פ', א' ל' חיל, ב' זמן מוגבל וכמ"ש והלא צבא לאנוש עלי ארץ וגו', והג' מל' צביון וכדדז"ל (ר"ה יא א) ע"פ ויכולו השמים כו' צבאם, לצביונם נבראו...".
 (256) ברשימת רבינו שבהערה 266: "צבא ג' פ' זמן...".
 (257) סעיף יא, (ובהמשך לזה סעיפים יב-טז בענין למעלה עד אין ולמטה עד אין תכלית – ענין האוצר למעלה, ושוב חוזר לענין הנצחון וצבאות הוי' בסעיפים) יז-כ.
 (258) לכאורה מצרף ב' פסוקים (ועד"ז לקמן ליד הערה 267) – איוב ז, א: "הלא צבא לאנוש עלי ארץ... (שבתש"י), ותהלים מט, יב: "...קראו בשמותם עלי אדמות" (וכדלקמן ליד הערה 304: "עלי ארץ – עלי אדמות"). ואולי מרמז למצו"ד תהלים שם: "קוראים שם על אדמתם לומר שהיא אדמת פלוני, כאלו יחיו לנצח ותהיה בידם", וקונטרסים ח"א קד, ב (מתר"ץ): "הלא צבא לאנוש עלי ארץ . . האדם צריך לשום לבו שניתן לו זמן קצוב כמה שנים יחי'... ע"ש – והיינו, שמי שחושב ע"ד "אדמת פלוני" הנ"ל, צריך לזכור שיש לו זמן קצוב עלי אותן "אדמות". ולהעיר מתש"י סוס"ה: "...דמי הוא היודע עתו וזמנו . . ואיך יתן כל נפשו על דבר שאין בו ממש כלל... ע"ש (וראה תשמ"ו שבהע' 267).
 (259) תש"י שבהערה 255: "...והג' מל' צביון . . והפ' דנש"י אם שהם חלוקים במדריגתם, בעלי השגה שהם מארי תורה ומארי ריזן וסודות עילאין מארי חוכמתא, וישנם אנשים פשוטים, והם רק מארי עובדין טבין שמקיימים את התומ"צ בתמימות, גם עוסקים איש איש בעבודתו לפי ערכו בתמכין דאורייתא

שייכות זאגן אויף דערויף יופי, דאס איז דוקא בהתכללות כמה גוונים ביחד, איז אט דעמאלט איז דאס ארויס דאס ענין היופי – אט²⁶⁰ אזוי איז באַ אידן אויכעט, איז דא אין זיי די ביידע ענינים, ס'דא ווי ס'דארף זיין כמה גוונים, נאר די גוונים דארפן *ניט שטיין יעדערער בפני עצמו, נאר מתכלל אחד עם כל השאר, וואס אזוי איז אויכעט באַ²⁶¹ אידן דא די מארי תורה, ביז מארי רזין וסודות התורה, ביז די מארי עובדין טבין, וואס זיי זיינען – ווי ער זאגט אין מאמר – מקיימי תורה ומצות בתמימות, אנשים פשוטים, וואס זיי זיינען זיך מתכלל כולם ביחד, וואס אט דעמאלט ווערט דאס דער אמת'ער יופי. און מ'קען אין דערויף נאך מוסיף זיין ביאור²⁶², אז דער פשט דעמאלט אין דעם יופי איז דאך²⁶³, אז ניט נאר כללות כל הענין ווערט אנגערופן בשם יפה, נאר יעדער פרט פון דעם ענין איז בפני עצמו ווערט אויכעט אנגערופן בשם יפה, ווארום די כללות שטעלט ער זיך צוזאמען פון כל הפרטים, כל הגוונים יחד. וואס אט אזוי איז דערפון אויכעט מובן אין דעם נמשל, אז בשעת ס'דא די התכללות²⁶⁴ פון די אלע סוגים וואס ער רעכנט אויס אין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

בגופם ובממונם וכו', הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים, דגון אחד הרי אין בו יופי, ודוקא ריבוי גוונים [בכת"י מעתיק (שבתו"מ באתי לגני ח"א ע' 22, הע' 124) נוסף: הרי יש בו יופי, לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של ריבוי גוונים] הרי ממשכים גילוי בחינת הרי' ע"י עבודתם...". (260) ראה גם שיחה יו"ד (1: 15) שלאחר המאמר: "...איז ער מסיים אין דעם סעיף העשירי... ווי אזוי באַ אידן איז דא גוונים מתחלקים, פון בעלי תורה – פון רזין דאורייתא וסודות התורה – ביז מארי עובדין טבין, און ווי אזוי זיי זיינען זיך מתכלל[ל?]... (חסר)... דעמאלט ווערט דאס א ענין של יופי, און ווי אזוי מ'איז מקיים תורה ומצות בתמימות, וואס אט דאס איז דאך ידוע אז אין דעם אופן נעמט מען עצמות ומהות... וואס דער אויבערשטער בעט השמיעיני באַ א נשמה בגוף, ווען זי פירט דורך ענינה מיט א תמימות, וואס זי איז דעמאלט מתמם ומשלים די ענינים שלמעלה..." (וראה הערה 185).

(261) תש"י שבהערה 259: "...והפי' דנש"י אם שהם חלוקים במדריגתם, בעלי השגה שהם מארי תורה ומארי רזין וסודות עילאין מארי חוכמתא, וישנם אנשים פשוטים, והם רק מארי עובדין טבין שמקיימים את התומ"צ בתמימות, גם עוסקים איש איש בעבודתו לפי ערכו בתמכין דאורייתא בגופם ובממונם וכו', הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים... [ובכת"י מעתיק (שבהערה הנ"ל): ...לכן נק' ישראל צבאות ד' שהם חיל של ריבוי גוונים...]."

(262) אולי (גם) מפרש בזה השינוי בתש"י שבהערות 259, 261 מ"צביונם" (ל' רבים) ל"כלול" (ל' יחיד) [ואולי גם מ"ריבוי גוונים" ל"יש בו יופי"].

(263) [קשה להבחין אם נאמר "דאך" (כפנים), או "דאס"].

(264) תש"י שבהערה 261: "...בעלי השגה שהם מארי תורה ומארי רזין וסודות עילאין מארי חוכמתא, וישנם אנשים פשוטים, והם רק מארי עובדין טבין שמקיימים את התומ"צ בתמימות, גם עוסקים איש איש בעבודתו לפי ערכו בתמכין דאורייתא בגופם ובממונם וכו', הנה זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים...". וראה הערה 262.

מאמר, איז אט דעמאלט האט יעדער²⁶² סוג אין זיך דעם תכלית היופי, כאטש אפילו ער שטייט זיך אין זיין אופן עבודה, צי דאס איז פון מארי רזין דאורייתא, ביז מקיימי תורה ומצות בתמימות – מארי* עובדין טבין.

און דערנאך איז ער מכאר²⁶⁵ דעם צווייטן פשט אין צבא²⁶⁶, הלא צבא לאנוש עלי אדם²⁶⁷ — עלי²⁵⁷ אדמות, וואס דאס איז דער זמן²⁶⁶ מוגבל, וואס ס'דאך ימים²⁶⁵ יוצרו ולו אחד בהם — אז מ'גייט דער ימים לכל אחד ואחד, לעבוד עבודתו אויף מברר זיין דעם עולם. און אין וואס פאר אן אופן דארף²⁶⁶ זיין די עבודה? איז אויף דערויף איז דא דער ימים יוצרו — א התלבשות אין יומין. וואס ס'דאך מבואר אויף דערויף <דער ביאור, אז ל...> די קשיא²⁶⁸ און דער ביאור אויף דעם, וואס²⁶⁹ לכאורה איז נישט פארשטאנדיק, וואס איז דאס דער ענין פון ימים — דער ענין פון בירור העולם איז דאך דאס על ידי תורה ומצות, און זאגן זאגט מען, אז ס'דארף²⁶⁶

— דקדוקי תורה —

(265) תש"י שבעה ערה 255: "...דצבא יש בו ג' פי' . . . ב' זמן מוגבל וכמ"ש והלא צבא לאנוש עלי ארץ וגו' . . . וצבא שהוא הגבלה ומועד, הוא ע"ד ימים יוצרו ולוא אחד כו', דצבא לאנוש עלי ארץ דלכל אדם הרי יש לו זמן קבוע דימים יוצרו, וכאשר משלים ימיו בעבודת הבריורים באתכפיא ואתהפכא...", ובהערת רבינו שם: "יוצרו ולא אחד: ראה לקו"ת ס"פ שלח. ד"ה טוב לי וד"ה בידך אפקיד (בס' המאמרים — אידיש)". ולהעיר מהערות רבינו לתש"ט ע' 77 ("...ימים יוצרו ולו אחד בהם, דהימים אשר ניתנו להאדם..."): "דהימים אשר ניתנו: ראה לקו"ת ס"פ שלח. ד"ה טוב לי תורת פיך (בס' המאמרים. אידיש) — הראשון". תשי"א ע' 211: "ימים יוצרו: ראה ד"ה בידך אפקיד (ס' המאמרים — אידיש). זח"א קכט, א. תו"א פ' ח"ש רד"ה להבין כו' יפה שעה אחת". הערת (ר"ד אושפאל ו) רבינו לקיץ ה'ש"ת ע' 143: "ימים יוצרו: תהלים קלט, טז. וראה לקו"ת ס"פ שלח".

(266) ברשימה הנ"ל הערות 33, 256: "צבא ג' פי' זמן ימים יוצרו למעשה המצות צ"ל פא ימים דוקא". (267) אולי מרמז לאיוב לו, כח: "אשר יזלו שחקים ירעפו עֲלֵי אדם רָב", ובמצו"ד שם: "...עם כי הטבע לא יורה אז על המטר, מ"מ ירעפו מאוצרו הטוב בעבור שאלת אדם רב, ר"ל צדיק וחסיד בדור השואל על המטר" — והיינו לרמז שגם ל"אדם רב" שבדור יש זמן קצוב. ולהעיר ממ"ש רבינו כמ"פ (שבמילואים) שאדהריי"צ רמז שיסתלק באותו יו"ד שבט, במ"ש בתש"י סוס"ה: "...דמי הוא היודע עתו וזמנו . . . אין אדם שליט לומר המתינו לי...". תשמ"ו שבמילואים, שמשמע שמקשר מ"ש בתש"י סוס"ה הנ"ל עם מ"ש כאן בתש"י סוס"י ע"ד צבא לאנוש עלי ארץ מל' זמן מוגבל, ע"ש. תרפ"ה ס"ע פט: "...כתי' הלא צבא לאנוש על (עלי קרי) ארץ . . . דימים יוצרו כו' שהם מדודים וספורים, וכתי' בשגם הוא בשר, בשגם בגימט' משה, דמשה הוא ג"כ בשר, והיו ימיו מאה ועשרים שנה...".

(268) ראה יהל אור שבעה ערה הבאה. וראה (במילואים ל) הערות 151, 196. שוה"ג 203. (269) יהל אור (ס"ע תקכז) שבעה ערה הבאה: "בת"א סד"ה ואלה המשפטים . . . ענין בא בימים, הגם שהלבושים מהמצות, עכ"ז היינו ע"י יומין דוקא, ואי חסרא כו', ואינו מובן כ"כ הטעם". תו"א שם (עה), סע"ד): "...כתיב ימים יוצרו, וכתיב ואברהם זקן בא בימים באינן יומין עלאין . . . היומין הם לבושים הנעשים להנשמה מהתורה ומצות בכל יום דוקא, ואם חסר יום א' בלא מצוה חסרא לבושא כו'...".

זיין דוקא בא בימים, אז חסר יומא, חסר לכושא קדא, און ס'דארף זיין דער ימים יוצרו, און דורך דערויף קען מען צוקומען, דוקא דורך ולו אחד בהם? איז מבאר²⁷⁰ אויף דערויף דער צמח צדק בארוכה, און דער תוכן הענין איז, אז²⁷¹ די תורה ומצות²⁷⁰ וואס מ'טוט, איז מצד דערויף וואס דאס טוט א נשמה בגוף, איז דאך דערויף שייכות²⁷⁰ זאגן אז זאל זיין א תערוכות²⁷² ענינים, וואס²⁷¹ מ'דארף דערנאך מזכך ורוחץ זיין די לבושים. וואס אט דאס איז על דרך וואס מ'זאגט אז ס'דארף זיין מעשים²⁷⁰ טובים – מעשה אליין איז נאך ניט דער ענין; מ'דארף זען אז די מעשה זאל זיין א מעשה טוב. דורך²⁷³ וואס איז מען רוחץ די מעשי²⁷⁴ האדם? איז²⁷⁵ דאך ידוע אז די עליות כל התורה והמצות, און דערנאך די המשכות וואס ווערן נמשך על ידי *זה, איז דאס ע"י²⁷³ עבודת התפלה, וואס²⁷⁵ דאס איז דער סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. וואס²⁷⁶ די עבודת התפלה – דאס איז דאך דער ענין יום וְלילה, דער תפלות כנגד תמידים תקנום, וואס דאס איז דאך דער תמיד²⁷³ של

— דקדוקי תורה —

(270) ברשימת רבינו שבהערה 266: "...ימים דוקא ומפרש הצ"צ (תלים עה"פ קלט, טז ס ה [יהל אור ס"ע תקכו, ר"ע תקלג; ובדפור (פלטבה תרע"ח, וצילומו קה"ת תשי"ג) זהו המשך "ס ה" – סעיף ה]) דבמצות אפ"ל פניות מע"ט דוקא פעולת הגלות". ולכאורה לא נתבאר כאן "פעולת הגלות" (- לכאורה כ"ה פיענוח הכתי"ק, ע"ש). ואולי קאי על הדמיון שביהל אור שבהערה הבאה "שיש מצוה שלא לשמה, וה"ל כמו וכל מלבושי אגאלתי..." – ומפרש הדמיון, שזה שהתלבשות הנשמה בגוף גורמת ששייך להיות פניות בקיום המצות, הוא ע"ד מה שהתלבשות השכינה בגלות פועלת "וכל מלבושי אגאלתי", כמ"ש באוה"ת שבמילואים. ולהעיר מתרנ"ה שבמילואים, שעשיית המצות בפניות גורם גלות השכינה.

(271) יהל אור שבהערה 269: "ואפ"ל משום שצ"ל יעבוד, כמו עיבוד העורות כך צריך לכבס הלבושים שיתעלו מברור ק"ג עד שיוכלו להיות בחי' אסה"מ וימים כו', דאל"כ י"ל הם מטונפים, שיש מצוה שלא לשמה, וה"ל כמו וכל מלבושי אגאלתי ל' גאולה ועכ"ז ל' לכלוך וטינוף..." ע"ש. ואולי "תערוכות ענינים" שבפנים קאי על התערוכות דמצוה ושלא לשמה, ודגאולה ולכלוך שבתבת "אגאלתי".

(272) "תערוכות" (ולא "תערוכות") – כ"ה בכו"כ מקומות, ראה פסחים פ"ה, מ"ח (בדפוס המשניות (ובברייתא שבגמ' שם סה, א), משא"כ במשנה שבגמ' שם סד, סע"ב). ברכות לו, סע"ב (וברי"ף שם). רש"י שבת כא, א ד"ה קתני וד"ה הני. לקו"ת ויקרא ו, סע"ד. ובכ"מ. וכפנים ("א תערוכות") כ"ה בביקור שיקאגא ע' 54 [קונטרסים ח"ב תמב, רע"א; תש"ב ע' 93]. לקו"ד ח"ג תמה, סע"ב. ועוד. וראה אג"ק אדהרי"צ ח"ד ר"ע שפד: "א צומישונג – תערוכות – פון...".

(273) ברשימת רבינו (הנ"ל הערות 33, 270): "רחיצה ע"י התפלה תמיד ש"ש ביה"ע".

(274) [קשה להבחין אם הכוונה ל"מעשי האדם" ל' רבים (כפנים) או "מעשה האדם" ל' יחיד].

(275) יהל אור שם: "והנה עיקר עליית המצות הוא ע"י התפלה, כמ"ש בד"ה לבאר ענין יוהכ"פ פ"ב בפ"י והנה סולם כו' ומלאכי אלקים שהם המצות עולים בו כו'...". ולהעיר מתו"י שבהערות 85, 109.

(276) יהל אור שם: "...והתפלה זהו ענין עבודת היום כמ"ש לשקוד על דלתות יום יום. ועמ"ש סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה כו' כך צ"ל והשבות אל לבבך שיהי' בשני יצריך, וע"כ דוקא ע"י היומין מתעלים המצות בבחי' והנה סולם כו', ותפלה במקום קרבנות שהוא בחי' שנים ליום כו'".

שחר און תמיד של ערב²⁷⁷. וואס²⁷⁶ דאס איז אויכעט וואס ער זאגט, וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי' הוא האלקים, וואס די כללות הענין דוהשבות אל לבבך איז דאך דאס עבודת התפלה – איזוהו העבודה שבלב? זוהי תפלה, און²⁷⁸ דערצו זאגט ער די הקדמה וידעת היום, ווי ער איז מבאר אין לקוטי תורה²⁷⁸, אז פונקט אזוי ווי ס'דארף זיין דער צירוף פון יום וְלילה, און דורך דערויף ווערט דער "יום אחד", אט אזוי איז אויכעט דער ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך – בשני יצריך, דער יום וְלילה שפאדם – דורך דערויף ווערט דערנאך דער אחד וואס דער אדם דארף אויפטאן. וואס²⁷⁹ אט דאס איז דער כללות ענין עבודת התפלה, וואס דאס איז עבודת יום יום, איז* זי איז רוחץ ומכבס די לבושי התורה והמצות, און פועלם אויף אז זאל ווערן דער ולו אחד* בהם, ממשוך²⁸⁰ זיין פון דעם "לא" באל"ף, וואס דאס איז העכער פון השתלשלות, זאל דאס אראפקומען ביז אין דעם אחד²⁸¹, דורך

— דקדוקי תורה —

(277) ברשימת רבינו שבעה ערה 273: "תמיד ש"ש ביה"ע". וכפנים כ"ה ל' תוס' הרא"ש (שבועות שי"ל מחדש כסלו תש"כ, בדפוס "בלשן" של ר"מ שוסטערמאן ורשד"ב פויזנער) יב, ב סוד"ה וי"א) במבדב"ר כא, כא (וש"נ): "לא לן אדם בירושלם ועבירה בידו, תמיד השחר מכפר על עבירות הלילה ותמיד של ערב מכפר על עבירות היום..." (ועד"ז כל בו רסכ"ח (שבכ"י או"ח סרל"ז), ועוד) – ולכאורה משמע ממדרש זה שתמיד הב' נחשב כלאחר (עבירות) היום. ולהעיר מברכות כו, ב (כגירסת הרא"ש שם): "...תפלת המנחה עד הערב, שהרי תמיד הערב היה קרב והולך עד הערב... תפלת הערב אין לה קבע..." (וראה שאג"א סי"ז שהאריך להוכיח, ש"עד הערב" דהתמיד היינו שמותר לכתחילה לעשות כל עבודותיו, חוץ משחיטה, עד צאת הכוכבים) ע"ש. וראה גם תוס' רד"ה האונן חגיגה כא, א (ומ"ש בזה בשאג"א סו"ס הנ"ל). ועוד.

(278) יהל אור שבעה ערה 276: "...ועמ"ש סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה כו' כך צ"ל והשבות אל לבבך שיהי' בשני יצריך...". סד"ה וידעת היום (לקו"ת ואתחנן ח, סע"ד ואילך): "...ענין וידעת היום, להיות שהיום הוא עם הלילה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד... והשבות אל לבבך שיהיו ב' הלכות כאחד, שגם היצר הרע ישוב לעבודת ה'..." שם, רע"ד: "...באתערותא דלתתא תליא מילתא, להיות ואהבת בכל לבבך בשני יצריך שגם היצה"ר ישוב לעבודת ה'..." רד"ה וידעת היום (שם ז, ד): "...פי' וידעת היום, כמו שהיום הוא עם הלילה ושניהם אחד כמ"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד כך והשבות אל לבבך... שהב' לבבות שהם היצר טוב והיצר הרע הם שניהם כאחד, שגם היצר הרע ישוב לעבודת הוי'... וכמ"ש בכל לבבך בשני יצריך...". ולכאורה מפרש (או גורס) הצ"צ "כמו... כך... גם בסוף ד"ה וידעת הנ"ל, כי כן מביאו בכ"מ (כולל יהל אור הנ"ל) כמ"ש במילואים.

(279) יהל אור שבעה ערה 276: "...והתפלה זהו ענין עבודת היום כמ"ש לשקוד על דלתותי יום יום..."
 (280) ראה יהל אור שם ע' תקכו-ז: "...ולא באלף והקרי בו"י, כי ו' היינו ז"א, ואל"ף היינו א"א בחי' אני ראשון..."

(281) ראה יהל אור שם לפני"ז (ס"ע תקכו): "...כי צדיקים המקום שלהם זהו בחי' מל' שבה מאיר יסוד ז"א וצדיק יסוד עולם, וזהו יקונו המים אל מקום אחד..." ע"ש.

דעם²⁸⁰ "לו", וואס דאס איז דורך די²⁸² ו' מדות העליונות, וואס דאס איז דער צווייטער פנימיות הביאור וואס דער צמח צדק גיט, אז²⁸² מ'דארף האבן דוקא דעם ענין הימים, וואס דאס נעמט זיך פון די ימים עליונים, די ששה מדות, וואס²⁸² דורך זיי ווערט נמשך די המשכה ביו אין מלכות, אין עבודת התורה והמצות.

און אויף דערויף איז ער מבאר אין מאמר, אז²⁸³ דורך דערויף וואס ס'דא די עבודה אין די ימים, איז דעמאלט איז מען מבררים און מזככים²⁸³ את העולם. וואס²⁸³ דער עולם מצד עצמו איז דאך דא דער שקר של עולם – אז די מציאות פון עולם וויל זיך באווייזן אז דאס איז א מציאות²⁸³, און ע"י עבודת האדם פון ימים יוצרו, מאכט מען פון דעם שקר דעם קשר מיט למעלה, דורך דערויף וואס מען מאכט דעם קרש המשכן, ווי ער האט מבאר געווען פריער בארוכה אין די סעיפים שלפני זה²⁸⁴, וואס דורך דערויף איז מען מברר ומזכך את העולם. וואס פון דעם דיוק איז דאך אויכעט מובן: וויבאלד <אז ער מאנט> אז ער איז מדייק אין מאמר, אז די מציאות העולם זאל *ניט זיין אין אן אופן פון שקר, נאר אין אן אופן פון קרש, וואס דאס איז א קרש פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, איז דאך מבואר אז די מציאות אליין דארף ווערן אנדערש²⁸⁵. וואס²⁸⁶ אט דאס איז דער ענין וואס דער רבי

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(282) יהל אור שם ר"ע תקלג: "... (יותר י"ל יומין עילאין הם המדות עליונות, והם הלבושים לנשמה, לכן צ"ל ע"י יומין גשמיים ששרשם מיומין עילאין, ע' זח"א חיי קכ"ט א', ח"ג שמיני ד"מ ע"א)".

(283) תש"י שבהערה 265: "...יש לו זמן קבוע דימים יוצרו, וכאשר משלים ימיו בעבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא . . . שע"י עבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא הנה הם מבררים ומזככים את העולם, דעושים מקשר קרש והיינו דמהקשר דעולם, דמה שהעולם מראה את עצמו למציאות הרי זה שקר, וכידוע דעיקר הוא החיות המחי' אותו, הנה כאשר לומדים תורה ומקיימים את המצות נתהפך לקרש, שהוא מעצי שטים עומדים ומחברים אור א"ס כו' . . . דכל עבודתם אשר בהימים יוצרו שניתן לכל אחד ואחד..." (ובהקיצור: "ימשיך דקשר ושקר דעולם נהפך לקרש המשכן...") ע"ש. וברשימת רבינו שבהערה 286: "מזככים את העולם דלא כמציאות הנראה...".

(284) סעיפים ו-ט.

(285) ראה גם שיחה ו (4:50) שלאחר המאמר: "...כדי אויף איבערמאכן וועלט, און ווי גערעדט אין מאמר, ניט איבערמאכן די וועלט אז די וועלט זאל בטל ווערן, נאר די מציאות פון וועלט אליין זאל ווערן א מציאות קדושה, על דרך ווי דער רבי מהר"ש שרייבט, אז אין דעם גוף הגשמי פון דעם אדם הלומד תורה, איז אינו דומה מאור פניו, וויבאלד ער האט געלערנט תורה, און אזוי דארף זיין ניכר במעשיו ובדיבוריו א שינוי, אט אזוי דארף מען אויכעט מיט יעדער פרט פון וועלט איבערמאכן, אז דער פרט זאל אנהויבן לייכטן...".

(286) ברשימת רבינו (שבהערות 33, 283): "מזככים את העולם דלא כמציאות הנראה

מהר"ש איז מבאר אין די מאמרים²⁸⁷ וואס ער האט געזאגט <נאכן ברית און איר...> פאר דעם שבת שלאחרי הלידה, און נאכן ברית של בעל ההילולא, אויפן²⁸⁸ מאמר²⁸⁹ חז"ל עלמא²⁸⁶ אמאי קאי²⁹⁰? על אמן יהא שמי' רבא דאגדתא. פרעגט ער אין דערויף די שאלה²⁹¹, וואס איז דא די שאלה עלמא על²⁹¹ מאי קאי – ס'דאך בדבר הוי' שמים נעשו, ומחדש בכל יום טובו²⁹² מעשה בראשית? נאר²⁹³ ער איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

וכמאמר מהר"ש לבש"ק [- ראה צילום שבמילואים להערה הבאה] לאחר הברמ"ל או"ת מחייהו גם בעוה"ז עד שאינו דומה מאור פניו כו' עלמא אמאי קאי כו' יהש"ב דוקא".

287) אדהריי"צ נולד ביום ב' לפ' בלק, והברי"מ היתה ביום ב' לפ' פינחס. וראה במילואים, שלכאורה משמע ממ"ש כאן, ובשיחה יו"ד שלאחר המאמר, וברשימת רבינו שבהערה הקודמת, שהיו (עוד) ב' מאמרים שבהם נזכר הענין דעלמא אמאי קאי (והמסתעף) – א' לפני ש"פ בלק, וא' בש"פ פינחס. אבל בתר"מ שבידינו לכאורה נזכרו ענינים אלו רק בהמאמר דש"פ מטו"מ. ואולי נאמרו גם ענינים אלו באמירת המאמרים שבידינו, אלא שלא נכנסו בהמאמרים שבכתב. וילע"ע.

288) יל"ע אם הכוונה למאמרים שהתחילו במאמר חז"ל זה, וראה שוה"ג 237.

289) מצה זו תר"מ ס"ע פד [ח"ב ע' רמט]: "וביאור הענין יוכן בהקדם מארז"ל בסוטה דמ"ט א' ואלא עלמא אמאי קאים כו' ועל איש"ר דאגדתא". [בסוטה שם לפנינו: "ואלא עלמא אמאי קא מקיים . . ואיהא שמייה..."], אבל כ"ה ("אמאי קאים") גם באוה"ת נ"ך ח"א ר"ע קעד (וראה צ"צ פס"ד שבהערה 295). הנחות תרטי"ו ס"ע קמה (ועד"ז בהנחה אחרת – שם ע' רסד). וכ"ה ברוקח (דפו"ר) ר"ס שסב (ולהעיר משם סו"ס שכד: "במאי מתקיים"). אגודה סוטה שם (סי' לה). ועוד. ובטור או"ח סי' קלב: "ואאמן יש"ר...". ועד"ז תו"א מקץ מב, רע"ד ("אאיש"ר"), נצח ישראל להמהר"ל ספכ"ב ("ועל אמן..."), ועוד. וראה הערה הבאה.]

290) "עלמא אמאי קאי" – כ"ה בביהב"ח להמאירי ומהרש"א סוטה שם. טור שם. ארחות חיים הלכות אחר י"ח אות ד. ועוד. תש"ט ר"ע 98 [אג"ק אדהריי"צ ח"ג ע' קמא]: "אמת הדבר כי ע"פ מאמר הגמרא (סוטה מט, א) עלמא אמאי קאי אקדושא דסדרא ואיש"ר דאגדתא...". רשימת רבינו שבהערה 286.

291) תר"מ שם (ע' פד-ה): "וצ"ל מה"ע שאלתו על מה קאים עלמא, הלא כתי' לעולם ה' דברך נצב בשמים, וכדפרישית לעיל בשם המדרשים והבעש"ט ז"ל, שדבר ה' עומד תמיד בשמים להחיותו, ואלמלא נסתלק כרגע ה' אין ואפס, וכ"ה בכל הנבראים וכמ"ש ובטובו מחדש בכי"ת מע"ב, שתמיד בכל עת ובכל רגע נמשך חיות חדש לחדש הישינות מאין ליש, וכדכתי' ואתה מחיה את כולם, וא"ת מחי' אלא מהוה שמהוה את כולם מאין ליש בכל רגע כנ"ל, וא"כ לכאו' אין מקום כלל לשאול עלמא על מה קאים, הנה הוא קאים על דבר ה' המחיהו ומהוהו מאין ואפס המוחלט ליש ודבר כו' . . קיצור . . ויוכן בהקדם מארז"ל עלמא על מאי קאים, ולכאו' הלא דברך נצב בשמים...". וראה גם שם ר"ע פז: "וזהו שארז"ל ואלא עלמא על מאי קאים...". ס"ע פח שבהערה 293. וראה הערה 151.

292) סדר רב עמרם גאון (ברכת יוצר אור): "...ולדרים עליה ברחמים, המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית . . המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, כאמור לעושה...". צידה לדרך מאמר א, כלל א, פכ"ג: "...ברוך מעביר אפלה ומביא אורה . . שחייבים אנתנו לשבת ליוצר אור ובורא חושך, שהעביר אפלת הלילה והביא אור היום, ושמחדש בכל יום טובו כמו שאבאר בברכת יוצר אור...". שם פכ"ד: "...ובתחלה אנתנו משבחין ליוצר אור, שעל ידי האור שהוא סבת ההויה המתמדת, מחדש טובו בכל יום תמיד, שהוא כלל המציאות, וכן פירש הרמב"ם ז"ל אני אעביר כל טובי, כלומר כל המציאות שהוא מעשה בראשית, וכן הוא לשונו בסדר הברכה הזאת, המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה

מבאר אין דערויף, אז וויבאלד ווי די גמרא זאגט דארטן²⁹⁴, אז ס'דאך אין²⁹⁵ לך יום שקללתו מרובה משל חבירו, דארף מען דאך האבן אז אעפ"כ זאל זיין דער עלמא קאן, איז²⁹⁶ אויף דערויף איז דא דער אמן יהא שמיה רבא דאגדתא – שמיה רבא דוקא, וואס דאס איז *העכער נאך פון ז' שמות שאינם נמחקים – דער שמיה רבא דוקא. און²⁹⁷ דורך וואס ווערט דאס נמשך? דוקא דורך אגדתא, וואס דאס איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

בראשית... "זח"ב רס, סע"ב: "...היכלא רביעאה המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית... מאן דאיהו לחיים מתחדש כמלקדמין לאתקיימא בעלמא בנהורא דימינא..." , ובאור החמה שם (מהרמ"ק): "...מצד ימין כאשר מטין הדין לזכות, מחדש בכל יום טוב מצד החסד, והיינו אומ' בנהורא דימינא..." .

(293) תר"מ שם לקמן (ס"ע פח [רנה]): "...והיינו שהגם כי ובטובו מחדש בכי"ת, ודברך נצב בשמים לעולם, וכן בכל הנבראים, עכ"ז הלא משחרב בהמ"ק בכ"י קללתו מרובה מחבירו, ואלא על מאי קאים עלמא שישאר תקומה שיוכלו לישאר תקומה בארץ?..."

(294) בסוטה שם מח, א (במשנה): "...מיום שחרב בהמ"ק אין [בעין יעקב: לך] יום שאין בו קללה..." , וע"ז אמרו בגמ' (הנ"ל) מט, א: "אמר רבא, בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו... דחליף..." ע"ש.

(295) מגלה עמוקות אופן צד: "...סכת דוד... שהיא נופלת בכל יום, ואין לך יום שקללותיה מרובה מחבירו..." , אופן רלב: "...סוכת דוד... שבכל יום ויום נופלת, שמיום שחרב ב"ה אין לך יום שקללתו מרובה..." . עמק המלך הקדמה א (ה, סע"א): "...ובפרט עתה שאין לך יום שקללתו מרובה מחבירו..." .

צ"צ פס"ד אר"ח ר"ס קלב: "...סדר קדושה... וחיביב הוא לפני הש"י עד דעלמא קאים ע"ז, שאין לך יום מרובה מחבירו, ועלמא קאים אסדר קדושה ואיש"ר דאגדתא..." . ועוד. וכפנים כ"ה באג"ק חכ"א ס"ע פח (ח"י אלול תש"ח): "...דעקבתא דמשיחא, שצריך להפוך זה שאין לך יום שקללתו מרובה מחבירו (סוטה מט, (ב)[א?]) לטוב הנראה והנגלה..." חט"ו ע' קסז (כ"ה אייר תשי"ז) שבמילואים: "...הודעת רז"ל דבעקבתא דמשיחא אין לך יום שקללתו מרובה וכו'... כיון שהקללה נתרבה..." ע"ש. חיי"ט ס"ע נב (כ"א מ"ח תש"כ): "...עס ווערט מתקיים דער אין לך יום שקללתו מרובה וכו' און דער חשך ווערט אלץ שטארקער..." . לביאור המשמעות – ראה במילואים. ולהעיר מתש"כ, תשל"ח, ועוד שבמילואים.

(296) תר"מ שם: "...זהו על בחי' איש"ר דאגדתא..." , שם לפני"ד (ר"ע פז ע' רננ): "...פיה שמיה רבא הוא בחי' שמו הגדול, והיינו שש' הוי' הוא בחכ'... וכן גם בתפארת... וזהו בחי' הוי' עצמו, ושם של הוי' היינו בחי' מל'... אבל בחי' שמו הגדול הוא בכתר, ופעם מפרשי' שהוא בבינה, וענינם א' שזהו לפי שהתגלות עתיק הוא בבינה, שנמצא זהו הכל ע"ש בחי' הכתר..." ע"ש.

(297) תר"מ שם (ע' פז-ח [רנדה]): "...איש"ר דאגדתא דוקא... בלימוד דברי אגדה יש עוד מעלה יתירה יותר, דהנה ארז"ל... והמן כזרע גד הוא, כאגדה שמושכת לבו של אדם, והיינו שפועלת בעבודה ענין בחי' משכני להיות אחריו נרוצה לשון רבים, היצ"ט והיצה"ר, דגם היצה"ר יחפוץ בדביקות אלקים... ובספרי אמרו על אגדה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם, והיינו שפועל הכרה בבחי' ההתבוננות דכתי' שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה... ותמיד נמשך מבחי' מי שאינו מושג עד ששואלין מי הוא, להיות בחי' אלה שהוא לשון גילוי... ונמצא כי בדברי אגדה יש כלליות בחי' ההעלאה וכלליות בחי' ההמשכה... בזהר פ"י ע"פ האספו ואגידה לכם, שתי' ואגידה רומז למילי דחכמתא, והיינו ראשית ההמשכה שזהו בחכ'... בתי' ואגידה מרומז כללות ההמשכה, דהנה ארז"ל בשבת פ' הבונה ג"ד גמול דלים, והיינו ההשפעה שנמשך מהגמיל לדי' והוא היו"ד שבסופו... וכשנמשך ההשפעה בדלת אז נעשה מד' ה', ושרש ההמשכה נמשך מבחי' א' הוא בחי' אנכי מי שאנכי, והוא"ו רומז על בחי' הקו וחוט מאוא"ס ב"ה, שנמצא בחיבת ואגידה מרומז כלליות בחי' המשכת הקו... ובזהר נק' הק"ו בלשון חוטא יקירה קדישא, ונודע כי המשכת הקו הוא מבחי' מל' דא"ס שנק' שמו, א"כ

סודות ופנימיות התורה, ווי ער איז מבאר אין דעם המשך דארט בארוכה²⁹⁷, און איז דארט נאך מוסיף א נקודה בזה, אז וויבאלד אז דער אין²⁹⁸ לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו איז דאך דאס אין מציאות²⁸⁵ העולם, איז דערפאר איז ער דארט מסביר לפני זה²⁹⁹, אז דאס איז דער ענין וואס מ'טוט אויף ע"י עבודת האדם, אז טל תורה מחייהו, און אור²⁸⁶ תורה מחייהו – אז²⁹⁹ אינו דומה מאור פניו²⁸⁵ של אדם לאחרי שלמד חכמה, וכמאמר <הר"מ פ"ם> הרמב"ם, וואס דערמיט וואס ער איז א חכם איז ניכר בהליכותיו ובכל עסקיו ודרכיו אז ער איז א חכם, ווארום דארט דארף ניכר זיין דער שינוי²⁸⁵. און איז מסיים²⁹⁹, אז דאס איז ניכר אין דעם גוף אין²⁸⁶ *דעם עולם – ווערט ניכר די פעולה פון דעם אור *תורה מיט דעם *טל תורה פון עבודת האדם. וואס דאס איז דער פירוש פון די ענין וואס ער זאגט אין מאמר, אז³⁰⁰ די שקר – עולם אליין²⁸⁵, איז *פון *דעם שקר קערט מען איבער, אז ווי דאס

❧ דקדוקי תורה ❧

אמירת איש"ר בחי' שמו הגדול כנ"ל, אחר לימוד הגדה בחי' המשכת הק"ו, נק' קדושם השם... "ע"ש. (298) "אין לך יום שאין..." – ראה זח"א קפא, א-ב: "...ולבתר דאתחרב בי מקדשא, אתחשך נהורא וסיהרא לא אתנהירת מן שמשא ושמשא אסתלק מנה ולא אתנהרא, ולית לך יומא דלא שלטא ביה לווטין וצערין וכאבין כמה דאתמר", וביהל אור ר"ע ש: "...כמ"ש בזהר פ' וישב דקפ"א סע"א, אשר מחמת שאין יחוד שמשא וסיהרא, מזה נמשך שאין לך יום שאין קללתו מרובה כו'..." ועד"ז זח"ג שבמילואים: "...תנינן, מיומא דאתחריב ירושלם ברכאן לא אשתכחו בעלמא, ולית לך יום דלא אשתכח ביה לווטין, דהא ברכאן אתמנעו בכל יום", ובאור החמה (דפו"ר) שם (מהרמ"ק): "דהא ברכאן אתמנעו מכל יום, דהיינו הימים העליונים מהחסד ולמטה, אין יום שימצא בו ברכה, ולא עוד אין לך יום שאין קללתו מרובה כו'..." ע"ש. וכ"ה בתולעת יעקב (לר"מ ן' גבאי) סוד מנחת שבת: "ואחר שחרב בית המקדש, אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבירו, כדאמר' רשב"ג בשם רבי יהושע. . כדאמ' בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא..." ע"ש. שער מאמרי רשב"י (יז, א) לזח"ב קעו, ב (ספד"צ) [ועד"ז הדרת מלך (לבעל המק"מ) צה, ב. זהר הרקיע (קכב, ב) לזח"ב שם]: "...משנחרב בית המקדש, דאתתרכת ה' עלאה. . כי אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו..." תורת המנחה (לר"י סקני'לי, תלמיד הרשב"א) פ' בהעלותך, דרשה נו ("מחבירו"). מגדל דוד (להרדב"ז) שה"ש ח, ח ("מחבירו"). ובכ"מ. וכפנים עד"ז גם אג"ק (תש"ט-תשי"ז) שבמילואים. תש"כ, ועוד שבמילואים להערה 295.

(299) תר"מ שם לפני"ז (ע' פה-ו [רנא-ב]): "...כלליות כל המצות הם בחי' העלאה מלמטלמ"ע להעלות הניצוצי' שנפלו בשבה"כ. . שעלה ברצונו. . שיהי' עבודה הוא בחי' בירור הבירורים דתהו. . ע"י בחי' ההעלאה דנר מצוה נמשך גילוי בחי' תורה אור שיומשך האור עד למטה, שהרי אינו דומה מאור אדם בעל תורה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שמהילוך אדם ותנועותיו יכולים להכיר פנימיותו, שזהו מפני שהארת אור תורתו ועבודתו מארת עד למטה בגוף האדם כו', וכמ"ש חכמת אדם תאיר פניו. . ע"י עשיית המצות. . מעלי' הניצוצי' לתהו. . ועי"ז נמשך בחי' תורה אור להאיר. . למטה באדם העוסק בתורה. . וכמ"ש במ"א שבחי' טל תורה מחיה בגוף. וי"ל שזהו כוונת מארז"ל סוף כתובות אור תורה מחייהו, ובילקוט הגירסא טל תורה מחייהו וכ"ה בסש"ב פל"ו, שפ"י מחייהו היינו בגוף גם בעוה"ז בהיותו חי ע"פ האדמה" ע"ש. ולהעיר משיחה שבהע' 234: "מאור <אָ...> פניו של אדם", וראה הערות 285, 286. (300) תש"י שבהערה 283: "...דעושים מקשר קרש והיינו דמהקשר דעולם, דמה שהעולם מראה את

איז מציאות²⁸⁵ העולם ווערט דאס א קשר ללמעלה, און ס'ווערט א קרש, אין וועלכן ס'דער ושכנתי בתוכם. און איז מדייק אין דערויף אז³⁰¹ אין דעם זמן גופא, וואס לכאורה קען דאך זיין דער ענין פון רצוא³⁰² ושוב <און מטי ולא...>, וואס דאס איז מטי ולא מטי – קען זיין דער ענין³⁰³ הזמן, און אף על פי * כן זאל ניט זיין קיין מוגבל. דער דיוק אין צבא³⁰¹ וואס דאס פארבינדט זיך מיט זמן איז דאס מצד די הגבלה וואס ס'דא אין זמן, וואס דאס איז דאך די ראי' צבא לאנוש עלי ארץ – עלי²⁵⁷ אדמות, אז דאס איז א זמן³⁰⁴ מוגבל דוקא. און איז מבאר אין מאמר, אז³⁰⁵ דורך דערויף וואס דאס איז א זמן מוגבל, איז דאס איז ממשיך אין ימים יוצרו ולו אחד³⁰⁴ בהם, אז זאל זיין דער ענין פון אחד.

דקדוקי תורה

עצמו למציאות הרי זה שקר, וכידוע דעיקר הוא החיות המחיי' אותו, הנה כאשר לומדים תורה ומקיימים את המצות נתהפך לקרש, שהוא מעצי שטים עומדים ומחברים אור א"ס כו'..." (ובהקיצור: "ימשיך דקשר ושקר דעולם נהפך לקרש המשכן..." "ע"ש.

301) תש"י שם: "...וצבא הוא זמן מוגבל..." ושם לפני"ז (שבהערה 255): "ב' זמן מוגבל וכמ"ש והלא צבא לאנוש עלי ארץ וגו'". וראה הערה 304.

302) לקו"ת חקת סה, רע"א: "...והחיות רצוא ושוב דזה קאי על כללות החיות שבעולמות, וזהו ג"כ בחי' מטי ולא מטי הנזכר בע"ח . . וכך הוא תמיד בחי' רצוא ושוב . . וזהו ענין בחי' שנה, כי שרש התהוות הזמן הוא מצד . . שהחיות נמשך בבחינת רצוא ושוב שהוא הסתלקות והתפשטות ועי"ז נתהווה זמן רגע עד"מ, כי ע"י שהחיות רצוא ושוב הרי מוכרח להיות שיהוי זמן מה..." וראה תער"ב שבמילואים להערה 322: "...שבחי' הכתר . . דהרצו"ש דשם הוא בבחי' מטי ולא מטי . . דכללות ענין רצו"ש והיינו גם בחי' מטול"מ..." ע"ש. תו"א בראשית שבמילואים: "...למעלה בבחי' רצוא ושוב שמלמעלה למטה (ולא . . של הנבראי' . . אדרבה ג"כ בהשפעה עליונה של א"ס ב"ה בכלים ועולמות, וגם אפי' . . מראשית ההמשכה מא"ס ב"ה להתלבש בשרש בחי' הכלים שהן שרש כל העולמות עליונים ותחתונים שייך ג"כ רצוא ושוב . . רק שההתפשטות הוא קודם והוא כמו בחי' השוב, ואח"כ הוא בחי' הסתלקות ורצוא . .) דשייך ג"כ בחי' רצוא . . ונק' זה בע"ח בשם מטי ולא מטי, שהאור מטי ומתפשט וחוזר ומסתלק ולא מטי..." ועד"ז תו"א ולקו"ת שבמילואים. ולהעיר מע"ח שבמילואים: "...שיעור הזמן אשר לא מטי האור בספי' הוא רגע א' לבד, וז"ס כי רגע באפו . . אך המשך בחי' מטי . . כפי מעשה תחתונים . . כך ימשך זמן החיים ההם". וראה גם תשכ"ב (20: 33): "...וואס די התחלת ענין הזמן – איז דאך דא זמן, דערנאך איז דאך דא אויף דערויף דער ענין פון סדר זמנים פון וואנעט ס'נעמט זיך דער זמן דא למטה, ביז וואנעט <דער רצוא ושוב> דער מטי ולא מטי און דער רצוא ושוב, וואס דער רצוא ושוב און מטי ולא מטי איז דאך דאס ביז אין אור אין סוף..." וראה הערה 322.

303) ראה תער"ב שבמילואים להע' 322: "...דא"ק נק' א"ס בהשאלה . . אינו גם בבחי' הגדרה מופשטת . . לא יש שם קדימה ואיחור כלל . . לא יש שם גם בחי' ס' זמנים, ומ"מ . . שייך עכ"פ לו' שיהיו נסקרים בסקירה א' . . הרי שבא"ק יש בו הענין דזמן ובלי זמן . . קיצור . . א"ק . . הוא זמן ולא זמן..."

304) ברשימה שבהע' 33: "זמן מוגבל דוקא אחד בהם למען דעת פר"ת א"ע בעוה"ז מזה – באור".

305) תש"י שבהערה 301: "...וצבא הוא זמן מוגבל, דכל עבודתם אשר בהימים יוצרו שניתן לכל אחד ואחד, יהי' לו אחד שיאיר ויתגלה ע"י עבודתו בחי' ד' אחד".

וועט מען דאס פארשטיין דערפון וואס די רבי נ"ע איז מבאר בארוכה³⁰⁶, אין א מאמר פון למען דעת כל עמי הארץ³⁰⁴, אין³⁰⁷ אפילו³⁰⁸ עמי הארץ ווערן אויך³⁰⁸ צובראכן פון הוי' הוא האלקים, דורך עבודת ה' ישראל³⁰⁹. און איז ער דארטן מסביר, אין³¹⁰ *דאס איז דער ענין וואס ער זאגט, אין³⁰⁴ ערוך לך הוי' אלקינו פֿעולם הזה, אז וואו ווערט ניכר דער ענין פון אין ערוך? איז דאס ניט אין די עולמות העליונים – דוקא פֿעולם הזה. און³¹⁰ בריינגט אויף דערויף <דעם מאמר החכם...> דער מאמר הרמב"ם³¹⁰, אז די התהוות בעלי שיעור – דאס³¹¹ הייסט בעלי גבול – יש³¹⁰ מיש

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(306) להעיר מפר"ת שבהע' הבאה בסוף המאמר בגוכתי"ק: "איזה ענינים נדברו באופן אחר ובאריכות".
 (307) פר"ת שבהערה 304 (ע' נד): "...למען דעת כל עמי הארץ כו', דעת הוא ל' שבירה מל' ויודע בהם את אנשי סוכות, והיינו שע"י התחברות דהוי' ואלקים נעשה השבירה שלהם שלא יעלימו ויסתירו כו' . . בשם אלקים יש ק"כ צירופים, דמהמ"ח צירופים האחרונים יש יניקה לסט"א . . אך כאשר מאיר ש' הוי' בגילוי בשם אלקים אזי אין להם יניקה כלל ומתבטל כל מציאותם כו', וזהו למען דעת כל עמי הארץ כי הוי' הוא האלקים, עמי הארץ הן הגוף ונה"ב, שע"י החיבור דהוי' ואלקים שהוא החיבור דאו"מ ואו"פ ה"ה נשברים ומתבטלים כו', וכמו"כ ע"י העבודה בזיכוך הנה"ב מבפנים ומבחוץ כנ"ל נעשה ההתחברות דהוי' ואלקים ואזי גם הנה"ב יודע דהוי' הוא האלקים ויתפרש למען דעת ל' ידיעה כו' וזהו למען דעת כל עמי הארץ בבחי' שבירה וביטול ע"י ההתחברות דהוי' ואלקים או"מ ואו"פ, וע"י העבודה בזיכוך הנה"ב ע"י הידיעה גם בהנה"ב וזהו למען דעת כל עמי הארץ כי הוי' הוא האלקי כו'..." ע"ש.
 (308) אולי מפרש בפר"ת שבהערה הקודמת, שגם ע"י הידיעה דהוי' הוא האלקים הבא מהעבודה דזיכוך הנה"ב נפעל שבירה בהגוף ונה"ב, וכמ"ש בלקו"ת שמע"צ פח, סע"ג: "...עמי הארץ הם הגוף ונפש הבהמית . . שיהיו עמי הארץ נשברים ובטלים, והיינו ע"י המשכת הדעת ממש, כי כהמס דונג מפני אש יאבדו..." ועד"ז תשי"א [תרצ"ב] שבמילואים.
 (309) ע"פ פר"ת שבהערה 307, לכאורה הכוונה ב"ישראל" הוא להנה"א, וכמ"ש בפר"ת ע' רמו: "...וגם נצח ישראל . . גוף הנצחון הוא נצחון דישאל, והוא הנצחון דנה"א על הנה"ב..." – ועפ"ז בתש"י סי"ט: "...וגם נצח ישראל . . גוף הנצחון הוא נצחון של ישראל . . דכאשר הלולב בימינו אז הוא הנראה דנצח, וכמשל דאיתא במד"ר . . כך ישראל כו' אנו יודעין דישאל אינון נצחייא, ובכללות בעבודה הוא נצחון הנה"א על הנה"ב..." ע"ש. וראה גם תרנ"ז, תש"ז, ועוד שבמילואים.
 (310) פר"ת שם לפנ"ז (ע' נ): "...אין ערוך לך בעוה"ז, דבעוה"ז נראה ונגלה איך שאין ערוך לך דהתהוות היש בהכרח שהוא בדרך אין ערוך, שמהתהוות האור לא היינו יודעים שאין ערוך והיינו חושבים שזהו בדרך ערך, שהאור הוא בערך המאור, אבל התהוות היש בהכרח שהוא בדרך אין ערוך, וכמ"ש הרמב"ם בהקדמות שלו שבהקדמה דח"ב דמו"נ דמציאות בעלי שיעור (היינו גשמיים) אין מספר להם הוא שקר (וכן יאמר שם בעו"ע), שא"א להיות יש מיש עד אין שיעור..." – ובמו"נ שם (ח"ב הקדמה ב-ג): "השנית, שמציאות בעלי שיעור אין תכלית למספרם שקר, והוא שיהיו נמצאים יחד. השלישית, שמציאות עלות ועלולים אין תכלית למספרם שקר, ואע"פ שלא יהיו בעלי שיעור..." קונטרסים ח"ב תכג, ב [תרצ"ט ע' 140]: "...וכמ"ש הרמב"ם דיש מיש עד אין סוף הוא שקר מוחלט..."
 (311) ראה פר"ת שבהערה הקודמת: "בעלי שיעור (היינו גשמיים)" [וראה מו"נ ח"א ספ"ג (הקדמה יא): "...כבר התבאר המנע מציאות גשם אחד אין תכלית לו, או מציאות גשמים אין תכלית למספרם, ואע"פ שכל אחד מהם גשמי בעל תכלית..."]. ולהעיר מגוכתי"ק הצ"צ מס' החקירה (מהדו"ק?) שנדפס במהדורת תשס"ג קמג, א: "...זה שהשמים הם בעלי הכריח הרס"ג מהחוש . . וגם המ"נ בהקדמת

לאין סוף, איז דאס איז א שקר, דאס *קען ניט זיין. און³¹² וויבאלד אז מ'זעט אז ס'דא די בעלי שיעור, בעלי גבול – זיינען דאך דא די התהוות יש מיש, מוז מען דאך זאגן אז ערגעץ וואו ענדיקט זיך דאס, במילא איז דארט איז דא דער ענין פון אין ערוך. משא"כ³¹³ אין אור, וואס מצד דערויף וואס אור איז דאך מעין המאור, איז אין אור קען מען ניט אנזען מצד עצמו דעם ענין פון אין ערוך – מ'קען זאגן אז התהוותו פון דעם מאור איז דאס אין אן אופן פון אן ערך ודרגא, נאר וואס דען, כמה וכמה דרגות. דערנאך איז ער נאך מוסיף נאך א ענין, אז³¹⁴ מצד דערויף וואס מ'קומט

⌘ דקדוקי תורה ⌘

חלק השני כ' כן, בהקדמה הראשונה כתב שמציאות בעל שיעור אחד אין תכלית לו שקר עכ"ל . . א"כ מוכרח מזה שהשמים הם בעלי גבול ומדה...". דרך חיים (להמהר"ל) פ"ב, מט"ו: "...לדבר שהוא בעל גבול ותכלית כמו כל הדברים הגשמיים שהם בעלי גבול...". פ"ד, מי"ד: "...שהם גשמיים, וכל גשם הוא בעל גבול ותכלית". דרוש על התורה להמהר"ל (פראג שנ"ג – יב, א): "...הם גשמיים, וכל גשם הוא בעל גבול בודאי, ואי אפשר לדברים הגשמיים בעלי שיעור ורוחק מוגבל . . יחס אל התורה...".

312) פר"ת שם (ס"ע נ): "...ובהכרח שהתחלתו הוא מאין, וכמ"ש העיקרים דהתהוות הגשמי מן הרוחני אין לך בריאה יש מאין גדול מזה, והיינו שנתהווה בדרך אין ערוך, וזהו אין ערוך לך בעוה"ז, דבעוה"ז שנתהווה בבחי' יש ומציאות נראה ונגלה איך שאין ערוך כו'". עת"ר ע' רנד (הנחת אדהרי"צ) [ועד"ז שם ר"ע שכז (הנחת ר"א סימפסאן)]: "...דמאחר שאנו רואים שהוא מציאות, בהכרח לומר שהתהוותו פ' כח המהוה הוא בחי' אין, דלכך זאת מה שאי אפשר להיות התהוות יש מיש מבלי אמצעית בחיש אין, הנה לכך זה אי אפשר להיות מיש (התהוות) יש בלי גבול, אלא בהכרח [לומר] שקדמו ההעדר . . וכמ"ש הרמב"ם על האומרים שאפשר להיות התהוות יש מיש בלי תכלית שהוא שקר גמור...". תער"ב [ועד"ז תרצ"ב] שבמילואים: "...דכאשר אנ"ר מציאות יש בהכרח לומר שנתהווה מאין . . שיהי' יש מיש עד בלי תכלית היא בלתי אפשר . . ובהכרח שיש לו קץ היינו התחלה...". ולהעיר מרס"ג ("...והנה אנחנו נמצאים, ולולי שהדברים אשר היו לפנינו יש להם תכלית לא היו נשלמים עד שנמצינו...") שבמילואים. וראה גם אמ"ב שבמילואים. וכפנים עד"ז גם תשי"ט שבמילואים.

313) פר"ת שם לפנ"ז (שבעה ע"ז): "...דבעוה"ז נראה ונגלה איך שאין ערוך לך . . שמהתהוות האור לא היינו יודעים שאין ערוך והיינו חושבים שזהו בדרך ערך, שהאור הוא בערך המאור...". תער"ב ח"ג ע' א'תמב: "...התהוות שבדרך אין ערוך כו', דמהתהוות האור לא היינו יודעים זאת להיות שהאור הוא גילוי מן העצמיות ומעין העצם . . האור . . שהוא מעין המאור...". עטר"ת ס"ע תה: "...דהתהוות האור לכאו' הוא בבחי' ערך, שה"ה מעין המאור...". וראה תער"ב ח"ב ס"ע א'קנה [ועד"ז תשי"א ר"ע 118 (מתרצ"ד)]: "...דמהאור לכך לא היינו יודעים ענין אין ערוך, כי האור יכול להיות גם לא מבחי' העצמות ויש לו ערך לגבי מקורו כו' - יכול להיות שיהי' בערך מקורו]...".

314) פר"ת שבעה ערות 310, 312 (ע' נ-נא): "...דבעוה"ז נראה ונגלה איך שאין ערוך לך, דהתהוות היש בהכרח שהוא בדרך אין ערוך . . התהוות היש בהכרח שהוא בדרך אין ערוך . . דמציאות בעלי שיעור (היינו גשמיים) . . ובהכרח . . שנתהווה בדרך אין ערוך . . דבעוה"ז שנתהווה בבחי' יש ומציאות נראה ונגלה איך שאין ערוך כו'. אמנם מזה אנו יודעים שגם האור הוא בבחי' אין ערוך, שאם נא' שהתהוות האור הוא בבחי' ערך, א"כ ה"ה נתפס בענין הערך ואיך יהי' ההתהוות בבחי' אין ערוך, וכמו הנבראים והנמצאים שלא יש בהם ענין ההתהוות מאין ליש, זהו מפני שנתפסים בבחי' ערך דהיינו בבחי' עו"ע וע"כ לא יש בהם ענין מאין ליש כנודע, ואם נא' שהתהוות האור הוא בבחי' ערך הרי העצמות נתפס ח"ו בבחי' ערך ואיך מהווה בבחי' אין ערוך, וא"כ מהתהוות היש שהוא בדרך אין [אוצ"ל: אין ערוך] אנו

לידי הכרה, פשטות דההוות איז באין ערוך, וואס וואס איז דאס מכריח? דוקא עולם הזה, אט דאס וואס ס'דא די התהוות בעלי גבול דבעלי שיעור – איז דאס³⁰⁴ איז מכריח אויך צו זאגן דעם אין ערוך אין אור. ווארום³¹⁴ אויב מ'זאל זאגן אז התהוות פון א אור פון מאור איז דאס אין אן אופן פון ערך און א עילה ועלול, הייסט דאך דאס אז דער מהוה טוט זיך אָן אין אן ענין פון ערך און השתלשלות, איז דאך דאס א היפך ענין פון אין ערוך. וויבאלד אז מ'זעט אז דער ענין פון עצם שטייט אין אן אין ערוך, איז דאס איז מכריח זאגן אז *בכל עניניו איז דער ענין פון אין ערוך – איז דאס מכריח אויך צו זאגן אז אור איז אין ערוך צו די מאור. וואס דערפאר³¹⁵ איז זאגט מען דאך, אז³¹⁶ אמיתית שם וואס מ'קען זאגן אויף עצמות איז דאס נישט מאור, ווארום מאור³¹⁷ איז עפעס א תואר דא בזה. איז³¹⁸ וואס קען מען זאגן אויף עצמות? דעם איינציקן תואר – מערניט פון בורא. וואס³¹⁹ בורא לייגט

דקדוקי תורה

יודעים שגם האור הוא בבחי' אין ערוך... "ע"ש.

(315) אולי מפרש טעם ההוספה בתער"ב ח"ב שבהע' 313: "שהעצמות נק' בורא", כמבואר במילואים. (316) תרס"ח ע' קפח: "...בחי' העצמות אין אנו יכולים לננות באמת בשם מאור, לפי שזה מתאר ומגביל . . שם התואר דמאור . . א"ז שייך בעצמותו ית'. ואנו מכנים אותו בשם מאור לפי שאין לנו שם אחר וכשאנו מדברים בענין אור אנו מכנים עצמותו בשם מאור, אבל באמת אינו שייך בו ית' השם מאור..." (ועד"ז תער"ב ח"א שבהערה 318) ע"ש. עטר"ת ר"ע תקפד [ועד"ז תש"י ס"ע 77 (תרצ"ב ס"ע פו – וראה הערה הנ"ל)]: "...וכידוע דשם בורא הוא אמיתית [- אמיתת] השם ששייך על העצמות..." (317) תרס"ו ע' תסד [תרי-תריא]: "...ענין מאור הוא מציאות דבר מה, והעצמות ה"ה נמצא בבלתי מציאות נמצא, ממילא אינו שייך לומר שהוא מאור, כי רק במה שהוא מציאות נמצא נוכל לתאר באיזה שם, אם שם עצמי או שם התואר . . דאור מגלה לנו ענין מאור שהוא בבחי' מציאות (והיינו מה שהוא בבחי' תואר דבר מה כו'), אבל מאור שאינו בבחי' מציאות נמצא כו' (היינו שאינו בבחי' תואר, כי א"א לומר בהעצמות שום ענין תואר ח"ו) זה אין ענין האור מגלה לנו..." (318) תער"ב ח"א ע' קלה: "...ומה שאנו יכולים לננות בעצמות הוא רק בשם בורא...", ועד"ז תער"ב שבהערה הבאה. תרצ"ב שבהערה 316 (ר"ע קו): "...וכנ"ל דאמיתת התואר הוא שם בורא..." רשימת אדהריי"צ על תרס"ח שבהערה הבאה (שבמפתח ספרי מאמרי ודרושי אדמו"ר מהורש"ב (קה"ת תש"ט) ע' 27 [תרס"ח ע' VI]): "בורא תואר על העצמות". וראה גם שיחה יו"ד (7: 55) שלאחר המאמר: "...אין דעם עולם שאין למטה הימנו, וואס אט דארטן איז דא דער תואר אויפן אויבערשטן, אויף עצמות, וואס מ'רופט עם אן בשם בורא..."

(319) תרס"ח שם (ע' קפט-צ): "...שם בורא אינו כינוי ותואר, כי שם זה אינו מתאר אותו ית' באיזה ענין פרטי כמו מאור וכה"ג . . ושם זה מה שנק' בורא ה"ו מורה באמת על אמיתת עצמותו . . נמצא דשם בורא לא זו בלבד שאינו מתאר אותו ית' באיזה תואר ח"ו, כ"א מורה על אמיתת העצמות שמציאותו מעצמותו..." ע"ש, וראה רשימת אדהריי"צ ע"ז שבהערה הקודמת. תער"ב ח"ב ר"ע א'קמה: "...דלהיות התהוות יש . . הוא רק בכח העצמות . . וזהו שאנו יכולים לננות אותו ית' רק בשם בורא, שאין זה תואר ח"ו רק מורה על אמיתת העצמות..." תשי"א ר"ע 51 (מתרצ"ד): "...התהוות היש הנה לא זו בלבד שמורה על העצמות, ולכן אנו מכנים אותו ית' בשם בורא, ואין זה תואר בהעצמות ח"ו, כי אם כן הוא

דאס ניט ארויף קיין תואר אויף עצמות, דאס זאגט *נאר, אז ס'דא א התהוות היש ובעל שיעור און א מוגבל. וואס <אין³²⁰> דערפון איז דאך מוכן שני ענינים זה למעלה מזה: אז ניט נאר דער אין ערוך דערהערט זיך מער ניט אין עולם הזה, נאר עולם הזה פועלט אויף די הכרה וידיעה פון אין ערוך אין עולמות שלמעלה הימנו.

וואס אט דאס איז דער ביאור אויף דערויף וואס ער זאגט אין מאמר, אז³²¹ זמן³²² אליין – דער ענין פון רצוא ושוב, אדער נאך העכער מטי ולא מטי, איז נאך ניט מספיק אז מ'זאל ממשיך זיין דעם ימים יוצרו ולו אחד בהם, וואס³²³ דאס איז דאך דער אחד וואס בדרגת פון יחיד – פון אחד ואין שני לו. מ'דארף³²¹ האבן אז אין דערויף זאל זיין דער ענין ההגבלה, וואס מצד דערויף וואס דאס וועט זיין דער ענין ההגבלה, גיט זיך אין דערויף אפ עצמות ומהות, וואס³¹⁸ דאס איז דאך דער

⌘ דקדוקי תורה ⌘

בפועל...". וכבפנים עד"ז גם תשט"ז ע' 361 [ועד"ז תו"מ ר"ע ח]: "...שבהעצמות א"א לומר שום תואר . . כ"א שאומרים עליו בורא, לפי שבורא הוא מצד ענין התהוות היש, יש נברא או יש נאצל...".

(320) [לכאורה נאמר בפשטות: "אין דערפון", ויל"ע].

(321) תש"י שבהערות 301, 305: "...וצבא הוא זמן מוגבל, דכל עבודתם אשר בהימים יוצרו שניתן לכל אחד ואחד, יהי' לו אחד שיאיר ויתגלה ע"י עבודתו בחי' ד' אחד". וראה הערה 304.

(322) ראה בארוכה אמ"ב ("...שבז"א דאצילות בא בחי' התהוות הזמן דבי"ע . . להיותו בבחי' אדם דרצוא ושוב . . אבל בבחי' א"א דאצי' בא האור מלמעלה למטה בבחי' מול"מ, שמזה נמשך עיקר שרשו של הזמן דאבי"ע..."), תרס"ו, תער"ב, ועוד שבמילואים. וראה גם תו"א וישב ל, סע"א: "...שצ"ל רצוא ושוב, ולמעלה נק' מטי ולא מטי...". לקו"ת נשא כג, רע"א: "...ענין הנסיעה וחניה הם בחי' רצוא ושוב, ולמעלה בשרשם הם בחי' מטי ולא מטי...". שה"ש א, ג: "...שיר הוא ענין ההתכללות ברצוא ושוב, ולמעלה הוא בחינת מטי ולא מטי... ע"ש. ועוד. ולהעיר מד"ה וספרתם תשי"א (4:00): "...קדימה ואיחור, מטי ולא מטי – וואס בפללות הדברים איז דאס זמנים און סדר זמנים". וראה הערה 302.

(323) תש"י שבהערה 321: "...לו אחד, שיאיר ויתגלה ע"י עבודתו בחי' ד' אחד". תרל"ב ח"א ע' רפג (הנחת ר"א זעליגסאהן): "...שאנו אומרים אחד, הלא גם על זה האחד כתי' יש אחד ואין שני לו, ועוד דהרי זה בחי' האחד כמו יחיד...". תרנ"ח ס"ע ריט: "...על אחד זה נא' יש אחד ואין שני לו . . דאחד הוא ההתאחדות מריבוי פרטים ולא יחיד בעצם, אבל מ"ש ה' אחד הוא אחד ואין שני לו, דגם מצד העולמות הוא בבחי' יחיד בעצם שאין כאן פרטים כלל, כ"א שהוא בבחי' יחיד ממש...". תרס"ה ס"ע נח: "...הוי' אחד שהוא בבחי' יחיד ממש, וכמ"ש יש אחד ואין שני לו, שיש בחי' אחד שאין שני לו כמו בחי' יחיד, והיינו בחי' הוי' אחד שהפרטים מתאחדים באופן כזה שאינם בבחי' התאחדות פרטי' כי אם בחי' יחוד דבחי' יחיד ממש...". ועד"ז תרנ"ט, אג"ק אדנ"ע ("שמציאות הנבראים שלמטה הוא בחי' העצמות ממש") תרס"ו, ועוד שבמילואים. וראה תרכ"ז ר"ע ס: "...כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו . . ובמד"ר יום אחד שהי' הקב"ה יחיד בעולמו, והפי' הפשוט שהי' יחיד בעולמו שעדיין לא הי' שום ברי', וע"פ חסידות נ"ל שפי' יחיד בעולמו להמשיך בחי' יום אחד גם עכשיו, ע"ד מ"ש ימים יוצרו ולו אחד בהם שצריכין להמשיך בחי' אחד... ע"ש. פלח הרמון ("שהוא בחי' מהותו ועצמותו") שבמילואים.

איינציקער תואר וואס מ'קען אויף עם זאגן, און דאס פועלט דער ענין פון עצמות ומהות בכל העולמות שבינתיים, ווי גערעדט פריער אין דעם סעיף, אז³²⁴ דאס פועלט אויף אן עילוי אין מלאכים, פון למטה מטה ביו למעלה מעלה, ביו נשמות היושבת בגנים, ביו נשמה מנשמה נאצלת. און דורך וואס טוט זיך דאס אלץ אויף? דורך³²⁵ דערויף וואס דער צבא, וואס דאס איז מלשון חיל (כמבואר לאחרי זה²⁵⁶), און דער וואס עבודתו איז אין אן אופן פון התכללות בא זיך³²⁶, און התכללות פון כולם יחד³²⁷ — פון אלע אידן צוזאמען, מתוך אהבת ישראל, וואס³²⁸ דאס איז דאך א פלי אויף ואהבת את הוי' אלקיך, וואס³²⁹ דאס נעמט מען זיך ביו אהבה, און נאך העכער פון אהבה, ביו צו אהבת עצם לעצם, איז אט דא פועלט מען אויף אז זאל

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(324) תש"י שבעערות 51, 114, 123, 128, 143: "...להיות לו ית' דירה בתחתונים, ע"י עבודת האדם. . האדם שהוא עושה כן, היושבת בגנים, דגנים הם ב' בחי' ג"ע כנ"ל ג"ע התחתון וג"ע העליון, כל אחד לפי מדריגת עבודתו הם חברים (דלפעמים נשמה מנשמה נאצלת כו'), המקשיבים לקול העוסקים בתורה ומצות, וזהו השמיעני, שהם גורמים עילוי במעלת עליית הנשמות כו' . . החברים שהם מלאכי השרת. . מקשיבים לקולך כו'". תרפ"ד שבעה ערה 128: "...פי' הפסוק היושבת בגנים. . דכללות הכוונה הוא שהאדם ע"י עבודתו בתו' ותפלה למטה, עי"ז פועל עילוי והעלאה במלאכים ונשמות... ע"ש. בנוגע לעילוי במלאכים — ראה לעיל בפנים ליד הערות 77, 93, 146.

(325) תש"י שבעה ערה 255: "...דצבא. . ל' חיל...".

(326) להעיר מתשכ"ב (38: 35): "...אין אן אופן פון צבא. . אויכעט אין התכללות כל כחות הנפש...".

(327) ראה לעיל בפנים ליד הערות 261, 262.

(328) נסמן בסה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 672.

(329) ממ"ש ל' "דאס" עוה"פ, משמע שמכאן ואילך מדובר ע"ד "ואהבת. . אלקיך", ולא אהבת ישראל (זל"ז). ואולי פירושו: שע"י מצות "ואהבת" שהיא ציווי על ההתבוננות (ראה סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 614, הע' 19, וש"נ) מגיעים עד למדת אהבה שבלב (ולא רק להתפעלות שכלי), ועוד למעלה מאהבה שבלב (שע"פ טו"ד) להאהבה דבחי' חי' (שלמעלה מטו"ד), ועד לגילוי האהבה עצמית דבחי' יחידה — וע"ד מ"ש בקונט' העבודה ע' 30-31: "...מקיף דיחידה שהרצון הוא בלי שום סיבה ובלי שום התעוררות כלל. . שממילא נמשך אל מקור חוצבו בחי' עצמות אוא"ס ב"ה, שהרי הוא חלק אלק' ממעל. . מקיף דחי' . . שצריכים לעורר הרצון, מ"מ כשמתעורר הוא בבחי' רצון עצמי שלמעלה מטו"ד. . אהבה התלוי' בדבר. . שכל סיבתה הוא הדבר הגורם את האהבה. . אהבה שאינה תלוי' בדבר. . כי האהבה היא עצמית בלי שום סיבה, רק שנתעלמה וכשמתעוררת ה"ה בעצמותה. . ולמעלה מזה באין ערוך אהבה עצמית ממש כמו אהבת אב ובן, שאינה מתעלמת לעולם וא"צ לשום דבר המעורר. . דאהבה התלוי' בדבר בנפש היא האהבה שע"פ טו"ד. . בחי' האהבה דמדות שבלב. . ואהבה שאינה תלוי' בדבר היא האהבה שלמעלה מטו"ד...". וראה תש"א (שבעה ערה 35) ס"ע 41: "...שאהבתו ית' אלינו היא. . אהבה עצמית, ופי' אהבה עצמית אהבת העצם לעצם היינו לחלק מעצמותו, דהנשמה היא חלק אלקה ממעל ממש. . שרשה הוא מהעצמות ממש, וזוהי אהבה עצמית, אהבת עצם לעצם" (ועד"ז תשי"ט ע' 530 [ר"ע יב]). תרצ"ט ס"ע 162: "...דהאהבה עצמית של הקב"ה לנש"י גורמת האהבה עצמית דנש"י להקב"ה. . כאהבה עצמית דאב ובן, והאהבה העצמית דעצמות א"ס ב"ה... ע"ש.

זיין דער צבאות הוי' – אז אמת טאקע, די צבאות מצד עצמם איז דאס ניט שייכות, אבער וואס טוט אויף א איד³³⁰? אז *ער נעמט אט דאס וואס מצד עצמו וואלט געקענט זיין א ענין פון צבאות – מבחיוהי³³¹ וגרמוהי חד, און ניט³³² ער טוט דאס אויף אין עולמות בי"ע, נאר ער מאכט פון *דעם עולם אן עולם האצילות, וואס דאס איז דער דיוק: *ניט פון צבאות, נאר צבאות הוי' – טפל ובטל לשם הוי', אז דאס איז ניט א שם צבאות, נאר וואס דען, די אידן ע"י עבודתם האבן אויפגעטאן אז מ'האט גענומען עולם, ביז אין ערות הארץ, וואס דאס איז געווען דער גלות היותר תחתון, גלות מצרים, און מ'האט *עם געמאכט פאר א טפל ובטל ביז אין הוי', וואס דאס איז דער פנימיות פון כל הז' שמות שאינם נמחקים – דורך וואס פאר אן עבודה? דורך די עבודה אין זמן מוגבל, און <דורך> ע"י האופן העבודה פון התכללות, און א אופן העבודה פון חיל.

און³³³ אט דאס איז דער תכלית העבודה און תכלית העילוי, וואס מ'זאגט אז היושבת בגנים דארפן דערצו אנקומען, און חברים – וואס דאס איז מלאכי השרת – דארפן דערצו אנקומען, צו די וואס זיי בעטן זיך אז השמיעני, צו תורה און מצות

⌘ דקדוקי תורה ⌘

330) ראה גם שיחה ה (14:05) שלאחר המאמר (ע"ד אדהרי"י"ז): "...א איד וואס מצד עצמו האט ער בכלל קיין שייכות ניט צו עניני העולם, ס'מער ניט וואס ער דארף דורכפירן אין וועלט א שליחות וואס עם האט געגעבן דער נשיא הדור, על דרך ווי ס'רעדט זיך אין מאמר, אז א איד דארף מאכן פון די צבאות, דארף ער מאכן צבאות ה', אז דאס זאל ווערן א טפל ובטל צו דעם שם הוי' וואס איז הי' הוה ויהי' כאחד – העכער פון טבע, וואס טבע איז איינגעטיילט אין עבר, און אין עתיד און הוה. איז זאגט מען עם, אז אפילו אזא מין איד, וואס מצד עצמו איז נשמה מנשמה נאצלת [- ראה לעיל בפנים ליד הערות 126, 135], און ער איז בדורו של משה [- ראה לעיל בפנים ליד הערה 226], ניט שייכות צו צבאות – איז ענינו איז, בשעת צו עם איז צוגעקומען א געשריי פון א אידן, שמעתי צעקת בני ישראל, אז זיי זיינען נאנחים, כאטש אפילו זיי שרייען פון פרך און עבודה קשה כפשוטה, פחומר ובלבנים כפשוטם, וואס דאס איז מייגע ומפרך את הגוף – איז שלעפט דאס עם ארויס פון דעם ארט וואו ער געפינט זיך, און דאס ברענגט עם אין ערות הארץ, און ער גיט אפ צייט אויף צו האבן צו טאן מיט פרעה מלך מצרים און מיט זיינע חרטומים, און מיט די מכות של ארץ מצרים, כדי אויף מבטל זיין א גזירה און ארויסנעמען אידן פון גלות". וראה הערה הבאה. ולהעיר משיחה ט שבהערה 234.

331) אולי מרמזו (גם) למ"ש באגה"ק סי' זך וביאורו בשם הזהר (ראה זח"ג עא, ב): "צדיקא דאתפטר אשתכח בכולהו עלמין יתיר מבחיוהי", ואולי מרמזו בזה שתוכן השיחה (שלאחר המאמר) שבהערה הקודמת, שייך כעת עוד יותר. וילע"ע.

332) להעיר משיחה ט שלאחר המאמר שבהערה 234.

333) [מכאן ואילך נאמר בניגון של סיום מאמר].

פון אידן, וואס אידן קענען אויפטאן בכל מקום שהם אז זאל זיין צבאות הוי' – הצבאות כמו שהוא בגלוי. דורך וואס פאר אן עבודה? דורך עבודה – התורה ומצות אין ימים יוצרו, וואס פועלט אויף דעם ולו אחד בהם, דער אחד ואין שני לו, וואס דעמאלט טוט מען אויף אז דער באתי לגני – למקום³³⁴ שהי' גנוני פתחילה, נאך העכער פון עולם האצילות, אז מ'נעמט דער דירה לו יתברך פון עצמות ומהות, דורך עצם הנשמה וואס ווערט נתקשר מיט דעם עצם שלמעלה. און וואו ווערט דאס? דוקא אין עולם הזה התחתון, וואס דארט פועלט מען אויף דעם צבאות הוי' – אז מ'מאכט דארטן דער⁹⁰ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד, וואס דאס וועט נתגלה ווערן בגלוי, פביאת משיח צדקנו, בעגלא דידן ממש.

⌘ דקדוקי תורה ⌘

334) עד"ז ("...גנוני") גם תשי"ט (0: 10), תשכ"ח (0: 15), תשל"ו (0: 15). ואולי מרמז שפירוש "לגנוני" הוא למקום שהי' גנוני מלפנים, כיון ש"למקום שהי' עיקרי" שבמדרש הוא פירושו של "לגנוני" שלפניו. ואולי גם מפרש בזה עוד פירוש ב"שהי' עיקרי" (וראה הערה 45), דהיינו שהמקום הי' עיקר מקומי (ואילו ב"למקום שהי' עיקרי שם" דלעיל בפנים (ליד הע' 8) לכאורה מפרש באו"א, כמ"ש שם), ויל"ע. ולהעיר מתשמ"ב (0: 25): "לגני – לגנוני, מקום שהי' מקומי בתחילה".

מילואים לדקדוקי תורה

הערה 5

א. מ"ש כאן "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" (ולא "מדרש רבה (במקומו)" וכיו"ב¹ כבתש"י), אולי מרמז שיש להביא סמוכין² למ"ש בתש"י "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", מבמדבר רבה, בראשית רבה³, פסיקתא דר"כ, וילקוט שמעוני (ואולי גם מדרש הגדול) דלקמן.

כי בתש"י בתחילתו כתב: "ואיתא במדרש רבה (במקומו)⁴ לגן אין כתיב כאן אלא לגני

שולֵי הגליון

(1) כבאתי לגני תשי"א (0:20): "אין מדרש רבה אויפן ארט". תשכ"ח (0:10): "במדרש רבה במקומו". תשל"ו (0:10): "דער שיר השירים רבה במקומו". ועוד.

(2) ולהעיר מתרל"ג בתחלתו: "באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי . . . ופי' במד"ר במקומו דך"ח (. . . ובפ' נשא קרוב לר"פ י"ג, וע' בפ' בראשית פי"ט), לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתוני' היתה", ע"ש [ולהעיר מלקו"ת צו י, סע"ד. שה"ש לא, ד]. ואולי מה שהסתפק בתרנ"ח ב"ואי' במד"ר" בלבד, הוא לרמז לב' (או ג') מקומות אלו שבמדרש רבה, ע"פ ציון זה שבתרל"ג. אך אם (רק) זה הי' הכוונה גם במאמר דידן, לכאורה הול"ל כאן "מדרש רבה", ולא "מדרש" סתם.

(3) אף ש"באתי לגני" לא נזכר בכ"ר דלקמן בפנים, ולכאורה אינו נכלל במאמרי המדרש "אויף דערויף" (עה"פ באתי לגני) – ראה תרל"ג שבשוה"ג הקודם.

(4) מ"ש כאן הוא תוכן ופירוש דברי המדרש, ולא העתק לשונו [ואילו בתרצ"ט בתחלתו הובא השהש"ר כלשונו (בדפוס ווילנא, חוץ משינויים אחדים): "חטא אדם הראשון נסתלקה" ולא "ונסתלקה", "הרשעים מה יעשו" ולא "עשו" – כנוסח דפוסים אחרים] ובארוכה. ואולי י"ל שזהו גם מכוונת ה'ל' כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה

(2): "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" – ש"ער" קאי על בעל ההילולא (שלא נזכר כאן בפירוש), ו"זאגט ער זיך . . . אין מדרש" היינו שבעל ההילולא אומר כן מעצמו בפירוש המדרש, אף של' המדרש הוא באו"א. ולפ"ז יוצא ש"אויף דערויף" קאי (גם) על מקומות בדרושי בעל ההילולא (ולא (רק) במדרש) שבהם נאמרה כן עה"פ באתי לגני. ובעומק יותר, אולי י"ל ש"זאגט ער זיך" מרמז להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין" בעניני התורה שלימדו [אף שלא חידשו בהם, ובפרט באלו שחידשו] – ראה שיחת כ' מנ"א ה'שי"ת [לקו"ש חט"ז ע' 540]: "ער לאזט זיך איבער אין די כתבים, און ווי זיך, ווי ער גייט אין הימל". אחש"פ תשט"ז (שיחו"ק ע' 229): "די רביים,

לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ועל ידי חטא עץ הדעת נסתלקה השכינה מארץ לרקיע, וע"י חטא קין ואנוש נסתלקה השכינה מרקיע א' לב' וג', ואח"כ בדור המבול נסתלקה מרקיע ג' לד', וכדאיתא במד"ר ע"פ וישמע את קול הוי' אלקים מתהלך בגן א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל".

אבל בשיר השירים רבה עה"פ (ה, א) ה'ל' הוא⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן, א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק מקפץ וסליק, חטא אדה"ר (ו)נסתלקה⁶ השכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי...".

ברוב מפרשי המדרש [יפה קול (השלם)]⁷, וכ"כ

שולֵי הגליון

האבן זיי זיך אריינגעשטעלט און אפגעגעבן אין זייערע מאמרים". לקו"ש חכ"ז ע' 24, וש"נ. חל"ב ע' 23. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 375. תשי"ג ח"א ע' 269. ח"ב ע' 622. תנש"א ח"א ע' 139. והיינו שזה שבתש"י לימד את השהש"ר (ובפרט) במילים אחרות מל' המדרש, ובאופן שמפרש את דברי המדרש, הנה בזה "אמר" ונתן את עצמותו. וראה עוד בל' "זאגט ער זיך" לקמן שוה"ג 10.

(5) כ"ה לפנינו, ולהעיר מדרשות ר"י אבן שועיב דלקמן בפנים (סוף אות ב).

(6) ראה שוה"ג 4 שבתרצ"ט איתא: "נסתלקה". (7) ד"ה ועיקר (הב'), והוא העתקת לשון עצמו מיפה תואר (השלם) לב"ר פי"ט, ז [יג], ד"ה עקר (הב') – בהתאם למ"ש בהקדמתו ליפה ענף [הנדפס בריש ס' יפה קול (השלם) – איזמיר תצ"ט (כיון שיפה קול הוא באמת חלק מיפה ענף על מדרשי כל החמש מגילות, ונק' יפה קול רק ע"י המו"ל דדפוס ה"ל)]: "ואף שלא אצטרך לחדש עליהן פי', כי המעיין ימצאם במדרש הנד' [- מד"ר עה"ת] . . . הוזקתי להביא פירושם גם בזה, מפני שצריך לחדש בהן כמה דברים כפי קשורן עם הכתובי' אשר במגלות אלו, ומפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם, וגם להקל על המעיין שלא יצטרך לחפש אחריהן שם". וראה לקמן בפנים אות ב.

שכינה בתחתונים¹³.

אולם בבמדבר רבה פ"ג, ב: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהוא עיקרי מתחלה, וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום, א"ר חמא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך בגן, מקפץ ועולה. . . כיון שחטא אדם נסתלקה השכינה...". ומההוספה "וכי עיקר שכינה... מוכח (לכאורה) ששם אינו בניחותא – וכן פירש בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 400: "...וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה (בתמי)".

ב. והנה הלשון "עיקר שכינה בתחתונים היתה" אכן נמצא בבראשית רבה פ"ט, ז: "וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום. . . א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ ועולה, עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדה"ר נסתלקה שכינה...". – אך לא נזכר שם הפסוק ד"באתי לגני¹⁴.

אבל בפסיקתא דר"כ פ"א איתא: "באתי לגן

שוליי הגליון

בתחתונים, אולם חטא הדורות הקודמים גרמו להפסיק הדבוק הזה, עד שבאו האבות שהם התחילו לעלות בהר ה' ולהמשיך ההשגחה והשכינה אל הארץ. . . שהגם שהיה מכוונת הא-להי שיהיה חבור לעליונים עם התחתונים, לא התקיים זה ע"י חטאי הדורות. . . עד שבאו השלמים האבות עד משה איש הא-להים שהתחילו לעלות בהר ה' וירד ה' על הר סיני... ע"ש.

13) ומ"ש במדרש מיד לפני"ז "למקום שהי' עיקרי מתחלה", לכאורה אפשר לבאר (להמלבי"ם), שלפועל היתה השכינה בתחתונים לזמן קצר ושוב נסתלקה, אבל זמן זה בטלה במיעוטה לדעת השהש"ר – וע"ד מ"ש העקידה (פ' יתרו שער מ"ד חלק הראשון, ד"ה ועתה ואילך) בענין דומה, והביא כאן תוכן דבריו ביפה קול (השלם ד"ה ועיקר (הג'')) בזה"ל: "דאע"ג דעיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון דתכף ומיד נסתלקה. . . כשראה קלקול אדם, ולא כשרא העולם מיד אלא סמוך לבריאתו, וקרי ל' תחלת הבריאה דה"ל כאלו לא היתה עיקר שכינה בתחתונים כלל, כיון דמיד עלתה", ע"ש (וביפ"ת לב"ר פ"ג, ט [יב]).

14) וראה לעיל שוה"ג 3.

ביפה מראה לירושלמי ברכות פ"ב ה"ח (ד"ה לרעות בגנים). עץ יוסף⁸. משמעות ציוני המתנות כהונה. משמעות ציוני פי' מהרז"ו כאן, ובפסיקתא רבתי פ"ה, ז. כנפי יונה (ווארשא תרל"ו). חידושי רי"ח (ווילנא תרנ"ח) [[אכן למדו, שכוונת השהש"ר הוא שעיקר שכינה היתה בתחתונים בתחילת הבריאה, אך לא ביארו⁹ איך לפרש את הל' "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה"¹⁰. ולאידך, במלבי"ם עה"פ הביא את המדרש בקיצור: "ובמדרש באתי לגני לגנוני עקר שכינה מתחלה לא בתחתונים היתה", ולכאורה משמע שלדעתו הוא בניחותא¹¹, ושס"ל בדעת השהש"ר¹² שבתחילת הבריאה לא היתה עיקר

שוליי הגליון

8) ד"ה ועיקר. ולהעיר, שחסר שם הציון "יפ"ת", כי חציו הראשון ("דקדק לומר לשון זה. . . שאין מקום פנוי מהשכינה") הוא ל' היפ"ת (השלם) ויפה קול (השלם) שבשוה"ג הקודם, ורק חציו השני שייך להציון לנזר הקדש (- השלם לב"ר שם, ד"ה מהלך). ואף שהעץ יוסף נקט דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה", מ"ש אח"כ "דקדק לומר לשון זה", קאי לכאורה רק על דיוק הל' "עיקר שכינה", כי הוא ל' מקורותיו הנ"ל – יפ"ת (השלם): "עקר שכינה בתחתונים היתה, דקדק לומר לשון זה...". יפה קול (השלם): "ועיקר שכינה, דקדק לומר לשון זה...". ונזר הקדש (השלם): "ודקדק לומר עיקר שכינה בתחתונים".

9) חוץ מבפסיקתא דר"כ (באבער) פ"א, הערה יא ("בלשון שאלה"). כנפי יונה ("בלשון שאלה, האם עיקר שכינה לא בתחתונים היתה מאז"). תוספות מאיר עין לפסיקתא רבתי פ"ה, אות כד ("בתמיה"). וחידושי רי"ח ("בלשון תימה. . . בחר המדרש לשון ערומים וכמתמה וכי עיקר שכינה לא בתחתונים היתה").

10) ואולי גם זה הוא מכוונת מ"ש כאן (ובהנס' בדקדוקי תורה הערה 3) "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" – שאף שהשהש"ר אינו אומר כן בפירוש (וגם המפרשים לא ביארו בזה), כן היא משמעות הדברים המובנת מאילוי (וראה גם לקמן בפנים (אות ב) ע"ד שתיקת היפה קול), ויל"ע. ולהעיר מל' הש"ס בכ"מ (ברכות ט, א וש"נ) "מכללא איתמר" – דאף שלא נאמר הענין בפירוש, בכ"ז אמרו ע"ז בסתם "אמר ר' פלוני", וגם אחר ההבהרה ד"לאו בפירושא איתמר", עדיין מתואר בל' "מכללא) איתמר" (ולהעיר מלקו"ש ח"ה ר"ע 292, וש"נ). וראה עוד בל' "זאגט ער זיך", לעיל שוה"ג 4.

11) ואולי ס"ל לדייק כן משינוי הל' שבין הבמדבר"ר דלקמן בפנים ("וכי. . . אינה") והשהש"ר ("לא").

12) ולהעיר ממלבי"ם תהלים כד, א: "...וכמ"ש שמיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שיהיה לו דירה

וקצץ בנטיעות ונסתלק לרקיע ראשון, בא קין הרג הבל נסתלק לרקיע שני, בא אנוש ועבד עבוד' זרה ונסתלק לשלישי, באו דור המבול השחיתו דרכם נסתלק לרקיע רביעי, באו בוני המגדל נסתלק לחמישי, בא נמרוד נסתלק לשישי, באו סדומיים נסתלק לשביעי, בא אברהם הוריד השכינה מן השביעי לשישי, בא יצחק והורידה לחמישי, בא יעקב והורידה לרביעי, בא לוי והורידה לשלישי, בא קהת והורידה לשני, בא עמרם הורידה לראשון, בא משה הורידה לארץ למשכן, ועל זה באה הצואה למשה להקים המשכן שהוא ראוי להשרות שכינה בתחתונים".

ולהעיר, שבלקו"ש ח"ח ע' 176 מביא ה' "עיקר שכינה בתחתונים היתה" (במרכאות), ומציין בהע' 35: "שהש"ר עה"פ (שה"ש ה, א), וש"נ", ע"ש. ולהעיר עוד, שמבין כל המוגהים, רק בב' מהם מצויין למקומות אחרים במדרש. בתש"מ (שי"ל בשעתו): "דאיתא במדרש רבה", ובהע' 2: "שהש"ר שם. וש"נ". ובתשל"ח (ט"ו בשבט, שי"ל בתש"מ"ט): "דאיתא במדרש", ובהע' 4: "שהש"ר במקומו. וש"נ" (ולהעיר, שהפנים דהמאמר שם אינו בהסגנון דמאמרי באתי לגני דיו"ד שבט, ע"ש). ואפילו בתשי"ט שכתוב שם: "ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא בהמאמר עפ"י המבואר במדרש", מצויין ע"ז (בהע' 4) רק "שהש"ר עה"פ". וראה גם לקו"ש ח"ו ע' 81, והע' 5. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 292, והע' 10. תשמ"ח ח"א ע' 232, והע' 41.

הערה 9

ראה שיחת יו"ד שבט תשכ"ט (שיחה א – 13:30): "וואס דער תחילת המאמר הויבט ער זיך אן מיט באתי לגני, און ברענגט אויף דערויף אראפ דער פירוש חכמינו ז"ל בזה, אז לגן לא נאמר אלא לגני – לגנוני, אז עיקר שכינה בתחתונים היתה. וואס אע"פ וואס במקום זה אין מדרש בריינגט זיך דאס אראפ אלס א דיעה יחידה, איז דאך דא כמה¹⁷ מפרשים וואס

אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהיא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים הי' . . אמר ר' יצחק, כתיב צדיקים ירשו ארץ . . עיקר שכינה מתחלה בתחתונים היתה", ע"ש. ועד"ז בילקוט שמעוני נשא רמז תשיא¹⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהוא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה". מדרש הגדול פקודי מ, לד: "באתי לגן אין כת' כן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהיה עיקרי מתחלה, עיקר השכינה בתחתונים היתה".

ונמצא, שע"פ מקומות אחרים שב"מדרש" (במד"ר לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים) הנ"ל, מובן שכוונת השהש"ר כאן הוא "דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ואפשר להביא עוד סמוכין, ממה שהיפה קול העתיק כאן את לשונו מיפ"ת לב"ר¹⁶ מבלי לחדש ולהעיר כלל בקשר לשינוי ה' שבין השהש"ר והב"ר – למרות שכתב בהקדמתו¹⁷ "שצריך לחדש בהן כמה דברים . . (ו) מפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם" – וא"כ משמע שהיפ"ת ס"ל שאין כאן שינוי משמעותי (כ"כ). וביותר משמע כן ממה שהעתיק כאן לשונו מד"ה עקר (הג') שביפ"ת לב"ר הנ"ל, והשאר הדיבור המתחיל "ועיקר שכינה בתחתונים היתה" (אם אין זה טה"ד), למרות שמיד לפניו נקט (ב' פעמים) דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה". וראה גם מ"ש ביפה מראה הנ"ל: "כדאמר בחזית [- שהש"ר] באתי לגני לגנוני דהיינו לשון חופה משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ולהעיר בכל הנ"ל מדרשות ר"י אבן שועיב פ' ויקהל פקודי (קראקא של"ג – לד, ב): "ואמרינן במדרש חזית בפסוק באתי לגני, אמר רבי לוי עיקר שכינה בתחתונים היתה, דכתיב וישמעו את קול ה' אלדים מתהלך בגן, בא אדם הראשון

שוליי הגליון

(15) אולי י"ל ע"ד הרמז, שביל"ש זה מרומז הענין ד'נשא את ראש" שהתחיל ב"תשיא" בבאתי לגני, וד"ל.
(16) כנ"ל שוה"ג 7.

שוליי הגליון

(17) בלקו"ש ח"ו ע' 81, הע' 7 (דלקמן בפנים) מצייין בענין זה: "ראה יפ"ת לב"ר פי"ט, ז". ולכאורה י"ל

אין ענין המשכן, איז דאס געווארן צוריק ווי ס'געווען בעת בריאת העולם, אז ס'געווארן די שכינה צוריק פתחונים. וואס לויט דער דעת רב שמעון בן יוחאי איז אויכעט אט א דער מדרש וואס ער בריינגט אראפ אין תחילת המאמר...".

ועפ"ז בלקו"ש ח"ו ע' 81: "אין אנהויב פון מאמר ברענגט דער רבי בעל ההילולא דעם מאמר המדרש אויפן פסוק באתי לגני אחותי כלה: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתונים היתה", ד. ה. אז די השראת השכינה בתחתונים וואס איז געווען בעת הקמת המשכן (וואס דערויף זאגט דער אויבערשטער "באתי לגני") איז שוין געווען בתחילת הבריאה (און ניט ווי דער מ"ד [ובהע' 7: "במדב"ר פי"ב, ו. וראה יפ"ת לב"ר פי"ט, ז"] אז "דבר חידוש הוא")."

❧ הערה 10 ❧

ראה עת"ר ע' ריד-רטו [שטז]: "...דנתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים והיינו שיהי' גילוי אלקות בתחתונים. . . וכן הי' בתחלת הבריאה דעיקר שכינה בתחתונים הי' עד שהז' סלקו כו'. והנה מה דעיקר שכינה בתחתונים הי', צ"ל שזהו בחי' אוא"ס שלמע' מהעולמות כו', דהאור שבבחי' התלבשות בעולם והיינו האור דסדר השתל' כו' א"א לומר שעיקרו למטה. . . ובאמת בהגילוי שע"פ סדר השתל' הי' קודם החטא למטה גילוי אור כו', אבל מ"מ הי' הגילוי ע"פ סדר והדרגה, שלמע' הי' הגילוי יותר אלא שגם למטה הי' גילוי אור כו', וע"ז אמרז"ל ע"פ אלה תולדות, העולם על מלואו נברא כו' (וגם הכוונה על מלואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), אבל מה שאמרו עיקר שכינה בתחתונים הי' הוא הגילוי שלמע' מהשתל' בחי' אוא"ס הסוכ"ע כו', והוא שנמשך ע"י עבודה. . . ואיך שיהי' ג"ע מצ"ע בחי' ממכ"ע, וע"י עבודה ממשיכים בחי' סוכ"ע כו', וז"ע וינחהו בג"ע להיות שם עבודתו, ועי"ז המשיך בחי' עיקר שכינה למטה. . . והי' עבודתו לא לברר ולזכך שהרי הי' מזוכך, כ"א הי' עבודתו להמשיך גילוי אוא"ס. . . ולכן הניחהו בג"ע. . . דקרקע הג"ע הוא בחי' רוחני שבגשמי ואין בו תערובת רע כלל כו' ומשו"ז המקום מוכשר להמשכת אוא"ס ב"ה. . . ואח"כ כשחטא

פארבינדן דאס מיט די פלוגתא וואס ס'דא צווישן רב מיט רב שמעון בן יוחאי, בהנוגע לבנין המשכן. וואס דארטן שטייט זיך "ויהי ביום", איז דא אין דערויף די צוויי אפטייטשן: איין טייטש וואס רב טייטשט אפ, "ויהי ביום" — אז ס'נתחדש געווארן, אז ס'קיינ מאל נאך ניט געווען אז שכינה זאל זיין פתחונים, און אין דעם טאג אז ס'געווארן דער משכן, וואס ער איז דאך על שם "ושכנתי בתוכם" — דא למטה, איז נתחדש געווארן א חידוש דבר, אז שכינה איז געווארן למטה, פתחונים. אזוי זאגט רב — אין מדרש רבה, אין במדבר¹⁸, אויפן פסוק בהנוגע למשכן. אבער רב שמעון בן יוחאי זאגט, אז ניט ס'נתחדש געווארן א חידוש וואס ס'קיינ מאל ניט געווען, נאר געווען איז דאס געווען בבריאת העולם, וואס דעמאלט איז געווען באתי לגני לגנוני, שעיקר שכינה פתחונים היתה, נאר דערנאך איז געווען — ווי ער בריינגט אויך אראפ אין מאמר — על ידי חטאים, איז נסתלקה למעלה, ביז וואנעט ס'געקומען על ידי משה רבינו, בפרט

❧ שוליי הגליון ❧

ש"כמה מפרשים" (שבפנים) כולל גם מ"ש העקידה פ' יתרו שער מד (קה, סע"ב ואילך): "ובמדרש פרשת נשא [במדב"ר פי"ב, ו], ויהי ביום כלות וגו' רב אמר. . . משנברא העולם ועד עכשו לא שרתה שכינה בתחתונים. . . רבי שמעון בן יוחאי אומר. . . אתה מוצא מתחלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים. . . זהו שאמר באתי לגני אחותי כלה. עוד שם [פי"ג, ב] בקרבנו של נחשון, אמר רבי שמואל בר' יוסי באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני לגנוני למקום שהוא עקרי מתחלה. . . ועוד שם ובילמדנו [תנחומא נשא טז] אמר רבי שמואל בר נחמן בשעה שהקב"ה ברא את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים. . . הנה שעם היות שרב סובר דההיא. . . לאו יישוב שכינה בתחתונים הוא. . . יראה שכל שאר החכמים חשבו. . . כפשוטו. . . לשכון שכינה ממש. . . ועל כן הלכה כרבים... (ומה שלא צויין אליו בלקו"ש שם, אולי הוא לפי שגירסתו במדב"ר כולל לשונות ("זהו שאמר באתי לגני..."), ודברי רשב"ג) שלפנינו הם רק בתנחומא (שם), ויל"ע). ולהעיר שגם דברי היפ"ת עצמם נכתבו ב"כמה מפרשים": יפה תואר (השלם) שם, ויפה קול (השלם) לשה"ש כאן (וראה גם יפה מראה הנ"ל בפנים ההערה) — ע"י המחבר, וגם נעתקו (מיפ"ת שם) ע"י המדפיסים, ב"קיצור יפה תאר" על שה"ש שנדפס בשהש"ר דפוס פרנקפורט דאדרה תס"ה (לפני שהופיע הס' יפה קול בדפוס בשנת תצ"ט), ושוב בכמה דפוסים שלאח"ז.

ועד"ז ד"ה באתי לגני תשכ"ט ס"ג²¹, הע' 19 [תש"ל ס"ב²², הע' 13, תשל"א ס"ד²³, הע' 32]: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-ז, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה – הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה..."

וראה גם אעת"ר ס"ע ר (הנחת ר"א סימפסאן עם הגהות אדנ"ע): "...דע"י שישראל עושה מצוה בהדבר הגשמי עי"ז עושה אותה כלי לאוא"ס שבזה נמשך הרצה"ע [וזהו תכלית הכוונה במעהמ"צ. וכן הי' בתחלת ברה"ע ש] הרי עיקר שכינה בתחתונים היתה, והכוונה בעיקר שכינה בתחתונים ידוע שזהו באוא"ס שלמע' מגדר עולם. דמצד האור האלקי שמתלבש בהעולמות אינו שייך בזה לומר שעיקר שכינה בתחתונים [דהרי אור זה] בא בס' והדרגה [וא"כ] בוודאי [מאיר] בעולמות עליונים בגילוי הרבה יותר מעולמות התחתונים, קודם חטא עה"ד שהי' מאיר גילוי אלקות למטה הרי [גם] בעולמות עליונים הי' מאיר גילוי אלקות ביותר כידוע שחטא עה"ד פעל שינוי בכללות ההשתל' וממילא א"א לומר בזה דעיקר שכינה בתחתונים, אלא הכוונה בעיקר שכינה בתחתונים הוא על האור שלמע' מגדר עולמות, שזה הי' ע"י העבודה דאדה"ר בלעבדה ולשמרה, וכמו"כ הוא הכוונה בקיום המצות ג"כ..."

ולהעיר ממים רבים תרל"ו ע' צה: "...שכך עלה ברצונו ית' שיתאוה להיות לו דירה בתחתונים ושהאדם בעבודתו דוקא ימשיך, דאל"כ הי' אפשר לברוא העוה"ז שיהי' בו גילוי אלקותו ית', אלא שעלה ברצונו שיהי' זה ע"י עבודת האדם, שהרי גם בברה"ע שהעולם על מלואו נברא נא' ג"כ ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה..."

"מדרש" המובא באבקת רוכל (ירושלים

. . נשתנה אופן העבודה וצ"ל לברר ולזכך כו', ומשו"ז נגרש מג"ע . . והי' עבודתו אז לא להמשיך גילוי אלקות כ"א לעבוד את האדמה לברר בירורים, היינו לעשות את המקום מוכשר . . הגם שממשיכים גם אח"כ בחי' אוא"ס הסוכ"ע ע"י המצות . . אין זה עיקר העבודה כ"א לברר . . וזהו דאז דוקא הי' עיקר שכינה כו', שהמקום הי' מוכשר וזה הי' העבודה להמשיך כו', ומה שהי' צ"ל התיקון בכללות העולם שלא הי' כמו קרקע הג"ע כו' וגם ביטול הקלי' כו' הי' בדרך ממילא כו'. ובזה יובן מש"א ושם נעשה כמצות רצונך, להיות דבימוהמ"ש יהי' זיכוך העולם..."

ומ"ש (וגם הכוונה על מלואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), "פירש בזה רבינו שהכוונה שהי' ראוי להגילוי אור דעיקר שכינה בתחתונים שלמעלה מהשתלשלות (שבעת"ר הנ"ל, ולא להגילוי אור שע"פ סדר השתלשלות ש"ע"ז אמרז"ל . . העולם על מילואו נברא" שבעת"ר הנ"ל לפנ"ז) – ראה ד"ה איכה תשל"א ס"ב¹⁹ (ע"פ עת"ר הנ"ל²⁰): "...בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, עיקר שכינה בתחתונים היתה, שפירוש עיקר שכינה הוא בחי' אור הסוכב . . ועד לאור הסוכב שלמעלה מעולמות, וכמבואר בארוכה בהמשך מאמרי ההילולא. והגם שהמשכת אור הסוכב נעשה ע"י עבודת אדה"ר ונש"י דוקא . . הנה מיד בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, פירוש (לא שהי' המשכת עיקר שכינה בפועל, שהרי זה נעשה ע"י עבודה דוקא, כ"א) שנברא באופן שיהי' מוכשר וראוי לגילוי אור דעיקר שכינה, וההמשכה בפועל היא ע"י העבודה דוקא. וזהו"ע ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י עבודת אדה"ר נעשה תוספות אור בהג"ע, דג"ע מצד עצמו הוא בחי' אור הממלא (ומה שעולם על מילואו נברא הוא רק שהי' מקום מוכשר לגילוי אור הסוכב, כנ"ל) . . ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"ז ימשיך בחי' אור הסוכב, בחי' עיקר שכינה".

(21) סה"מ מלוקט ח"ג ע' מב [ח"ב ע' שכ].

(22) סה"מ מלוקט ח"ד ע' קלו [ח"ב ע' שלד].

(23) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנג [ח"ב ע' שנד].

(19) סה"מ מלוקט ח"א ע' קכ [ח"ד ע' קסא].

(20) כמ"ש שם הע' 17.

ומדייק במאמר

וישמעו את קול ה' א-להים מתהלך בגן. חטא אדם הראשון נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. . . בא משה והורידה למטה. . . לפיכך כתב כאן ויהי, שכשם שהיתה השכינה מתחלת ברייתו של עולם למטה ונסתלקה למעלה, (אלא) חזרה עכשיו להיות למטה כשם שהיתה, ויהי ביום כלות משה...".

תנחומא נשא טז [ועד"ז תנחומא (באבער) שם כד]: "ויהי ביום כלות משה, רב אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר חדש הוא, ור' שמעון אומר כל מקום שהוא אומר ויהי דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה, זה שאמר הכתוב באתי לגני אחותי כלה. אמר ר' שמואל בר נחמן, בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים, ברא את האדם וצוה אותו ואתו ורע לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ועבר על צויו. אמר לו הקב"ה, כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותך, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון, מנין דכתיב וישמעו את קול ה' א-להים מתהלך בגן. . . עמד משה והורידה לארץ, שנאמר וירד ה' על הר סיני, וכתיב באתי לגני אחותי כלה, אימתי? כשהוקם המשכן [ובתנחומא (באבער) שם: עמד משה והוריד את השכינה, אימתי? כשהוקם המשכן. אמר הקב"ה באתי לגני, לדבר שהייתי מתאוה לי, וזה הוא ויהי ביום כלות משה, מכאן אמר ר' שמעון בן יוחאי, אין ויהי אלא דבר שהיה נפסק להרבה ימים וחזר לכמות שהיה]".

☞ הערה 14 ☞

ואולי הוספת "דערנאך" מרמזת (גם) להמבואר בלקו"ש ח"ו ע' 82 (שיחה ליו"ד שבט) – ע"פ תוכן הענין ד"עיקר שכינה בתחתונים היתה" שבתש"י – שזה שעוה"ז היא "עולם הקליפות וסט"א", הוא ענין שניתוסף לאחרי הבריאה, ע"י חטא עה"ד, ואינה מוכרחת להיות כן מצד עצם מהותה (וע"ש ההוראה מזה בעבודת ה').

ולהעיר, שע"פ מ"ש בלקו"ש חכ"ה ע' 429 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 200] הע' 52 לכאורה

תשנ"א – ליקוט מתימן, המיוחס לר' סעדי' אלעזאני או ר' שמרי' אליאפעעי²⁴) ח"א ע' נו-ז: "כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון השרה שכינתו בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה מן הארץ לרקיע ראשון שהוא וילון. . . ועמדו ז' צדיקים בעולם והורידו השכינה מן העליונים לתחתונים. . . מרע"ה הורידה מן הראשון לארץ והשכינה באהל מועד... ע"ש.

ולהעיר מתנחומא (ועד"ז תנחומא (באבער)) שבמילואים להערה 13: "...בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים, ברא את האדם וצוה אותו ואתו ורע לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ועבר על צויו. אמר לו הקב"ה, כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותך, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון... – שלכאורה אפשר לפרש בזה שדירת השכינה בתחתונים היתה תלוי' בזה שאדם הראשון ישמור את מצות איסור האכילה מעץ הדעת, ויל"ע.

☞ הערה 13 ☞

ראה שהש"ר כאן: "באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני, לגנוני, למקום שהי' עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה? הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן...".

פסיקתא רבתי פ"ה: "...ויהי ביום כלות משה. . . רב אמר דבר שלא היה נברא בעולם אלא עכשיו, משנברא העולם לא שרתה השכינה בתחתונים אלא (משה הקים) [משהוקם] המשכן שרתה השכינה בתחתונים. ורבי שמעון בן יוחאי אומר, מאי ויהי? דבר שהיה נפסק וחזר להיות כמה שהיה, שכן אתה מוצא מתחילת ברייתו של עולם היתה השכינה בתחתונים, כמה שכתוב

☞ שולכי הגליון ☞

24 ראה תורתן שלבני תימן (קרית אונו תשנ"ה) ר"ע קצו (ומציין ל"כתבי היד התימניים במכון בן צבי" (ירושלים תשמ"ב) ע' 288, ע"ש ובע' 36). טופס כתובות (בני ברק תשנ"ה) ע' מז. אנציקלופדי' לחכמי תימן ח"א (בני ברק תשס"א) ע' 192, 449-450.

לרקייע שבחטא עה"ד הוא עיקר ענין הסילוק (נוסף על מה ש"זה בעיקר נוגע לנו"). ושם (6:45) נזכר עוד פרט בזה: "וואס דערפאר [ברענגט דאס אויך אפ דער רבי אין די מאמר, און איז דאס מפריד בפני עצמו, און מה שאין כן, פון רקייע הא' לב' וג', איז שטעלט ער דאס ביידע צוזאמען" – ולכאורה פירושו, שזהו הטעם שמביא גם תוכן החטא – "חטא עץ הדעת" (ולא "חטא אדם הראשון"), ולא כבשאר החטאים שהזכיר החוטאים "חטא קין ואנוש . . בדור המבול", ולא תוכן החטאים.

ואולי י"ל עד"ז גם במאמר דידן, שמ"ש תחילה "חטא עץ הדעת" ושוב "חטאים" סתם, הוא לפי שאינו נוגע להביא את התוכן הפרטי של שאר החטאים, כיון שהעיקר הוא הסילוק מהארץ לרקייע שנעשה ע"י חטא עה"ד. ועד"ז מ"ש "שלאחריו", היינו ששאר החטאים באו רק לאחר ה"נתינת מקום", "סיבה וגורם", ו"מקור" שלהם – חטא עץ הדעת.

ערה 17

א. ממ"ש בתרנ"ח, תשי"ג, ועוד²⁷: "סני'לקו", משמע לכאורה שהחוטאים סילקו את השכינה. משא"כ בל' תשי" (תרנ"ח, תשי"א בנדפס, תשי"ב בנאמר ובנדפס, תשי"ד, ועוד²⁶): "נסתלקה", וכ"ה בכל המדרשים²⁸ – לא נזכר מי הוא המסלק. אלא שבבמדב"ר פי"ג, ב ממשך: "א"ר יצחק, כתיב צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, הרשעים במה ישכנו? באויר? אלא הרשעים סלקו השכינה מן הארץ, אבל הצדיקים השכינו השכינה בארץ" (ואילו בשהש"ר כאן הל' הוא: "א"ר יצחק . . הרשעים . . לא השכינו שכינה לארץ" ע"ש. ועד"ז בב"ר פי"ט, ז ע"ש).

ולהעיר מל' התנחומא נשא טז²⁹: "ברא את

יוצא, שמצד הכוונה העליונה לא היתה מקום לחטאים וירידה בפועל, במשך כל ששת ימי בראשית, עד שנברא אדם הראשון "בסוף מע"ב – ריבוי זמן לאחרי שנתאוה כו' ונברא העולם". ובנוגע להזמן דקודם שנברא אדה"ר "הכוונה דנתאוה כו' היתה" רק "שיתהווה עולם (לכתחילה באופן כזה) שיש בו האפשריות ועוליות לרע", ע"י שההעלם ו"הסתר אורו ית" שהי' בעוה"ז מתחילת ששת ימי בראשית, שתוכנו הוא "שאינ נרגש בעולם שהתהוותו הוא מאלקות – נותן את האפשריות שיהי' "מלא קליפות וס"א שהן נגד ה' ממש", ע"ש.

ערה 16

ראה תשי"א ס"ב²⁵: "שבענין החטא, הרי עיקר החטאים הי' חטא עה"ד, שהרי ע"י חטא עה"ד הי' נתינת מקום לשאר החטאים, וחטא עה"ד הי' סיבה וגורם להחטאים דקין ואנוש וכו'". ועד"ז תשי"ד (0:15): "דעם חטא עץ הדעת, וואס דאס איז דאך געווען א מקור אויף אלע ענינים פון חטאים שלאחר זה". תשט"ו (0:10): "חטא עץ הדעת, וואס דורך דערויף זיינען זיך אויך געקומען די חטאים שלאחריו".

עוד מבואר בתשי"א שם²⁶, ש"הטעם שאינו מצרף (בהמאמר) חטא עה"ד עם החטאים דקין ואנוש וחושב זה בפ"ע" הוא, כי הסילוק מארץ

שוליי הגליון

(25) ועד"ז (5:45): "פונקט אזוי ווי בפשטות, איז דער חטא עץ הדעת געווען דער סיבה, און דער נתינת מקום, אז זאל דערנאך קענען זיין דער חטא קין והבל, און חטא המבול, מיט אט א די אלע, וואס האבן מסלק געווען דערנאך פון רקייע הא' לב' און אזוי העכער...".

(26) ועד"ז (6:05): "...איז אט אזוי איז אויכעט אין דעם פנימיות הענין, איז וואס איז געווען דער עיקר ענין הסילוק? איז דאס אט דאס אלץ וואס האט זיך אפגעטאן בתחתונים, וואס מ'האט מסלק געווען די שכינה פון עולם הזה – פון דעם עולם הזה התחתון. פונקט אזוי ווי דא איז געווען דער עיקר שכינה וואס ס'ניטא העכער, אין העכערע עולמות, איז אט אזוי – איז וואו הערט זיך אן דער עיקר החטא, און <וואס איז נוגע...> וואו איז מער נוגע דער עיקר החטא? איז דאס נוגע דוקא אין דעם חטא עץ הדעת, וואס ער האט מסלק געווען [פון?] ארץ לרקייע הא'".

(27) כנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

(28) שהש"ר, ב"ר, ובמדב"ר דלקמן בפנים. פסיקתא דר"כ פ"א.

(29) ועד"ז בתנחומא (באבער) נשא כד, וחלק מהשינויים מובא בשוה"ג הבאים. ולהעיר מל' אבקת רוכל (לרבינו מכיר) ספר ראשון, ח"ב – שהוא כנראה (ע"פ נוסח)

ב. וראה עץ חיים שער לו (שער מיעוט הירח) פ"ב: "שאמרו⁴⁵ רז"ל שאדם הראשון סילק את השכינה לרקיע ראשון ודור אנוש כו' עד שהעלה . . וא"כ נמצא ששבעה רקיעים התחתונים שבה כבר עלתה בימי אדם הראשון . . המלכות שבה שהוא רקיע א', נסתלקה משם ועלתה⁴⁶ ביסוד,

שוליי הגליון

(44) ולהעיר גם מכסף מזוקק (לבעהמ"ס רי"ף לע"י) תצוה דרוש ב (צ, ד): "...שנתאורה להשכינן שכינתו בתחתונים, וכן כתיב ה' אלקים מתהלך בגן וכו', וכיון שצפה מעשיהם של רשעים, סילק שכינתו, ולא נעשית תאותו של הב"ה עד שהוקם המשכן..."

(45) ועד"ז בשער ההקדמות דרושי פרצוף רחל, דרוש ד (סט, ג [נסד, סע"ב ואילך]): "...מה שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא', ודור אנוש לרקיע ב' וכו', עד שבא אאע"ה שהיה למעלה מז' רקיעים, כמשארז"ל על פסוק הבט נא השמימה, והורידה לרקיע הא' וכו' עד משה רבינו ע"ה שהורידה בארץ . . והרי זו עליית רקיע הז' שבז' תחתונות שבה בימי אדם, ונמצא כי בימי החול . . המלכות עלתה ביסוד . . ועד"ז נתעלו ז' תחתונות שבה אחת לאחת בכל ז' הדורות ההם..."

(46) לכאורה אפ"ל ש"מ"ש בתיש"ד (0:20): "<מ'האט...> נסתלקה . . און דערנאך . . איז זי זיך עלתה למעלה ביז דעם רקיע השביעי", הוא מיוסד (גם) על ל' הע"ח (ושער ההקדמות שבשוה"ג הקודם) כאן, ועד"ז בתשל"ט הב' (0:20): "עלתה למעלה, נסתלקה ממטה למעלה". וראה גם שהש"ר כאן: "מקפץ וסליק . . נסתלקה", ב"ר הנ"ל בפנים: "מקפץ ועולה . . נסתלקה", במדב"ר הנ"ל שם: "מקפץ ועולה . . נסתלקה" (- לשונות אלו הובאו לעיל בארוכה, במילואים להערה 5). תוספות (הדר זקנים) יתרו יט, כ: "נסתלק ועלה לרקיע ראשון, בא קין והרג את הבל אחיו עלה עד לרקיע שני". אלשיך עה"פ בראשית ג, יז (ד"ה ובוזה): "אך בהעוות האדם . . נסתלקה שכינה עד לרקיע כמשז"ל כי ע"י שבעה עלתה עד לרקיע השביעי -] בדפוס: "הראשון]", תהלים קלט, ח: "על ידי חטא אדם נסתלקה שכינה מעל הארץ ועלתה לרקיע ראשון כנודע מרז"ל", תרומה כה, ח (ד"ה אמנם יהי"): "כי מאז היתה שכינה למטה טרם יחטא אדם, ובהעוותו עלתה לרקיע ראשון, ובדור אנוש לשני, וכן על הסדר הזה עד השביעי" (שם) לפני" ד"ה ואחשבה. תהלים סח, ה). מאמר הרקיעים (טשערנאוויץ תר"כ) לרמ"ע מפאנו בתחלתו (ד"ה ודע כי ביום): "ביום ברוא אלקים אדם היתה שכינה בתחתונים, ובחטאו נסתלקה לוליון . . בא קין ואמר לית דין ולית דיין והרג את הבל . . נסתלקה לרקיע ממש הוא השני ממטה למעלה . . באו דור אנוש עלתה לשחקים . . בא דור המבול והיא עלתה לזיבול . . בא דור הפלגה ועלתה למכון . . באו אנשי סדום עלתה למעון . . ובמרדו של אמרפל שהוא ומצרים ובני חם כחשו בה' ויאמרו לא הוא,

האדם וצוה אותו . . ועבר על צויו, אמר לו הקב"ה כך הייתי מתאווה . . ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותך, מיד³⁰ סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון, מנין? דכתיב . . כיון שעברו על הציווי סילק שכינתו לרקיע הראשון. עמד קין והרג להבל, מיד סילק שכינתו לרקיע השני³¹. עמד³² דורו של אנוש³³ והיו עובדי עבודה זרה שנאמר אז הוחל לקרוא בשם ה', וסילק שכינתו לשלישי. עמד דור המבול³⁴ והכעיס שנאמר ויאמרו לא-ל סור ממנו וגו', סילק³⁵ שכינתו לרביעי. עמד³⁶ דור הפלגה ואמרו לא הימנו לבור לו בעליונים וליתן לנו את התחתונים הבה נבנה לנו עיר ומגדל, מה עשה להם ויפץ ה' אותם וגו', סילק³⁷ שכינתו לרקיע חמישי. עמדו הסדומים והכעיסו³⁸ שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים, רעים זה לזה וחוטאים³⁹ להקב"ה, [מאד שהיו מכוונים וחוטאים⁴⁰] ויש אומרים מאד דם שפיכות דמים, סילק⁴¹ שכינתו לרקיע הששי. עמד אמרפל⁴² וחבריו והכעיסו, סילק⁴³ שכינתו לרקיע השביעי⁴⁴.

שוליי הגליון

מתחומא זו: "עבר אדם על צויו, אמר הקב"ה מתאווה הייתי . . עברת על צויו, עלה לרקיע ראשון. חטא קין עלה לשני. חטא דור אנוש עלה לג'. חטא דור המבול עלה לד'. חטא דור הפלגה עלה לה'. חטאו אנשי סדום עלה לו'. חטאו אמרפל וחבריו עלה לז'. וראה גם ל' הדר זקנים שבשוה"ג 46 (שכנראה גם הוא (ע"פ נוסח) מתחומא זו).

- (30) ראה לקמן שוה"ג 49.
- (31) בתחומא (באבער) שם: "מרקיע הראשון לרקיע השני", ועד"ז לקמן בשאר הרקיעים.
- (32) מכאן ואילך הושמט ברוב הדפוסים (כמ"ש בתחומא (באבער) שם הערה קכו), והועתק כאן מדפוס (קושטידינא ר"פ), מבלי לדלג, לתועלת אלו שאינן תח"י.
- (33) בתחומא (באבער) שם: "עמדו דור אנוש".
- (34) בתחומא (באבער) שם: "עמדו דורו של מבול".
- (35) בתחומא (באבער) שם: "מיד סילק".
- (36) בתחומא (באבער) שם: "עמדו".
- (37) בתחומא (באבער) שם: "עמד וסילק".
- (38) בתחומא (באבער) שם ליתא.
- (39) בתחומא (באבער) שם: "וחטאים בגילוי עריות, לה' בע"ז, מאד בשפיכות דמים".
- (40) כן מובא מכת"י ספרדי בתחומא (באבער) שם הערה קכח, ולדעתו כצ"ל.
- (41) בתחומא (באבער) שם: "מיד סילק".
- (42) בתחומא (באבער) שם: "הפלשתים".
- (43) בתחומא (באבער) שם: "מיד סילק".

ונמצא שבירידה הבאה ע"י חטא ישנם שני "שותפים", החוטא שפועל הירידה מצד רצונו הבלתי רצוי, וה' הפועל הירידה כדי להשלים כוונתו ית' דעליית העולם והחוטא. ולכן אפשר לייחס סילוק השכינה לאלו שעשו החטאים, וגם אפשר לייחסו להשכינה עצמה⁵¹.

וע"פ הנ"ל אולי אפ"ל, שמ"ש כאן "האט מען זיך מסלק געווען די שכינה" כולל ב' ה"שותפים" (למעלה, ולהבדיל, הז' דורות), והיינו ש"האט מען . . . מסלק געווען די שכינה" הוא בהתאם לל' סילקו שבכ"מ הנ"ל, וקאי על הז' דורות, ומשולב בו תיבת "זיך" בהתאם להלשונות "סילק הקב"ה", "עלתה"⁵² (וכיו"ב) הנ"ל.

ולהעיר ממ"ש בתרל"ג: "וע"י חטא אדה"ר בעה"ד כתי' ויגרש את האדם ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון", ועד"ז שם במהדו"ק: "אך אחר חטא עה"ד כתיב ויגרש את האדם שגרשו מן הגן ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון"⁵². ואולי גם זה מרומז כאן בהוספת תיבת "זיך", היינו שבשעה (או ע"י) שאדה"ר גרם לעצמו שיסולק מג"ע ("האט מען⁵³ זיך מסלק געווען), הנה אז "האט מען . . . מסלק געווען" גם "די שכינה"⁵⁴.

שול"י הגליון

בחר כן, נעשה חילוק עיקרי בין החטאים והענינים דתומ"צ: שעניני תומ"צ הם מיוחדים בו' ית' מצד מציאותם, ואילו בחטאים מתגלה שאין דבר חוץ ממנו ית' ו"אין עוד מלבדו" – דוקא ע"י שאינם תופסים מקום (כיון שהרצון דתומ"צ הוא רק מצד בחירתו ית', ולא מצד שמוכרח ח"ו לרצות כן) ובמילא אינם מעלימים לגבי ית', ואין "מתחשבים" עמהם – שלילת מציאותם.

(51) ולהעיר מפר"ת ס"ע קפג: "והז' דורות גרמו סילוק השכינה".
(52) ולהעיר, שלפ"ז משמע שכל זמן שהי' אדה"ר עדיין בג"ע, לא נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. וכן משמע ממ"ש בתרל"ג שם לפני"ד: "וכתי' וישמעו את קול הוי' אלקי' מתהלך בגן לרוח היום שהי' גילוי אלקות בגן" (ועד"ז במהדו"ק). ואכ"מ.

(53) ומ"ש "האט מען" ל' רבים, לכאורה אפ"ל שקאי על הקב"ה (שסילק את שכינתו), ולהבדיל, על אדה"ר (שסילק את עצמו מג"ע), בשילוב ב' הביאורים שבפנים.

(54) ולהעיר גם מרבינו בחיי קרח טז, א: "מלאכי השרת נתקנאו בו באדם הראשון עד שהחטיאוהו, והפשיטוהו

וכן עשו כל השבעה דורות עד שהעלוה...". – שמשלשונו משמע, שאפשר לייחס סילוק א' בין לאדם הראשון והשבעה דורות ("סילק . . . שהעלוה"), ובין להשכינה עצמה⁴⁷ ("עלתה⁴⁸"). ועד"ז משמע⁴⁹ בדב"ר פ"ה, י: "כל שאומר לשון הרע מסלק השכינה . . . אמר דוד: רבש"ע, מה השכינה עושה למטה? סלק את השכינה לרקיע".

ג. ואולי אפ"ל בתוכן הענין: מבואר בשיחת י"ט אייר תשי"ב (לקו"ש ח"ג ע' 976 (ואילך), הע' 19, וש"נ) שהכוונה העליונה בהבריאה היא, שמגמר הבריאה ואילך תעלה הבריאה וכאו"א מישראל שבתוכו תמיד בעלי' אחר עלי', ושמצד למעלה כל הנפילות והירידות בעבודת ה' הם הכנות מוכרחות להעלי' למדרגה יותר נעלית שאחר כך, ולכן אין זה ירידה אמיתית, אלא חלק מהעלי' היותר נעלית. ולאידך, מי שבוחר לעבור עבירה נענש ע"ז, כיון שהכוונה שלו בהעבירה אינה כדי להשלים הכוונה העליונה להגיע לעלי' יותר נעלית ("עבירה לשמה")⁵⁰.

שול"י הגליון

נסתלקה לערבות". מגלה עמוקות עה"ת מהדו"ת (בני ברק תשמ"ב) פ' תשא דרוש ד (ע' רכה): "יעקב החזיר השכינה למעון שהוא רקיע ג' מז' רקיעים שעלתה השכינה מזה העולם כדאיתא במדרש רבה על פסוק ה' אלקים מתהלך בגן". ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח ס"ו תרכג, ס"י: "ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו . . . ועכשיו תעלה למקומה".

(47) ואולי אפ"ל כן גם בב' הלשונות שבשוה"ג הקודם: "נסתלקנה" (ע"י אחר) ו"עלתה" (ע"י מעצמה).

(48) וכל' תשי"ד (שבשוה"ג 46): "איזו זיך עלתה".
(49) וגם משמע שהשכינה אינה מסתלקת מיד עם עשיית החטא, אלא רק כשה' מסלק אותה. ולאידך, בתנחומא הנ"ל (בפנים, ובפרט בתנחומא (באבער) שבשוה"ג 35, 41, 43) איתא שבחלק מהחטאים "מיד סילק", ורק בחלק מהם "סילק" סתם.

(50) וגם מצד למעלה, כל החטאים שהאדם עושה הם היפך הרצון והתענוג דלמעלה, למרות שהם והירידה שעל ידם הם חלק מהכוונה העליונה, כמבואר בתשל"א ס"ד-ו, ע"ש. וראה עד"ז לקו"ש ח"ה ע' 67-62. ושם בהערות 70, 74, 79 מבואר, שאף שמצד עצמותו ית' אין הכרח ח"ו שיהי' "איכפת ליי" אם יקיימו תומ"צ או לא (ולכן איתא (ב"ר רפמ"ד, ספ"ב) ש"איני יודע באיזה מהם חפץ..."), ומה שפנימיות רצונו ית' הוא (לפועל) שרוצה דוקא קיום התורה ומצות ("חפץ במעשיהן של צדיקים"), זהו רק מצד בחירת עצמותו ית' – מכל מקום, ע"י שעצמותו ית'

☞ הערה 20 ☞

א. במ"ש כאן בתש"י (ובאתי לגני תרל"ג מהדר"ק): "ואח"כ", ועד"ז במאמר דידן (ועוד⁵⁵): "דערנאך...", יש להעיר:

בבראשית רבה פ"ט, ז (יג) כתב היפה תואר (השלם)⁵⁶: "ואם תאמר, וכיון דאברהם הספיק להורידה, למה עלתה בשביל מצרים שהיו בימיו, ואפוכי מטרותא למה לי? וכן בשביל סדומיים לא היה ראוי לעלות, דעלייה שבשביל סדומיים בימי אברהם היתה, דהא הפיכתם אחרי מילת אברהם היתה, וכל שלותן לא הי[ת]ה אלא נ"ב שנה כדאי בשבת פ"ב? וי"ל דמ"ש מצרים שהיה בימי אברהם הי[נ]נו מלכות מצרים שהיה ממנו עדיין בימיו – לאפוקי מלכות שבימי גלות מצרים, שהיה מלכות אחרת – ולעולם קודם לימי אברהם היתה העליה, שהמלכות שבימיו קדם אליו, והיו שטופי זמה מתחלה כמו שהיו בימיו, וכן הסדומיים איפשר היו זמן רב מקודם אלא שלא היו בשלוה".

[אבל מדברי המהר"ל משמע דס"ל (בפירושו המד"ר) שמלכות מצרים בימי אברהם היא אותה המלכות שבזמן גלות מצרים – ראה דרשת המהר"ל משבת הגדול שנת ה'שמ"ט ("דרוש נאה" פראג שמ"ט): "המצרים בימי אברהם ש(י)היו חוטאים האחרונים והם היו מסלקים לגמרי השכינה מן העולם, ולפיכך ביציאת מצרים שהיה רוצה השם יתברך לברר ההשגחה בעולמו בכל המכות שהביא עליהם, לא היה ראוי שתתברר ההשגחה רק במצרים כי הם היו מסלקים ההשגחה". ומדבריו בספרו גבורות ה' (קראקא שמ"ב) משמע ג"כ דס"ל שחטא מצרים שסילק השכינה הי' "בימי אברהם" כפשוטו, וז"ל שם בפס"ו (פז, ד): "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות כמו שמבואר ממעשה

מצרים דכתיב כמעשה ארץ מצרים וגו' ובשביל כך לא אמר פרעה הנה ארצי לפניך כמו שאמר אבימלך מפני שאמר המצרים שטופי זימה הם – נסתלקה שכינה לרקיע ז'⁵⁷].

וסיים שם היפה תואר: "א"נ י"ל דאברהם לא נשלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החוטאים עד זקנתו שנוסה ב' נסיונות". ועד"ז כתב בתורת נתנאל (לבעהמח"ס קרבן נתנאל) בשלח ד"ה ובמדרש פ' תולדת – לדעת המדרש⁵⁷ – "צ"ל דלא הוריד זכותו כי אם אחר עשרה נסיונות".

ב. והנה בנזר הקדש (השלם) לב"ר שם ד"ה ומצרים, העתיק דברי היפה תואר (ד"ה בימי אברהם) הנ"ל, והוסיף: "ואמנם בזוהר לך לך מבוואר, שאברהם הוצרך לירד מצרימה שהיה כולל מקור כל הטומא[נ]ת, לעמוד שם בנסיון שלא להתדבק בהם, ומזה זכה אח"כ לקדוש' א"י. ולפ"ז י"ל שמיד בצאתו ממצרים בעומדו שמה בנסיון, מאז גרם לתקן קלקול מצרים, כי הם העלו השכינה לרקיע הז' והוא הורידה מו' לו', באשר עמד בנסיון במצרים ולא נתדבק בטומאתם. וכן מסודם לא קשיא מיד, כי היה די לו לתקן קלקול מצרים ונשאר אח"כ תיקון סדום ליצחק, וכן כלם זה אח"ז. ולמ"ד בן מ"ח שנה הכיר את בוראו, י"ל דקלקול מצרים שבימיו היה במ"ח שנים קודם שהכיר בוראו, ומשהכיר בוראו תיקן פגמם".

ואולי יש לפרש כדבריו ("שמיד בצאתו ממצרים...") גם בהמשך דברי המהר"ל בגבורות ה' הנ"ל (אות ב): "עמדו מצרים בימי אברהם וחטאו בעריות... נסתלקה שכינה לרקיע ז'. בא אברהם, שלא היה גדור בערוה כמו שהיה אברהם... שאמר הנה נא ידעתי... שעד עתה לא הכיר ביופיה שלא נסתכל בה, ולכך הוריד השכינה לרקיע ו'".

☞ שוליי הגליון ☞

בגדי השכל ולבש בגדים אחרים בגד בוגדים, עד שנטרד מגדולתו ונסתלקה שכינה מן התחתונים".

(55) תשט"ו (0:25), תשט"ז (0:15), תשי"ז (0:20), תשי"ח (0:35), תשכ"א (0:30), תשמ"מ (0:35), ועוד.

(56) ד"ה בימי אברהם. ועד"ז ביפה קול (השלם) לשהש"ר כאן (רפ"ה), ד"ה המצריים (הב').

☞ שוליי הגליון ☞

(57) "כדאמרינן במדרש לא חטאו סדום אלא מרוב שלוה" – וראה ספרי האזינו לב, טו: "וכן מצינו באנשי סדום שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוה".

ד. והנה למקור הדברים בזהר לך לך (כנ"ל בנזר הקדש), ראה זח"א פג, רע"א: "ויעל אברם ממצרים לאן אתר הנגבה. . . ודרגין דלתתא דקא נחית אברהם לעומקייא דלהון וידע לון ולא אתדבק בהו ותב לקמי מריה ולא אתפתא בהו כאדם. . . ולא אתפתא כנח. . . ויעל אברם ממצרים דסליק ולא נחית, ותב לאתריה לדרגא עלאה דאתדבק ביה בקדמייתא. ועובדא דא הוה בגין לאחזאה חכמתא דאתקיים בקיומא שלים כדקא חזי ליה ולא אתפתא וקם בקיומא ותב לאתריה. הנגבה דא דרום דרגא עלאה דאתאחיד ביה בקדמייתא. . . תא חזי רוא דמלה אי אברם לא ייחות למצרים ולא יצטרף תמן בקדמייתא לא יהא חולק עדביה בקב"ה. . . כגוונא דא אי לא אתייהבת ארעא קדישא לכנען בקדמייתא וישלוט בה לא הות ארעא חולקיה ועדביה דקב"ה וכלא רוא חדא", ע"ש. ושם ע"ב ואילך: "תא חזי בשעתא דעאל אברהם לארעא אתחזי ליה קב"ה. . . וקביל תמן נפש. . . לבתר הלוך ונסוע הנגבה דקביל רוח, לבתר דסליק לאתדבקא גו נשמה כדין. . . לבתר ידע דבעי לאצטרפא ולאצטרפא בדרגין מיד וירד אברם מצרימה ואשתזיב מתמן ולא אתפתא. . . ואתצריף ותב לאתריה. כיון דנחת ואתצריף מיד ויעל אברם ממצרים סליק ודאי ותב לאתריה ואתדבק במהימנותא עלאה דכתיב הנגבה, מכאן ולהלאה ידע אברהם חכמתא עלאה ואתדבק בקב"ה ואתעביד ימינא דעלמא. . . וילך למסעיו. . . למסעו כתיב. . . דא דרגא קדמאה דאתחזי ליה בקדמייתא. . . וכדין ויקרא שם אברם בשם ה', כדין אתדבק במהימנותא שלימתא", ע"ש⁵⁹. [ולהעיר, שמלשונות הזהר הנ"ל, לכאורה אפשר גם להוציא מקור לפרטי השלבים שבסה"מ תרמ"ב הנ"ל (אות ג)].

ולענין הורדת השכינה שע"י אברהם, להעיר

⌘ שוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן ⌘

59) וראה גם לעיל שם פא, ב: "וירד אברם מצרימה לגור שם, מ"ט למצרים. . . ואברהם כיון דידע ועאל בהימנותא שלימתא בעא למנדע כל אינון דרגין דאתאחדן לתתא. . . ובגין כך נחת למצרים. . . ויהי כאשר הקריב לבא מצרימה. . . הקריב דאקריב גרמיה לקב"ה כדקא יאות, לבא מצרימה – לאשגחא באינון דרגין ולאחרחאק מנייהו ולאחרחאק מעובדי מצרים", ע"ש.

ואולי אפשר לפרש כן גם בסה"מ תרמ"ב ע' שסז (הנחה): "ע"י החטא דז' דורות סלקו השכינה עד לרקיע השביעי ואח"כ עמדו ז' דורות והורידו השכינה למטה, אברהם הורידה לרקיע הראשון וכמ"ש ויעל אברהם ממצרים שע"י שהי' במצרים והי' בטל לאלקות ע"יז נתעלה מאד, וע"י בירור הניצוצות שבירר ע"יז נעשה מרכבה למדת החסד, ופרסם אלקותו בעולם, וע"יז הוריד את השכינה לרקיע הראשון".

אלא שמאריכות הלשון משמע לכאורה, שלא יסיים לפעול הורדת השכינה (לרקיע הו') ע"י הנהגתו במצרים, כי אם ע"י שפרסם אלקות בעולם, לאחר שנעשה מרכבה למדת החסד ע"י בירור הניצוצות שבירר, לאחר שנתעלה מאד ע"י הנהגתו במצרים. ואולי יש לפרש כן גם בכוונת הנזר הקדש במ"ש "שמיד בצאתו ממצרים. . . מאז גרם לתקן קלקול מצרים" (ולא "אז תיקן" וכיו"ב), שר"ל שמאז (מיד בצאתו ממצרים) התחיל לגרום בעבודתו לתקן הסתלקות השכינה, אבל עד שסיים הורדת השכינה לרקיע הו' לקח משך זמן.

ועפ"ז יש להעיר במ"ש בבאתי לגני תשמ"ח (ס"א): "נסתלקה השכינה מלמטה למעלה עד רקיע השביעי, ואח"כ [והותחל תיכף לאחר זיה] עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה מלמעלה למטה". דלפי הנ"ל לכאורה אפשר לפרשו בב' אופנים: (א) שהורדת השכינה ע"י כל הז' צדיקים הותחל בהורדת השכינה לרקיע הו' שע"י אברהם אבינו, שפעל כן תיכף לאחר ה' הסתלקות השכינה מרקיע ו' לז'. (ב) שבפעולת אברהם גופא, רק התחלת הורדת השכינה לרקיע הו' היתה תיכף לאחר ההסתלקות לרקיע ז', אבל לא נגמרה הורדת השכינה לרקיע הו' עד לאחר עבודתו במשך הזמן שאח"כ (כנ"ל).

ואולי חלק מהנ"ל (או כולו) נכלל בל' "ואח"כ" ו"דערנאך" שבתש"י, תרל"ג, ומאמר דידן (ועוד) כאן⁵⁸.

⌘ שוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן ⌘

— ראה לדוגמא לקו"ש חט"ו ע' 42, שהדפסת התו"א בשנת ה'תקצ"ז והלקו"ת בשנת ה'תר"ח מתאים להיעוד (שבזח"א ק"ז, א) שבשנת ה'ת"ר יהי' התגלות יתירה של חכמת פנימיות התורה, ושהתגלות הבעש"ט בשנת ה'תצ"ד מתאים למ"ש באור החיים ר"פ צו ע"ד שנת ה'ת"ק⁶¹.

ובאמת משמע שם בסה"מ תרפ"ז (לכאורה), שהתחיל להאיר ולהמשיך השכינה כבר לפני שהושלך לכבשן, כי מ"ש "ובזה פתח הצנור דמס"נ" קאי לכאורה על "עבודתו". . . לפרסם אלקותו ית' בעולם" באופן ש"לא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל" ו"לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו" — ולא רק על מה ש"השליכו אותו לכבשן האש". ועבודתו זו היתה כבר לפני שהושלך לכבשן, וכמובן מסדר הדברים בתרפ"ז שם — "דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם", ושוב "וכאשר השליכו אותו לכבשן האש". וכיון שמקשר זה עם הסיום דב' אלפים תהו, אולי י"ל שהכוונה להדיעות בב"ר (פ"ל, ח. פס"ד, ד) שכן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו — בשנת א'תתקצ"ו — שמאז התחיל להמשיך את השכינה למטה (וזהו כסיום דברי הנזר הקדש שהובאו לעיל אות ג).

ולהעיר שעד"ז כתב בס' אור יקרות (לר' יוסף בנימין זאב וואלף אב"ד שינאווי — זאלקווי תצ"ב) פ' לך ד"ה איתא במד' פלוגתא (ה, ג): "נמצא היה אברהם בשעת ישוב סדום מ"ז שנים, ואז עדיין לא היה הכיר⁶² את בוראו ולא היה לו זכות שלא יעלה שכינה, והוכחה שלו מכאן בן מ"ח שנים הכיר את בוראו", ע"ש. וראה מה ששיבחו ושוב הקשה עליו בתורת נתנאל (הנ"ל

שוליי הגליון

(61) ולהעיר ג"כ מהמבואר בלקו"ש ח"כ ע' 28, שבדרך הפשט, כשכתוב בתורה שפלוגי בן כך וכך שנה, הכוונה למספר שנותיו בערך, וייתכן שהוא קצת מבוגר או צעיר ממספר זה, בפחות מחצי שנה, כי אזלינן בתר רובא. ואולי ביחס לאלף שנה, פחות מעשר שנים אינו מעכב (וע"ד מ"ש בפנים מלקו"ש חט"ו — ששם מדובר ג"כ בקשר לאלף הששי, ע"ש).

(62) כ"ה בס' הנ"ל, ואולי הכוונה לל' חז"ל, שעדיין לא הי' מה שאמרו בן מ"ח "הכיר את בוראו".

גם מהמפורש בהמשך דברי הזהר שם פד, רע"א: "תא חזי בקדמיתא סליק מתתא לעילא . . . ולבתר הלוך ונסוע הנגבה, דרגא בתר דרגא עד דאתעטר בדרום חולקיה ועדביה. לבתר סתים מלה כד סליק ואמר לה' סתם, דא עלמא עלאה, ומתמן נטיל . . . ואתדבק כלא באתריה כדקא יאות . . . וילך למסעו מנגב מסטרא דימינא שירותא דעלמא עלאה סתימא עמיקא לעילא עד אין סוף ונחית דרגא בתר דרגא מנגב ועד בית אל מעילא לתתא . . . והשתא נחית בדרגין מעילא לתתא בגין דהיא לא תעדי מאינון דרגין עלאין ואינון לא יעדון מנה ויתיחד כלא ביחודא חדא כדקא יאות. כדין אתעטר אברהם והוה חולק עדביה דקב"ה ודאי", ע"ש.

ה. אמנם יש להעיר ממ"ש בסה"מ תרפ"ז ר"ע פג⁶⁰: "...עד שבאו ז' דורות והמשיכו את השכינה למטה. דהעובד הראשון הי' אברהם דכתי' מי העיר ממזרח א"ת העיר אלא האיר, דעד אברהם הי' העולם מתנהג באפלה, שהוא שני אלפים תהו. ואברהם התחלת התיקון והתחיל להאיר ופתח הצנור דמס"נ. והיינו דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם ולא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל, וכאשר השליכו אותו לכבשן האש, לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו ובוזה פתח הצנור דמס"נ אל הבאים אחריו".

ולכאורה משמע שהתחלת ההמשכה של השכינה למטה היתה מסיומם של הב' אלפים תהו. אלא שמהמשך הדברים אודות פתיחת הצנור דמס"נ, משמע שהתחלת ההמשכה היתה כבר משעה שהושלך לכבשן האש — בשנת א'תתקצ"ח, בהיות אברהם אבינו בן נ' שנה (כמבואר בסדר הדורות אלף תקצח בשם ס' הישר).

אך מצינו עד"ז במקומות אחרים, שחישוב תקופות כאלו יכול להיות בקירוב של איזה שנים

שוליי הגליון

הללו", ורק אח"כ נעשה "מכיר את בוראו". (ב) שם ע' 21, ש"דורו של אברהם⁶⁵ – כשהדור כבר נעשה דורו בהתאם לדרכו של אברהם, דעתו, שיטתו, והנהגתו, חדור בהכרה באלקות⁶⁶ – הי' רק כש"הגיע⁶⁷ לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה", כשאברהם הי' "בשנות השבעים"⁶⁸, ע"ש.]

הערה 21

ולהעיר מסה"מ קונטרסים ח"א יח, ב [תרפ"ט ע' 76]: "עד שבא אברהם", ובהקיצור שם (יט, א [ע' 78])⁶⁹: "ועמדו דורות הצדיקים..." [ולכאורה אפשר לבאר עפ"ז גם מ"ש בתשי"א (7:20): "דערנאך זאגט ער, ביז וואנעט זיינען געקומען ז' צדיקים", אף שבתשי"איתא: "ואח"כ עמדו"].

וראה עד"ז בשמו"ר פט"ו, ז: "מוצאים אנו מתחלה הי' המקום מבקש לכונן את העולם ולא הי' מוצא עד שעמדו האבות. . . כיון שבאו האבות וזכו אמר הקב"ה על אלו אני מכונן את העולם", ולכאורה משמע ש"עמדו האבות" ו"באו האבות" היינו הך, או ד"באו" הוא ביאור על "עמדו", וכיו"ב. וכן משמע מהמשך תער"ב ח"א ע' רצ, שמביא כל לשון השמו"ר הנ"ל, ושוב מדייק מהר"ע "אומרו עד שבאו האבות" – צירוף (לכאורה) מל' "עד שעמדו" ו"כיון שבאו". ובסיוסם המאמר (שם ע' ש) מביא מדרש דידן, דעיקר שכינה בתחתונים היתה והרשעים גרמו סילוק השכינה, ומפרש שזהו גם כוונת השמו"ר, ושם"ש "עד שבאו האבות וזכו" קאי על ההמשכה שע"י עבודת האבות, ע"ש.

שוליי הגליון

(65) ולהעיר מבאתי לגני תשל"ו (0:40): "די שבעה דורות, די שבעה צדיקים שלאחרי זה".

(66) ושם בהע' 75 מביא מ"ש המאירי (בפתיחתו לאבות, ד"ה ונשוב בסופו), שאברהם "(ו)השיב רוח רוב העולם לאמונת ה' ית", ע"ש.

(67) ל' הרמב"ם הל' ע"ז פ"א, ה"ג.

(68) ובקשר לזה מביא שם (בהערות 77-76) את הכתוב "ואברם בן חמש ושבעים שנה..." הנ"ל בפנים, ע"ש.

(69) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

סוף אות ב): "עם היות שדורש כמין חומר, מ"מ קשה...", ולכאורה משמע שם שגם הוא מסכים לעצם פירושו של האור יקרות, ושקושייתו הוא רק מצד סתירה צדדית שהראה ע"פ מדרש אחר⁶³, ע"ש.

ו. המורם מהנ"ל, שלפי סה"מ תרפ"ז (ע"פ מאמרו"ל ד"עד אברהם...", ו"שני אלפים תהו") התחיל אברהם אבינו להוריד את השכינה כשהי' לערך בן נ'. ואילו לפי סה"מ תרמ"ב (הנ"ל אות ג-ד – אולי ע"פ הזהר לך לך הנ"ל) התחיל כשעלה ממצרים – שע"פ מ"ש בסדר עולם רבה פ"א "אותה השנה שיצא אברהם אבינו מחרן היא היתה שנת הרעב וירד למצרים ועשה שם שלשה חדשים ועלה", היתה עלייתו ממצרים כשהי' בן ע"ה, וכמ"ש (לך לך יב, ד – הובא בסדר עולם שם): "ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן"⁶⁴. [ואולי מדובר בכ' דרגות בהתחלת ההמשכה – ע"ד המבואר בלקו"ש ח"כ ע' 15 ואילך (וש"נ) שבן ג', בן מ', בן מ"ח, ובן נ' הם דרגות שונות בהכרת הכורא של אברהם אבינו.]

ולפי ב' הביאורים לכאורה אפשר לומר, שמה שהתחיל להוריד את השכינה אז דוקא, הי' מפני שהגיע אז למדרגה חדשה ומיוחדת בצדקותו. לפי מ"ש בתרפ"ז – ע"י פרסום אלקות בעולם ופתיחת הצנור דמס"נ, ולפי מ"ש בתרמ"ב – ע"י הביטול שלו לאלקות בהיותו במצרים (וכמ"ש בזהר הנ"ל).

[ולהעיר מהמבואר ע"ד ב' הביאורים הנ"ל, בלקו"ש ח"כ הנ"ל: (א) שם ע' 13, שבתחלת ימיו עוד לא הגיע אברהם ("לכאורה") לשלימות המדרגה ד"צדיק", עד דאיתא במדרש (ב"ר פל"ט, ח) "שהי' אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש עון שהייתי עובד ע"ז כל השנים

(63) כנ"ל שוה"ג 57.

(64) ולפי היפה תואר (בתירוץ הב') והתורת נתנאל (הנ"ל בפנים סוף אות ב), לא הוריד השכינה עד לאחר נסיון העקידה – כשהי' אברהם בין בן ק"ב ובן קל"ז (כהדיעות בזה שהובאו בסדר הדורות שנת ב"א נ', ב"א נ"ג, ב"א נ"ו, ב"א ס"א, ב"א ע"ד, ב"א ע"ה, ב"א פ"ד).

מבקש ה' (לר"ש חאגיז, ויניציאה שנ"ו) פ' בראשית (יד, א): "בא אברהם... וכשבא יצחק... וכשבא יעקב... עמד לוי... וכשעמד קהת... עמרם... וכיון שעמד משה".

הערה 25

אולי מ"ש כאן "מלמעלה למטה" סתם, הוא לפי שנכללים בזה אופנים שונים בתיאור ההורדה שלפני משה. כי בתש"י מנה רק ב' רקיעים הראשונים: "והורידו את השכינה למטה, אברהם... מרקיע ז' לו'... ויצחק מו' לה', עד כי משה...". ועד"ז בתרל"ג מהדו"ק: "והמשיכו את השכינה למטה אברהם מרקיע השביעי לששי... יצחק משישי לחמישי וכולם כו' עד משה רבינו ע"ה...". ובתרל"ג (מהדו"ב) קיצר יותר: "והורידו השכינה למטה, אברהם משיביעי לששי יצחק כו' עד משה...". ובתרנ"ח עוד יותר: "אברהם הורידה מרקיע הז' לרקיע הוא"ו כו' עד משה...". ועד"ז בתשי"א (ס"ב), ושם מדגיש את הקיצור שבזה (שבתש"י): "מרקיע ז' לו' כו' (ומקצר בזה ומסיים) עד כי משה...".⁷⁸ ואילו בתרצ"ט העתיק כל הו' הורדות שבשהש"ר כלשונו, ועד"ז בתרפ"ו [תרצ"ב]. ולשון "מלמעלה למטה" שבהמאמר כאן מתאימה לכאורה לכל האופנים הנ"ל.

הערה 28

ולהעיר משיחה יו"ד (2:00) שלאחר המאמר: "...אט דאס וואס רעדט זיך אין תחילת הענין קודם סדר ההשתלשלות, אין עצמות ומהות, קומט אראפ דער זעלבער ענין בסיום סדר ההשתלשלות, ובסיום וחותם העבודה – אין אידן, ווארום אז א איד טוט ענינו אין תורה ומצות, איז אט דאס ווערט דאך זיין מהות. וואס דערפאר איז איד פון תורה – צריך לעמוד לפניו, דערפאר וואס מ'שטעלט זיך פאר תורה. און על דרך זה, דאס וואס ער זאגט אין תניא, אז יד המחלקת צדקה איז ווערט זי א מרכבה צו צדקה.

ולהעיר שע"פ הידוע⁷⁰ שאתערותא דלתתא צ"ל מעין ההמשכה הנמשכת על ידה, לכאורה מתאים שהעבודה⁷¹ הממשיכה את ההמשכה ד"באתי לגני" תהי"ג כ"כ באופן של "בא" (וראה לקו"ש חיי"ט ע' 245 ואילך בביאור העבודה באופן ד"תבוא"). ולהעיר מהידוע⁷² שכללות עבודתו של אברהם אבינו היתה באופן של "בא בימים"⁷³, כפירוש הזהר⁷⁴, שכל ימיו היו יומין עילאין, שלימים ומלאים בעבודת ה', ולא חסרא יומא חדא. וממנו נלמד שכן צריך להיות אצל כאו"א מישראל (כמ"ש לקמן בפנים המאמר⁷⁵). ומזה מובן שכן ה' אצל כל א' מהז' צדיקים.

ולהעיר גם מעקידה שער לד, שפתח השער עם ל' התנחומא נשא טז⁷⁶ "עמד קין... עמד דורו של אנוש... עמד עמרם...". עמד משה...". ובהמשך השער מבאר כל א' מהדורות בפרטיות, ומביאם בל' "בא קין... בא אנוש... בא עמרם... בא משה".

גבורות ה' פס"ו⁷⁷ (פז, סוע"א ואילך): "ובמדרש רבות בפרש" [בראשית...]. ואחר כך עמדו ז' צדיקים... אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה...". ושוב (פז, ד ואילך) כשמבאר דברי המדרש: "בא אברהם... עמד יצחק... בא יעקב... לוי... קהת... בא עמרם... בא משה".

שולצי הגליון

(70) באתי לגני תשכ"ט ס"ט (סה"מ מלוקט ח"ג ע' מז [ח"ג ע' שכה]), וש"נ.
 (71) ולכאורה אין זה סותר למ"ש לקמן בדקדוקי תורה הערה 28, שבהמאמר כאן נזכרו רק האבות הצדיקים ומשה, ולא עבודתם – כי אף אם "געקומען" מרמז לעבודתם, אין זה מפורש בהמאמר כמו האבות הצדיקים ומשה שנזכרו בפירושו, וא"כ לכאורה אפ"ל שהדגש הוא (גם) על עיקר מציאותם (כמ"ש בדקדו"ת שם).
 (72) ראה ד"ה ואברהם זקן תשל"ח, תשמ"ו (סה"מ מלוקט ח"א ע' רפט, תנא [ח"א ע' שז, שטז]), וש"נ. וראה לקו"ש חל"ה ע' 68 ואילך.
 (73) ל' הכתוב חיי שרה כד, א.
 (74) נסמן במקומות שבשוה"ג 72. וראה גם ע"ד הפשט לקו"ש חל"ה ע' 91 ואילך.
 (75) ליד הערה 269.
 (76) שהובא (חלקו) במילואים להערה 13.
 (77) שבמילואים להערה 20.

שולצי הגליון

(78) ועד"ז שם (7:30): "פון רקיע הז' לו' און אזוי ווייטער – און די רבי מאכט דערפון בקיצור – ביז וואנעט ס'געקומען משה רבינו...".

בגסות דנוגה, שלא יחשך כשיהי' לו אהבה לגזל ג"כ, ע"ש.

ועד"ז סהמ"צ להצ"צ פד, ב: "...כמו שהוא בכלל שיש נשמות שהן בחי' עבד עברי ויש בחי' אמה כנ"ל, כן בפרט בכל נפש יש כל בחי' הנ"ל, והן ד' חלקי התפלה. עד ב"ש יהי' בחי' עבד כנעני והוא בחי' לאכפיי' לסט"א, ואפי' צדיק גמור שלבו חלל בקרבו ומואס ברע, עכ"ז באותו רע שאלמלא התורה לא היו רעות כלל כבשר בחלב ושעטנו כו', אל יאמר אי אפשי אלא אפשי, וא"כ ניחא לי' הרע זה, אלא מה אעשה שאביו שבשמים גזר עליו, וכמ"ש הרמב"ם פ"ו מן השמנה פרקים שהקדים לאבות. . . בזאת שאומר אפשי הרי הוא רחוק מאד מא-להות⁸¹ ואעפ"כ מקבל גזירתו. . . אבל במצות שהן רעות גם מצד השכל צריך למאוס בהם לזכך נפשו, וכמ"ש הרמב"ם שם באורך מדכתיב נפש רשע אָתָה רע וגו'... ע"ש.

[ומוסיף בזה רבינו בסה"מ מלוקט ח"ו ע' קיא [ח"ג ע' כה]: "ולהעיר, דבאתכפיא זו הוא רק המעלה דאתכפיא. דהגם שבזה שאומר אפשי הוא רחוק מאד מאלקות⁸¹, הרי זה שאומר אפשי הוא מצד ציווי התורה, וכוונתו בזה שאומר אפשי ומעורר רצון לזה⁸⁰ הוא בכדי שתהי' אצלו העבודה דאתכפיא (שיעשה נגד רצונו). ועפ"ז מובן, דזה שעבודה הצדיקים היא לא מצד ההכרח אלא שזהו התענוג שלהם, הוא גם בנוגע להעבודה דאתכפיא שלהם. דהגם שהיא אתכפיא באמת, כי זה שאומרים אפשי הוא שמעוררים הרצון שלהם לזה, אלא שכופין את עצמם ועושים נגד רצונם, זה גופא הוא התענוג שלהם, כיון שהכוונה בהרצון שלהם היא בכדי שיעשו נגד רצונם", ע"ש.]

וראה תער"ב ח"ג ע' א'שטז, בנוגע לצדיק שאינו גמור: "...וכן המדה רעה דנה"ב בהתלהבות אש זרה ביותר או במדת הכעס

און וואס נאך מערער, דער ענין אין תורה איז, אז דאס איז ניט א מרכבה צו דערויף, נאר דאס איז ער אליין, מיט א יחוד נפלא ועצום, ווי ער איז מבאר בארוכה אין פֿרק ה', ובכמה מקומות אין מאמרים שלאחרי זה. וואס דערפאר איז דאך על ידי עבודתם איז דא אויכעט באַ אידן די אלע פרטים ווי ס'רעדט זיך אין תחילת המאמר – בהנוגע צו בורא, שפיגלט זיך דערנאך אפ אין דעם נברא, וואס דאס איז ווי בורא איז געווארן נברא, וואס דאס איז דאך דער ענין הנשמות...".

הערה 29

ראה מ"ש אדה"ז⁷⁹ באוה"ת משפטים (ח"ד) ע' א'קלח: "...ובתחלת קומו משינתו יהי' בבחי' עבד כנעני – אפי' בצ"ג – עד ב"ש, דהיינו עבודה לאכפייא לסט"א דעשי', כמבואר ברמב"ם שאפי' צ"ג שלבו חלל בקרבו ומואס ברע שבטבע חמדת עוה"ז כמו גזל ועריות וכדומה, עכ"ז באותו הרע שאין הטבע מחמדתו אל יאמר אי אפשי בבשר חזיר כו' כמארז"ל, והטעם. . . אין במיאוסו לאיסור חלב ודם שום העלאת מ"נ. . . אלא באתכפייא סט"א ובעקשות בלי טעם שאביו שבשמים גזר עליו, בכפייא זו יוכל להיות יותר העלאת מ"נ. . . בע"כ לאכפייא לסט"א בחלב וחזיר ודם, שמעורר תאוות נפשו⁸⁰ כו' וסר בעקשות וקרירות הלב בלא פנימיות הרצון. . . לכן לא יאמר א"א, אבל במה שנמשך רק בטבעיות בנפש האדם כמו גזל ועריות, צ"ל מואס ברע כדי שיהי' עבודתו לה' ברה וזכה

שול"י הגליון 80

(79) כמ"ש הצ"צ בתחילת המאמר שם ע' א'קכז: "...הדרוש הזה מרבינו הגדול נ"ע שדרשו בלאזני בימים הראשונים, והוא דרוש נכבד מאד מדבר במדריגות הנפש זה למעלה מזה מלא מוסר השכל, והוא מענין מדריג' צדיק ורשע ובינוני הנזכר בתניא, אך לא נת' בגוף הכתב הזה היטב שרשי הדברים ותמציתם לכוונם עם מ"ש בתניא מדריגות צדיק ורשע ובינוני כו', וע"כ אמרתי להעתיק הלשון אות באות כמ"ש, רק להוסיף ע"ז לתוס' ביאור דרך הג"ה...".

(80) בסה"מ מלוקט דלקמן בפנים: "...שאומר אפשי ומעורר רצון לזה...", והעיר ע"ז רבינו (בהע' 69): "כ"ה להדיא באוה"ת שם. וכמובן גם בפשטות, דכיון שהתורה ציונה לומר אפשי, צריכה להיות אמירה אמיתית...".

שול"י הגליון 81

(81) בסה"מ מלוקט דלקמן בפנים, העיר ע"ז רבינו (בהע' 68): "כ"ה הלשון בסהמ"צ שם. ומבאר שם, שלכן יש בזה המעלה דאתכפיא סט"א".

יתרון אור ביתר שאת ע"י שהניח עצמו תחלה, וענין ההנחה אינו שיחשוב מח"ז בתחלה ח"ו, אלא שאם נפלה פתאום אל יפול לבו מזה אלא יגביר עלי' האהבה לה' כו', וע"י שמתבונן בה איך להעלותה ה"ז כמתאבק עם המנוול שיתנוול גם הוא בהאבקו עמו, מפני שיש באיבוקו עמו קצת ניצוח המנוול לפי שעה כו', רק שהוא בדקות מאד ומתגבר עליו באור האהבה כו', ולא כל אדם יכול ללחום בהניצוח ויכול ליפול ח"ו, וע"כ ע"ה אסור לאכול בשר כו', ורק במדרי' הצדיקים יכול להיות הניצוח הזה כו', שתחלתה היא בדקות מאוד וסופה הוא בבחי' ניצוח ובבחי' יתרון אור כו'. ומ"מ י"ל דזה במדרי' צדיק שאינו גמור, אבל במדרי' צ"ג אינו שייך הנחה כלל כו'...".

ולהעיר מתשי"ג (רס"א): "...והצדיקים שאח"כ עד משה רבינו . . המשוכו השכינה מלמעלה למטה עד בארץ הגשמיית ממש, ועל המשכה זו נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל, והיינו שע"י שהצדיקים עושים כל הענינים בעצמם ופועלים זה באנשי דורם (טוען דורך די ענינים אין זיך אליין און פועל'ן דאס אין דעם דור), על ידי זה הם ממשיכים את השכינה בתחתונים כמו שהי' בתחילה. ועוד יותר – שהם ממשיכים גם עיקר השכינה בתחתונים, כמ"ש בהמאמר דיום ההסתלקות ויום היארצייט בביאור מאמר הזהר, כד אתכפיא סטרא אחרא אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, דפירושו האור שמאיר בכולהו עלמין בשוה, וההמשכה היא ע"י העבודה דאתכפיא סט"א, שבהעבודות דמקדש היא עבודת הקרבנות ובפרט מעשה הקטרת. וזהו ג"כ הטעם מה שהמשכן הי' מעצי שטים דוקא...".

🌀 הערה 30 🌀

ראה תניא רפ"ו: "...שתכלית בריאת עולם הזה הוא שנתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים . . והנה תכלית השתלשלו' העולמו' וירידתם ממדרגה למדרגה . . הוא עו"הז התחתון, שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א ואתהפך חשוכא לנהורא, שיאיר אור ה' אין סוף ב"ה במקום

ורציחה וגזל וכה"ג, כאשר יכוף לכבו ויחליש כח הרע שבו ע"י התגברות האהבה האלקות עד שיבער רצון הזר דאש זרה ויומתק הרע בטוב עד שנחלש כחו מאד, זהו שנק' מיתוק גבו' הקשות דק"נ בחסדים דקדושה דנה"א כו', והוא הנק' אתכפיא כו'. אבל אין זה רק חלישות כח הרע ולא ענין ביטול והיפך בעצם מהותו כמואס ברע כו', דאפי' בעבודת הצדיקים דבד"כ הוא הביטול בעצם המהות דנה"ב (דזהו כללות ההפרש בין צדיקים ובינונים, דעבודת הבינונים הוא הביטול רק בהתפשטות דנה"ב, ועבודת הצדיקים הוא הביטול בעצם המהות דנה"ב כו', כמ"ש בסש"ב), מ"מ במדרי' צדיק שאינו גמור הוא רק בבחי' מיעוט הרע, לא שכלא⁸² והלך לו לגמרי רק שבטל במיעוטו כו', דהיינו שהרע הוא בבחי' מיעוט והוא בטל וכפוף אל הטוב כו' וכמ"ש בסש"ב פ"י, שזהו כמו ביטול בשישים או באלף כו', שכ"ז הוא רק התגברות בחי' הטוב כו' . . ובמ"א⁸³ מבו' כמו עד"מ במלחמה מניחים א"ע להיות נרדף קצת בשביל לנצח, וכמו גבי יהושע במלחמת העי (יהושע סי' ח'), דכמו"כ הוא למעלה שנותנים להם מבחי' חיצוניות דחיצוניות בכדי לנצחם כו', וכמו בדברים המותרים לגמרי ע"פ התורה רק שהוא מ"מ בחי' הרע מצד התאוה, וכמו בתאות היתר באכילה ושתי' וכיוצא, יוכל להיות בצדיקים לפעמים בדוגמא כזאת בנתינת החיצונית לא בבחי' פנימי' ח"ו, והוא שאינו בבחי' תאוה ח"ו, רק שאינו לש"ש רק לקיום הגוף כו' (שזהו בחי' נוגה בעצם כו'), ויותר נר' שזהו שפנימיות הכוונה היא לש"ש רק שבחיצוניות נראה שאוכל בתאוה ח"ו, כמ"ש בענין הרמאות דיעקב דכתי' בא אחיך במרמה כו', ומבו' שם⁸⁴ בשם לק"א מהמגיד נ"ע, דבהעלות מח"ז באדם (היינו בצדיקים) גם מתאוה מותרת כממון וכיוצא, זה ההרהור מ"מ בחי' רע הוא, וכאשר מגביר עליו האהבה אלקית דקדושה ומתבטלת זהו"ע הניצוח, שבא לקדושה

🌀 שוליי הגליון 🌀

(82) אוצ"ל: שכלה.

(83) לכאורה הכוונה לתקס"ו ח"א ע' קפד-ה (או אולי להנחה דומה מאותה מאמר – כמ"ש שם ע' קעד, הע' 1), ע"ש.

(84) תקס"ו שם ס"ע קפה.

ואח"כ כשיעלה ויבא ויגיע שיאיר בנפשו בחי' היחוד דה' אחד איך שהוא לבדו הוא ואין זולתו כו', יבא לידי מס"נ דהיינו שיבוא לידי חפץ ותשוקה כזאת לדבקה בו ית' עד שיהי' מסירת כל הרצונות ותשוקות הזרות שיהפכו ויהיו כו'⁸⁵ רק לה' לבדו כו', ועי"ז דוקא נשלמה הכוונה דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, דהכוונה שיהי' גילוי בחי' עצמות א"ס ב"ה . . . וזה נעשה דוקא ע"י ביטול הרצונות זרות דנה"ב שז"ע מס"נ הנ"ל, וכמ"ש בסש"ב פל"ו דכך עלה ברצונו ית' להיות נח"ר לפניו (בחי' תענוג עצמיות דבחי' פנימיות ועצמות א"ס עד נח"ר לפני שאמרתי כו') כד אתכפי' סט"א ואתהפכא חשוכא לנהורא כו', והיינו שע"י מס"נ זה מעורר וממשיך בחי' פנימיות ועצמות א"ס, והנה"א עם מה שנכלל בו הרצונות דנה"ב וכן כל הדברים התחתונים שמקבל מהם, הכל כאשר לכל יעשה בחי' כלי לגילוי אוא"ס ב"ה כו', וזהו דשלימות הכוונה דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים נשלם דוקא ע"י אמיתית העבודה דמס"נ באחד כו' בנשמות למטה כו'...".

[ולהעיר מסה"מ מלוקט ח"ד ע' קכח [ח"ב ע' רכז], הע' 32: "ראה תניא פל"ו (מה, סע"ב ואילך), דזה ש"התכלית הוא עוה"ז התחתון" הוא לפי שבעולם זה דוקא "אתהפך חשוכא לנהורא . . . ויתרון האור מן החושך". וראה גם ספל"ז (מט, סע"א) "להיות לו ית' דירה בתחתונים דוקא לאהפכא חשוכא לנהורא". ולכאורה צריך לומר, שהביאור שבכ"מ (המשך תרס"ו ס"ע ג. ועוד) דנתאוה הוא למעלה מטעם והביאור שבתניא שם, הם בשתי דרגות. ולהעיר מהלשון בתניא פל"ו שם "שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת רוח לפניו] ית' כד אתכפיא סט"א ואתהפך חשוכא לנהורא", דזה שיש נח"ר לפניו באתכפיא ואתהפכא הוא רק מפני "שכך עלה ברצונו ית'". אבל אעפ"כ, זה שעלה ברצונו הוא שיהי' מעלה בהענין דאתכפיא ואתהפכא [וכהמשך הלשון בתניא שם "ויתרון האור מן החושך"]; משא"כ הענין ד"נתאוה" שלמעלה

החשך והס"א של כל עו"הז כולו ביתר שאת ויתר עז ויתרון אור מן החשך מהארתו בעולמות עליונים...". שם ספל"ז (מט, סע"א): "...כי זה כל האדם ותכלית בריאתו וירידתו לעו"הז, להיות לו ית' דירה בתחתונים דוקא, לאהפכא חשוכא לנהורא, וימלא כבוד ה' את כל הארץ הגשמית דייקא, וראו כל בשר יחדיו כנ"ל...". ובלקו"ש חי"ח ע' 388, הע' 66: "...מכיון שבאתהפכא דוקא נשלמת הכוונה שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים [תניא רפ"ו]. וראה שם בהמשך לזה "שכך עלה ברצונו ית' להיות נח"ר לפניו ית' כד אתכפיא סט"א ואתהפכא חשוכא לנהורא" – שתענוג זה הוא בעצמותו – הרי עי"ז מתיחד, כביכול, עם עצמותו". ועד"ז עת"ר ע' קצח-ר [רצג-ה]: "...ועיקר הכוונה הוא העולם התחתון . . . שיתהווה עוה"ז הגשמי, וכאן ירדו הנשמות ויתלבשו בגופים גשמיים ויקבלו חיותם מהדברים הגשמיים כו', ועי"י עבודתם יהי' לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אוא"ס בנש"י, דז"ע דירה בתחתונים שנש"י כמו שמלובשים בגופים גשמיים יהיו כלים לאוא"ס ב"ה ויהי' בהם גילוי אוא"ס ב"ה . . . והנה שלימות הכוונה הזאת הוא ע"י העבודה דק"ש . . . המס"נ דאחד הוא מסירת הרצון, דנפש הוא רצון וכמ"ש אין נפשי דפי' אין רצוני כו', והמס"נ הוא שימסור כל רצונו לה' לבד ולא יהי' לו שום רצון בעניני עוה"ז כלל, דבע"כ אתה חי, דמשום ריבוי התשוקה שבלבו לדבקה בו ית' אין שום תשוקה אחרת נחשב אצלו כלל לחשוק בו, וכמו ועמך לא חפצתי כו' דתכלית חפצו ורצונו הוא להדבק בה' אחד ואין לו שום רצון אחר כלל כו' . . . וזה"ע שיהי' לו ית' דירה בתחתונים, דהיינו שבתחתונים שבשפל המצב היינו בנשמות בגופים גשמיים כו' יהי' תכלית חפצם ורצונם רק לה' לבד כו', דבחי' חפץ ורצון זה זהו עצמו ענין הדירה בתחתונים, מה שנבראים תחתונים אין בהם רצון אחר רק הרצון לה' לבד כו', ומ"מ העיקר הוא בבחי' כלי לבד, והיינו דבבחי' רצון וחפץ זה נעשה כלי ודירה לאוא"ס ב"ה ועי"ז מאיר גילוי אוא"ס בנפשו כו' . . . והי"ז כמ"ש בסש"ב ח"א פ"ט, פי' שתוכו רצוף אהבה מלא וגדוש כו' עד שמתפשט גם בחלל השמאלי ומהפך כו', ולכן באמת צ"ל קודם לזה העבודה בהנה"ב להכניעו ולהחלישו בבחי' אתכפיא ע"י העבודה שע"פ טו"ד כו',

אבל ראה תש"נ ח"א ע' 305, הע' 64 (שבמילואים להערה 60, אות 88), שלכאורה משמע שם באר"א (קצת) – שהענין דנתאזה הנזכר בהתחלת פל"ו הוא הדרגא דנתאזה שלמעלה מטעם, ומ"ש בהמשך לזה "שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת רוח...". הוא הדרגא דנתאזה כפי שנמשך גם בטעם והסברה שכלית.

ואולי אפשר ללמוד מתש"נ שם⁸⁹, שגם לפי המבואר בסה"מ מלוקט הנ"ל, הענין דנתאזה שבהתחלת הפרק הוא הדרגא שלמעלה מטעם, ושם"ש בסה"מ מלוקט "והביאור שבתניא שם" קאי רק על מ"ש בהמשך הפרק "שכך עלה ברצונו ית'...". ויל"ע.]

לקו"ת פקודי ג, א: "...דירה זו היינו שיהיה בחי' גילוי אלקותו יתברך, והיינו בתחתונים דוקא. . . שעולם הזה השפל הוא היותר תחתון ושפל במדרגה, דהיינו שהוא סוף ותכלית כל המדרגות השתלשלות העולמות, שלכך השגת א-להות הוא בו בהסתרו וצמצום גדול והחשך יכסה ארץ, ונתאזה הקדוש ברוך הוא להיות בו דוקא בחי' דירה וגילוי אלקותו ית' להאיר את החשך דוקא. . . והנה המשכת דירה זו וגילוי זה הוא ע"י דאתכפיא סט"א דוקא שהוא היצה"ר, וכמ"ש בזהר פ' תרומה דקכ"ח כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה לעילא על כולא כו' . . . ומתחלה צ"ל אתכפיא ואח"כ בחינת אתהפכא חשוכא לנהורא, וענין אתכפיא זו היינו בכל ה' חושים כמו בראיה עוצם עיניו מראות ברע וכן בשמיעה כו', וכן בדבור ומעשה, וכן במחשבה

שול"י הגליון

כו" – דמה שמסיים שגלות השכינה (וירידת הנשמה שהיא ממש דוגמתה) היא סוד מן השכל וההבנה, לכאורה זהו ע"ד הענין דתאזה שאין שייך עליו טעם והסברה שכלית. וראה לקו"ש ח"כ ע' 284, הע' 30 שמ"ש בתניא הנ"ל בא בהמשך להמבואר בפל"ו שתכלית הבריאה הוא שיהי' לו ית' דירה בתחתונים, ושהביאור (שבתניא הנ"ל) שירידת הנשמה למטה היא בכדי לתקן את הגוף ונה"ב וחלקו בעולם הוא דוגמת סיבת הבריאה ד"דירה בתחתונים".

(88) ושזה"ג 123.

(89) וראה שם, שמציין לסה"מ מלוקט הנ"ל בלשון "ראה גם".

מהטעם (המבואר בכ"מ) – גם לאחרי שנתאזה להיות לו דירה בתחתונים, אין "מעלה" בהדירה, וענינה הוא רק שכך נתאזה". ולהעיר מל' תרכ"ו דלקמן.

וראה גם שיעורים בספר התניא ח"א ע' 432 הע' 4, שעל מ"ש בתניא הנ"ל "שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת. . . שיאיר. . . ביתר שאת ויתר עז. . . מהארתו בעולמות עליונים" מעיר רבינו: "אולי הכוונה לתרץ בזה קושיא הידועה: דאין לברוא דבר גדול ונעלה אך ורק בשביל דבר קטן ממנו. ולזה מבאר דעוה"ז (ע"י העבודה, דרק בעולם מלא קליפות אפשית היא) נעשה ביתר שאת כו". וע"פ מאמר אדה"ז "אויף א תאזה פרעגט מען ניט קיין קשיא", לכאורה מוכח⁸⁶ שכאן מדובר בדרגא שלמטה מדרגת תאזה שאין עליו קשיא⁸⁷.

שול"י הגליון

(86) כי אף שרבינו פתח בלשון "אולי" – ראה ד"ה לכה דודי תשי"ד ס"ב (סה"מ מלוקט ח"א ע' מד [ח"ד ע' רל]), שבד"ה לכה דודי תרפ"ט השמיט אדהרי"צ תיבת "ואפשר" שבד"ה סמוכים לעד פר"ת, ובהע' 11 שם מביא ע"ז מענה אדהרי"צ לאדנ"ע: "מה שאצלך בדרך אפשר נעשה אצלי דבר ודאי".

(87) ולהעיר לאידך, משיעורים בספר התניא ח"א ע' 453 הע' 7, שעל מ"ש בתניא פל"ו (מז, ב – מז, ב): "...ורמ"ח מצות עשה להמשיך אור א"ס ב"ה למטה, להעלות לו ולקשר ולייחד בו כללות הנפש החיונית שברמ"ח אברי הגוף ביחוד גמור להיות לאחדים ממש, כמו שעלה ברצונו ית' להיות לו דירה בתחתונים. . . גם שיהיה צדיק גמור. . . לא יגיע למעלות דבקתו. . . בטרם ירידתו. . . שהגוף אינו יכול לסבול כו' אלא ירידתו. . . הוא כדי לתקנם בלבד. . . ולהעלות נפשו החיונית עם חלקה השייך לה מכללות עו"הז, ולקשרם ולייחדם באור א"ס ב"ה. . . ע"י קיומו כל רמ"ח מצות עשה. . . כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל כו', ולא הוצרכה להתלבש בעוה"ז וכו' רק להמשיך אור לתקנם כו', והוא ממש דוגמת סוד גלות השכינה לברר ניצוצין וכו'", מעיר רבינו: "יל"פ השייכות כאן: דלכאורה אינו מובן כלל ירידת וסבל נפח"א (שהיא חלק א' ממעל ממש, וכמשנ"ת בארוכה פ"ב גודל מעלתה שהוא וחכ' אחד וכו') בשביל לתקן – נפש החיונית והגוף (ק"ו וכו'), ועד שאפי' אחרי שלמות התיקון ע"י נפח"א, הרי נת' זה עתה שאפי' צדיק גמור תכלית הביורור כו', אינו טובל כו'), והתירוץ שזהו ממש כו' [כי השכינה – היא מקור נפח"א – לקמן ס"פ. והניצוצין – ה"ה המהוים כל עניני העולם, גוף נפח"ח וכו'], וזה נק' סוד (מן השכל וההבנה) גלות השכינה

שהוא בכולהו עלמין בשוה, אור שלמעלה משייכות לעולמות], אבל הגילוי דההמשכה שע"י אתכפיא היא באופן שהתחתון אינו כלי לזה [דמזה עצמו שהתחתון הוא במצב שצריך לכפות את עצמו נגד רצונו וטבעו, מוכן שאינו כלי לגילוי אלקות], ובכדי שהתחתון יהי כלי להגילוי הוא ע"י העבודה דאתהפכא (וראה גם שם סי"ב, ובהע' 91).

ד"ה באתי לגני תשל"א סי"א-ב⁹³: "...שע"י העבודה דאתהפכא חשוכא לנהורא . . נעשים העולמות . . כלים לגילוי אור נעלה יותר . . וגם גילוי אור הבל"ג מאיר בהם בפנימיות.

יב) ועפ"ז יש לבאר מ"ש בהמאמר שעשיית הדירה בתחתונים היא ע"י אתכפיא ואתהפכא כמאמר כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין . . דבמאמר הזהר מדבר בהמשכת הגילוי דלמעלה (אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, המשכת אור הסובב), וזה נעשה ע"י אתכפיא, ע"י שהאדם עושה נגד טבעו ורצונו . . אבל בכדי שיהי דירה בתחתונים, דענין דירה בתחתונים הוא שהגילוי שנמשך בתחתונים יהי גם מצד ענינם דהתחתונים, שיהיו כלים לזה . . זה נעשה ע"י אתכפיא ואתהפכא... ע"ש.

⌘ הערה 34 ⌘

וראה עד"ז תרנ"ה ר"ע קנג [תש"ד ר"ע 177 (תשי"א ע' 7-226)]: "...ההתבוננות דוקא ביוקר ותפארת גדולת אוא"ס ב"ה, ונק' בזהר לאסתכלא ביקרא דמלכא, וכמ"ש מלך ביפיו תחזינה עיניך, וידוע דעינים הם בחי' חכ', ועז"א מלך ביפיו תחזינה עיניך, שישכיל ויתבונן ביקרא דמלכא...".

תער"ב ח"א ר"ע סז: "...בחי' היוקר והעילוי דאלקות, וכמו לאסתכלא ביקרא דמלכא כו'...". שם ע' קצא-ב: "...השמים מספרים כבוד א-ל . . בת"י כ' ע"ז דמסתכלין בשמיא משתעין ביקרא דה' . . וזהו ג"כ ענין יקרא דה' שכ' הת"י, שהו"ע

ומדות הנפש קדש עצמך במותר לך, ועי"ז יבא לבחינת אתהפכא להיות ה' חושים ומחשבה שלו ממש כלי לאור א"ס ב"ה...".

אוה"ת ענינים ע' רה: "...ובחי' ניצוח כשהרע בתקפו היינו בינוני שהוא בחי' כרשע ואעפ"י כ מפילו זהו נצח, ובחי' אתהפכא זהו מנוחה . . אחר העגל א' ויקהל כו' קחו מאתכם תחי"ו⁹⁰ אתכפי', ועי"ז תרומה לה' העלאה בסוכ"ע מקיפין . . ואח"כ המשכה ודירה בתחתוני', שזהו דוקא ע"י נדיב לב אתהפכא ולא ניצוח לבד...".

תרכ"ו ע' קו: "...מפני מה דוקא נתאוה הקב"ה שיהי לו דירה בתחתונים דוקא, ולא נתאוה שיהי גילוי אלקותו ית' למעלה מאחר שעולמות עליונים ג"כ הם מבחי' עשייה כנ"ל, ולמה נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דוקא. אך הענין הוא דהנה יש יתרון המעלה⁹¹ בעולמות שלמטה משא"כ בעולמות עליונים, והיינו מה שלמטה נמצא ענין אתהפכא מחשוכא לנהורא . . והנה היתרון אור הוא מהחשך דוקא, שע"י בירור היצה"ר עי"ז הוא דירה בתחתונים למטה דוקא...".

ד"ה דבר גוי' קדושים תשכ"א ס"ח⁹²: "...אף שבכלל עבודת התשובה היא נעלית יותר מהעבודה דתומ"צ . . מ"מ הכוונה דדירה בתחתונים נשלמת ע"י עבודת הצדיקים דוקא . . שהמעלה דבעלי תשובה על צדיקים היא שע"י התשובה מגיעים למעלה יותר, אבל בכדי שתהי' המשכת גילוי אלקות למטה, דירה בתחתונים, הוא ע"י עבודת הצדיקים . . והענין הוא, דמעלת הבעלי תשובה לגבי צדיקים היא שהם כובשים את יצרם, המעלה דאתכפיא, ומעלת הצדיקים היא שהם מהפכים את יצרם, המעלה דאתהפכא. ומהחילוקים שבין אתכפיא ואתהפכא הוא, שע"י אתכפיא הוא המשכת אוא"ס שלמעלה מהשתלשלות [כמאמר כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, המשכת האור

⌘ שול"י הגליון ⌘

(90) אוצ"ל: בחי'.

(91) להעיר מסה"מ מלוקט ח"ד [ח"ב] הנ"ל בפנים.

(92) סה"מ מלוקט ח"ה ע' רסג-ד [ח"ג ע' רנה-ו].

הערך בגדולה וחשיבות מופלגת, כי כל דבר חשוב ביותר נקרא יקר, והוא יקר ערכו שזהו ג"כ סבת יוקרו, כמו אבן טוב שמפני יקר ערכו ביותר מצד עוצם חשיבותו בעיני הכל לכן הוא נמכר ביוקר גדול ביותר, ולפי ערך החשיבות ויקר ערכו ממש כן ערך מקחו ביוקר, ונמצא הא בהא תליא ועולין לסגנון א', וכידוע וד"ל.

(לט) וכן יובן ג"כ בענין זיו השכינה שנקרא כבוד ה' זיו יקרא דקוב"ה, שנק' יקר תפארת גדולתו כו' שזהו ג"כ בחינת יקר הערך בהפלגה גדולה בלי שעור, שזהו בחינת אא"ס שלגדולתו אין חקר, וז"ש בזהר בכמה דוכתי לאסתכלא ביקריה דמלכא כו', וע"כ מפני גודל המעלה והחשיבות נקרא יקר ע"ש בחינת היקרות כמו ולי מה יקרו כו', והכל ענין א'...".

דרך חיים לב, ב-ג. אדה"א בראשית ע' ג. שם ע' כ-כג. ועוד.

לאסתכלא ביקרא דמלכא בבחי' התכללו' שנראה וניכר בהשמים כו', דענין היופי והיוקר הוא בהתכללו' הגוונים דוקא...".

וראה גם תשבי ערך יקר: "יקר . . לשון כבוד וגדולה . . ורז"ל שמשו הרבה בלשון יוקר שהוא הפך הזול . . גם יש מהם במקרא שיתכנו לפרשם כן . . וכמעט שתי הלשונות שוות, כי כל דבר יקר וחשוב הוא יוקר, וכן להיפך" ע"ש.

תקס"ב ח"א ע' ל: "ולהיות כי התלבשות אור א"ס הוא בחכמה דוקא כידוע, לכך נקראת התורה יקרה פי' שנתלבש בה היקר שהוא תרגום של כבוד, וידוע שאור א"ס ב"ה נקרא יקר ע"ש היקר המופלג, כמו עטרת זהב מאבן הטוב שאין גבול ליוקרו כו', כמ"כ עד"מ הכתר עליון שהוא מעולם הא"ס הוא עטרה יקרה לחכמה דאצי' וכבוד שהוא יקר חכמים ינחלו, ולכך נקראת יקרה ע"ש שנתלבש בה היקר, וד"ל".

☞ הערה 35 ☞

ראה תרס"ג ח"א ע' ב [ועד"ז ה'ש"ת ע' 2-31, תש"ח ע' 6-7]: "...ידוע דבאור וחיות הנפש שמחי' את הגוף יש ב' בחי', הא' בחי' החיות הכללי שלמעלה עדיין מבחי' התחלקות כחות פרטים, והוא המחי' את כל הגוף בהשוואה, ואין בזה התחלקות דראש ורגל דכך הוא מחי' את הרגל כמו הראש ממש, והיינו מה שהאדם מרגיש א"ע שהוא חי שזהו מהחיות הכללי שמחי' את כל הגוף בכללו כו', והב' [תש"ח: הוא האור והחיות פרטי של -] הן הכחות פרטים שמתלבשים בכל אבר בפרט, וכמו כח השכל במוח שבראש וכח הראי' בעין וכח השמיעה באזן כו', ובחי' החיות כללי . . מאחר שהוא אור כללי שאין בו התחלקות כחות [ה'ש"ת: ומחי' את כל האברים בהשוואה גמורה באופן אחד, דבאותו האופן שמחי' את חומר המוח שבראש באותו האופן ממש מחי' את בשר העקב, וכשם שאינו מתלבש בבשר העקב הנה כן אינו מתלבש במוח שבראש, א"כ הרי' אינו שייך לומר שבא בבחי' התלבשות להתלבש באיזה כלי, וכידוע דכלים שייך רק באורות פרטים אבל באור כללי אינו שייך כלים . . אור וחיות כללי הוא שהוא כללי בעצם, שאינו כח פרטי ולא שכולל בתוכו

תקס"ט ע' כט: "...ובדעת חדר"י ימלאון כל הון יקר ונעי', פי' יקר הוא בחי' אור הכתר שנק' יקר ונק' נעים מב' טעמי', הא' מענין יוקר שהוא הפלגת דבר הטוב והוא הפלאת העונג שנק' נעים, והב' מענין הפלגת כבוד שנק' יקר, כמ"ש למי יחפוץ המלך לעשות יקר כו', והכל שרש וענין א', כי הכתר לשון עטרה כמו כתר כו' כידוע וד"ל".

שערי אורה ק, א: "...ובאמת בתיבת יקר יש ב' פירושים, א' ענין יקרות כמו הון יקר כו' וכה"ג רבות, והב' ענין כבוד וגדולה מופלגת ביקר הערך מאד, כמו ואת יקר תפארת גדולתו כו', למי יחפוץ המלך לעשות יקר כו', מה נעשה יקר וגדולה למרדכי כו', וכתרגום כבודו זיו יקריה, וכמו"כ ענין זיו השכינה בג"ע הנה בחי' הזיו הזה הוא בחינת זיו יקריה שהוא בחינת יקר הערך בהפלגה גדולה מאד. וב' הפי' עולים לסגנון א', שמצד בחינת יקר הערך והחשיבו' כמו בחינת כבוד ויקר וגדולה יתירה כנ"ל, יפול בו ג"כ ל' יוקר ממש שהוא יקרות הדבר לגודל עוצם חשיבותו וגדולתו בעיני הכל, וכמו ולי מה יקרו ריעיך כו', מאשר יקרת בעיני נכבדת, וכה"ג, שזה סובל ב' הפירושים ענין יקרות ממש וענין יקר

כללית, דאם היות שמשגיח על כל פרט ופרט דוקא וכמו צופה ומביט עד סוף כל הדורות על כל דור ודור בפרט דוקא אלא, שכולם נסקרים בסקירה אחת בשוה כו'. אמנם יש עוד השגחה ב' והיא השגחה דבחי' ממכ"ע, דבבחי' זו יש מדרי' חלוקות ואין ההשגחה בכולם בשוה. דהנה ההשגחה הוא החיות, דמה שמשגיח על כל נברא זהו חיותו של הנברא (וכמ"ש בסש"ב פמ"ח), ויש בזה ב' מדרי', הא' בבחי' חיות כללי, והוא בחי' ההשגחה דסוכ"ע שהיא בבחי' גלוי וידוע לבד בבחי' ריחוק והבדלה, וממילא היא בכולם בשוה כו' כנ"ל, ויש בחי' חיות פרטי שהוא בבחי' יודע בבחי' התלבשות שבזה יש חילוקי מדרי', שאינו דומה ההשגחה בעולמות עליונים שהוא בבחי' גילוי יותר להשגחה בעולמות התחתונים שהוא בבחי' הסתר והעלם, ונמשך האור האלקי ע"י כמה ממוצעים עד שנמשך למטה בנבראים שלמטה...".

תש"א⁹⁴ ע' 4-23: "...דהנה ב' מיני המשכת החיות והשפע הן מאוא"ס ב"ה, הא' הוא אווא"ס הממכ"ע שבא בהתחלקות בכל עולם ועולם לפי ענינו, והב' אווא"ס הסוכ"ע שאינו בא בחיות פרטי בכל עולם כ"א שסוכב ומקיף כלם בהשואה, דאור הממכ"ע בא בהתחלקות. . . הגילוי דאצי' הוא למעלה באין ערוך לגבי בי"ע. . . גם בעולם הבריאה הנה הגילוי הוא הרבה יותר מכמו בעולם היצי'. . . גילוי האור בעולם היצי' הוא הרבה יותר מכמו בעולם העשי' הרוחני'. . . וכן הוא בהעולמות בפרט, דבכל עולם ועולם הרי יש התחלקות בהע"ס שבו היינו. . . בכל ע"ס שבכל עולם גופא הרי יש ביניהם התחלקות, דבספי' החכ' מאיר גילוי אווא"ס יותר מכמו בספי' הבינה. . . ובז"א האור הוא בבחי' מיעוט יותר, ובספי' המל' הוא במיעוט יותר, דכ"ז הוא התחלקות שהוא באור הממכ"ע, אבל באוא"ס הסוכ"ע אין בו התחלקות, מדרי' וסוכב ומקיף כל העולמות בהשואה גמורה. . . יובן זה כמו שאנו רואים ומרגישים בכחות וגילויי הנפש. . . ובכללות הנה הם ב' אופני המשכות חיות הנפש

פרטים כו', [תש"ח: והיינו שהוא גילוי הנפש, דזהו ההפרש בין אור וחיות הכללי של הנפש ובין הכחות פרטים, דעם היותם ג"כ גילויים מן הנפש ומ"מ ה"ה כחות פרטים, אבל האור והחיות כללי אינו כח מן הנפש כ"א גילוי הנפש, ולכן גם ההתגלות של האור והחיות הכללי הוא מעין מהותו וברדוגמתו, והיינו דההתגלות -] וההתגלות מאתו הוא ג"כ אור כללי דוקא כמו התפשטות החיות להחיות הגוף בכלל כו', ובאור וחיות כזה אינו שייך כלים, כי הכלי בהכרח מצייר ומגביל את האור ואור כללי א"א שיהי' בבחי' ציור וגבול...".

שם ע' ו [ע' 13-14]: "...דהחיות הכללי הוא בחי' קו להיות שהוא בחי' אור כללי עדיין, והחיות הפרטי שהוא גילוי אור פרטי שנתפס ומתלבש באברי הגוף הוא בחי' שטח כו'. . . בחי' הגילוי הכללי מהנפש שאין בו עדיין התחלקות פרטים, וזהו חיות הגוף בכללו שהוא בכל האברים בשוה, וזה נק' קו להיותו בבחי' המשכה כללית עדיין כו'. . . בחי' התחלקות הכחות שכל כח פרטי מתלבש בכלי פרטי, שזהו בחי' שטח... ע"ש.

שם ע' לג-ד: "...צ"ל בחי' השפעה בקירוב. . . בכדי שיהי' התחלקות בעולמות, כי מצד בחי' סוכ"ע הרי הי' הכל שוים ולא הי' בהם חילוקי מדריגות כלל, וכוונת המאציל הוא שיהי' בבחי' התחלקות ובבחי' מעלה ומטה כו'. . . וזהו ריבוי המדרי' שיש בסדר השתל', שכל עולם מחולק מהעולם שלמטה ממנו, וכמו עולמות הא"ס שלפני האצי' ועולם האצי' ועולמות בי"ע, ובכל עולם יש ג"כ כמה מדרי' בהע"ס שבו ובפרטי המדרי' שבו, זה עליון וזה תחתון כו'. . . דכך היתה כוונת המאציל, שיהי' דוקא בבחי' ריבוי התחלקות מדרי' כו', ומבחי' ההשפעה בריחוק דבחי' סוכ"ע לא הי' באופן כזה כ"א היו כולם שוים כו', כ"א ריבוי ההתחלקות נעשה מבחי' השפעה בקירוב, שיש חילוקים באופן הגילוי, דכשמאיר גילוי אור יותר הוא בבחי' מעלה, וכל מה שיוורד ומתצמצם האור הוא בחי' מטה כו'. וזהו ג"כ שרש ענין ב' ההשגחות, שיש השגחה דבחי' סוכ"ע. . . דהשגחה זו היא בבחי' השגחה כללית היינו לכולם בשוה, ועש"ז נק' השגחה

חטא אדם וחוה, אמר הקב"ה במצוה קלה כעסוני ואני מתאוה לדור עמהם, נסתלק ועלה לרקיע ראשון . . בא אברהם ועמד ועשה רצונו והוריד הקב"ה לרקיע ששי, ואח"כ בא יצחק אבינו והורידו לרקיע חמישי, ויעקב לרביעי, ושבת לוי לשלישי, ועמרם לשני, ומשה לראשון, עמדו כולם בלב אחד לקבל התורה, ירד לארץ עד י' טפחים, כדכתיב וירד ה' על הר סיני, עשה ברקיע פתח נגד סיני והכניס ראש ההר תוך אותו חלון וירד רגליו על הארץ, והיינו שייסד הפייט, וחלון ברקיע פתח נגד סיני חבינו בשחק ורגליו על הר סיני, והיינו דכתיב באתי לגני אחותי כלה, בשעת מתן תורה באתי למקום שביתתי שהייתי מתאוה לדור תחלה דהיינו בתחתונים..."

פירוש ר' אלישע גאליקו⁹⁷ (תלמיד הב"י, ויניציאה שמ"ז; לאדז תרפ"ט) לשה"ש ה, א-ג: "...באתי לגני והוא בית המקדש, ושמה אני בביאה זו במאד מאד . . דירת בתחתונים..."
 "...השכנת השכינה בתחתונים בתוך בני ישראל על ידי בית המקדש..."
 "...ועשיתי עיקר דירתי בתחתונים על ידי בית המקדש..." ע"ש.

סוכת דוד (לרח"ד שרירו, שאלוניקי תקל"ח) תרומה דרוש א (פח, ב): "...שעשיית המשכן היה להשרו' שם השכינה ושיהיה עיקר שכינה למטה, כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כלומר עיקר דירתי ושכינתי בתוכם..."

כ"ח תשרי תשמ"ז (יחידות לאורחים – 19:25): "...ושכנתי בתוכם – וועט דער אויבערשטער רוען, ניט נאר געפינען זיך צוזאמען מיט אידן, נאר דארט וועט זיין ושכנתי ולשון שכינה, אז דארט וועט זיין עיקר ארט וואו ער געפינט זיך, וועט דאס זיין בתוכם – צווישן אידן, און צוזאמען מיט אידן..."

הערה 47

וראה בחיי ר"פ תרומה (שבהערת רבינו⁹⁸):

שול"י הגליון

מהנפש, הא' הוא חיות פרטי המתלבש בהאברים בכל אבר ואבר בפרט, והב' הוא חיות כללי שמאיר בכל הכחות והאברים בהשואה..." ע"ש.

הערה 40

וראה תרצ"ו ע' 4-83: "...והאוא"ס הבל"ג הוא בחי' גילוי, ועם היות דהאוא"ס הבל"ג שלפני הצמצום אין ענינו ענין הגילוי שיצדק שם לומר מקור ושרש בכלל, ושם ותואר גילוי, כי אינו כלל מענין הגילוי דהשתל', דבסדר השתל' הנה ענין הגילוי מורה על הארה, וענין הגילוי כמו שהוא בעצמותו ית' בכלל, ובלפני הצמצום בפרט, הוא כמו ענין אחר לגמרי, ומ"מ הרי ענינו ענין של גילוי, היינו בזה דשולל ההעלם..."

הערה 42

וראה אעת"ר ע' קנז: "...דאי' בזהר כד אתכפי' סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, ופי' אסתלק אין הכוונה סילק⁹⁵ והעלם שזהו גרעון והעדר האור, וכאן הכוונה אדרבא גילוי אור כו', אך מ"ש אסתלק הוא להורות על הפלאת ורוממות האור שהוא אור מופלא ונעלם שלמע' לגמרי ממקבלים, והוא בחי' אור מקיף שלמע' מהשגת המקבלים שבא מא"ס ב"ה בבחי' תוס' ברכה שמרובה על העיקר, דמה שבא בבחי' סוד שרש ה"ז נמדד ונקצב לפ"ע העולמות לפי השגת המקבלי' כו', אבל או"מ הבא בבחי' תוס' ברכה ה"ה למעלה מהשגת המקבלים כו', ולכן הוא בכולהו עלמין בשוה, דהאו"פ הרי יש חילוקי' באופני הגילויים שבו לפ"ע העולם כו', אבל הגילוי הנ"ל מאחר שאינו מה שבערך העולמות ה"ה בכולהו עלמין בשוה כו'..."

הערה 45

ולהעיר מתוס' (הדר זקנים) יתרו יט, כ: "א"ר⁹⁶ שמואל בר נחמני, בשעה שברא הקב"ה עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, שנא' מתהלך בגן לרוח היום, עיקר דירתו היה בגן,

שול"י הגליון

97) נזכר בשו"ת צ"צ יו"ד סי' קסג, רס"א (בתוך דברי הכנה"ג).
 98) שבדקדוקי תורה הערה 48.

95) אוצ"ל: סילוק.
 96) ונראה שהוא גירסא מיוחדת מהתנחומא נשא טז, ותנחומא (באבער) שם כד.

שם פרק לב (ע' לט-מ): "...שמה שבחי' חיוהי מתאחד עם בחי' איהו, זהו עם בחי' או"ס הבלתי בע"ג, הגם שגם זה הוא לאחר הצמצום מ"מ הוא כח א"ס בלתי בע"ג. ומה שבחי' גרמוהי מתייחד עם בחי' איהו, זהו עם כח הגבול הנמצא בא"ס. . ואדרבה כח זה שיהי' גבול זהו עוד נפלא יותר, שלכאורה מה שא"ס הוא בבע"ג זה לא יפלא כלל, אבל מה שיהי' כחו גם בגבול זה מופלא יותר כו', ומלבד זה הנה גבוה יותר, שהרי זהו מבחי' כח הא"ס המצמצם את הצמצום שהוא פועל בפועל לגילוי בחי' האורות, א"כ יובן שמה שגרמוהי מתייחד עם בחי' איהו זהו בבחי' היותר גבוה ונעלה מא"ס עצמו, היינו בבחי' איהו בעצם כו'. וא"כ מטעם זה עצמו מובן שא"א לומר איהו וחיוהי וגרמוהי חד בהן, פ"א חד, שהרי בחי' איהו בעצם שמתייחד עם גרמוהי הוא בחי' היותר נעלה בעצמותו מבחי' איהו שמתייחד עם חיוהי כו'. . ולא יפלא בענין האיך הכלים מתייחדים בבחי' היותר גבוה מהאורות, הלא הם קדמו ג"כ, וכנודע שבנין הכלים נתהווה תחילה קודם אצי' האורות כו'. וי"ל קדמו פי' קדמו במעלה, וכנ"ל שהצמצום הוא מא"ס המצמצם שהוא פועל בפועל המשכת הקו כו'..."

שם פרק לז (ע' מה) [ועד"ז אמ"ב שם פכ"א¹⁰¹]: "...דכל שבא הדבר למטה במדריגה בבחי' הגבול יותר שרשו עליון יותר, וגם בכאן מה שיש קריאת שם לכל מלאך בפ"ע, זהו בחי' הגבלה ביותר מעצם התהוות מציאותן בבחי' הגבול כו'. דהנה ידוע שכל כח רוחני העליון יקרא שמו רק ע"ש בחי' השפעתו דוקא שהוא כח פעולתו לבד, כמו כח רוחני דמזל המגדל הרכבת העשב יקרא בשם עשב, כמ"ש בזהר ע"פ מצמיח חציר כו' דיש מלאכים שנק' חציר למעלה. . וגם חילוקי תולדות טבעי החי והמדבר כמו חכם גבור ורחמן, וכמו הנשר רחמני והעורב אכזרי והארי טבעו כך והשור כך וכל עופות מתחלקי' כל עוף כנף למינהו בחילוקי טבעיותיהם כו', הכל בא מחילוקי מדריגות דמזלות הרוחני' שנק'

"וע"ד הקבלה, ויקחו לי תרומה, ויקחו אלי כנסת ישראל שהיא תרומה. . ועוד אמרו במדרש, וזאת התרומה אשר תקחו, כנסת ישראל שהיא תרומה, שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה. ובספר הבהיר תמצא מפורש ויקחו לי תרומה, ויקחו לקדש תרומה, שהיא יו"ד והיא עשירית, ומנא לן דעשירי קדש, דכתיב העשירי יהיה קדש לה'..."

מים רבים תרלו"ו (שבהערת רבינו⁹⁸) – פרק לא (ע' לח-ט) [ועד"ז אמרי בינה פתח השער פ"כ⁹⁹]: "...מה שנשפע מן הכח הרוחני להעשב הגשמי הצומח אינו אלא חלק עשירית בלבד, והוא בחי' מל' שבהם לבד. . וכפי ערך הגשם של דצח"מ וארמ"ע לגבי [רוחניות] דמזלות, כך ממש ערך המזלות נק' גשם לגבי כחות העליונים שעלולים מהם, וגם זה בא אליהם השפע רק מחיצוני' שבעליונים שהוא חלק העשירית לבד, [ו]כך העליונים לגבי העליונים עליהם כאופנים וחיות הקודש שמקבלים דין מן דין כו', ועד"ז הולך ועולה מלמטלמ"ע מעשי' ליצי' ומיצי' לבריאה כמו בג"ע בנשמות ומלאכים עד מקור כל העולמות כולם שהיא בחי' מל' דאצי' שבבי"ע. . בהיות עדיין הכל בכח ובהעלם במדה זו דמל' טרם שיוצא לפועל גילוי השפע, הן הנה הנק' בחי' הכלים והוא בחי' ריבוי האותיות וצירופי¹⁰⁰] האלקי' שכלולי' במל'. . ואותיות הללו יש בהן ב' מדריגות כידוע, א' אותיות עצמיני' והוא נק' בחי' כלים פנימיני' כמו מל' שבחסד ומל' שבגבורה שבמדה זו דמל' דאצי', והב' אותיות שיוצאין לחוץ כמאמרות יהי אור ויהי רקיע. . שמלוּבש בתוך כל בריאה ממש, ונק' כח הפועל בתוך הנפעל. . וכח הפועל בא מכת[ו]ן של א"ס עצמו, שע"ז אמר איהו וגרמוהי חד, פי' גרמוהי הן אותיות וכלים [דמל'] חד ממש עם בחי' איהו..."

— שו"י הגליון —

99) י, ג [טז, א-ב].

100) באמרי בינה דפו"ר (קאפוסט תקפ"א), ודפוס לעמבערג תרכ"א (שמהדרות קה"ת הישנה היא צילום ממנו): וצירופי. ולפ"ז לכאורה פיענוחו: וצירופים האלקיים. אבל במים רבים שבפנים ואמרי בינה מהדרות קה"ת החדשה: וצירופי. ולפ"ז לכאורה פיענוחו: וצירופי האלקיים – היינו הצירופים של שם אלקים.

— שו"י הגליון —

101) יא, ב [יז, ב-ג].

והפעולה מאצי' לבריאה, וע"כ בחי' המל' שהוא בחי' השפעה כללית מאצי' לבריאה, לפעמים נק' בשם דומם כמו אבן מאסו הבונים, אבן הראשה, או סלע ועפר וכה"ג, ולפעמים נק' בשם צומח כמו כשושנה בין החוחים, ולפעמים [ב]בחי' חי בחי' בהמה וחי', [ו]לפעמים בבחי' מדבר בחי' אדם, ובאצי' עצמה נק' המל' בחי' דומם והמדות בחי' צומח וח"ב חי כו' כידוע, והכל ע"ש הפעולה וההתפשטות . . והמל' נק' שושנה בג' גוונין דצומח [להיות] שמשפיע לעולם הנפרד . . שהמל' נק' סוף מעשה להשפיע ממז . . אך מפני שנסב"ת וסוף מעשה עלה במח' תחלה . . זהו יתרון מעלת יחוט' על יחוט', וזהו וראו מי ברא אלה בפו"מ דוקא, שהוא בחי' ראי' שלמעלה מבחי' שמיעה דשמע ישראל כו" ע"ש.

☞ הערה 48 ☞

וראה גם שיחת ש"פ בשלח, ט"ו¹⁰⁴ שבט תש"כ (לקו"ש ח"ד ע' 8-1267): "בסעי' יו"ד (במאמר ד"ה באתי לגני, קונט' עד) מבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ע"ד שבני ישראל נקראין בשם צבאות, ומביא שג' פירושים (בצבא, א) ל' חיל, ב) זמן מוגבל . . ג) ל' צביון . . פי' ב' וג' מבאר בארוכה באות יו"ד, אמנם הביאור לפי' הא' דצבא מל' חיל מתחיל בסעי' י"א . . מזה שבסעי' יו"ד רק מזכיר את פי' הא' והביאור בזה מתחיל בסעי' י"א, הרי בזה הוראה:

נתבאר כבר (בהתועדות דיו"ד שבט ש. ז.) שעם תום שנה העשירית – העשירי יהי' קודש – מעת הסתלקות מו"ח כ"ק אדמו"ר, ובהכנסנו לשנה הי"א מתחלת העבודה דסעי' י"א, וכמבואר שם שצ"ל העבודה דצבא מל' חיל . . שלמען הצלת מצבם הרוחני של עם ישראל מוותרים מלמעלה על כל יקר, ומבזבזים כל סגולות האוצרות אשר מעולם לא השתמשו בזה לשום דבר.

☞ שוליי הגליון ☞

(104) כ"כ בתורת מנחם תש"כ ח"א ס"ע 366, אף שבלקו"ש שם צויין: "משיחת יו"ד שבט תש"כ", כיון שהוא טעות דמוכח ממ"ש בלקו"ש שם (ר"ע 1268): "נתבאר כבר (בהתועדות דיו"ד שבט ש. ז.)...".

גשמיות לגביהם, וכנ"ל סעי' ל"א השפע הזאת הרוחני' דמזלות בגשמיות דדצח"מ וארמ"ע הוא רק מחלק העשירי דבחי' מ"ל שבהן שנק' כח פעולותיהן לבד, מ"מ נק' שמם דוקא ע"ש פעולתם ושפעם המוגבל . . וכמ"כ המזלות הרוחני' נק' גשמיות לגבי המלאכים העליונים שעליהם שהן האופנים, וגם הן נק' שם כל אחד ע"ש פעולתו ושפעו דוקא מרוחני' לגשמיות דמזלות [וע' שרים] כו', וכך הוא עד רום המעלות דמקבלין דין מן דין, מלאכים ואופנים דעשי' מקבלי' ממלאכים וחיות דיצירה ומלאכי' וחיות דיצי' מקבלים מעליונים עליהם שהם מלאכים דבריאה שנק' שרפים, גם הם [נק'] שמם ע"ש שפעם ופעולתם דוקא כו'".

שם פרק לח (ע' מה-ו) [ועד"ז אמ"ב שם 102]: "וזהו שנק' המלאכים בכינוינין] שמות רבים ע"ש דצ"ח, כמו אז ירננו כל עצי יער שהם המלאכים שנק' עצים, ויש שנק' חציר, ויש שנק' בשם דומם כמו אבנים שחקו מים, וזהו כפי אופן השפעתו אם בבחי' דומם או צומח וחי . . ומי הוא הקוראו בשם זה המיוחד רק לפי אופן שפעו [למטה], הוא מ"ש בתחילה וראו מי ברא אלה, הוא המוציאם במספר דוקא והוא אשר לכולם בשם יקרא, והוא שרש ומקור המאמרות דכל מע"ב וזהו בחי' עצמי' אוא"ס שבמדת מל' דאצי' (ומלאכים דאצי' קורא בשם אוא"ס המאציל) שורש כלליות כל העלולי' מאורו בבי"ע, הוא שיורד בסוף הכל דווקא, והיינו לקרות לכל אחד בשם המיוחד לו, והיינו תחלה הכל דנעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן, ומטעם הנ"ל שבהגבלת הכלים ביותר שם הוא מבחי' ומדריגה היותר עליון שבעצמות אוא"ס...".

שם פרק טל (ע' מו-ז) [ועד"ז אמ"ב שם 103]: "והנה ע"ד כל הנ"ל במלאכים דבי"ע כך יובן ג"כ למעלה בעולם האצי', שיש שם ג"כ חילוקי דצח"מ ובחי' דומם דאצי' נק' אבן וצומח נק' עשב או תפוח ועץ וכן בחי' החי והמדבר דאצי' כו', והכל הוא [רק] ע"ש בחי' ההשפעה

☞ שוליי הגליון ☞

(102) יא, ב-ג [זי, ג].

(103) יא, ג-ד [זי, ד – יח, א].

החמשים – באה בדרך ממילא לגמרי (ומדויק בזה קדושת יום החמשים – שבודאי אין הכוונה על הזמן דממילא קאתי, שהרי בזה אין נפק"מ מיום החמשים – להימים שלפניו) משא"כ במעשר שעכ"פ פעולה ישנה, אלא א) לא פעולת האדם, כ"א של הדבר הנעשה קדש, ב) אינה פעולת אדם אלא דבהמה, – יציאה מן הדיר (שינוי מקום) [או יציאה מן הכלל – ע"י מנין האדם].

ולכאורה מהענינים המבוארים בדא"ח, יש לבאר העשירי יהי' קדש מכל מקום – בהענין המתרץ מה שבס"י לא נזכרו אלא ג' יסודות, ולא יסוד העפר, כי נכלל הוא בהג', וכשמבשלים מים על האש והרוח מפסיק ומחברם הרי פעולה משותפת דג' אלו מגלה העפרורית אשר במים, ואכמ"ל. ובפרט שלא מצאתי לע"ע הדבר מפורש".

שם ע' שלו-ז (י"ד סיון תש"כ): "בעברי על מכתבי כת"ר ראיתי, שעדיין לא עניתי במה שכתב אודות העשירי יהי' קדש בענין יציאה מן הדיר. ונשמט במכתבי הנ"ל הציון ומראה מקום ללקוטי הש"ס להאריז"ל מסכת בכורות. וז"ל שם בהנוגע לעניננו: מעשר קדש ויוצא דרך הפתח כו' והבן זה. – ולהערת כת"ר מהדין ע"פ נגלה שגם בדיר קדוש, הנה בהקדם – שכמה ענינים מצינו כגון דא, שמבוארים הדברים ע"פ פנימיות התורה כפי שצ"ל הענין מסודר, ומעין דוגמא – ענין הכי כללי, הביאור שכל המצות צ"ל במחשבה (כוונה) דבור (ברכה) ומעשה (קיום המצות בפועל), אף שחלק גדול מהמצות אין צריך כוונה, וברכות לא מעכבות".

כתבתי רק "דוגמא", כיון שעכ"פ לכתחלה כדאית כוונה וברכה. משא"כ יציאה מדיר, שאפשר הי' לומר שגם לכתחלה אין צריך. אבל באמת אינו, כי אדרבה מה"ת מצוה שיצאו וימנם בשבט. והעיקר – דלפענ"ד, גם בדיעבד הנה לקושטא דמילתא, לא כן הוא ע"פ דין הנגלה, ויסודי:

(א) בסוגיא דבכורות (נח, ב ושם) לכאורה אינו מובן – דרז"ל בפשיטות העשירי קדש מכל

הרי מובן מזה שבכל משך היו"ד שנים בזבזו מלמעלה כל סגולות האוצרות בהשפעה מרובה ובהתרחבות הענינים, אלא שלא ניצלו אותם כדבעי, כ"א בענינים קטנים. . . שקליטת ההשפעות היו במדה מצומצמת ביותר, ובמקום שהי' צריך להיות העבודה בהתרחבות, ניצלו כ"ז על לחם צר ומים לחץ (ברוחניות וגם בגשמיות) . . ובמילא מובן גדול הצער כאשר ההתרחבות שמשפיעים מלמעלה מנצלים ומשקיעים (שפארט אריין) בענינים הכי מצומצמים. . . הנה אין צועקים על העבר ומה שהי' הי' והעשירי יהי' קודש מ"מ עכ"פ. אבל בזה בא הסעי' הי"א להורות שעם התחלת השנה הי"א מתחלת העבודה דצבא מל' חיל ועל כאו"א להתגייס לעבודת הצבא, בהתעסקות רחבה בהרבצת התורה ומצוותי' והפצת המעיינות עד שיגיעו גם חוצה, עד לידי אופן של ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה עד לנחלה בלי מצרים... ע"ש.

ולהעיר ממ"ש רבינו לרש"י זוין בסוגיא זו, בהחדשים שלאחרי יו"ד שבט תש"כ:

אג"ק חי"ט ע' קצב (י"ט שבט תש"כ): "במ"ש¹⁰⁵ אודות העשירי יהי' קדש מכל מקום, שכשיש ט' מתגלה מלמעלה יו"ד, וכנראה מסגנונו רוצה לדמות זה להענין – דתספרו חמשים יום אף שבפועל בדבור אין סופרים אלא מ"ט.

ולכאורה לא נמצא הענין דממילא אלא במספר החמשים (בספירות – ספירת הבינה) ולא במספר העשירי (ספירת המלכות). וכמו בכל עניני פנימיות התורה גם לזה יש מקביל (שפיגעלט זיך אפ) בנגלה דתורה, והוא אשר ענין קדושת יום

— שו"י הגליון —

105) באג"ק שם ציין ע"ז המו"ל בהערה: "במ"ש אודות העשירי יהי' קדש: לעיל אגרת ז'קפו" (והוא מכתב ששי שבט שהובא כאן בפנים בדקדוקי תורה) – ולכאורה אין זה נכון, כי לכאורה פיענוח הר"ת הוא "במה שכתב" (ולא "במה שכתבתי") וכיו"ב, והכוונה היא לדברי רש"י במכתבו לרבינו, ששם כתב "שכשיש ט'...", ורוצה לדמות וכו' כהמשך בפנים. ואולי נשמט תיבת "ראה" בציון המו"ל הנ"ל.

ומדייק במאמר

והסברא פשוטה, דהרי יציאה בפתח אחר – ענינה שזהו מגורן אחר. ולא עוד אלא שעוקר אפילו אם מקודם לזה הי' שייך במנין הראוי. וכיון שכן הוא ביציאה בפתח, הסברא פשוטה דכן הוא ממש במת, שהרי גם מיתה עוקרת מגורן זה. ואיך יתקדש כבש זה מפני שישנם תשעה בגורן אחר. במלות אחרות, יציאה – בפתח אחר – קובעת את הגורן. ואין ענין לחלק בזה בין התשיעי והעשירי.

ומ"ש דהל' הוא העשירי קדש אפילו לא יצא וכו' – הנה בכמה ענינים כלל הוא דהובר למפרע באופן זה או הפכי.

ואיבע"א מפורש, וכמו שציינתי במכתבי הקודם ׀רש"י כת"ד ׀ה מנין הראוי (בכורות נ"ט ב') דמת או יצא לפתח אחר. וברש"י שם ׀שלא נתקדש העשירי"י. ואירי באין שם אלא י"י].

ותמי' גדולה מה שמעתיק מספר (שאינו ת"י) שכתב דלשון רש"י זה אינו מדוקדק כי בלא"ה פטור כיון שהעשירי קדש, שהרי מפורש ברש"י שאינו קדוש. ואולי ראה רש"י כת"י ולא ראה רש"י (סתם), ועד"ז הוא בפירוש הר"ח ב"מ ו' סוף ע"ב וז"ל, שיש לו עשר צאן בדיר וכו' קפץ כו' נפטרו במנין הראוי למעשר אע"פ שלא יצא וכו'".

❧ הערה 56 ❧

להעיר מאג"ק ח"ג ע' שנג (ג' מנ"א השי"ת): ׀...וכבר הי' מדובר בהתועדות פה, אשר אין לשכוח שכל ענין הבריאה (כוונתי בזה אפילו בריאה דכללות, וגם כללות ענין ההשתל') הי' מצד שטבע הטוב להיטיב. ומובן שענין הסיבה משפיע וניכר בהבריאה. זהו – בנוגע להבריאה מצ"ע. וגם במה שמוסיפין בבריאה ע"י עבודה, ג"כ כן הוא, כי כל ההשפעות הן ע"י מנהיג הדור שהוא הוא ראש הדור כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ. וסיפר בשיחת שמח"ת תרצ"ג, וז"ל: אלץ וואס דער טאטע האט מיר געזאגט שנת תר"ף קבלתי ע"ע בל"ג, רק בתנאי בחדס וברחמים. מיין גוטסקייט קאסט מיך טייער כו' שלא לנגוע כו' ולא לרחק כו'. עכ"ל.

מקום, אף שלא קרא שם וכו', משא"כ בהנוגע ליציאה מדיר – שמחפשים ראיות והוכחות. ולכאורה שקולים הם וכו'.

(ב) דברי הרמב"ם (הלכות בכורות פרק ח' הלכה ח') שכותב הטעם דפוטר מנין הראוי, דלכאורה הוא רק אליבא דקס"ד שצריכה להיות יציאה בפועל, וכקושית הלחם משנה.

(ג) לשון מפרשי הש"ס דשם וגם נ"ט עמוד ב', דמשמע דמנין הראוי הוא מעין דכל הראוי לבילה – יציאה – אין בילה מעכבת.

(ד) והוא העיקר, איך אפשר לומר דבהעדר יציאה מדיר קדוש לגמרי, דמתי חלה הקדושה, שהרי באם יוציאו העשירי דרך דלת אחרת – אינו קדוש, כי אינו מצורף לתשעה המנוים, ועוד – מאי שנא מיתה ויציאה מגדר חי לגמרי – ממוציא החי דרך דלת אחרת.

וכל הנ"ל מתורץ – באם נאמר אשר הדין הוא דנשתייר עשירי בדיר העשירי מעשר, רק באם אחרי כן יצא חי באותה הדלת, שאז הובר הענין מלכתחלה דשייך אליהם, משא"כ במת עשירי בדיר, שלא אמרו בברייתא דהעשירי מעשר, וכנ"ל דהוה דוגמא יצא בדלת אחרת – שתשעה המנוים יפטרו רק מטעם דמנין הראוי, ולכן רש"י (בכורות נ"ט ע"ב) צירף מת העשירי בדיר ויצא בפתח אחר וכתב הטעם דמנין הראוי. ומזה – בהנוגע לענינו דעכ"פ בתור בירור היציאה מוכרחת וכלקוטי הש"ס להאריז"ל שם, והביאני על החילוק – שאפ"ל בהנוגע לספירת המלכות דנעשה כל הענין מעצמו, ע"ד שאומרים בספירת הבינה שהיא למעלה מהשתלשלות, וכמ"ש מאז"ל.

שם ע' שנט-שס (ח' תמוז תש"כ): ׀להפרכא על מ"ש דהעשירי קדש מכל מקום גם בהיותו בדיר, בד"א אם לאחרי כן יצא באותו הפתח שאז הובר הענין מלכתחלה, ומקשה דמה איכפת לנו אם יצא והיכן יצא וכו'.

אבע"א סברא ואיבע"א מפורש.

בתחתונים, דער בורא ב"ה האט געגלוסט מאכן זיך א וואוינונג צווישן די נידעריגע, האט דער רבי נ"ע¹⁰⁷ געזאגט אז קיין טעם אויף דער בריאה איז ניטא, ווארום אלע טעמים זיינען קיין טעמים ניט¹⁰⁸, נאר עס שטייט נתאוה הקב"ה און אויף א תאוה איז קיין קשיא ניט... ע"ש.

ואחרי שכל אלו לנו, צריך לגשת להעבודה בשמחה ובבטחון גמור, אשר השי"ת ירחם ויעזור ומקדשין אותנו הרבה מלמעלה, ובלבד שנאחזו אנהאלטן זיך בחבל ההתקשרות בצדיקה דאשתכח עתה יתיר גם בעולם הזה המעשה".

הערה 57

אג"ק אדהר"י צ' ח"ו ס"ע רצו (יו"ד אייר תש"ב): "עס איז פאראן א חז"ל אויסשפראך "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", השי"ת האט געגלוסט צו האבען א וואהנונג צווישן די אונטערשטע, האט הוד כ"ק רבינו הזקן זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע געזאגט אז אויף א גלוסטיקייט – תאוה – איז ניט פאראן קיין קשיא, דאס הייסט, אויף א פארשטאנד – וואס איז דאך שכל – איז פאראן א קשיא און מיט דעם טיפקייט פון שכל קען מען האבן א תירוץ אויף דער קשיא, אבער א גלוסטיקייט איז העכער פון שכל און אויף דעם איז ניט שייך קיין קשיא".

ראה אתה אחד תקפ"ז (נ.י. תשכ"ה¹⁰⁶) ע' 4-5 [אדה"א קונטרסים ע' ה-ו]: "...מאמר העץ חיים בענין טבע הטוב להטיב, שהמשיל משל זה על בחי' אור אין סוף שקודם הצמצום, שמצד טבע הטוב להטיב חפץ חסד ועלה ברצונו הפשוט להאציל כו', וקאי בחי' טבע הטוב זה איך שהוא בעצם הנפש הפשוטה. . בעץ חיים מדבר מבחי' טבע הטוב שבנפש הפשוטה. . מאחר שעל כל פנים נדמה למשל בגמרא ועץ חיים, דהיינו לשון ובחי' טבע הטוב גם בבחי' אין סוף עצמו, גם זה אמת שבודאי יש גם בבחי' א"ס טבע הטוב. . אך מה שנמצא בחי' טוב וחסד בבחי' א"ס הוא דוקא מצד בחי' א"ס, ודוקא היא הנותנת, כי מאחר שהוא בבחי' א"ס הרי בודאי נמצא בו גם בחי' החסד והטוב וכו', אם לא נמצא בו זאת הרי אדרבה אינו בחי' א"ס, ועיקר שם בחי' א"ס הוא שהוא כל יכול, ויכול המצא בו גם בחי' החסד והטוב להטיב, אך לא כדוגמת הנפש, שבנפש הרי חיות הנפש מוגבלת דוקא בטבע הטוב דלהחיות ולא באופן אחר, מה שאין כן בחי' א"ס מה שנמצא בו בחי' הטוב והחסד הוא דוקא מצד שהוא כל יכול, ויכול להיות גם בחי' טוב וחסד, וכמו כן יכול להיות באופן אחר לגמרי עד אין קץ ושיעור..."

ליל הושענה רבה תשמ"ו (19:40): "...א דבר הכי תמוה, וואס מגעפינט בכמה חלקי התורה, ניט נאר אין חלק הנגלה, נאר אפילו ווי דאס איז

שול"י הגליון

(107) בסה"מ אידיש שם, יש כאן הערה בשוה"ג: "געמיינט דער אלטער רבי, בעל התניא ושלחן ערוך". (108) ראה ער"ז ה'ש"ת ע' ט-י: "...וטעם הכוונה הוא טעם כמוס הבלתי נודע אל הנבראים כלל, כמאמר רבינו נ"ע אשר כל טעמי הבריאה אינם טעם על ענין הבריאה, ואינו אלא מה שעלה ברצונו ית' שהוא רצון פשוט הבלתי מושג...". ואולי הכוונה למ"ש באדה"ז ענינים ע' זה [ח"א ע' קד-ה]: "הנה כל הטעמים שמבוארים על כוונת הבריאה, דהיינו מטבע הטוב להטיב וגם להפכא חשוכא לנהורא כי יתרון האור כו', אינם אלא לאחר מיתת המלכים שאז נתעברו מ"ה ובין ומזה ה" שרש החשך, אבל קודם לזה לא שייך לומר להפכא חשוכא, וכן לא שייך הטעם מטבע הטוב, כי קודם הבריאה לא שייך לומר עליו ית' טוב, וכמ"ש דלאו מכל אינון מדות כלל, ועיקר הטעם הוא מפני שכך עלה ברצונו ברצון שאינו מושג...". ע"ש. ולהעיר, שלפי מ"ש בתרס"ו ותש"ב הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה, הטעמים דבגין דישתמודעון וכדי לגלות שלימות כחותיו הם טעמים מתאימים רק עבור עולם האצילות, ולא על בריאת עוה"ז הגשמי (ועולמות ביי"ע), אך שם לא ייחסו כל הענין לאדה"ז, אלא רק מ"ש אויף א תאוה איז קיין קשיא.

הערה 58

וראה גם ה'ש"ת ע' עח [סה"מ אידיש ע' 52]: "...עס שטייט נתאוה הקב"ה להיות לו דירה

שול"י הגליון

(106) ובהקדמת המו"ל: "כ"ק אדמו"ר שליט"א הואיל לאמר מאמר זה בש"ק פ' ויצא, יו"ד כסלו – יום הגאולה של כ"ק אדמו"ר האמצעי – בשנת תשכ"ב [– היינו ד"ה והי' זרעך גו' תשכ"ב, המאמר הא' (מג' המאמרים) דשבת הנ"ל]. מפני סיבה נתעכבה ההדפסה ע"ע, ונדפס כעת לרגל יום ההסתלקות שלו, ט' כסלו (שחל השתא ביום הש"ק פ' ויצא הבע"ל) ויום הגאולה שלו".

בריינגען א ראי' אז דאס איז אזוי: וויבאלד אז מ'געפינט למטה (וואס די ענינים למטה איז נשתלשלו מלמעלה) אז דא האט דער אויבערשטער באשאפן אדם – אַדְמָה לְעֵלְיוֹן אין אן אופן, אז אויף א ענין וואס פארבונדן מיט רצון קען מען נאך פרעגן א שאלה, אויב ס'פארבונדן מיט תאוה שלו קען מען ניט פרעגן קיין שאלה – איז דאס איז מער ניט ווי א ראי' – ניט א ביאור, ווארום אויף עצמות איז ניט שייכות פרעגן קיין קשיות ושאלות, דארף מען קיין ביאור ניט האבן.

די כוונה בזה איז נאר: מנלן אז אט דאס איז דאס אזוי, אז בשעת מ'קומט צו ענינים פון תורה אלס א חכמה, קען מען פרעגן שאלות, אפילו חוקות שבתורה זאגט מען אז מ'קען פרעגן שאלה, נאר אין לף רשות להרהר בזה – הרהור ניט, בשעת ס'קומט צו א תאוה פון תורה, פון אידישקייט, קען מען גאר קיין שאלה אויך ניט פרעגן? בריינגט מען אויף דערויף די ראי', אז דער אויבערשטער האט אזוי געוואלט.

פון וואנעט ווייס מען דאס? וואו שטייט דאס אין תורה? זאגט מען אז דאס שטייט אפילו אין וועלט, ווי אידן באווייזן אין וועלט, און זיינען מאיר את העולם, און מאכן ליכטיג די ענינים וואס אזוי איז דאס ניט פארשטאנדיק. זעט מען אז דער אויבערשטער האט באשאפן דעם אדם – אַדְמָה לְעֵלְיוֹן אין אן אופן, אז מ'קען פרעגן אלערליי שאלות וקשיות, און מ'דארף זוכן תירוצים וביאורים, מיט דעם אויסנאם, אז בשעת ס'קומט לתאוה שלו, איז דעמאלט איז ניט שייכות צו פרעגן קיין קשיא, איז ניט שייכות פרעגן קיין שאלה, ניט שייכות קיין זוכן קיין טעמים.

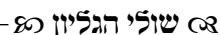
און וויבאלד אז נשתלשלו מהם איז אט דאס אמונה פשוטה, ווייס מען דערפון אז אזוי איז דאס אויכעט למעלה. במילא, ניט מ'דארף זאגן אז אין לף רשות להרהר בזה, אבער דו קענסט פרעגן א שאלה – דארט איז גאר ניט שייכות פרעגן קיין שאלות אויכעט, אזוי האט דער אויבערשטער באשאפן די וועלט, דערפאר וואס אזוי איז דאס פְּכִיכּוּל עצמות ומהות, און פון דארטן איז נשתלשל".

אין דרוש און אין רמז און אין סוד, אז בשעת מ'פרעגט א שאלה און היתכן? פארוואס קומט דער ענין באופן כך? מ'פארענפערט דאס דורך דערויף, דערפאר וואס מ'געפינט דאס אזוי באַ א מלך בשר ודם, אדער באַ א בשר ודם.

און מ'זאגט, אז דאס וואס מ'זאגט אז א תאוה פרעגט מען ניט – איז ניטא קיין קשיא, איז זאגט מען אויף דערויף דעם ביאור: אזוי זעט מען למטה, אז בשעת ס'קומט צו אן אדם, איז בשעת ס'רעדט זיך וועגן א ענין וואס פארבונדן מיט שכל, קען מען פרעגן א שאלה, מיט א טעם וכו', בשעת א איד דא למטה זאגט אז נתאוה, איז ניט שייכות פרעגן אויף דערויף קיין שאלה.

וואס אט דא ווערט דאך די קלאַץ קשיא: ווען איז שייכות זאגן אז א משל איז מבאר א ענין? ווען דער משל, איז דארטן איז דער ענין מוכרח¹⁰⁹. בשעת מ'ברענגט א משל פון איין מענטשן אויף א צווייטן, אפילו ווען דער צווייטער איז העכער פון עם, ער איז דאך אבער אין דעם זעלבן גדר, און מ'זעט אז בטבע פון דעם מענטשן איז דאס אזוי, אז אויף א תאוה קען מען ניט פרעגן קיין קשיות, איז דאס א ביאור וואס נעמט אראפ די קשיא פארוואס איז נתאוה. בשעת מ'פרעגט די שאלה אויף עצמות ומהות, איז וואס איז אויף דערויף דער ענטפער, אז וויבאלד אז דא למטה קען מען ניט פרעגן קיין שאלה און קיין טעם אויף א תאוה, איז דערפאר איז פארשטאנדיק פארוואס עצמות ומהות קען מען ניט פרעגן כביכול קיין שאלה? עצמות ומהות איז ניט פארבונדן מיט קיין זאך, עאכו"כ אז ניט פארבונדן מיט א ענין און א דוגמא ווי דאס געפינט זיך אין עולם העשי'.

מוז מען דאך זאגן אז דאס איז ניט בגדר ובסוג פון פארעטפערן א שאלה, נאר מער ניט ווי



109) ראה עד"ד לקו"ש ח"ט ע' 287: "...עס איז דאך ניט מוכרח ח"ו צו טאן ענינים למעלה ווי זיי זיינען למטה – איז ווי אזוי זאגט מען אז וויבאלד אין מלכותא דארעא איז הכתרת המלך בשמחה גדולה, איז הכתרת המלך אין מלכותא דרקייעא אויך באופן זה?!" ע"ש.

הערה 60

אין זה מצד העצמות ח"ו כי אינו חסר דבר, רק מצד הנבראים שידעו שלימותו כו'...".

ב. וראה עטר"ת ע' שב¹¹¹ [ועד"ז היש"ת ר"ע 18]: "...דהנה תכלית הכוונה בהתהוות העולמות הוא שנתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, [והנה הטעם מפני -] ומפני מה נתאווה אין אנו יודעים, אם מפני טבע הטוב להיטיב, [שגם¹¹² בתחתונים -] שבתחתונים¹¹³ יהי גילוי¹¹⁴ [העצמות -] בחי' עצמות [וההמשכה תהי' ע"י עבודת התחתונים, לזאת הנה ההתהוות היתה ע"י הצמצום, וע"י תורה ועבודה ממשיכים את העצמות], אם¹¹⁵ מצד שלימות העצמות [- או¹¹⁶ דטעם הבריאה הוא לגלות שלימות כחותיו ית' שאין כח חסר פועל¹¹⁷ ונמנע הנמנעות בלי גבול

א. ראה אעת"ר ע' קטו: "...עוד יש יתרון בהתחלקות שבמדות, שע"ז מתגלים הכחות והפעולות הכלולים באוא"ס ב"ה. וכמ"ש בע"ח דסיבת התהוות העולמות הוא בכדי שיתגלו שלימות כחותיו ופעולותיו ית', דענין הכחות והפעולות הן שלימות כבי' באוא"ס ב"ה, וע"ד מ"ש בעה"ק, דא"ת שיש לו כח בבע"ג¹¹⁰ ואין לו כח בגבול אתה מחסר שלימותו, אלא דכשם שיש לו כח בבע"ג כך יש לו כח בגבול. וענין הכחות והפעולות זהו שכחו בגבול כו'. וכמו"כ הוא בחי' השלימות מה שבא בבחי' כחו' ופעולות שונות, שזהו דוקא המורה על אמיתת האחדות הפשוטה, שאינו מוגדר בשום דבר ומשולל מהכל, וממילא ה"ה נושא את הכל ופועל בכל כו', וכמ"ש במ"א. וכ"ז נתגלה ע"י המדות דוקא, שבאים בבחי' גילוי במציאות דבר, שז"ע מציאות כחות ופעולות כו', ובבחי' התחלקות באופנים שונים. . רק בבחי' המדות שהן בכללות התגלות בחי' כחות פרטים מוגבלים שכאו"א הוא בבחי' מציאות כח ופעולה כו', וגם שהן בבחי' כחות ופעולות שונות זמ"ז, דבכ"ז מתגלה בחי' שלימותו ית' ובחי' אחדותו הפשוטה כו'...".

שול"י הגליון 60

(111) וכ"ה (בקצת שינויים) בתרפ"ז ע' קנג. ועד"ז בתש"ח ע' 111-112 [תרפ"א ס"ע קפד]. תרפ"ט ר"ע 199. תש"ג ע' 116. כמ"ש בשוה"ג הבאים.

(112) ועד"ז תש"ח [תרפ"א] שם: "וגם בתחתונים".

(113) בתרפ"ט שם: "אשר חפץ שהנבראים שלמטה ימשיכו עצמות א"ס ע"י עבודתם, כדאי' בע"ח כשעלה ברצונו ית' שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית'".

(114) בתש"ח [תרפ"א] שם: "התגלות העצמי".

(115) בתש"ח [תרפ"א] שם: "או שנתאווה כו' לפי שזהו משלימות עצמותו ית'".

(116) ועד"ז תרפ"ט שם (שבדקדוקי תורה הערה 55): "או דטעם הבריאה הוא בשביל לגלות שלימות כחותיו ופעולותיו". ולהעיר מלקו"ש ח"כ ע' 412: "...כללות בריאת העולם איז כדי שיתגלו שלימות כחותיו כו', דערפאר וואס עלה ברצונו (מטעם הידוע לו, אדער מטעם הכמוס)..."

(117) ראה מה שמפרש בזה בלקו"ש חכ"ה ע' 432 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 203], הע' 73: "...או דטעם הבריאה הוא לגלות שלימות כחותיו ית' שאין כח חסר פועל [היינו הגילוי דכח זה גופא שלמעלה "אין כח חסר פועל"] ונמנע הנמנעות כו'". ומ"ש "הגילוי דכח זה" (ולא "דשלימות זה") לכאורה פירושו, שאין הכוונה בה"ש"ת (שבפנים) ש"אין כח חסר פועל" הוא (רק) השלימות של שאר הכחות, אלא הכוונה היא ש"אין כח חסר פועל" הוא כח בפני עצמו – אחד מ"כחותיו ית'". ומה שמביא בה"ש"ת שם דוקא ב' הכחות ד"אין כח חסר פועל" ונמנע הנמנעות [ולא כבאעת"ר הנ"ל בפנים, שמביא רק כח הגבול (בלי הענין דנמנע הנמנעות), ע"ש] – אולי מרמז בזה, שהסברא שאולי נתאווה הוא כדי לגלות שלימות כחותיו שייכת רק בנוגע להכחות הכי נעלים. ואולי גם

תער"ב ח"ב ר"ע א'קיט: "...והנה בכללות סיבת התהוות העולמות כ' בע"ח שזהו בכדי להוציא שלימותו ית' כו'. . ובכללות ענין ההתהוות אמר שהסבה הוא בכדי להוציא שלימותו ית'. אמנם באמת מש"כ להוציא שלימותו ית' ה"ז ג"כ שהנבראים ידעו שלימות כחותיו ופעולותיו כו', וכמ"ש בזהר בא דמ"ב בגין דישתמודעון בי' כו', שהרי מצד העצמות הרי הכח אינו חסר פועל כמ"ש הפרד"ס בשער הצחצחות, והתגלות הפועל אינו מוסיף שום שלימות לגבי העצמות כו' וכמ"ש במ"א (ובעצם עצמותו ית' שלימות עצמותו הוא מה שנושא הכל כו'), וזהו מ"ש הרמב"ם שכל הנמצאים צריכים אליו והוא אינו צריך להם כו', וזה מוכרח, וא"כ גם מה שאמרו להוציא שלימותו

שול"י הגליון 60

שלמעלה מטעם.

[ולכאורה אפשר לפרש בכ' אופנים :

(א) כיון שכבר כתב בהע' 60 הנ"ל שאין זה הענין דנתאוה שלמעלה מטעם, א"כ מ"ש כאן שנרגש בהטעם שזהו"ע שלמעלה מטעם, היינו (רק) שנרגש בהטעם שמדובר בענין שהוא אינו יכול להכין טעמו – ולא שנרגש בהטעם שזהו ענין שאין שייך עליו טעם והסברה שכלית.

(ב) כיון שמסיים בהע' 60 הנ"ל (וראה לקמן הערה 64), "אולי אפ"ל שבהע' 64 מחדש, שלמסקנא אכן אפשר לפרש בה'ש"ת (וסיעתו) הנ"ל שה'נתאוה" שנזכר שם הוא ענין התאוה שאין שייך עליו טעם. ומה שבה'ש"ת (וסיעתו) יש לשונות שמהם משמע שיש טעם לזה שנתאוה, זהו רק מפני שבא מתוך עולם השכל והטעם, ששם צריך להיות טעם על כל ענין, אלא שבסוף מתברר לו שעל זה הענין אין שום טעם.

[ויש לעיין עוד].

ולהעיר מתו"מ תשמ"ח ח"ד ע' 240, הע' 7 (בלתי מוגה): "ולהעיר, שבפתגם זה עצמו מודגשים ב' הפכים – שאף שיש מקום לשאלה וקושיא (ולא באופן ד'חוקה חקקתי גזירה גזרתי", "אין לך רשות להרהר אחרי"), מ"מ "אויף א תאוה איז קיין קשיא", היינו שמסבירים בשכל שאין מקום לשאלה וקושיא".

ג. וראה מ"ש ר"א מסטאראשעלי בכמה מקומות, שעיקר כוונת הבריאה הוא לגלות שלימותו ית' (ולפעמים מקשר זה עם הענין דדירה בתחתונים):

שערי היחוד והאמונה שער ב פכ"ח (מ, א) :
 "...כשעלה ברצונו הפשוט ובחפצו לגלות שלימותו, היות כי כל תכלית כונת בריאת העולמות למהוי עילא ותתא שוין, ושיתגלה לתתא כגוונא דלעילא, דהיינו כי כמו שבעצמותו ב"ה משתוין כל הדרגין, ככה יהיו בבחי' גילוי הדרגין ההשתוות, ושיהי' נגלה כח השואתו ב"ה כמ"ש ונגלה כבוד ה'".

וגבול כאחד, כמא' א"ס הוא שלימותא דכולא, דכשם שיש לו כח בבלתי בע"ג כך יש לו כח בגבול], או [שטעם הבריאה הוא טעם אחר - איזה כוונה אחרת מתמימות¹¹⁸] - [מנפלאות¹¹⁹] תמים דעים ית' וית', אבל זאת אנו יודעים, שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים¹²⁰. וכוונה זו נשלם ע"י נש"י דוקא שהן כלים לעצמות א"ס¹²¹...".

ומבואר בזה בסה"ש תש"נ ח"א ע' 304, שיש ב' דרגות בהכוונה דדירה בתחתונים: (א) עילוי וטעם שכלי על הבריאה – שהעולם נברא כדי שיהי' העילוי דעשיית דירה בתחתונים. (ב) תאוה שאין עליו טעם והסברה שכלית.

ובהערה 60 שם מעיר, שמלשון ה'ש"ת (ועד"ז סיעתו) הנ"ל "הטעם מפני מה נתאוה... אם מפני... או דטעם הבריאה... או שטעם הבריאה הוא טעם אחר... מובן, שהמבואר שם אינו הענין ד'נתאוה" שלמעלה מטעם¹²².

ובע' 305 (והע' 64) שם מוסיף, שההוות הבריאה היא לכל לראש מפני התאוה שלמעלה מטעם, אלא שעלה ברצונו שהענין דהתאוה שלמעלה מטעם יומשך ויתלבש גם בטעם¹²³. ועפ"ז מבאר, שמ"ש בה'ש"ת (ועד"ז סיעתו) הנ"ל "הטעם מפני מה נתאוה אין אנו יודעים...", היינו שגם לאחרי שהתאוה שלמעלה מטעם נמשך ונתלבש בטעם, נרגש בהטעם שזהו ענין

שוליי הגליון

מפרש בזה, ש"שלימות כחותיו" פירושו הכחות הכי שלמים. וילע"ע.

(118) בתרפ"ט שם: "או שהוא מטעם אחר מכוונת התמימות דתמים...".

(119) ועד"ז תש"ג שם: "מפליאות".

(120) בתש"ח [תרפ"א] שם מוסיף: "הנה זה [- זון] שיהי' לו ית' דירה בתחתונים זהו ודאי כוונה עליונה".

(121) בתש"ח [תרפ"א] שם: "לעצמות אוא"ס ב"ה".

(122) וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 432 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 203], הע' 73.

(123) ועפ"ז מבאר שם, שמ"ש בתניא פל"ו (שבמילואים להערה 30) "שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א ואתהפך חשוכא לנהורא..." הוא הענין דנתאוה כפי שנמשך בטעם.

מילואים לדקדוקי תורה

צה

לגלות שלימותו ית' שאינו בערך המשכה כלל...".

שם פכ"ט (מו, א): "...מצד שעיקר רצונו ית' לגלות שלימותו בבחי' עצמותו ב"ה, מזה נמשכו כלים איך לגלות שלימותו ית' ע"י הכלים האלו, להיו' נגלה גילוי עצמותו ב"ה דייקא בהעולמות, ושיהי' עלמא תתאה כגוונ' דעלמא דלעילא...".

שערי עבודה שער א (יחוד זו"ג) ספ"י (יא, ב): "...ואחר התגלותו הלא נגלה עיקר כוונת בריאת העולמו' בכדי לגלות שלימותו, ובלא התגלות לעולמו' ב"ע לא נתגלה שלימותו...".

שם פי"ט (כו, א-ב): "...כי כל עיקר הכוונה בגין לאשלמא עילא ותתא . . . שעיקר כוונת בריאת עולם הי' מאתו ית' כדי לגלות שלימותו ית', כי כמו שמצד שלימותו הרי הוא כולל מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין בהשוואה גמורה, מה דהוי ומה דעתיד למהוי, וכח הגבול ולמעלה מן הגבול הם אצלו ית' הכל בהשוואה גמורה בכח הא"ס ב"ה בתכלית הפשיטות... ע"ש.

שם פל"ג (מה, ב): "...מצד עצם כוונתו ית' לגלות שלימותו . . . כי עיקר הכוונה הוא לגלות שלימות השוואתו ית' אשר אין עוד מלבדו כלל...".

שם שער ב (יחוד הנשמות) פט"ז (יט, רע"ב): "...אשר ישראל הם העיקר, ואשר בהם הוא תכלית הכוונה מאתו ית' בבריאת העולם . . . בשביל גילוי אלוקותו ית' בבחי' גילוי ממש שיהי' נגלה יחודו ית' בתחתונים, וכמאמר רד"ל נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, שיהי' נגלה אלוקותו ית' דייקא בבחי' היש . . . בבחי' התלבשותו ית' בבחי' עולמות ב"ע . . . והתגלות זו הוא ע"י עבודת ישראל בביטולם והתקשרותם אליו ית' בק"ש ותפנין[י]לה, כאשר מייחדים אותו בבחי' יחוד קוב"ה ושכינתו, וממשיכים רצונו ית' בתו"מ בתפילין ויציצית ואתרוג ודומיהן, שהם דייקא נגלים בבחי' יש, שם יהי' גילוי אלוקותו ית' דייקא, ובזה נגלה כבודו ית' אשר אין זולתו כלל, אפי' על הארץ מתחת אין עוד, ובזה נגלה כח שלימותו ית' וכח השוואתו אשר

שם רפל"ג (מח, רע"א): "...כאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולם, הרי סוף מעשה במחשבה תחלה, דהיינו כח כל היש כאשר הוא בהשוואה גמורה עם כחו ית', נמצא הסוף מעשה נערך תחלה במחשבה באין הבדל כלל. ואיך הוא השתוות היש וגבול עם כחו הבלתי בעל גבול אינו בערך השגה כלל, מה שאין כח בשום שכל ומדע להשיגו, כמו שלא נודע מהותו כך לא נודע כח רצונו הפשוט וכח סוף המעשה אשר בכחו, אשר מצד שלימותו הגדול הכל הוא בשלימות ובהשוואה גמורה. אך עיקר הכוונה היתה מאתו ב"ה לגלות שלימותו, וכאשר הוא בכחו יתברך אינו הערך גילוי כלל לכן הוצרך להיות הצמצום מאור א"ס ב"ה...".

שם רפל"ט (גז, ב): "...מצד שלימותו ב"ה כולל כל מה דהוה ועתיד למיהוי בכח השואה, וכמבו"ל בשער הקודם, כי מטבע השלם להיות נכלל בו הכל ולהשוותם ע"י השלימות ע"ש, כן כב"י מצד שלימותו הגדול כולל עילאין ותתאין בהשוואה . . . אשר תכלית כוונתו ב"ה הוא לגלות שלימותו, אשר לזה היו כל הצמצומים בבחי' שבירה ותיקון, דהיינו שבירה הי' כדי לגלות היש בבחינתו, והתיקון הוא לקשרם ולייחדם ביחודו ית' בכדי לגלות שלימותו...".

שם שער ג (האנפין) פי"ט (כ, א-ב): "...עיקר כוונתו ית' הי' שיתגלה פנימיו' כוונתו ית' להיות שוה עיל' ותת', ושיתגלה עצמותו ית' בבחי' גילוי ממש, שלא יסתירו הכלים עצם כוונתו ית' ויהי' ביחוד' חד ממש . . . בכדי לגלות שלימותו ית' עילא ותת', דהיינו לגלות כוונתו ית' מבחי' בלתי בע"ג לבחי' גבול ולהשתוות בכל הדרגין ביחוד' חד כאשר המה בהשוואה בכח עצמותו ית', להיות בבחי' גילוי הדרגין נגלה ג"כ השוואתו ית'... ע"ש.

שם שער ד (אורות וכלים) פכ"ח (מה, סע"א): "...עיקר כוונתו ית' ופנימיו' רצונו הוא בשבי' לגלוי שלימותו בעולמו' התחתוני', דהיינו שיהי' נגל' שלימותו ית' ע"י הכלי' דייקא מצד הצמצו' וההסתר' שהם לגבי דידן . . . להמשיך ולגלות עיקר כוונתו ית' מפנימיות רצונו ית' שהוא עצמותו ב"ה ממש, אשר עלה ברצונו הפשוט

אין עוד מלבדו אפי' בבחי' יש...", ע"ש.

אופני הפעולות בהשוואה אחת בהתכללות עצום עד שאי אפשר לכנותם בשם פעולות כלל, אלא רק שבשלימות הפועל עומדים כל הפעולות, וכשרוצה לגלות שלימות פעולתו ולהוציא כלי למעשהו כדי שיכירו שלימותו. . כמו"כ יובן למעלה כב"י, כשעלה ברצונו י"ת לברוא את העולם מפני שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, לכן מהוה ומקיים היש שהם עולמות הנפרדים... ע"ש.

שם שער ג (התפלה) פ"ט (טז, רע"ב): "...כי כל עיקר כוונתו יתברך היה בשביל להיות לו דירה בתחתונים, דהיינו שיהי' נגלה כבודו ויחודו יתברך אפי' בבחי' היש דייקא מצד הגבול, כמאמר הכתוב בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, שיהי' גילוי אלוקותו יתברך דייקא מצד היש, והיא הנק' שכינה ששוכן ית' בתחתונים, והוא לגלות שלימותו ית' שאפי' בבחי' יש וגבול הוא יתברך אין עוד מצד כח השוואתו ית'..."

שם נח טו, ג: "...ידוע שתכלית בריאת עולמות אין מספר הוא כדי לגלות שלימותו ית' כב"י, שיהיה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, גם בבחי' בי"ע בחי' בע"ג נפרדים גם בשם דוקא יאיר בחי' אין עוד, דהיינו כאשר הוא למעלה עד אין קץ ככה יהיה דוקא למטה עד אין תכלית באמיתותו, והתגלות בי"ע הכל הוא ע"י בחי' כלים, שהם ע"ס דאצי' הנק' בשם כלים כמשל הכלי שהיא נבדל ממהות ועצמות האדם, רק שע"י הכלים נשלם שלימות פעולותיו שרצה לפעול, כמשל כלי אומן כו', כך כב"י מבחי' א"ס בעצמותו בלתי אפשרי להתהוות ולהתגלות בי"ע בע"ג נפרדים, מחמת שכשמו כן הוא א"ס באמת..."

שם פי"ז (לג, ב – לד, א): "...שעיקר חפצו הוא לגלות שלימותו ית', וגילוי שלימותו הוא דייקא מצד ההיפוך שהם העולמו', אשר נשלם חפצו ורצונו ית' אפי' מצד ההיפך. והנה תענוג הזה הוא מצד שעלה ברצונו ית' לגלות שלימותו, וגילוי השלימו' הוא רק מצד פעול' העולמות, והנה כח פעולתם של העולמות המה גנוזים בכחו הבב"ג בבחי' גניז' עד שלא תמצאם, ואין לבקשם בכחו ית' הגם שהמה בכחו אבל המה בדרך גניז' והסתר'. . אשר ע"כ בכדי לגלות כח פעולת העולמות אשר המה בכחו ית' היו כל הצמצומים המבוארים בע"ח..."

שם דרושים לר"ח פו, רע"ד: "...עיקר כוונה עליונה לגלות שלימותו בתחתונים דווקא. . וכמ"ש מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ כו', דהיינו שלא לחפוף כלל מצד חיות ותענוג אלקי, לא ג"ע עליון ותחתון, רק מצד א"ס בעצמותו י"ת ממש בבחינת עומ"ש שהוא למעלה מהשגה, רק אעפ"כ בטל בתכלית השפלות, וזה מורה על ביטולו שהוא באמת לאמיתו מצד אמיתותו י"ת בעצמותו ממש..."

שם פ"כ (לט, א): "...עיקר כוונתו ית' הוא לגלות שלימותו ית' דייקא מצד היש, כמאר"ל סוף מעשה במח' תחיל', וכמאמר רז"ל נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דייקא. . וכל עיקר המכוון הוא לגלות כח השוואתו ב"ה אפי' לגבי דידן..."

הפטורת יתרו לט, סע"ד ואילך: "...כידוע שתכלית הבריאה הוא שיתגלה שלימותו ית' למטה דוקא, בבחי' מלכות כי אין מלך בלא עם, וכמ"ש ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר דוקא, דהיינו שבהיש גופא באופנו ובחינתו דווקא יתגלה בחי' עצמותו י"ת, שלא בבחי' ביטול היש מבחינתו. . דהיינו שיתגלה עצמותו ית' בבחי' שררה וממשלה, שהוא דוקא בהיש בבחינתו, וד"ל..."

עבודת הלוי בראשית ה, רע"ג: "...כי עיקר תכלית הבריאה הי' לגלות שלימותו יתברך מצד היש דוקא, שיהי' בבחי' יש וגבול ואעפ"כ יהי' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, כאשר הוא באמת, וד"ל..."

שם ו, ג-ד: "...כשעלה ברצונו הפשוט לגלות שלימותו ית' כב"י, כדי שיכירו שבחו וגדולתו ית', ומצד שהוא א"ס ואינו בערך הגבול ע"ז מבואר בע"ח כמה מיני צמצומים. . ולהבין זה ד"מ מפועל הגשמי כשרוצה לגלות פעולתו, ובאמת מצד עצם מהותו כולל בעצמו כל מיני

ולגלות טובו בכל הדרגין בבחי' השוואתו... "ע"ש.

שם עב, ד: "...וכל עיקר הכוונה מאתו י"ת לגלות שלימותו השלם והשווה בכל הדרגין...".

שם הפטורת שלח מג, סע"ג: "...אשר זה עיקר כוונתו יתברך, לגלות שלימותו יתברך ע"י כל האופנים פרטי עולמות ומהותים נבדלים ואעפ"כ יתאחדו אליו יתברך...".

שם פינחס סא, ב: "...עיקר המכוון הוא דוקא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, ולא לתוהו בראה כו', וע"כ צריך להמשיך בזה הביטול בחי' מח"ק איך שהוא יתברך סוקר הכל בסקירה אחת, ואז אדרבה נגלה איך שאין דבר חוצה לו ושכל הפרטים הם הוא לבדו יתברך בעצמו ועצם שלימותו ית', ואיך שלבדו הוא בכל הפרטים דוקא...".

שם דרושים לר"ה מה, ב-ג: "...בהיות שעלה ברצונו לגלות שלימותו, אשר בעצם שלימותו כלול כל מה דהוה ודעתיד למהוי... מצד אמיתותו יתברך כמו שהוא לבדו יתברך ואין זולתו, לכן הוא כללא דכולא, אשר מצד בחינה זו כל יכול לגלות השלימות ע"י בחינת רצונו ופלאותיו יתברך להתקשר גלוי עצמותו יתברך בבחינת דרגין וספי', וד"ל ע"ש.

דרושים לעשי"ת ס, א-ב: "...לעצמותו ית' כמו שהוא למעלה מערך שום התגלות ואיזה טעם וכוונה כלל, אשר באמת אפי' הטעם דבכדי לגלות שלימותו ית' ג"כ אינו שייך על עצם אוא"ס יתברך, שהוא ית' למעלה מכל טעם וכוונה, שהרי הוא ית' פבתה"פ ואין זולתו כלל, וא"כ איך שייך לתאר אליו ית' שום טעם וכוונה בבריאת עולמות... אך הענין הוא שבאמת כל הטעמים וכוונת בריאת עולמות הוא כ"א כמו שנגלה לגבי דידן בצמצום וקטנות, ובאופן זה שייך לומר שהוא כדי לגלות שלימותו ית', ובהיות כן בהכרח לומר שהגלוי הזה הוא מעצמותו ית' לבדו, שהרי אין שום שינוי לפניו ית', נמצא שהטעם והכוונה דלגלות שלימותו הוא כוונת עצמותו ית', שהרי מאתו ית' נתגלה

שם לקוטים ט, א-ד: "...תכלית הכוונה הוא מאתו ית' לגלות שלימותו ית'... כב"י כשעלה ברצונו לגלות שלימותו ית', אשר הוא הכולל בכחו מריש כ"ד עד סוף כ"ד... בכחו ית' אשר הוא מקור כל המציאות... אך בכח עצמותו אין להעריך בו שום בחי' ומהות בפ"ע, והכל הוא כח א' לבדו ית'. אבל כשעלה ברצונו יתברך לגלות בפועל ממש... ועיקר הכוונה שע"י גילוי הזה יתגלה כחו בכל הבחי' בפרט ובפועל, ואעפ"כ יתגלה כחו י"ת בעצמיותו בבחי' א"ס, כמאה"כ¹²⁴ בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, דהיינו שמתגלה כחו בבחי' דרגין עילאין וגם בבחי' דרגין תתאין אשר אין עוד מלבדו... דרך כלל, כחו י"ת הנמשך בכל העולמות בבחי' קיום וחיות כל העולמות אשר הם חיים וקיימים, התהוותם הוא הכל כחו לבדו י"ת אשר אין להעריך שם חילוק דרגין, הוא הנקרא קוב"ה... ובחי' מלכותו ית', הוא בחי' גילוי כל הכחות הכלולים בכחו בבחי' יחוד לגלות כחותיו ית' בפועל, נקרא בחי' שכינה, אשר כל עיקר הכוונה מאתו ית' לגלות שלימותו... תכלית עיקר הכוונה של הגילוי הוא לגלות כחו ית'... ע"ש.

שם כג, ב: "...להתקשר בעצמותו ממש, היות כי תכלית הבריאה להיות לו דירה בתחתונים, ובכל היותר רחוק שם היא תכלית הכוונה ושם מתגלה שלימותו י"ת השווה בכל הדיגין ובכל הסטריין, ובזה נתגלה כח השוואתו י"ת אשר אין עוד מלבדו... ע"ש.

שם סט (הב¹²⁵), ב: "...נשמתם של צדיקים המה המחברים ומקשרים ומייחדים וממשיכים עצמותו י"ת בכל העולמות, ע"י עבודתם ויחודם ממקורא דכולא עד סוף כל דרגין בקשור ויחוד אחד. וכח זה אנו מעריכים בכחו י"ת מצד שלימותו י"ת, אשר הכל נמצא בכחו יתברך מצד פשיטותו י"ת והשוואתו כו'. וזהו במי נמלך בנשמתן של צדיקים, כי עיקר כוונת הבריאה היה מצד כוונתו י"ת לגלות שלימותו י"ת, להמשיך

— שו"י הגר"ון —

(124) פירושו: כמאמר הכתוב.
(125) במקום מספרי הדפים עג-עו, נדפסו עוה"פ המספרים סט-עב, ושוב מספר עג ואילך.

הנאצל¹²⁷ היותר נעלה ונשגב . . דההוא רישא . . אשר ש חביון עוז העצמות, הוא עצמו אינו משיג מה שיש בו . . גם פנימי¹²⁸ עתיק הוא רדל"א שאינו משיג מה שיש בו...".

☞ הערה 67 ☞

וראה גם אג"ק ח"ט ר"ע שכ (כ"ד אלול תשי"ד): "...וכמבואר בדא"ח הנקודה בזה, שהוא עד"מ שהאדם בדירתו נמצא הוא וכל עצמותו בגלוי...". חיי"ג ע' שע (י"ד מנ"א תשט"ז): "...וע"פ המבואר בחסידות שענין דירה היא שאדם נמצא בו בכל עצמותו, ועד"ז בדירת אדם העליון...". חט"ו ס"ע יא (ה' ניסן תשי"ז): "...וכמבואר בתורת החסידות שזהו לעשות לו ית' דירה בתחתונים, אשר בדירה נמצא האדם בעצמותו...". חיי"ז ר"ע פו (ט' אייר תשי"ח): "...וכביאור תורת החסידות, אשר כמו במלכותא דארעא המלך נמצא בדירתו בכל עצמותו מהותו ועניניו, כן הוא גם בהדירה שנתאוה הקב"ה מלכו של עולם להיות לו בתחתונים".

ולהעיר שהנחות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ מתרס"ג (שהובא מהם לעיל בפנים ההערה) לא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" (קה"ת) עד לערך שנת תש"ס, כמ"ש המו"ל בפתח דבר לסה"מ תרס"ג ח"ב (שיצא לאור לקראת ב' ניסן תשס"ג), ש"מאמרים אלו היו ספונים וטמונים באוספו האישי של כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע, ולא נודע אודותם, עד שנתגלו בשנים האחרונות".

אבל ראה תדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ח, דקדוקי תורה הערות 247, 253, 265 – שלכאורה מוכח שבג' מקומות בתשי"ח חזר רבינו על לשון הקיצורים של אדהרי"צ להקדמת דרך חיים, אף שקיצורים אלו לא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" עד לאחר תשמ"ח¹²⁹ – ולכאורה חזר עליהם רבינו ע"פ הרשום בזכרונו

הטעם והמכוין הזה. אבל אם ישים אל לבו למה רצה באופן זה וכוונה זו, הוא גנוז מאתנו ולמעלה מטעם וכוונה, כ"א מצד לצון ונדבה, ולא בחיוב והכרח ח"ו, כי שם נדבה מורה על דבר שאינו מצפה לשום תשלום גמול, דהיינו שיהי' לו מזה שום תוס', כ"א שבעצם הוא כן, שכל ההשתלשלות שורש וראשית מציאותן הוא בנדבה דוקא, ובהיות כן הרי מובן שכל אתעדל"ת אינו מגיע כ"א מצד הגלוי דצמצומים דטעם וכוונה . . תכלית הכוונה דאנא אמלןך שהוא בחי' נדבה הנ"ל, דהנה כבר מבואר לעיל שאם ישים האדם אל לבו לדעת למה רצה באופן דלגלות שלימותו וכוונה הנ"ל, הרי זה גנוז מאתנו למעלה מטעם וכוונה, כ"א מצד רצון ונדבה ולא נודע מקורו איך ומה . . וגם אם הי' מתגלה לנו בחי' נדבה זו הי' הכל בטלים מכל וכל והי' כלא הי', ומ"מ נתגלים למטה להיות הגלוי במהות היש באופן מהות דוקא, ובו יתגלה גלוי אוא"ס ב"ה, וממילא נשלם עצם הכוונה בבחי' עצמותו, וד"ל...". ועוד.

ולהעיר שבעוד כמה מקומות¹²⁶ מביא הר"א את הענין דדירה בתחתונים בלי להזכיר גילוי שלימותו ית', ובכמה מהם גם מוסיף שדירה בתחתונים הוא עיקר כוונת הבריאה.

☞ הערה 64 ☞

ולהעיר מתר"ס ע' מג [ועד"ז קונטרסים ח"ב רצו, א]: "...אתה הוא בחי' עצמות א"ס [ב"ה] שנק' עצמות המאור [כבי'] . . עצם שאינו בגדר גילוי כלל . . ואופן ההתגלות . . שנמצא כמו שהוא בעצמותו . . ועצם הענין מה הוא [עצמות] אינו מובן ומושג אפי' בהיות גדולים -] אפילו

☞ שו"י הגליון ☞

(126) ראה שערי עבודה שער א (יחוד זו"ג) רפל"א. שער ב (יחוד הנשמות) ספכ"ז. שער ג (התפלה) ספ"מ. שער ד (אורות וכלים) ספל"ו. עבודת הלוי בראשית ד, רע"ג. ויצא מ, א. מקץ נב, א. דרושים לשבת צג, ד – צד, ב. שמות ה, סע"ב. וארא יט, רע"א. בשלח כה, ד. כח, רע"ד. דרוש לספה"ע ט, רע"ד. לקוטים יד, סע"ג. יז, סע"ג. כב, רע"א. צט, רע"ד. קרח מח, ב. עקב יא, סע"ד. דרושים ליו"כ א, סע"א. דרושים לשמחת ביה"ש יד, רע"א. ועוד.

☞ שו"י הגליון ☞

(127) אוצ"ל: בהנאצל.

(128) אוצ"ל: פנימי.

(129) ולכן יצאו לאור לראשונה (לא בהוצאת תשמ"ח, אלא) רק בהוצאת תשס"ב של דרך חיים.

אלול תשמ"ה): "...מען דרוקט דעם תניא אין אן ארט וואס איז "חוצה" ¹³² מעניני תומ"צ, און די הדפסה איז דורך (השתתפות) אנשי המקום ההוא . . אויך אזוינע וואס ביי זיי איז דאס דער ערשטער קשר מיט אידישקייט.

אפילו ¹³³ ווען די הדפסה בפועל ווערט געטאן דורך בני נח – זיינען זיי דערמיט מקיים זייער תפקיד צו ארויסהעלפן אידן צו דורכפירן זייער (די אידן'ס) תפקיד, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

ואדרבה "י"ל אז דוקא דורך דעם פירט זיך דורך דער ענין פון "דירה בתחתונים" בשלימותו. ווארום אין א דירה געפינט זיך ניט נאר די פנימיות של הדר בו, נאר אויך זיין חיצוניות (כולל גופו, לבושו, כלי תשמישו), און ביידע – סיי די פנימיות און סיי די חיצוניות – זיינען דארט מיטן זעלבן תוקף ומציאות בהענין – אלס זייער דירה.

ועד"ז בעניננו, אז די שלימות פון "דירה בתחתונים" איז פארבונדן דערמיט וואס אויך אין די ענינים פון חיצוניות (אכילה כו' אוה"ע כו') איז ניכר ווי זיי זיינען א טייל פון דער דירה לו ית" ¹³⁴.

שולח הגליון

(132) להעיר שבאמירת השיחה (שיחה א – 14:55) נאמר: "...הויבט מען זיך אן חוצה פון אלע ענינים – אן ארט וואס איז <חוצה פון אלע...> בגלוי חוצה פון אלע ענינים פון תורה ומצות'...".

(133) ועד"ז שם (שיחה א – 15:45): "...אפילו ווען דאס איז א בן נח, איז ער אויכעט דערמיט מסייע, און דורך דערויף איז ער דאך אויכעט מקיים דעם תפקיד שלו, ארויסהעלפן אידן אין ממלא זיין תפקידם שלהם, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, וואס אין א דירה געפינט זיך דאך דער חיצוניות און די פנימיות פון הדר בו, און ביידע זאכן געפינען זיך דארט מיטן זעלבן תוקף, און מיט די זעלבע מציאות, וואס דאס איז זייער דירה".

(134) ושם בהע' 34: "ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 477 ואילך (ובהערה 36 שם)", וז"ל הערה 36 (בחט"ז) שם: "בסגנון אחר: בדירה בתחתונים – ב' ענינים: "פנימיות" הדירה – שהיא בנש"י דוקא, שמציאותם גופא היא כביכול העצמות; "חיצוניות[?]ת" הדירה – העולם, מה שהעולם נעשה מקום מוכשר לגילוי העצמות [אלא שמ"מ

הק' ממה שראה לפני כו"כ שנים, קודם שהגיע לארה"ב.

וראה תדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ט, מילואים להערה 306, שאולי אפ"ל כן גם בנוגע לרשימות ומאמרי אדהרי"צ מתרס"ד ¹³⁰, קיצורי אדהרי"צ (מהדורא ב) לביאורי הזהר ¹³¹, והנחות אדהרי"צ מתרס"ג (הנ"ל) שייתכן שכולם הובאו בתשי"ט, ע"ש.

ועד"ז אפ"ל בנדו"ד, שלכאורה מתאים שרבינו יחבב את ה'ל' "נמצא" (ותרגמו "געפינט זיך" שבמאמר דידן) בנוגע לעצם האדם שבהדירה, אם ראה אותו רק בהנחת אדהרי"צ הנ"ל. ולהעיר שגם ל' "כל עצמותו" שברשימת רבינו שבהערה 68 נמצא בהנחת אדהרי"צ הנ"ל (בנוסף למקומות אחרים, כמ"ש שם).

הערה 70

ראה לקו"ש ח"ו ע' 21, הע' 69: "...ענין הדירה הוא [לא רק שנמצא בה כל העצם, אלא גם] שהעצם נמצא בה בגילוי (ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1054), ולכן צריך ל"הטיב לברואיו" ו"יכירו גדולתו" – בחי' הגילויים, כי ידיעה והכרה זו הם הכנה לגילוי העצמות. . השלמת הכוונה ד"דירה בתחתונים" – דירה לעצמותו, הוא ע"י (הקדמת) "להטיב לברואיו" – אור, ו"יכירו גדולתו" – כלים".

שם חכ"ה ע' 432 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 203], הע' 73: "...הכוונה ד"נתאווה כו" הוא שיהי' דירה בתחתונים, ומצד גדר התחתון צ"ל גם השלימות דהבנה והשגה, וגילויים בכלל. . "שיתגלו שלימות כחותיו"..." ע"ש.

ולהעיר מלקו"ש חכ"ט ע' 296 (משיחת ח"י

שולח הגליון

(130) שלא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" עד לאחר שנת תשד"מ (לכאורה), ולכן יצאו לאור לראשונה (לא בסה"מ ליקוט ח"א שנדפס בשנה הנ"ל, אלא) רק בסה"מ ליקוט ח"ב שנדפס בשנת תשנ"ג.

(131) שי"ל לראשונה בביאורה" מהדורת תשע"ה ע"פ צילום גוכי"ק שהגיע לידינו לאחרונה, כמ"ש המו"ל שם ע' V, הע' 7.

הערה 73

לתועלת הלומדים, מובא בזה תורת הבעש"ט שבתולדות יעקב יוסף¹³⁵ – על הסדר: "...גם בענוה צריך לפעמים מדה בינונית והוא צורך גבוה מאד, כמו ששמעתי ממורי שרוב ענותותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת הש"י שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם ע"י תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות וגם המלאכים ניוזנין ע"י תורתו ותפלתו, שאלו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה' בשמחה ובריאה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאומרה כדקא יאות, וגם לתת לב אל מה שאמר שלמה ע"ה אם תשכבון בין שפתים, שהקב"ה שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא אומרה בתורה ותפלה בדחילו ורחימו, ואם ישם אליו לבו, בודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתיים של אדם נבזה חדל אישים וכיוצא בזה. והוא מעין מה שאמרו חז"ל ענותותו של רבי זכריה גרם חורבן וכו', כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודברו והל[ו]כו ועסקיו עושה רושם למעלה למעלה, בוודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיה לשם שמים. משא"כ בחושב [כשחושב] האדם מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובזה הולך בשרירות לבו ו[נ]אמר אך שלום יהיה לי¹³⁶. ובאמת ז"א, כי האדם ע"י מעשיו הטובים הוא דבוק בו יתברך ממש וכמ"ש והלכת בדרכיו, וע"י שהוא רחום למטה נתעורר מדה זו של רחום למעלה בכל העולמות, וכמו שכתבתי דע מה למעלה ממך, ר"ל ממך תדע, איזה מדה שנתעורר בכך, שכך הוא למעלה, וזה שאמר ונתן לך רחמים ורחמיך¹³⁷..."

שולח הגליון

אי"ז הרכבה ח"ו מב' ענינים, כנ"ל הערה 31. ואכ"מ", ע"ש בפנים השיחה.

(135) המובא בפנים הוא ע"פ תוי"י דפוס לבוב תרכ"ג (קע, ב-ג), שצויין אליו ברשימת רבינו הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה, עם איזה הוספות בסוגריים ע"פ כש"ט דפור"ר (זאלקווא תקנ"ד) טו, א.

(136) עד כאן הובא (לכאורה) במאמר דידן – חוץ מל' הקטע שבדף קע, ג (דלקמן בפנים).

(137) עד כאן הובא בכתר שם טוב.

שם לקמן (קע, ג): "...ובזה מבואר ששוקל גם במדת הענוה ותופס מדת בינוני חכם יחשב, כי הוא תועלת וחכמ' נפלאה בענין עבודת הבור' שלא יהי' נמאס בעיני עצמו..." ע"ש.

הערה 81

ולהעיר מד"ה שיר המעלות ממעמקים תשל"ט (3:05): "...די אתערותא דלעילא וואס זי איז מעורר די אתערותא דלתתא, איז זי איז דאך מעורר, דארף זי דאך אויכעט זיין מעין פון די אתערותא דלתתא וועלכע זי איז מעורר".

ולהעיר שגם שם (2:00) מדובר בב' פירושים שבתביבה א': "...די צוויי דיעות, אז איין פירוש איין ממעמקים – אז דאס גייט ממעמקים דלמעלה, און נאך א צווייטן פירוש ממעמקים, ממעמקים פון דעם אדם, אין עבודת האדם. און זיי שטייען דאך ביידע אין דעם זעלבן ווארט די ביידע פירושים, וואס דאס גופא באווייזט אויף די שייכות שביניהם..."

הערה 95

ראה ד"ה באתי לגני תשי"ז (9:25) תדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ז ע' לב): "...איז דאך ידוע אז דער עולם הבא בפללותו, דאס איז דער ענין פון קבלת שכר על ידי התורה והעבודה במשך שיתא אלפי שנין – דהיי ע'למא, וואס דאס ווערט אנגערופן בשם עולם הזה, און דערנאך קומט דער עולם הבא, וואס דאס ווערט אויפגעטאן על ידי תורתם ועבודתם..."

(16:55, שם ע' מג-ד) ...כשעלה ברצונו לברוא העולם, איז דאך דאס לפני הצמצום. און אין דערויף איז דאך אויכעט דא דער ענין התענוג, ווי ער זאגט אין מדרש, שוקיו עמודי שש זה העולם שנשתוקק הקב"ה – לבראותו, וואס שוקק איז דאך דאס דער ענין פון תענוג. איז דאך דארט דער רצון און תענוג – כשעלה ברצונו, און אויך מיטן תענוג ווי ס'געווען לפני הצמצום, איז דאך דאס געווען מיט א ריבוי טוב ותוקף – ביותר, אז דערפון קען ניט זיין דערנאך דער ענין פון מציאות. דערנאך איז געווען דער צמצום און סילק אורו הגדול, האט דאס אויפגעטאן אויכעט אין דעם אור, וואס אין עם איז דא דער ענין פון

מילואים לדקדוקי תורה

קא

ממש... "ע"ש.

ובכמה מקומות מבואר שרוב כל קאי על יסוד דאחיד בשמיא ובארעא – ראה תו"א תצוה קי, א-ב: "...שמחה של מצוה הוא בבחי' בינה שהוא יותר גבוה גם מרוב כל, מבחי' צדיק שנק' כל כידוע שה"ח שביסוד הן נש"ב, ושמחה של מצוה היא בבחי' פנימית בינה שהיא יותר מרוב כל, ועמ"ש מזה ע"פ ראייתי והנה מנורת זהב [לקו"ת דלקמן], ועוד כי בינה רק עד הוד אתפשטת משא"כ ביסוד . . וא"כ מה שנק' היסוד כל ע"ש שמקבל נש"ב אינו עצמיות נש"ב כ"א כמו חותם . . ולכן במצות נאמר מרוב כל, יותר מבחי' כל".

לקו"ת בהעלותך לד, א: "...ע"ל בפ"י מרב כל ולכן נאמר תחת אשר כו' מרב כל, פ"י כל נק' יסוד כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא ובארעא כו', ונק' כל לשון כללות שכולל בתוכו כל הו"ק, וכמ"ש יקו המים אל מקום אחד דקאי על המשכת השפע מהע"ס לבחי' יסוד . . והמל' המקבלת נק' כלה . . ולכן בהאבות נאמר בכל מכל כל, ורב כל היינו ריבוי היסודות שבהפרצופים עליונים, אך ע"י קיום המצות שיומשך מבחי' עין לא ראתה היינו גילוי פנימית יסוד דע"י . . שהוא ההמשכה מלמעלה לגמרי מכל סדר ההשתלשלות, הרי זהו למעלה מעלה מבחי' רב כל הנ"ל שהוא ההמשכה שבסדר ההשתלשלות... "ע"ש.

תקס"ב ח"ב ע' שנ-שנא: "...ורשמחה וטוב לבב זו יפה יותר מרב כל שהיא חיי העוה"ב הנק' כל כמ"ש כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא וארעא, פ"י בחי' שפע זיו השכינה הוא בחי' עונג האלקי שבבחי' יסוד הנק' כל המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמי', ורוב כל הוא יס"א או יסוד אי' המאיר בבינה שבמל' ג"ע העליון על עונג נשמות המקבלי' הזיו, אבל עונג שמחה של מצוה שהיא רק מצד מקיף וסובב הוא למעלה מרוב כל, שהרי הוא בבחי' כתר מל'". ועוד.

הערה 96

ראה תרנ"ו ע' רעה: "...אם לעוברי רצונו, נשפע כ"כ תענוג שזהו מפסולת תענוג העליון,

רצון און תענוג אויף עולמות, אז ער זאל זיך אויסשטעלן – מער ניט ווי אין א נקודה פון דעם עצם און תענוג הרצון אויף בריאת העולמות, און ניט מיט א ריבוי און תוקף, ווי דאס שטייט לפני הצמצום. וואס בפללות ווערט דאס אנגערופן בשם נקודת הרושם, וואס דאס איז דער יו"ד פון שם הוי' – וואס דאס איז דאך מער ניט ווי א נקודה...

(18:50, שם ע' מה-ט) ...דאס איז דאך מצד דעם ענין פון השתלשלות, איז דאך דער רצון און עונג וואס ס'דא אין בריאה איז דאך דאס מער ניט ווי אין א יו"ד, אין א נקודת הרושם. דערפון ווערט דער ענין פון נברא העולם הבא, אז דורך תורה ומצות, דורך די עבודת בני ישראל – בראשית: בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקראו ראשית – איז מאכט מען אז אט א דער יו"ד – זאל זיין דער נברא העולם הבא, אז ניט אז זאל שטיין אין אן אופן פון נקודה, נאר דער עצם פון דעם רצון און תענוג וואס ס'דא אין עולמות . . זאל דאס שטייען אין א התרחבות, וואס דאס איז דער ענין פון עולם הבא. און אט דאס איז דער תכלית הירידה, ווארום דאס איז נאך העכער ווי נשמה איז אפילו געווען פריער, ווארום ווי מ'האט גערעדט פריער אז דער ענין פון עונג נעמט דאס פנימיות און עצמיות הכחות. און בשעת פון דעם יו"ד קומט אראפ אין אן עולם הבא, איז שטייט אט די נקודה, מיט א התרחבות והתפשטות ביותר.

וואס דאס איז דער ענין פון יו"ד . . דער ענין פון נקודת הרושם, און אין דערויף איז נכלל די אלע ענינים וואס מ'וויל געבן דא למטה די מקבל, וואס דאס איז דער ענין פון עולם הבא . . דורך וואס קומט דאס אראפ? בשעת ס'דא דערנאך . . דער ענין פון פל דאחיד בשמיא ובארעא, דער ספירת היסוד . . דורך דערויף איז דא דער ענין פון ביו"ד נברא העולם הבא...

(24:50, שם ע' נה) ...וואס דאס איז די מעלה פון יסוד . . מצד דערויף . . וואס דאס טוט זיך דורך צדיק יסוד עולם, טוט ער אויף און איז מעורר אין תכלית העליו, דערפאר קען ער ממשיך זיין דערנאך מלמעלה למטה ביז למטה

אלפי שני' דהוי עלמא . . ונק' שמיטה א', והיינו ו"א שנין ואלף הז' שנת שביעי' שבת לה' שהוא העוה"ב כידוע. והנה יש ג' מדרגו' בשמיטה זו, א' ג"ע התחתון . . והעלי' הב' מג"ע התחתון לגעה"ע . . וידוע דיש נהר דינור רוחני מפסיק בין געה"ת לגעה"ע שצריכ' הנשמ' לטבול לשכוח לגמרי על השג' אלקי' שהי' לה בג"ע התחתון שלא יבלבל לעליית' בהשגו' אלקי' שבג"ע העליון מפני שנבדל בערך . . יש הפסק בענין נה"ד בעליו' הנשמו' מגעה"ת לגעה"ע לפי שאין ערוך ביניהן כלל, שכדאי שתקבל הכל כדי להגיע לעילוי גדול כזה וד"ל, והמדרגה הג' שלמעלה גם מג"ע העליון הוא העוה"ב שהוא אלף הז' שנק' ערן שעין לא ראת אלקי' זולתך כו' (וימהמ"ש הוא רק הכנה לזה ע"ד תח"ה כו')...

...ונמצא ג' מדרגו' הן געה"ת וגעה"ע והעוה"ב שנק' עלמא דאתי, והוא בכל שמיטה דז' שני' שבמל' שהן ז' אלפי' שנין למטה, כי ידוע דיש שמיטה אחר שמיטה וכל שמיטה ז' אלפי' שני' שהן ז' שני' לבד במל' דאצי' למעלה ואחר ז' שמיטות הוא היובל, ועד"ז עד נ' אלפי' יובלו' כו', והיינו שכל שמיטה הבאה הוא בעלי' המדרג' יותר מן הראשונו' עד שהמדרג' העליונ' דשמיטה הא' שהוא אלף הז' שנק' עוה"ב בשמיטה ז'¹⁴⁰ הוא שיהי' בשמיטה הבאה אחרי' רק בחי' געה"ת לבד כו', וכמו שמיטה שלנו שבאלף הז' הוא הנק' עוה"ב ועלמא דאתי בשמיטה השני' דו"א שני' שיהי' בעילוי יותר גדול עד שעוה"ב זה יהי' שם רק בחי' געה"ת כו', ועד"ז בעלי' הב' משמיטה ב' לשמיטה ג' יהי' עוה"ב דאלף הז' בשמיטה ב' רק בחי' געה"ת בשמיטה הג', ועד"ז הולך ועולה משמיטה לשמיטה בכל ז' השמיטות שביובל זה, וכך יהי' עליו' בג' מדרגו' הנ"ל דגעה"ת וגעה"ע ועוה"ב משמיטה לשמיטה ביובל הב' והג' עד נ' אלפי' יובלו' וד"ל (וכמו שיש עלי' משמיטה לשמיטה ע"ד הנ"ל כך הוא העלי' מיובל ליובל עד נ"א יובלו', דכמו שהוא בפרט כך הוא בכלל עד רום המעלו' וד"ל).

לעושי רצונו שנמשך פנימיות התענוג עאכו"כ שהוא תענוג נפלא עד אין קץ כו', והנה מזה מובן עוצם השמחה והתענוג דג"ע עד שמוטב דלדינא כו', וזה בשביל ג"ע התחתון, וכ"ש געה"ע שהוא תענוג גדול הרבה יותר עד שבהעלי' מגעה"ת לגעה"ע צריכ' טבילה בנהר דנור כו', ויש כמה מיני מדרגות בג"ע זה למעלה מזה ובין כאו"א צריכים טבילה כו', וכמארז"ל ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנא' ילכו מחיל אל חיל כו', ועז"א מרוב כל, שהעבודה בשמחה הוא יותר טוב מכל בחי' התענוגי' דג"ע אפי' במדרי' היותר עליונה, וכמארז"ל יפה שעה א'...".

וראה גם אדה"א שמות ח"א ע' שיט': "...בחי' אור התענוג האלקי שמאיר בעולמות ממקור כל התענוגי' כנ"ל הוא שנק' כל, כמו כל בשמים וארץ דאחיד בשמים¹³⁸ וארעא, שהן געה"ע וגעה"ת, ויש בזה ריבוי מדרגות בעליו' זא"ז עד אין קץ ושיעור כלל כנ"ל בענין ילכו מחיל אל חיל מגעה"ת לגעה"ע, וכן יש ריבוא רבבות אלפים מדרגות עד מקור כל התענוגים שנק' רוב כל, רוב של כל חיי התענוגים העליונים, ומפני הריבוי נק' ג"כ רו"ב כל ריבוי מיני כל . . תחת אשר לא עבדת בעבודת המצות בשמחה וטוב לבב מרו"ב כ"ל הנ"ל, שנק' ריבוי כ"ל כנ"ל . . ובאמת הרי אמרו דיפה שעה א' בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, המקור חיי העוה"ב שהוא ריבוי כל אינו רק בחי' זיו והארה בעלמא מעצם התענוג הפשוט, ורק כמו מדליק נר מנר כנ"ל, אבל במצות מעשיות מגיעי' לפנימי' התענוג ורצון העליון שמשם נמשך בחי' ריבוי כל הנ"ל, ונמצא שמשמחה¹³⁹ וטוב לבב במצות מעשיות בעוה"ז הוא יותר טוב מרוב כל, דהיינו מכל חיי העוה"ב, שהרי ע"י המצות נמשך כל ריבוי הארות והמשכות דכל בכל ריבוי רבבות מדרגות דג"ע עד רום המעלות... ע"ש.

אדה"א נ"ך ע' רג-ה: "...דיפה שעה א' בתשו' ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב . . ידוע דו'

(138) כ"ה באדה"א שם, ואוצ"ל: בשמיא.

(139) אוצ"ל: שהשמחה.

העלם אור עצמות אור א"ס שבפנימיות ח"ע, שהוא נקרא עיקרא ושרשא דכולהון עלמין סתימין ואתגליין, דהיינו בחי' מקור ליחוד דכל העלם וגילוי סובב וממלא בפרט ובכלל...".

הערה 102

וראה תרס"ב ס"ע תכו (הנחה): "...ונמצא מובן דעיקר ההתהוות הוא על ידי המלכות, וזהו אנכי שלומי אמוני ישראל דמל' הוא שלימותא דעשיראה, כי עיקר הכוונה נשלם על ידה דוקא. ולהבין מה שאמר אנכי שלומי כו', כי הנה כח ההתגלות שבמל' הוא בשרשה למעלה מהט"ס, כי אעפ"י שבסדר השתל' היא למטה מהט"ס מ"מ בשרשה נמשכת מעצמות א"ס, כי נטוע ומושרש בעצמות א"ס להיות לו דירה בתחתונים, דנתאוה לו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים ועיקר הכוונה נשלמת ע"י המל', כי התהוות התחתונים הוא ע"י המל' וכמו"כ הגילוי אלקות בתחתונים הוא ג"כ ע"י המל', והכח הזה במל' הוא מפני שהיא מושרשת בעצמות א"ס כי נעיצת התחלה היא בסוף דוקא, ולכן אמר אנכי שלומי אמוני וכו', דהכח הזה הוא מאנכי מי שאנכי...".

תרס"ח ר"ע רכב: "...דכנס"י היא בחי' מל' שמשלמת לבחי' ז"א דאצי", וכמ"ש אנכי שלומי אמונה ישראל. . . וידוע דז"א הוא בעל ט"ס, דבסוד שרש הוא בבחי' ו"ק ובהגדלה נתוסף בו ג' מוחין והוא בבחי' ט"ס. . . ובחי' מל' משלמת לעשרה...". וממשיך שם ע' רכה-ז: "...דגילוי כל ספ"י היא בחי' המל' שבהספ"י ההיא (וכנודע מענין מסעות וספה"ע כו') שהט"ס שבכל ספ"י הן בבחי' עלי' והתכללות ובחי' המל' הוא בחי' הגילוי. . . אמנם באמת בחי' המל' שרשה למעלה מהט"ס. . . וכמ"ש מלכותך מל' כ"ע, דבחי' מכ"ע שזהו מה שהמל' מקור לבי"ע הוא מבחי' מלכותך דוקא בחי' מל' דא"ס, וז"ש ארוממך ה' כי דילתני דבחי' הגילוי דמל' הוא מבחי' רוממות הא"ס. . . כמו במשה דכתי' אנכי אהי' עם פיך, וכתי' מי שם פה לאדם הלא אנכי כו'. . . ולהיות בחי' פה לאדה"ע שזהו בחי' מל' הוא מבחי' אנכי דוקא, וכדאי' במדר' ע"פ אלה הדברים אשר דבר משה, מנין לו דיבור למשה, אלא ממ"ת מבחי' אנכי ה' אלקיך. . . ועד"ז יובן דבחי' הגילוי דמל' הוא ממדרי' גבוה ונעלה ביותר,

וזהו כי עמך מקור חיים, מקור כל התענוגי' העליוני' שבכל העליו' דג' מדרגו' הנ"ל בגעה"ת ונגעה"ע ועוה"ב שבכל השמיטות, הכל כלא ממש חשיבא לגבי עצמו' השעשועי' שבעצמו' אא"ס ב"ה ממש שנק' שעשועי' המלך בעצמו ממש, לפי שכל המשכ' עונג העליון הנ"ל אינו רק זיו והארה בעלמא מעצמותו ית', והוא מ"ש ע"ד כללו' ביו"ד נברא העוה"ב. . . כך הוא בענין מחשב' א' למעלה שהוא מחשב' הכללי' שצופ' ומביט עד סוף כל הדורו' דו"א שני' והעוה"ב כו', וכך הוא בכללו' יתור בכל השמיטות דיוכל דנ"א [יובלות] כנ"ל, הכל נסקר בסקיר' א' ממש כמ"ש כי עמך מקור כו' דכלא חשיבא לגבי מוה"ע כנ"ל. וזהו ענין היו"ד שבו נברא העוה"ב בכללו' הכל שהוא כח המצמצם א"ע לחשוב מחשב' א' שבא בג' מדרג' הנ"ל שבפרט בכל שמיטה ובכלל בנ"א יובלו', ויו"ד זה שנמשך מן העצמו' גם הוא כלא חשיב ממש, כמו אות א' כיו"ד שמצוייר בצמצום דכלא חשיב לגבי עצמו' הנפש ממש כו', כך בחי' היו"ד המצמצם המחשב' אחת כנ"ל כלא חשיב לגבי עצמו' השעשועי' כנ"ל וד"ל.

וזהו ענין חיי העוה"ב ל' רבים שמתחלקים בכל שמיט' כו' כנ"ל, אבל יפ"ה שע' א' בתשו' ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, היינו למעלה גם מן היו"ד שבתהירו' עילא' שכולל כל חיי העוה"ב שבכל השמיטות דנ"א יובלו'...". ועד"ז לקו"ת שה"ש ג, ד. אדה"ז כתובים ח"ב ע' יח-ט [כח-ט¹⁴¹].

הערה 100

וראה אדה"ז מארז"ל ע' עח: "...שמעצמותו נבראו הכל, ונק' עיקרא ושרשא דכ"ע, ונק' יש אמיתי, וכן איתא ברמב"ם מאמיתית המצאו נמצאו כל הנמצאים, דהיינו שממציאות עצמותו נמצאו כולם...". שערי תשובה צד, ג: "...בחי'

שולחן הגליון

141) ולהעיר ממ"ש שם ע' כט: "...וזהו מכל חיי העוה"ב, כי לגדולתו אין חקר, וכל של חיי העוה"ב הוא רק יו"ד א' בלבד כו' וד"ל" (משא"כ בהוצאת תשמ"ו ע' יט: "...אין חקר וכו' של חיי העוה"ב...") – ואילו באוה"ת שה"ש ח"א ס"ע מה: "...אין חקר, ופי' שכל חיי העוה"ב...".

הספרא דצניעותא להאריז"ל . . . דההוא רישא דלאו רישא, אשר שם חביון עוז העצמות...", וממשיך שם ע' טז: "...דבחי' מל' דאצי' שמתפשטת בעולמות ביי"ע להיות בבחי' מלך על עם . . . בחי' הרצון והתענוג שבמל' . . . עולה ומסתלק בליל ראש השנה למעלה מעלה, בבחי' מל' דא"ס כמו שהיא קודם הצמצום וכמו שכלולה בעצמותו ממש, ונקר' אז מלך יחיד, והוא בחי' מל' כמו"ש בעצמות א"ס שיחיד ומיוחד . . . ולזאת הנה עיקר העבודה בר"ה הוא בנין המל' לעוררה ולהמשיכה מההעלם העצמי דעצמות א"ס ב"ה... ע"ש.

תשי" ע' 100: "...שמדת המל' חלוקה משאר המדות . . . שבענין הספי' הוא מה שספי' המל' (שהו"ע ההתנשאות) אינו נמצא . . . כמו שארי המדות . . . ויובן ע"פ מ"ש בע"ח . . . דבא"א הן ט' נהורין ורדל"א, והמל' מושרשת ברדל"א . . . הט' ספי' הן בהתכללות בבחי' א"א מקור האצי', והיא שם לא בבחי' מציאות . . . בכדי להמשיך בחי' המלוכ' שזהו מלמע' מבחי' מקור לעולמות (וכנ"ל בשרש המלכות ברדל"א) . . . נמשך בחינת רצון למלוכה כו', וההמשכה היא מאוא"ס שלמעלה מהשתלשלות . . . ממשיכים בחינת המלכות משרשה ומקורה מבחינת עצמות א"ס כו', וכמ"ש בלקו"ת ד"ה ועתה יגדל נא, שממשיכים בחינת כח אד', שזהו בחינת מלכות דאין סוף כמ"ש בהביאור שם, ושם שזהו"ע אד' בחי' מלכותו כמו שהיא בשרשה בחינת מלכות דא"ס . . . וזהו ג"כ שהמשיך אברהם . . . בחינת שם אד', בחינת המלכות, משרשה ומקורה הראשון מבחינת עצמות א"ס...".

תשי"א ע' 209-210 [תרפ"ו ע' רכט]:
 "...וכידוע שלעתיד יהי' גילוי בחי' עצמות א"ס ממש . . . שלעתיד יהי' הגילוי דשרש ומקור המל' שהוא למעלה מכל הספירות, ומבשרי אחזה דמדת ההתנשאות היא חלוקה [ובהערת רבינו שם: "היא חלוקה: ראה בארוכה בכ"ז המשך ר"ה תש"ט¹⁴² - ד"ה זה היום - יט כסלו

שהרי תכלית הכוונה הוא בחי' הגילוי שיהי' התהוות עולמות ביי"ע ועיי"ז דוקא נשלם הכוונה דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, שצריך להיות התהוו' התחתונים שזהו מבחי' מל' דוקא, וגם הגילוי דאוא"ס בעולם הוא ע"י המל' דוקא . . . ולזאת בחי' הגילוי דמל' נמשך ממדרי' עליונה יותר, וכמ"ש בע"ח דשרש המל' הוא מרדל"א דוקא למעלה מהט"ס כו'. וזהו שהמל' משלמת בחי' ישראל דלעילא, דשלימות הכוונה שבבחי' ישראל דלעילא, דהיינו באצילות הע"ס, בכדי שיהי' התהוות ביי"ע ושיהי' דירה בתחתונים, זה נשלם ע"י המל' דוקא, וזהו שהיא משלמת שבזה דוקא נשלם שלימות אמיתית הכוונה העצמית . . . וזהו אנכי שלומי אמוני ישראל, דבחי' מל' היא שלומי אמוני ישראל שמשלמת כו', והכח ע"ז הוא מבחי' אנכי כו' וכנ"ל...".

תער"ב ח"א ע' קלח: "...דבחי' המל' מושרשת בעצמות א"ס ב"ה שז"ע מלך יחיד בחי' המל' כמו שכלולה במקורה ושרשה בחי' יחיד כו' והו"ע המלך הקדוש שקדוש ומוכדל בעצם כו' ועז"א אדון עולם אשר מלך בטרם כל יצור נברא דהיינו מלך בלא עם שא"צ לעם כו' שהכל צריכים אליו והוא אינו צריך להם כו' והוא בבחי' התנשאות עצמי שמצד עצמו כו' ובשרש הראשון י"ל שזהו בחי' שמו הכלול בעצמותו דהוא ושמו אחד כו' וכמ"ש השל"ה דהוא שמו ושמו הוא כו' וי"ל שזהו בחי' היכולת שבעצמות שמיוחד ממש בעצמותו ית' וזהו בחי' המל' הכלולה בעצמותו ית' וכמ"ש בע"ח שער א"א פ"ב דבחי' המל' שרשה למע' מכל הספי' והיינו ברדל"א כמו"כ בשרש כל השרשים בחי' המל' דוקא מושרשת בעצמו א"ס ב"ה...".

תש"ט ע' יב-ג: "...וספי' המל' חלוקה משארי הספי' . . . וכדאיתא בע"ח . . . דשרש המל' הוא ברדל"א, וכאמרו דע כי הנה בארנו תחלה כי ט"ס הנקודות עם רדל"א, והם י"ס מקורית ושרשיות כל האצילות, וכאמרו שם תחלה ולאילו הט' שמכתו ועד היסוד שהם למטה מהאי רדל"א . . . אשר מזה מובן דשרש המל' אינה כמו שארי הספי', שהם מבחי' א"א, כ"א דשרשה מרדל"א . . . דפי' רדל"א הוא בחי' לא ידע . . . וכדאי' בפני

"...וכבר נת' כי תחלה נאצל הז"א י' נקודה קטנה, ונקודה זו יש לה רת"ס והם ג' קוצי י' והם ג' קויץ של ז"א, וכל קו יש לה רת"ס, הרי ט"ס, שהם חח"ן קו ימין רת"ס, ובג"ה קו שמאלי רת"ס, ודת"י קו אמצעי רת"ס, והם ט"ס שרשיות שבז"א . והנה הז"א אינו רק ט"ס¹⁴⁶, כי נוק' היא ספי' א' העשירית¹⁴⁷...". שער כה (דרושי הצלם) דרוש ו: "...ובזה תבין מ"ש לך בסוד הגדלות דז"א ע"י כניסת המוחין האלו, כי בתחלה היו ו"ק לבד, ונגדלו ונעשו ט"ס, והוא ע"י ג"ס דנה"י אמא שנכנסו לתוכו ונעשה ט"ס. ולולי שנחשבין מגוף ז"א עצמו ובשר מבשרו איך יגדל ע"י, אמנם אחר שאינם עתה בשר אי' אלא בשר ז"א לבדו, ולכן נגדל הז"א הגדל' ממש' . . עד שנעשה בן ט"ס גמורות שלו ממש. ונמצא כי אלו המוחין הם מתפשטין בכל ט"ס דז"א... ע"ש. שער כז (פרטי עיבור יניקה מוחין) ספ"ב¹⁴⁸: "...והרי נתבאר כי כל הז"א אינו רק ט"ס, אע"פ שנחלק לג' בחי', ואלו הם ט"ס גמורות, וא"צ יותר... ע"ש. שער לו (מיעוט הירח) פ"א: "...מוכרח הוא, שכל זמן שעדיין לא נתגדל המל', שאותן הט"ס עליונים שחסרים בנוק' יהיו כלולין בז"א בט"ס שבו, כנודע שאין בו רק עד היסוד, ונוק' משלימתו ל¹⁴⁹. . ואמנם טרם התגלות בה ט"ס העליונות שלה, היו כולן נכללין בט"ס שלו, נמצא כי בכל ספי' וספי' מן הט"ס דז"א יש בה בחי' ספי' א' של נוק', אך היא אינה רק חלק העשירית שבה בלבד, שהוא ספי' המל' שבה" ע"ש.

השי"ת¹⁴² (קונטרס עג) "משארי המדות חו"ג . . והדוגמא מזה יובן למעלה במדת המל' שהיא מושרשת למעלה יותר מכל הספירות, ולעתיד יהי' הגילוי דשרש ומקור המל', והוא אשת חיל עטרת בעלה...".

☞ הערה 103 ☜

ראה עץ חיים שער ה (טנת"א) רפ"ו: "...שכבר ידעת כי ז"א אינו רק ט"ס, כמנין א"ח, והמלכות . . היא בחי' נפש לבד (נ"ל שהיא ד' דאחד, והיינו א"ח ד' הוא אחד, לפי שכבר ידעת כי הז"א אין לו רק ט"ס, ובין כולם הוא אחד)". שער טז (הולדת או"א וזו"ן) פ"ג: "...מהראוי היה שימשכו כל הט"ס דז"א מאלו הג' נה"י דא"א¹⁴³ לפי שגם נה"י של א"א הם כלולים בג' אחרים שהם חג"ת דא"א, והיו ו', שהם [כלול¹⁴⁴ ג' גו ג' דא"א], לכן גם הז"א יצא כדוגמא דא"א, ג' גו ג', ו"ק לבדם¹⁴⁵...". שער יח (רפ"ח ניצוצין) פ"ה: "...וכבר ידעת כי ז"א יש בו ט"ס שלימות, רק שהם בסוד ההעלם, ואינם ניכרין אלא הו"ק...". שער כד (פרקי הצלם) פ"ג: "...הכלל העולה, כי ז"א יש בו ט"ס גמורות שלימות גדולות . . ובזה תבין איך יש מוחין ממש בכל ט"ס הז"א, כי הרי ג' מוחין שהם חב"ד מתלבשין בכל קומת ז"א, ותבין איך יש מוחין הנק' ו"ק, ומוחין הנק' ג"ר... ע"ש. שם פ"ה:

☞ שו"י הגליון ☜

(143) כ"ה בדפוס שאלוניקי תר"ה, ועוד.
 (144) כ"ה בדפוס שאלוניקי תר"ה, ועוד. אבל בדפוס קארעץ תקמ"ב (דפו"ר), קארעץ תקמ"ד: "כלילין ג' בג' דאמא" ע"ש.
 (145) וראה גם שם שער ל (הפרצופים) דרו"א: "...ודע [כין] כשנאצל ז"א נאצל בב' הפרצופים חיצון וגם אמצעי הנק' בחי' ו"ק נה"י וחג"ת, אמנם בעיבור א' שבעת התיקון כנודע, אז לא נתקן רק פרצוף עליון [- ס"א: החיצון] כשיעור קומתו לבד שהוא שיעור נה"י, ואז גם פרצוף הב' היה מלוכב בתוכו והיה שוה בקומתן [- ס"א: כקומת] החיצון, כי א"א לזעיר שיהיה פחות מו"ק, אלא שעדיין לא נתקן, וז"ס ג' כליל בג'. ואח"כ ע"י היניקה נתקן גם פרצוף הב', ואז הראה כחו ועצמותו ואז נגדל הז"א כשיעור קומתו של פרצוף הב' שהוא קומת ו"ק נה"י חג"ת, ונתגדלו ב' הפרצופים. ואח"כ בגדלות המוחין נכנסו [- ס"א: נכנס] בו הפנימי, ואז הגדילו שלשתם כשיעור קומתו הראוי לו" ע"ש.

☞ שו"י הגליון ☜

(146) וראה גם שם ספ"ו: "...והרי נת' איך יש ט"ס בז"א...".
 (147) ועד"ז שם שער כז (פרטי עיבור יניקה מוחין) רפ"א: "ז"א אין בו רק ט"ס, והעשירית היא נוקבא...".
 (148) וראה שם רפ"א שבשוה"ג הקודם.
 (149) ועד"ז שם שער ל (הפרצופים) ריש דרו"ג: "כבר נודע כי הז"א אין בו רק ט"ס, והמל' משלמת ל¹⁴⁹...". שער מד (השמות) פ"א: "...בז"א דאצי' . . רק ט"ס לבד, כי המל' היא משלים אותו ל¹⁴⁹, וזכור כלל זה... ע"ש. כללי הרה"ו (שבסוף ההקדמה לעץ חיים) סי' יט: "...נת"ל כי לעולם הז"א אינו רק ט"ס כנודע. ונודע כי מדת המלכות היא י"ס שלימות, ובהצטרפות הנוק' עמו יושלם הוא ל¹⁴⁹ שלימות גמורות עמה, ואז יהי' עשרה עשרה הכפ' וכו'. אמנם הז"א אינו רק ט"ס לבד...".

הספי' דז"א הנה המל' משלמת בכאו"א לי"ס, ונק' מפני זה שלימא דכולהו, ואח"כ נעשו זו"נ דו פרצופי' כידוע, והיינו לפי שהי' בחי' המל' בהתכללות בפרצוף ז"א בתחילה להיות רק משלמת אותו בבחי' אחוריים, והיינו בחי' המלכיות של כאו"א כנ"ל, ואח"כ נבנית בנין המל' להיות לפרצוף בפ"ע, והיינו שמכל בחי' המלכיות הנ"ל שבזו"א ננסר והובדל להיות בנין בפני עצמו. . אבל בחי' ז"א בעצמו ושרשו אינו אלא בעל ט"ס בלבד, כידוע דאח"ד הוא א"ח דלי"ת שהן זו"נ, ואח"ה הן ט"ס בלבד. . אבל בתחילת שרשו דז"א אינו אלא בעל ט"ס בלבד כידוע. . להבין ביאור כ"ז תחילה י"ל שורש ענין בחי' המל' מהו. דהנה מבואר בס"י שהספי' נק' ע"ס בלי מ"ה פי' בלי מהות. . כי האורות הנאצלים דבוקים ונכללי' במאצילן בתכלית ההתכללות. . עד שאינן למהות יש ודבר מה בפ"ע כלל מפני שהן בתכלית הביטול ובתכלית הדבקות' וההתכללות באור המאציל עצמו, וזהו בלי מ"ה בלי מהו' יש ודבר בפ"ע כלל וכלל. . שבחי' ט"ס דז"א מכתר שבו עד המל' הן כלולים בתכלית במאצילן העליון ולא נתפס ליש ודבר מה כלל, ואידי דטריד למבלע לא פליט כלל למטה. . א"כ מהיכן יהי' מקור למציאות התהוות כל העולמות דבי"ע. . לזאת עשה המאציל העליון לעוצם חסדו הגדול. . שיהי' בחי' ט"ס דז"א בבחי' מהות ויש ודבר דוקא, כדי שיהא מהם בחי' ההשפעה למטה להחיות רוח שפלים כו', והיינו ענין בחי' כל המלכיות שנמצא בכל ספי' וספי' דז"א כנ"ל. וביאור הדבר[ים] הוא שהמל' דספי' החסד דז"א וכדומה, הנה ענינה הוא רק בחי' הגילוי של אותה המדה, כאשר היא ניכרת ונתפסת ליש ודבר מה דייקא, והיינו בחי' הישות של אותה המדה. . שכל בחי' המלכיות דט"ס דז"א אינו אלא בחינת ההתגלות שלהן. . היפוך בחי' הביטול שבהם. . ולכך בחי' המל' עלמא דאתגליי' בדרך כלל כידוע, ובדרך פרט הנה היא בחי' הגילוי של כל ספי' וספי' דז"א, כמו ספירת חכמה דז"א שאינו אלא ט"ס, והמל' דחכ' הוא בחי' ההתגלות שלה כשניכרת ליש ודבר מה כו', ועד"ז בספי' החסד והגבו' ונצח וכיצא, בחי' התגלות כשניכרין ליש הוא בחי' המל' שלהן... ע"ש.

תו"א יתרו סח, ג: "...רמ"ח מ"ע נקראים רמ"ח אברים דמלכא היינו רמ"ח אברים דז"א, כי ז"א הוא בעל ט' ספירות, ט' פעמים ט' הוא פ"א, וכל בחינה יש בה ג' כלים פנימיים תיכונים חיצוניים הנק' סת"ר סוף תוך ראש, הנה ג"פ פ"א הוא רמ"ג, וה"ח המגדילים הרי רמ"ח אברי ז"א שהן שרש רמ"ח מ"ע. ולהמשיך בחינת זו שיהי' הגדלת אברי ז"א ע"ד הנ"ל להיות טפ"ט כו' הוא ע"י בחי' עבור יניקה מוחין, כי בבחי' עבור הוא תלת כלילן מתלת, ואח"כ בחי' יניקה הוא שמתגדל ז"א בבחי' ו"ק וכל א' כלול משהה מספר ל"ו. . והנה אף שביניקה יש ג"כ מוחין ונק' מוחין דיניקה, עכ"ז נק' רק ו"ק, כי מוחין אלו הם בכלל המדות יחשבו, עד"מ השכל של המדה שיאהב מחמת טעם ושכל, שזה השכל מגדיל המדה כחלב שמגדל את הולד, ולכן בכלל המדה יחשב שהוא מדה ממש, ע"כ נק' רק ו"ק. ואח"כ בחי' מוחין ממש הוא על דרך משל השכל שבפ"ע, כמו הלומד חכמה, ונק' חב"ד דאצילות כו'".

שם עב, א: "אלפי שנאן, א"ת שנאן אלא שאינן, הטעם כי שרשם הוא בז"א שאין לו רק ט"ס, כי המלכות היא עשיראה דכולהו, אבל ז"א בעצמו אין לו רק ט"ס...".

ביאורה"ז בחוקותי קמב, ג-ד [קעא, ג – קעב, רע"ב]: "...כידוע וגם [מ]בואר בזהר¹⁵⁰ ובע"ח¹⁵¹, דבחי' מל' דאצי' היא נק' שלומי אמוני ישראל כו' לפי שהיא משלמת לז"א, להיות כי בחי' ז"א בעצמו אינו אלא ט"ס בלבד והמל' היא עשיראה דכולהו, דהיינו שהיא בחי' העשירית בכאו"א מן הספי' דז"א, והוא כמו ספי' החסד דז"א אינה אלא בט"ס, והמל' הוא מל' דחסד דז"א, וכן ספי' הגבו' דז"א אינה אלא ט"ס, ובחי' המל' שבגבורה משלמת להיות[ן] ב"ס, ועד"ז בכל

שוליי הגליון

(150) זח"ג קפ, ב: "...אשר אין בה מום, כד"א כלך יפה רעיתי ומום אין בך. אשר לא עלה עליה עול, על כתיב, כד"א ונאם הגבר הוקם על, מ"ט בגין דהיא שלומי אמוני ישראל, ועליה לאו היא אלא עמה...".

(151) ראה שער כד (פרקי הצלם) פ"ג ושער לו (מיעוט הירח) פ"א הנ"ל בפנים. מקומות שבשוה"ג 147, 149.

הצמצום נק' מלכותך להיותה כלולה בעצמותו ומיוחדת בו...". שם ע' כה-ו: "...ואומר אנכי שלומי וכו' הוא, דהכח הזה בספי' המל' להשלים כל ספי' וספי' בכלל וכן בנין המל' בבחי' פרצוף בפ"ע הוא לפי דרש המל' הוא בבחי' אנכי דוקא שהוא בחי' הכתר. . וזהו אנכי שלומי אמוני ישראל, דהכח הזה בבחי' המל' להשלים בחי' ישראל דלעילא הוא לפי דרש המל' הוא מבחי' אנכי שהוא בחי' כתר, ובכתר גופא הנה ספי' המל' אינה בדומה כמו שארי הספי' שהן בהתגלות בהעלם. . משא"כ ספי' המל' הנה גם כמו שהיא בהעלמה אינה אלא בחי' לבוש לבד לשרשה הנעלם והעצמי, ולכן גם כמו שהוא בכתר הוא בחי' רדל"א, וזהו מלכותך מכ"ע, דגם בשרש הראשון הנה מל' דא"ס שהוא המח' ורצון דאנא אמלוך, דג"ז אינו אלא רק בחי' לבוש אל האוא"ס... (ונד"ז תעריב ח"ב ע' תשצ, תתא-ב) ע"ש.

❧ הערה 108 ❧

ראה תש"י סוף ס"ה: "...ול להיות שהעבודה במשכן ומקדש הוא לאהפכא חשוכא לנהורא דהחושך עצמו יאיר, והיינו דמהשטות דלעו"ז יהי' בבחינת שטות דקדושה, לכן הי' המשכן מעצי שטים דוקא, והיינו הלמעלה מן הדעת המתברר ונעשה מן הלמטה מן הדעת. וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כאו"א, וזה בא ע"י עבודת האדם בעבודת הבירורים שלו, שפועל לאהפכא חשוכא לנהורא, והיינו להפוך את הלמטה מן הדעת דעולם (פון וועלט), שיהי' מזה למעלה מן הדעת, דישנם כמה דברים באדם שהוא נוהג ועושה כן וויילע אזוי טוט וועלט, והדברים האלה הם כמו חוק שבלתי מזיזים אותו ממקומו לפי דכן הוא הנהגת העולם, וכמו בכמה עניני נימוס והדומה כו', הנה את זה צריכים להפכו אל הלמעלה מן הדעת בעבודה, וכמו עד"מ זמני האכילה וזמני השינה הנה מצד הרגש העולם הם קבועים בעתים וזמנים, וגם כשצריך להתעסק במו"מ ומ"מ הנה זמנים האלו ע"פ הרוב בלתי ניזזים ובלתי נידחים כלל ועיקר, וזמני הקביעות של תורה ותפלה הם נדחים ואין להם קבע, ויש שהם נדחים ח"ו לגמרי, הנה האדם אשר נותן איזה חשבון לנפשו, האם יש איזה חכמה בהנהגה כזו, דמי הוא היודע עתו

תו"ח בשלח שנט, ב [רמו, ג]: "...הטעם שבחי' ז"א נרמז באות הל' לפי שידוע בע"ה¹⁵² שעיקר בנין ז"א היא רק ג' מדריגות בלבד שהם בחי' נה"י דז"א, וכאו"א כלול מי"ס בהעלם דהיינו חב"ד חג"ת נה"י והיינו אות הל', וכמ"ש בזהר¹⁵³ דבבחי' עיבור ז"א במעי אימא הוא תלת דכליל גו תלת כו', וכמארז"ל הולד במעי אמו דומה לפנקס מקופל ראשו בין ברכיו כו', והיינו בחי' חב"ד חג"ת שהם נק' תלת גו תלת מפני שכלולי' בנה"י (ולפי שגם ביניקה בחי' חב"ד כלול בחג"ת ונק' ג"כ תלת גו תלת, ע"כ לעולם נק' בנין ז"א בבחי' תלת בלבד. ואע"פ שביניקה הוא [בעל] ו"ק, אבל העיקר הבא בו בגילוי הוא בחי' חג"ת, וגם בבחי' הגדלו' הרי אין העיקר רק בחי' מוחי' שלו שהן חב"ד, והמדות חג"ת כלולי' בו ונמשכו אחריו כידוע. ונמצא לעולם עיקר בנינו [הוא] רק תלת, ורק בהיותן בבחי' הגדלו' דוקא אז נק' באות הל' שג' ספי' דחב"ד הם בגילוי, משא"כ בעיבור בבחי' הנה"י שהם בהעלם כו' וד"ל). ואע"פ שידוע שתכלית בנין ז"א הוא בהיותו בעל ט"ס חב"ד חג"ת נה"י, הנה מ"מ עיקרו אין[נו] רק תלת דנה"י, והששה ספי' חב"ד חג"ת שבו הם באי' אח"כ בבחי' התרחבו' והתפשטו' שלו בלבד, ואינם התחלת מציאותו... ועוד.

וראה תרפ"ז ע' יד-טו: "...וסרח היא בת אשר, דרש המל' בפנימי' הכתר שהוא בחי' עתיק. . וע"י המל' הוא ההמשכה והגילוי דוקא, וכדאי בזח"ג דק"פ ע"ב. . מ"ט בגין דהיא שלומי אמוני ישראל. . שמשלמת בחי' ישראל דלעילא לעשר, וכידוע דז"א הוא בעל ט"ס. . ומל' משלמת לעשר. . ה"ה משלמת את הז"א לע"ס. וביאור הענין הוא דהנה כתיב מלכותך מלכות כל עולמים, ופי' מלכותך הוא בחי' מל' דא"ס כמו שהיא קודם הצמצום, ומל' דא"ס כמו שהיא לפני

❧ שו"י הגליון ❧

(152) ראה ע"ח שער ל שבשוה"ג 147.

(153) ראה זח"ב נ, סע"א (תוספתא): "עד לא (ס"א אשתקע) אשתכח אורא דכיא ולא נהירין אבנין נקיבן הוו [- ובהגהות מהרח"ו: גבורות שבאימא] סתימאן, תלת רוחין [- ובהגהות מהרח"ו: ז"א] דכלילן בתלת הוו שקיען...".

בעולמות העליונים, שזהו"ע גילוי אור עצמי דא"ס. ועי"ז נמשך תוס' אורות למעלה ג"כ בעולמות עליונים, דמצ"ע אין להם גילוי אור זה, כי התהוותם מצ"ע אינו בשביל עצמן היינו בשביל התיקון שלהם, כ"א בשביל ירידת האור ממדרי' למדרי' עד שיהי' התהוות עולם התחתון כו', הנה ע"י ירידת האור ממדרי' למדרי' עד שנמשך למטה מטה בעולם התחתון וכאן נשלם הכוונה העצמית דא"ס ב"ה בהבירור הדברים התחתונים כו', נמשך בהם ג"כ תוס' אורות עי"ז כו'. וכל הבירור הנ"ל להיות אתכפי' ס"א כו' . . ומקיים תומ"צ בכח הגוף ונפש החיוני הגשמי ומלוכשים בדברים הגשמיים כו' שעושה אותם כלים לאלקות כו', ובזה דווקא נשלמה הכוונה העליונה בעצמות א"ס ב"ה בחי' השלמת נח"ד הנ"ל, ומאיר גילוי א"ס ב"ה למטה בעולם התחתון (והגילוי הזה יאיר ויתגלה לע"ל בעולם התחתון, ועכשיו הוא להוסיף אורות באצי', והיינו שנמצא האור באצי' לצורך העולם התחתון . . שעומדת בעולם האצי' בפ"ע לצורך עולם התחתון ואינו מתגלה שם בעולם האצי' וכמונח בקופסא כו') ועי"ז נמשך תוס' אורות למעלה ג"כ כו'...", ועד"ז תש"ג ע' 101-100 (וראה גם שם ע' 98), ומסיים: "...ועי"ז נמשך תוס' אורות בעולמות העליונים, דאין להם עלי' מצד עצמם כ"א בזה שהם סיבה להתהוות עולם התחתון ועבודת הבירורים. קיצור . . וע"י עבודת הבירורים מלמטלמ"ע נעשה עלי' גם בעולמות הנאצלים".

תרס"ו ר"ע ח (יא) [ועד"ז תש"ב ע' 34, ועד"ז תרפ"ד ע' צב]: "...שנתאוהו שיהי' מציאות תחתונים ויומשך בחי' עצמות אוא"ס למטה, שזה ביכולת להמשיך למטה בעולם התחתון דוקא . . וההמשכה היא מבחי' פנימיות ועצמות אוא"ס . . כאשר ההמשכה היא מבחי' עצמות אוא"ס אין בזה התחלקות מעלה ומטה, ועיקר הגילוי יהי' למטה דוקא, מפני שכך נתאוהו מתחלה כביכול, ולפי שההמשכה היא [- תש"ב: כביכול שההמשכה תהי'] ע"י העבודה למטה דוקא כו' [- תרפ"ד: ועיקר הגילוי הוא למטה דוקא, ואי"ז מה שבכח עבודת הנבראי' מצ"ע, כ"א לפי שכך עלה ברצונו להיות נח"ר לפניו ית' ונתאוהו הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים]

וזמנו, וכדאיתא במד"ר אין אדם שליט לומר המתינו לי עד שאעשה חשבונתי ועד שאצוה לביתי כו', ואיך יתן כל נפשו על דבר שאין בו ממש כלל, ועל העיקר מה שהיתה הכוונה בירידת נשמתו למטה הוא שוכח לגמרי, והוא רק מצד הרוח שטות שמכסה על האמת, הנה זאת תהי' עבודתו להפוך שטות זה דעולם, ויעמוד על נפשו ויקבע לו עתים לתורה...".

קונטרס ומעין מאמר כז, פ"ב (ע' 135): "...ב' הבחי' ומדרי' כח ומה דחכמה, דבחי' כח דחכ' זהו"ע התפשטותה אל הבינה ובחי' מה דחכ' הו"ע התדבקותה אל הכתר, ובחי' זו דחכ' הנה זהו מה שחכ' הוא בחי' הביטול שלמע' מטו"ד. וז"ש ומעין מבית ה' יצא, הנה בית הוא בחי' מקיף, ועמ"ש מענין בית בלקו"ת בסופו בד"ה מזמור שיר חנוכת הבית דרוש הב' שזהו בחי' פנימי' הכתר, וזהו"ע ומעין מבית ה' יצא, היינו בחי' החכמה כמו שנמשכת מבחי' הכתר . . והוא בחי' מה דחכ' הנ"ל, ומעין זה ישקה את נחל השטים בחי' השטות דלעו"ז שיתהפך לשטות דקדושה והיינו בעבודה בפועל להיות בבחי' שטות דקדושה שלא ע"פ דעת וחשבון כנ"ל, דהנה מה שחכ' היא למע' מטו"ד זהו בעבודה בבחי' רעו"ד שלמע' מטו"ד, וזהו בחי' מעין והיא העבודה שמצד עצם הנשמה, וזה ישקה את נחל השטים שמצד הנה"ב להיות ההנהגה בפועל בכל דבר בבחי' שטות דקדושה, הן בעסק מו"מ שלא יהי' לו שום מניעות ועכובים כלל, וכמו"כ לעמוד על נפשו בכל התאוות ותענוגים שלא להמשך אחריהם כלל וכלל, ועי"ז יפעול ההכנעה בהנה"ב בכלל שבאמת לא יהי' אצלו כ"כ הרגש הטוב הענינים הגשמי', וגם יהי' עי"ז התגלות הכחות מוחין ומדות דנה"א שיהי' אז הנהגתו בכל עניניו ע"פ בחי' הדעת דקדושה".

❧ הערה 112 ❧

ראה תרנ"ח ע' לב-ג: "...בעולם התחתון . . כוונת התהוותו הוא בשביל עצמו, היינו בשביל התיקון שיתקן מלמטלמ"ע ועי"ז ממשיכים בחי' דירה בתחתונים, דכך עלה ברצונו ית' להיות נח"ר לפניו ית' כד אתכפי' ס"א ואתהפכא חשוכא לנהורא שיאיר עי"ז אור ה' אוא"ס ב"ה במקום החשך ביתר שאת ויתר עז מהארתו

שיהי' תחלה עולמות העליונים, א"כ¹⁵⁵ הרי בהעולמות עליונים נמצא בהם המכוון¹⁵⁵ שע"י יהי' התהוות עוה"ז הגשמי (א"כ הרי בהם נמצא ג"כ א"ס עצומ"ה מה שעלה ברצונו כו', כן אפ"ל) רק המכוון שהתחתונים דוקא היינו הנבראים שבעוה"ז הם דוקא יהיו כלים לבחי' א"ס עצומ"ה...".

פורים תשט"ו (שיחה ד – 24:15): "...דוקא אין עומק תחת, דוקא איז דעם סופן וואס אין למטה הימנו, איז אט דארטן גיט דער אויבערשטער הצלחה, אז מ'מאכט עם א דירה לו ית' בתחתונים.

און ווי ס'שטייט אויף דערויף דער משל אין חסידות, אז בשעת מ'וויל אויפהויבן א בנין, איז "ושקל בפלס הרים", דארף מען אוועקשטעלן דעם ליווע"ר (דעם דבר המגבי') גאר אין סאמע אונטן, אפילו נידעריקער פון דעם נידעריקסטע ציגל, און אט א דעמאלט הויבט מען אויף ניט נאר דעם נידעריקע ציגל, נאר אפילו אט א די ציגל וואס געפינען זיך בקומה העליונה ביותר. איז אט א דער ליווע"ר וואס מ'האט עם אוועקגעשטעלט אונטער דער נידעריקסטע ציגל, און ער טוט דאס בקבלת עול, און ער האט אין דערויף ניט קיין געשמאק, איז ער מצליח בהצלחה מופלגה למעלה מדרך הטבע לגמרי אויף אויפהויבן דעם נידעריקע ציגל, און די ציגל שבינתיים, ביז אז היתה לראש פינה – אז ער פועלט אן עלי' ביז אויבן אויבן און נאך העכער, אויף מאכן לו ית' דירה בתחתונים, וואס דאס פועלט א תוספות אור ביז אין עולם האצילות און די עולמות שלמעלה הימנו...

...און ער פועלט אן עליון אפילו אין דער אויבערשטער ציגל, ביז וואנעט ער מאכט א דירה לו ית' בתחתונים, וואס צוליב דערויף איז געווען

. . וההמשכה היא ע"י תומ"צ, שע"י קיום תומ"צ דנש"י ממשיכים בחי' עצמות אוא"ס בעולם כו' [תרפ"ד: את העצמות בגילוי למטה]. וזהו שאמרו בראשית בשביל ישראל שנק' ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית, שע"י נש"י ותורה נמשך תוס' אורות בעולמות [תרפ"ד: ישראל ע"י התו' ממשיכים את האור והגילוי, ובזה מוסיפין תוס' אורות גם בעולמות העליונים], דהיינו [תרפ"ד: שיהי' גילוי בחי' עצמות אוא"ס כו'... ע"ש.

פר"ת ע' לב-ג: "...וכמ"ש בסש"ב פל"ו שאין הכוונה בשביל עולמות העליונים הואיל ולהם ירידה מאור פניו ית', ומבו' במ"א דלהיות דאצי' הוא גילוי ההעלם מאוא"ס המאציל, והרי היו כלולים תחלה באוא"ס ושם היו במעלה ומדרי' עליונה יותר כו' . . וכאשר נתגלו הע"ס שנעשה בבחי' מציאות אור ה"ז בבחי' ירידה להם כו', והרי התהוות העולמות הי' בבחי' חסד . . ומאחר שהן בבחי' ירידה הרי אין זה בחי' חסד כו'. והגם שבאמת זהו בחי' חסד להם, דהירידה היא צורך עלי' שע"י יהי' בהם בחי' תוס' אורות שתוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר כו', הנה עלי' זו אין זה מהם בעצמם . . דענין העלי' הוא שלא בסדר והדרגה . . ועלי' כזו לא יש באצי' מעצמם, כ"א ע"י שבהם וע"י הוא התהוות היש וביטול היש שע"י נמשך בהם תוס' אור כו' וכמשי"ת¹⁵⁴...".

וראה גם תרמ"ג ע' לז-ח: "...עיקר המכוון דנתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דוקא . . כדי שיהי' מציאות היש צ"ל תחלה עולמות עליונים א"ס, אך אין זה עיקר המכוון, אלא עיקר מה שעלה ברצונו א"ס עצומ"ה שיהי' עולמות הוא שיהי' עוה"ז הגשמי דוקא, וא"כ הרי א"ס עצומ"ה נמצא דוקא למטה בעוה"ז הגשמי שזה עיקר ולא עולמות עליונים . . שעיקר המכוון הוא עוה"ז דוקא, אך אפ"ל עוה"ז הגשמי אם לא

(155) להעיר מהביאור וקיצור בזה שבתש"ל (דלקמן בפנים (ע"ש) ובשוה"ג 159): "אפ"ל עוה"ז הגשמי אם לא שיהי' תחלה עולמות העליונים (ולכן גם) בהעולמות עליונים נמצא בהם המכוון".

(154) להעיר מרד"ה למען דעת פר"ת (שהובא לקמן במאמר דידן, וראה דקדו"ת הערה 216): "...והמצות הן לאתקנא רזא שמי' היינו להמשיך תוס' אור מבחי' עצמות א"ס בהאורות והכלים דע"ס כו'...".

כנ"ל, לכן, כמו שבישראל, ע"י ירידת נשמתם למטה נעשה עלי' בהנשמה, והעלי' היא בשני ענינים, בזה שמשלמת את הכוונה וזה שנעשית בבחינת בעל תשובה, הנה מזה משתלשל גם בעולמות, שע"י הירידה דעולמות העליונים להוות את עוה"ז התחתון, נעשה בהם עלי'. והעלי' היא בשני ענינים. שהם הכנה שעל ידם נעשה התהוות עוה"ז התחתון, שבו נשלמת הכוונה דדירה בתחתונים¹⁵⁹, וגם העילוי (בענין הגילויים) שבעוה"ז, זה שע"י אתכפיא ואתהפכא נמשך אור שלמעלה משייכות לעולמות, גם המשכה זו ישנה גם בעולמות העליונים, מכיון שעל ידם נעשה התהוות עוה"ז התחתון¹⁶⁰."

❧ הערה 118 ❧

ראה אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשעט: "...דמתחלה¹⁶¹ אמר היושבת בגנים, פ"י בגנים ב' גנים ג"ע העליון וג"ע התחתון (ה' כן משמע הפ"י בזח"ב ר"פ בשלח דמ"ו ע"א, וז"ל היושבת בגנים דא כנס"י, וכ' המק"מ, נ"ב שהרח"ק¹⁶² שכינה השרויה בג"ע עליון ותחתון ב' גנים וכ' הרב¹⁶³ שהם בריאה ועשי¹⁶⁴..."

❧ שו"י הגליון ❧

(159) ובהע' 61 שם: וראה סה"מ תרמ"ג ע' לח [נ-] שהובא לעיל בפנים]: "אאפ"ל עוה"ז הגשמי אם לא שיהי' תחלה עולמות העליונים (ולכן גם) בהעולמות עליונים נמצא בהם המכוון". וראה לעיל שוה"ג¹⁵⁵.

(160) ובהע' 62 שם: "ראה סה"מ תרנ"ח ס"ע לב [נ-] שהובא לעיל בפנים]."

(161) להעיר שזהו נוסח אחר (עם הגהות הצ"צ) מהתחלת המאמר דתק"ע (שבשוה"ג¹⁶⁵) דלקמן בפנים.

(162) בס' הליקוטים דא"ח צ"צ ח"ג ע' תלב העיר המו"ל בשוה"ג שצ"ל: "מהרח"ו". וכדאי לציין, שבמק"מ שם (הובא לקמן במילואים להערה 135) ליתא תיבת "מהרח"ו", ומ"ש הצ"צ הוא ע"פ מ"ש במק"מ לזח"ב א, רע"א: "הובא לדינו ספר מוגה מכתיבת יד הקודש על העליונה מהר"חו זלה"ה, והמכתב עצמו כתב ידו ממש שכתב והגיה ד' ספרים אלו מספר שמות ואילך, ולהודיע למעיין איזו הם דבריו זלה"ה ואיזהו מה שנלע"ד, בכל מקום שימצא נכתב בצדו הוא דברי הרח"ו ז"ל, ואם הדברים סתומים הם דברינו, ולפעמים כשדברי הרח"ו ז"ל סתומים אנו מבארים אותם בקיצור".

(163) ראה אוה"ת שה"ש שם ס"ע תשסה, שהביא כל הפירוש שבפנים בשם הרח"ו, והשמיט תיבות "וכתב הרב" שבמק"מ (אף שמסיים שם ר"ע תשסו: "עכ"ל").

דער תכלית בריאת העולמות, און דאס איז דא אין רצון העליון, און אפילו נאך העכער, ניט נאר כשעלה ברצונו¹⁵⁶, נאר נאך פאר דערויף...".

לקו"ש ח"ה ע' 4-33 (משיחת יום ב' דחגה"ש תשי"ח – וראה עד"ז שיחו"ק תשי"ח ר"ע רמט): "...דאס וואס מ'האט ניט געגעבן תורה צו די מלאכים, איז עס ניט ווייל די עליונים דארפן ניט אנקומען צו דער המשכת העצמות שע"י התורה – ווארום אויך אין עולמות עליונים איז מצד עצמם מאיר בלויז א הארה מאלקותו ית', און זיי זיינען "ירידה מאור פניו ית'";

און דורך עבודת התחתונים ווערט אויפגעטאן די המשכת העצמות "דירה לו ית'", אויך אין עליונים, אין גאנץ סדר ההשתלשלות¹⁵⁷;

וכידוע דער משל אויף דעם: אז מ'וויל אויפהויבן א בנין דורך "כלי ההגבהה הנקרא ליווע"ר", דארף מען אונטערלייגן דעם ליווע"ר אונטער די "חלקים התחתונים שבו דוקא", אבער אויב מ'וועט עס אויפהויבן "מאמצע כו' לא הי' מגבי' התחתונים".

און דערפאר מוז מען געבן תורה דוקא למטה אין עוה"ז "התחתון כו' שאין תחתון למטה ממנו", און דורך דעם ווערט אויפגעהויבן דער גאנצער "בנין" פון סדר השתלשלות...

...מ'נעמט דברים תחתונים און מ'מאכט פון זיי (ועי"ז פון גאנץ סדר ההשתלשלות) א דירה לעצמותו ומהותו ית'".

ד"ה באתי לגני תש"ל סוס¹⁵⁸: "...ויש לומר, דכיון שבריאת העולמות הוא בשביל ישראל

❧ שו"י הגליון ❧

(156) להעיר מתניא רפ"ו וסה"מ מלוקט ח"ד [ח"ב] שהובאו במילואים להערה 30. תש"נ שבשוה"ג¹²³. תרמ"ג הנ"ל בפנים.

(157) ובהע' 57 שם: "להעיר מד"ה נ"ח תרמ"ג ספ"א [נדפס גם בהתמים ח"ג ע' מז].". וראה הקטע מתרמ"ג שם שהובא לעיל בפנים.

(158) סה"מ מלוקט ח"ד ע' קמ-קמא [ח"ב ע' שלח].

מילואים לדקדוקי תורה

קיא

מהמדרי' העליונה כו', ויש בזה ב' ענינים, הא' מפני שמשתלשלים זמ"ז לכן כל מדרי' רוצה לעלות אל מקורו, וכידוע שכל עלול רוצה להדבק בעילתו כו', והב' שלהיותם משתלשלים זמ"ז ה"ה בבחי' התחלקות דעליון ותחתון, שהתחתון חפץ ומשתוקק לעלות אל העליון כו' . . וגבוה מעל גבוה שומר כו', וכל אחד בראותו את הגבוה ממנו כלתה נפשו אליו ובטל במציאות נגדו, וכמארז"ל ב"ב דע"ה סע"א מלמד שכאור"א נכזה מחופתו של חברו, ר"ל מתבייש ומתבטל כו', ולכן כלתה נפשו אליו עד שיוצא ממקומו כו', וכמו כלות הנפש שבאדם התחתון שהוא היציאה מגדר כלי והתכללות בהמדרי' שאליו תכלה נפשו, כן בג"ע כל אחד נגד הגבוה ממנו כו', וכ"ז שייך במדרי' דהשתל' שהן בבחי' התחלקות דעליון ותחתון ע"כ שייך עלי' ממדרי' למדרי' מן התחתון אל העליון כו'. אבל לימוהמ"ש שיהי' גילוי אלקות למטה לא בדרך סדר השתל' ממדרי' למדרי' שלא יהי' בבחי' עליון ותחתון כו', ע"כ לא יהיו אז עליות באופן הנ"ל לעלות ממדרי' למדרי' כו'... ע"ש.

הערה 121

ראה לקו"ת פ' אמור ד"ה ונקדשתי פ"ב (לא), א-ב): "...בענין השתלשלות העולמות . . בכלל הוא התחלקות לג' בחי' כלליים וכמ"ש ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, שהן ג' עולמות כלליים (ובהם פרטים רבים) ג"ע העליון גן עדן התחתון ועוה"ז . . התלבשות החיות בחי' ממכ"ע הנמשך מא"ס ב"ה בתוכיות העולמות ממש . . חיות זה מתחלק לג' בחי' כלליים ג"ע העליון וג"ע התחתון ועוה"ז...".

שם פ' בהר ד"ה את שבתותי פ"ב (מא), סע"ב): "...וקדושים ל' רבים, שיש בחי' קדושים רבים גבוה מעל גבוה עד רום המעלות, וזהו יהלוך סלה. כי הנה ההילול הוא מחמת ההשגה והתענוג באלקותו ית', וזהו הג"ע שהוא תענוג הנשמות בהשגתם מזיו השכינה, ע"ד שארז"ל מוטב דלידייניה ולית' לעלמא דאתי, שכדאי . . אף גם בשביל תענוג ג"ע התחתון, ועד"ז יש ריבוי מדרגות בעליון אחר עילוי, הגם שבספרים לא נזכר רק ב' מדרגות דרך כלל ג"ע העליון וג"ע התחתון, היינו שלא נתגלו אלינו...".

וראה גם תק"ע ס"ע נט: "...שכדי¹⁶⁵ לבוא למדריגה זו בחי' תחית המתים צריך מקודם להיות היושבת בגנים, ב' גנים גן עדן עליון וג"ע תחתון¹⁶⁶...". ועד"ז שם ע' סב: "ועתה יש להבין ענין היושבת בגנים, ב' גנים ג"ע עליון וג"ע תחתון¹⁶⁷...".

פלח הרמון אמור ר"ע שסח (אולי הנחה מד"ה בסוכות תשבו תרכ"ב להצ"צ): "...היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני כו', היושבת בגנים קאי על נש"י שיושבים בב' גנים געה"ע וגעה"ת, וחברים היינו מלאכים, והנה ע"י נשמות היושבת בגנים הנה גם חברים שהם מלאכים מקשיבים לקולך השמיעני לתורה כו'".

הערה 120

ולהעיר מתער"ב ח"ב ע' תשפב: "...עליות כמו בג"ע היינו עליות מדרגא לדרגא כו', להיות דבג"ע הוא גילוי בחי' ממכ"ע כנ"ל, ובהשתל' הרי כל מדרי' גבוה ממדרי' האחרת ומחי' את המדרי' התחתונה בהשפעתה אלי' והיא מקבלת

שולח הגליון

ולהעיר מההמשך באוה"ת שבפנים: "ג"ע התחתון וג"ע העליון . . דבריאה ויצירה (ה' אפשר צ"ל בריאה ועשי' כמ"ש בשם המק"מ ע') – ולא "בשם הרח"ו". וילע"ע. (164) ע"כ מ"ש במק"מ שם בנוגע לענינו, והמשך לשונו הובא לקמן במילואים להערה 135.

ואילו בתחילת המאמר שם (ע' נד): "...מתחילה נא' היושבת בגנים חברים כו', ב' גנים ג"ע העליון וג"ע התחתון, שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, וקודם תחיית המתים צריכים הנשמות להתעלות בג"ע העליון וג"ע התחתון... (וראה גם אוה"ת הנ"ל בפנים, ובשוה"ג 161). וראה שוה"ג הבאים.

וממשיך שם: "וענין הגנים הוא בחי' תענוג, נהנין מזיו השכינה כו' שהוא בחי' תענוג, מג"ע העליון הוא בחי' פני' טעמי תורה . . כפי ערך עסק התורה שעסק בעוה"ז בחיצוני' התורה כן משיג בג"ע עליון הפנימיות, וג"ע התחתון הוא בחי' טעמי מצות . . שכפי עשיתו למטה בעוה"ז כן מקבל תענוג בג"ע תחתון...". וראה שוה"ג הקודם והבא.

וממשיך שם: "שג"ע העליון הוא השגת פנימי' טעמי תורה וג"ע התחתון הוא השגת טעמי המצות, ולהבין ענין זה למה השגות טעמי המצות הוא בג"ע התחתון והשגת טעמי התורה בג"ע העליון...". וראה שוה"ג הקודמים.

דלפעמים נשמה¹⁶⁹ מנשמה נאצלת כו'. ויש לומר הדיוק בזה, דמשמיענו אשר שייכות הנשמות זל"ז אין זה סתם שייכות אלא נשמה מנשמה נאצלת, ופי' ענין אצי' נת"ל (בד"ה באתי לגני) שהוא גילויי ההעלם, היינו שהוא דבר אחד, הוא הוא אותו הדבר עצמו אלא שירד ונתגלה מהעלמו. וכמו כחות הנעלמים שאח"כ ירדו ונתגלו מהעלמם. . וכמו"כ הוא בשייכות הנשמות הנ"ל שהוא ענין אצי' וגילויי ההעלם."

❧ הערה 127 ❧

ראה ברכות לד, א: "...כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה א-להים זולתך. . מאי עין לא ראתה. . זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר אדם הראשון היכן היה? בגן. ושמא תאמר הוא גן הוא עדן, תלמוד לומר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד" ע"ש.

זח"א קל, רע"ב: "ת"ח זכאין אינון צדיקייא דאתגניזו להו כמה טבין לההוא עלמא, ולית אתר פנימאה בכל אינון כאינון דידעי רזא דמאריהון וידעי לאתדבקא בהו בכל יומא, על אלין כתיב עין לא ראתה א-להים זולתך יעשה למחכה לו. . ואלין אינון דדחקין למלה דחכמתא ודייקין לה ומחכאן לה למנדע ברירא דמלה ואשתמודעא למאריהון, אלין אינון דמאריהון משתבח בהון

❧ שו"י הגליון ❧

169) ובהערה א שם: "בהתפלה אנא אדון העולמים (מענה לשון ע' 10 [13-14]): נשמה מנשמה נאצלת וכענף באילן דבוקה וכגדיל בשלשלת חבוקה – וי"ל ג' הלשונות, כי היחוד בהשתטחות צ"ל נר"ן ברנ"ן (מ"ח מסכת היחודים. עייג"כ מאמרי ההשתטחות לר"ה מפאריטש), וזהו נשמה, וכענף באילן (צומח, מדות, רוח), וכגדיל בשלשלת (דומם, מל', נפש).

– ג' הלשונות נאצלת דבוקה חבוקה, אולי יל"פ: דשייכות הנר"ע זל"ז אפשית – מלמעלמ"ט: בדרך אצילות – גילויי ההעלם בלבד. דבקות – מהות אחד בפנימיות, וכענף באילן. חיבוק – התקשרות בדרך מקיף (עיינן חילוק דדביקות והתקשרות בד"ה והי' עקב תער"ג). – ויש לקשר זה ג"כ עם חילוקי דתפלה, תורה אתדבקות רוחא ברוחא, מצוות – וימינו תחבקני".

תרכ"ט ע' א [ר"ע ב] (שיצא לאור בתשי"ט): "...מעלדאת"כ לעלדאת"ג, והגם כי לא נא' רק ב' עולמות, אבל באמת הם כוללי' ריבוי השתלשלו' המדרגות, וכענין שלא נז' רק ב' בחי' ג"ע התחתון והעליון הגם דכתי' בצדיקי' ילכו מחיל אל חיל וארז"ל צדיקי' אין להם מנוחה כו', ובאמת בכל ג' תפלות יש עליות המדרגות, ומכ"ש בכל יום וכמ"ש מזה בהרמ"ז בכמה פי' מאמרי הזהר...."

קונטרסים ח"ב תיא, סע"א – תיב, רע"א [תרח"ץ ר"ע ריב-ג]: "...דהנה בעוה"ב יש ב' מדרגות כוללים, הא' הוא עוה"ב שבא אחר עוה"ז שיש בזה הרבה מדרגות עד אין שיעור, והגם דבספרים לא נזכר רק ב' מדרגות גן עדן התחתון וגן עדן העליון, אבל באמת הנה בזה גופא הרי יש מדרגות רבות, דג"ע הוא שכר הנשמות על עבודתם בתורה ומצות דהשכר הוא לפי העבודה, וכשם שמתחלקים בעבודתם כן הם מתחלקים בשכרם, דכל אחד ואחד הנה כפי אופן עניניו בעוה"ז כן הוא לעוה"ב, הבעלי עסקים ויושבי אהל, דידוע דכל צדיק וצדיק יש לו היכלו, ומי שלומד בישיבה בעוה"ז לומד בישיבה בעוה"ב. . עוה"ב זה שבא אחר עוה"ז. . שיש בזה מדרגות עד אין שיעור ממש, ואפילו המדרגה היותר תחתונה דג"ע התחתון היא ג"כ מדרגה גבוהה עד מאד בתענוג נפלא עד אין קץ. . ובג"ע העליון גופא יש ג"כ רבוי מדרגות, מ"מ הנה כללות כל המדרגות האלו נכללות במדרגה אחת כללית שהוא עוה"ב. . אמנם כל זה היא מדרגה הא' דעוה"ב, אבל מדרגה הב' דעוה"ב היא עוה"ב דעולם התחי'...."

❧ הערה 126 ❧

וראה ד"ה היושבת בגנים תשי"א ס"א¹⁶⁸: "...ואף שיש בזה כמה מדרגות לאין קץ, אך בכללות נחלקים לב' מדרי' ג"ע התחתון וג"ע העליון, וחברים מקשיבים היינו הנשמות שבג"ע שנק' חברים כמו שמבאר במאמר המוסגר

❧ שו"י הגליון ❧

מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו . . טב מכלהו מאן דלא אתפרש ולא אתגלייא, וכל מלוי בסתימא אינון, דא הוא זכאה חסידא דנטר פקודי אורייתא וקיים לון ואשתדל באורייתא יממא ולילי, דא אתאחיד ואתהני בדרגא עלאה על כל שאר בני נשא, וכלהו אתאחדן (ס"א אתוקדן) מחופה דהאי...".

לקו"ת פקודי ו, סע"ב: "...וכמבואר בנינונים פל"ט אשר עולם האצ"י שהוא בחי' חכמה בכלל הוא למעלה מבחי' ג"ע, והוא מדור הצדיקים הגדולים שעבודתם למעלה מבחי' אהבה כ"א בבחי' ביטול...". יהל אור ע' לח-ט: "ועיין בסש"ב פל"ט . . לכן הוא מדור לצדיקים הגדולים כו' אשר עבודתם הי' בבחי' מרכבה ממש . . עכ"ל . . א"כ מי יגור באהלך אפשר לפרשו על געה"ע שהוא בעולם הבריאה . . ויש לפרשו ג"כ על עולם האצילות ממש שהוא ודאי אהלך, ושם מדור הצדיקים הגדולים, וכמו שאמרו הולך תמים זה אברהם, ופועל צדק זה יצחק, ודובר אמת דא יעקב... ע"ש".

עטרת ראש נט, א-ב: "...ובחי' התענוג שבח"ע הוא בחי' הטעמים דאורייתא, והוא הנקרא עדן העליון שנאמר בו עין לא ראתה כו', רק מדי חדש ושבת עולין הנשמות בג"ע העליון דבריאה לקבל קצת הארה מעדן עלאה שבתוך הגן . . דשכר מצוה שבעוה"ב הוא הכוונה וטעמי המצות הנ"ל שיתגלו לנשמות לע"ל בעוה"ב דוקא אשר עתה נאמר בעדן עין¹⁷⁰ לא ראתה כו', ושכר מצוה זה בהאי עלמא ליכא גם לעושי המצוה בכוונה, רק מדי חדש ושבת מקבלים אור כל שהוא מזה העדן כו' . . ומה שצריכות כוונה להאיר אור דחכמה עלאה עכשיו אינו רק בשביל הכנה לע"ל, כי כל כוונת המצות עכשיו הנמשך מסוד ה' דח"ע אינו רק הארה בעלמא לגבי עצם האור דטעמי המצות לע"ל כו', והוא המאיר בג"ע מדי חדש ושבת כו', שלזה אמרו מצות צריכות כוונה... ע"ש".

בכל יומא, אלין אינון דעאלין בין עלאין קדישין, ואלין עלאין כל תרעי דלעילא ולית מאן דימחי בידהון, זכאה חולקיהון בעלמא דין ובעלמא דאתי".

זח"ב לו, סע"ב: "...בשעתא דקודשא בריך הוא אתחזי על גנתא, כל גנתא אתכנש ולא מתפרש מעדן, ומהאי עדן מבועי נפקין לכמה אורחין ושבילין, והאי גנתא אתקרי צרורא דחיי דתמן מתעדנין צדיקיא מנהירו דעלמא דאתי, ובהאי שעתא קודשא ב"ה אתגלי עלייהו...". (ובלקו"ת תזריע כד, רע"ג: "...י"ל עפמ"ש בזהר פ' בא דל"ו ע"ב בשעתא דקוב"ה אתחזי על גנתא כו' עד ולא מתפרש מעדן, נמצא שהתגלו' זו הוא מבחי' עדן שהוא בחי' חכמה וכתר, משא"כ השגת המתיתבא דרקיעא בעצמם בג"ע הוא נמשך מבחי' בינה דאצ"י שהיא בחי' רקיע העליון כו', אבל בחי' הגילוי דקב"ה אתי לאשתעשע עם צדיקיא בג"ע זהו הגילוי מלמעלה מעלה מבחי' בינה...").

זח"ג קפב, ב – קפג, א: "ת"ח זכאין דזכאן לאתקשרא בצרורא דחיי אינון זכאין למחמי ביקרא דמלכא עלאה קדישא, כמה דאת אמר לחזות בנעם יי' ולבקר בהיכלו, ואינון מדוריהון יתיר ועלאה מכל אינון מלאכין קדישין וכל דרגין דלהון, דהא ההוא אתרא (ס"א חדוה) עלאה לא זכאין עלאין ותתאין למחמי ליה, הדא הוא דכתיב עין לא ראתה א-להים זולתך וגו', ואינון דלא זכאין לסלקא כ"כ כאינון (ס"א דוכת' אית וכו') דכיייתא אית לון לתתא כפום אורחיהו, ואלין לא זכאין לההוא אתר ולמחמי כמה דחמאן אינון דלעילא, ואלין קיימי בקיומא דעדן תתאה ולא יתיר. ואי תימא מאן עדן תתאה? אלא דא עדן דאקרי חכמה תתאה, ודא קיימא על גן דבארעא ואשגחותא דהאי עדן עליה (ולא יתיר), ואלין קיימי בהאי גן ואתהנון מעדן דא. מאי בין עדן תתאה לעלאה? כיתרון האור מן החשך, עדן תתאה אקרי עדנא נוקבא, עדן עלאה אקרי עדן דכר, עליה כתיב עין לא ראתה א-להים זולתך. האי עדן תתאה אקרי גן לעדן דלעילא, והאי גן אקרי עדן לגן דלתתא, ואלין דמשתכחי בגן תתאה אתהנון מהאי עדן דעלייהו בכל שבת ושבת ובכל ירחא וירחא, הדא הוא דכתיב והיה

170) כ"ה בדפו"ר (קאפוסט תקפ"א), ולכאורה כצ"ל גם במהדורה החדשה (ולא כמו שנדפס: "אין").

ג) "היושבת בגנים" קאי על כנסת ישראל הנפוצה בגולה ורועה בגנים של אחרים, ועד שענין זה (שרועה בגנים של אחרים) הוא באופן של ישיבה והעכבה כו'. ולפירוש זה צ"ל ש"חברים" קאי על מלאכי השרת (כמדובר לעיל¹⁷²).

— בהמאמר של בעל ההילולא הובא[ן] רק פירוש הא' ופירוש הג', שהם ב' הקצוות, קצה היותר עליון וקצה היותר תחתון, ולא הובא פירוש הב', וטעם הדבר, לפי שפירוש הב' קאי על העבודה שבזמן הבית, ולכן אין זה נוגע עתה".

ומ"ש שפירוש הב' לא הובא בתש"י — יש להעיר בזה¹⁷³ ממ"ש ברד"ה היושבת בגנים תש"י: "...ועוד איתא במד"ר חברים נקראים מלאכי השרת, מפני שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, ולכן העוסקים בתורה ויושבים בגנים דבתי כנסיות ומדרשות, הנה גם החברים שהם מלאכי השרת מקשיבים לקולם". ועד"ז שם בסוף המאמר (סעיף יו"ד): "...וזהו היושבת בגנים, אמר הקב"ה לכנס"י את הפזורה בגולה ורועה בגנים של אחרים, והוא ע"ד דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כו', ובכ"ז יושבת בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק בתורה ובפרט קביעות עתים לתורה ברבים, הנה החברים שהם מלאכי השרת שנק' חברים, לפי שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, מקשיבים לקולך כו'".

ואף שאין זה אלא חלק מפירוש הב', כי לא נתבאר בתש"י שבנ"י שבבתי כנסיות ובתי מדרשות הם חברים, אבל לכאורה צריך ביאור מה שלא נזכר בשיחה הנ"ל¹⁷⁴ שעכ"פ חלק מפירוש הב' הובא בתש"י.

סידור קעג, ג-ד: "...בשבת מתגלה בחינת עונג העליון דעתיקא בחכמה דאצילות, וע"כ זמן עליות הנשמות בג"ע הוא בשבת דווקא, וכמ"ש והיה מדי חודש בחדשו כו', וכמבואר בס' הבהיר שיש עמוד בג"ע התחתון שבו עולין הנשמות בג"ע העליון מדי שבת בשבתו. והענין הוא כי בחי' החכמה נקרא עדין בשבת דווקא, וכמ"ש וקראת לשבת עונג, פירוש שבת הוא בחינת מוחין דאבא כידוע, והעונג העליון דע"י נמשך בחכמה כנ"ל, וע"כ הבינה נקרא ג"ע, כי בחי' הבינה מקבלת מן החכמה ונקרא תרין ריעין כו', אלא שבחכמה העונג בבחי' העלם עדיין בהעלם החכמה, ובבינה בא העונג בגילוי כגילוי הבינה שמתפשט לאורך ורוחב כנ"ל, ע"כ בחי' התגלות דע"י הוא דוקא בבינה ולא בחכמה כמ"ש במ"א, וע"כ נקרא הבינה ג"ע כי בה הוא בחינת גילוי החכמה שנקרא עדין ולשם עולין הנשמות בשבת דמעלי שבתא דוקא, כמבואר בזהר בכמה דוכתי...".

❧ הערה 132 ❧

א. ראה שיחת ש"פ בשלח, ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ע' 359-360):

"...בביאור הענין ד"היושבת בגנים":

בפסוק זה ישנם ג' פירושים:

א) "היושבת בגנים" קאי על הנשמות שבגן עדין, שזהו"ע "גנים", ב' הבחי' דג"ע העליון וג"ע התחתון, ועד להענין ד"נשמה מנשמה נאצלת", שרומז על עולם האצילות, שזהו בחי' ה"עדין" שב"גן" (כמדובר לעיל¹⁷¹).

ב) "היושבת בגנים" קאי על בני"י שיושבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות באופן של חברים, באהבה וקיבוץ אחד (ע"ד מארז"ל "ת"ח המדגילים זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן, שנאמר ודגלו עלי אהבה").

❧ שוליי הגליון ❧

(172) במאמר דידן (ליד הערה 142).

(173) ועד"ז במ"ש ברשימת רבינו הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה: "האמצעי אינו נוגע כאן ונשמט" — את"ל שהכוונה היא שנשמט (גם) מתש"י.

(174) ועד"ז ברשימה הנ"ל — את"ל שהכוונה לתש"י כנ"ל.

❧ שוליי הגליון ❧

(171) במאמר דידן (ליד הערה 127).

להם, היושבת בגנים, כשאתם קורין חברים¹⁷⁹ אני
ופמליא שלי מקשיבים לקולך, השמיעני”.

ומכ”ז הובא ברד”ה היושבת בגנים תש”י:

(א) חלק מפירוש האחרון (כמקור לפרש”י
שבתחלת המאמר): “...והוא מהמד”ר, דבשעה
שישראל יושבין בבתי כנסיות ובתי מדרשו
וקוראין את השמע ועוסקין בתורה, חברים
מקשיבים, אני ופמליא שלי באים לשמוע בקולך”
– ולכאורה מפרש בל’ המדרש “כשאתם קורין
חברים אני ופמליא שלי”, שחברים קאי על אני
ופמליא שלי, ולא על “אתם” (ישראל) שקורין¹⁸⁰.

(ב) תוכן דברי בר קפרא: “...ועוד איתא
במד”ר חברים נקראים מלאכי השרת, מפני שאין
ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, ולכן
העוסקים בתורה ויושבים בגנים דבתי כנסיות
ומדרשות, הנה גם החברים שהם מלאכי השרת
מקשיבים לקולם”.

ולכאורה אפשר ללמוד מזה, שבתש”י ס”ל
שבזמן הגלות אינו שייך שישראל מצד עצמם
יהיו בדרגת חברים. כי לכאורה אפשר לפרש
בדברי בר קפרא הנ”ל, שחולק על הדרשה
שלפניו בשהש”ר הנ”ל – דלפי הדרשה הקודמת
הקב”ה אומר לישראל שלא יהי ביניהם איבה
קנאה שנאה ותחרות, וע”ז השיב בר קפרא,
שהנהגה כזו היא חידוש שנמצא דוקא במלאכי
השרת, ולכן דוקא הם נקראים חברים.

שוליי הגליון

(179) במתנות כהונה שם: “קורין חברים. כשאתם נקראים
חברים, כלומר כשאתם באהבה וקיבוץ א”י. אבל ברש”ש
שם: “כשאתם קורין חברים אני ופמליא כו”. תיבת חברים
הוא ציון של חברים שבפסוק, ומפרשו אני ופמליא כו’,
ודלא כמ”כ [מתנות כהונה]. וראה רד”ל שלכאורה
משמע שמפרש ע”ד המתנות כהונה. ובפ”י התירוש
(ווארשא תרס”א) למד”ר שם (הובא בליקוטים שבגליון
מד”ר מהדורת וגשל): “קורין חברים אני ופמליא כו’ עי’
רש”ש. ואין צורך, רק שדורש תיבת “חברים” למעלה
ולמטה: היושבת בגנים חברים, חברים מקשיבים לקולך”.
וראה לקמן בפנים ושוה”ג הבא.
(180) ע”ד פירוש הרש”ש שבשוה”ג הקודם.

ואולי אפ”ל, שרבינו רמז הביאור לזה במאמר
דידן¹⁷⁵, במה שהזכיר שיש פירוש ב’ ומיד לאח”ז
הביא הכלל שהפשטים שבתורה הם קשורים זה
בזה ומשלימים זה את זה – דאולי מבאר בזה¹⁷⁶,
שמה שחלק מפירוש הב’ הובא בתש”י אינו בתור
פירוש בפני עצמו, אלא בתור השלמת פירוש
הג’¹⁷⁷.

ב. ומ”ש בשיחה הנ”ל שבזמן הגלות אינה
שייכת העבודה באופן ד”בנ”י שיושבים בבתי
כנסיות ובתי מדרשות באופן של חברים, באהבה
וקיבוץ אחד”, ועד”ז מבואר במאמר דידן¹⁷⁸,
שמצד עצמם א”א לקרוא לבנ”י שבגלות (בגנים
דלעו”ז) בשם חברים,

ראה שה”ש רבה עה”פ ח, יג (א-ב): “היושבת
בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני . . . אע”פ
שישראל עסוקין במלאכתן כל ששת ימים, וביום
השבת משכימים ובאים לבית הכנסת, וקורין
קריאת שמע ועוברין לפני התיבה וקורין בתורה
ומפטירין בנביא, והקב”ה אומר להם בני הגביהו
קולכם כדי שישמעו חברים שעל גבכם, ואין
חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם שלא
תשנאו זה את זה ולא תקנאו זה את זה ולא
תתרחרו זה עם זה ולא תביישו זה לזה, שלא
יאמרו מלאכי השרת לפני, רבש”ע תורה שנתת
להם לישראל אינן עוסקין בה, והרי איבה וקנאה
ושנאה ותחרות ביניהם, ואתם מקיימים אותה
בשלום. בר קפרא אמר, למה קרא למלאכי השרת
חברים? לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה
ותחרות ומינות ופלוגת דברים. ד”א היושבת
בגנים חברים מקשיבים, כשישראל נכנסין לבתי
כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת בקול
אחד בדעה וטעם אחד, הקדוש ברוך הוא אומר

שוליי הגליון

(175) ובהשיחה סמך על מה שכבר נתבאר בהמאמר (או
אולי גם נרמז באמירת השיחה), ולא נזכר ברשימת הראשי
פרקים, כמו שאר פרטי המאמר.
(176) וראה עוד בזה בהערה 133.
(177) וכיון שפירוש הג’ קשור גם לפירוש הא’, עי”ז נוסף
ביאור גם בפירוש הא’, כמ”ש בדקדוקי תורה הערה 131.
(178) ליד הערה 140.

חברים¹⁸⁴, הכתוב עשאן כולן חברים¹⁸⁵...
ובירושלמי שם פ"ג, סה"ו: "א"ר יהושע בן לוי,
ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו, עיר
שהיא עושה כל ישראל לחברים. מעתה אפי'
בשאר ימות השנה? א"ר זעירה ובלבד בשעה
ששם עלו שבטים".

וע"פ הנ"ל לכאורה אפ"ל בשיטת בר קפרא,
שבהתחוננים (נשמות בגופים) מצד עצמם אי
אפשר לשלול (לגמרי) עניני השנאה התחרות
והקנאה, וצריכים ע"ז סיוע מיוחד מלמעלה,
וסיוע זה נמשך להם בזמן הבית כשנאספו
בירושלים בשעת העלי' לרגל. אבל בזמן הגלות
כשחסר סיוע זה, ההנהגה באופן של חברים היא
חידוש שנמצא דוקא במלאכי השרת.

ולהעיר מד"ה ויהי בעצם תשמ"א¹⁸⁶:
"...ומדייק בלשון הכתוב, חברים מקשיבים
לקולך, שזה מרמז על ענין ההתכללות דבנ"י, כל
ישראל כאיש אחד חברים...".

י"ט כסלו תשי"ד (שיחה א – 9:30): "...וואס
דאס איז דאך פארבונדן מיט פנימיות הנשמה . .
מצד פנימיות זיינען דאך אלע אידן כאיש אחד
חברים, איז שטייט אזוי ווי בזמן שביהמ"ק קיים
– איז דאך נתגלה געווארן, ווען מ'פלעגט קומען
אין ביהמ"ק צו די שלש רגלים, וואס דעמאלט
איז דאך געווען יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך,
וכשם שבא לראות כך בא ליראות – אז מ'האט
אין עם אויכעט דערזען זיין פנימיות. אט אזוי איז
אויכעט אט א דעמאלט ווען ומפני חטאינו גלינו
מארצינו וחרב בית מקדשנו, איז דאך מערניט ווי
חרב געווארן דער ביהמ"ק פון די עצים ואבנים,
אבער דער ביהמ"ק פון ועשו לי מקדש ושכנתי
בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל, אט דאס
וואס א אידישע הארץ איז א ביהמ"ק פארן
אויבערשטן, אויף דערויף האט דאך קיינער קיין

וכיון שבתש"י הביא דוקא דברי בר קפרא,
ובהפירושו האחרון (הנ"ל) שהביא לפנ"ז, השמיט
כל הפרטים המורים על אחדות ("בקול אחד
בדעה וטעם אחד"), ופירש דוקא באופן
ש"חברים" לא קאי על ישראל, אלא על "אני
ופמליא שלי" – מכל זה משמע, שבתש"י ס"ל
שכיון שמדובר בכנס"י ישראל הנפוצה בגולה
(כמו שהביא שם מרש"י בתחילת המאמר), לכן
אינו שייך שישראל יתנהגו באופן של חברים.

וראה דקדוקי תורה הערה 143, שלכאורה
הביא שם רבינו לשונו של בר קפרא בדבר פ"ה,
יב¹⁸¹: "...עושה שלום במרומיו . . אמ' בר קפרא,
ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא
תחרות ולא שנאה הם צריכין שלום, התחתונים
שכולם שנאה ותחרות וקנאה עאכ"ו".

ולכאורה אפ"ל שרבינו מרמז בזה, שדברי בר
קפרא בשהש"ר הנ"ל שהנהגה באופן דחברים
אינה שייכת בבנ"י (בזמן הגלות) – מיוסדים על
שיטתו בדבר הנ"ל, שהתחתונים הם כולם
שנאה ותחרות וקנאה.

ולכאורה אפשר להסביר ע"פ (פירוש
הפנימי¹⁸² ב) מ"ש בחגיגה פרק ג, משנה ו':
"...ובירושלים נאמנין על הקודש, ובשעת הרגל
אף על התרומה". ובגמרא שם כו, א: "מנהני
מילי? אמר רבי יהושע בן לוי, דאמר קרא¹⁸³
וַיִּאָסֶף כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד

שוליי הגליון

181) כגירסת מהדורת ירושלים ת"ש (ע"פ כת"י
אוקספורד), ועד"ז בעקידה שער פז (ו, סע"א).

182) פירוש הפשוט במשנה וגמרא שם הוא שכל ישראל
נעשים חברים ע"ד ההלכה, שסומכים על דבריהם אם
אמרו שכלי הוא טהור, אף אם רוצים להשתמש בהכלי רק
לתרומה (ולא להקדש שהוא חמור יותר בעיני עמא דבר).
אבל להעיר שפירוש הפשוט של הכתוב הוא ענין
האחדות, כפרש"י עה"פ: "שויים בעצה אחת" (ועד"ז
בתרגום, ועוד). וראה גם תוי"ט חגיגה שם, שפשוט
(לדעת הרמב"ם) שדרשת הגמרא שבפנים אינה אלא
אסמכתא, ומה שכל ישראל נאמנים ברגל הוא לפי שהכל
מטהרין עצמן ועולין לרגל.

183) שופטים כ, יא.

184) ופרש"י: "ויאסף כל איש ישראל וגו'. בפלגש בגבעה
כתיב, שנאספו כל ישראל בגבעה".

185) ופרש"י: "הכתוב עשאן חברים. ורגל שעת אסיפה
הוא".

186) תשמ"ו ס"ע צד. תו"מ תשמ"ו ח"ב ע' 407.

ליליא כד עייל קב"ה בגנתא דעדן . . ומאן דאית ליה סוכלתנו בלבוי ויתער ויקום לאתעסקא באורייתא, אזיל קליה ואשתמע בגנתא דעדן, ואצית קב"ה, וצדיקיא אמרין ליה מארי עלמא מאן הוא דא, והוא אתיב ואמר . . אציתו כולכו . . הה"ד היושבת בגנים, כלומר, נשמתא קדישא דאתייתבא [נ"א: דאת יתבא] בההוא עלמא¹⁸⁸ בין גנותא וטנופא, ואתעסקא [נ"א: ואת עסקת] באורייתא, בשעתא דא חברים מקשיבים לקולך שהוא ערב, והואיל וכן השמיעי והרימי קולך בתורת... "ע"ש – שלכאורה מקשר ב' פירושים בהיושבת בגנים (ע"ד המבואר במאמר דידן¹⁸⁸): (א) צדיקים שבגן עדן. (ב) נשמה שיושבת בעוה"ז "בין גנותא" (שלכאורה זהו פירוש ל"בגנים").

וראה עד"ז מק"מ לזח"ב מו, א¹⁸⁹: "היושבת בגנים דא כ"י, נ"ב שכינה השרויה בג"ע עליון ותחתון ב' גנים, וכתב הרב שהם בריאה ועשייה. זכאה חולקיה מאן דאשתתף בהדה, ושיעור הכתוב כך, היושבת בגנים שהיא מ' עם הצדיקים המשתתפים עמה ועוסקים בתורה בע"ה¹⁸⁸, חברים שהם הקב"ה שהוא זעיר והצדיקים שבג"ע מקשיבי לקולך דהי[נ]נו לקול השכינה ולקול כל צדיק וצדיק שבע"הז...".

וראה גם רמ"ז לזח"ג ריג, א: "...כמה דאוקמוה היושבת וגו'. נראה שמדבר על הנשמה שהיא בעוה"ז ששולחה הנה לרעות בגנים שהוא העוה"ז...". ועד"ז במק"מ שם: "כמה דאוקמוה היושבת בגנים. פי' צדיקים שבעוה"ז שעוסקים בתורה". מק"מ לזח"ג יג, רע"א שבמילואים להערה 144.

שוליי הגליון

(188) ולהעיר מקונטרסים הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה: "בגנים של אחרים הכוונה בעוה"ז" (וראה רמ"ז ומק"מ דלקמן בפנים), ועד"ז מפרש הכוונה בתש"י בר"ה היושבת בגנים תשי"א: "פי' א' דגנים היינו עוה"ז, ויושבת בגנים קאי על כנסת ישראל הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים".

(189) המובא (בקיצור קצת) באוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשסה-ו, וחלקו גם באוה"ת שם ע' תשעט (שהובא לעיל במילואים להערה 118).

שליטה ניט, איז דאס איז דאך גאנץ איצטער אויכעט. איז בשעת אידן טרעפן זיך צוזאמען אין א הארציקן אופן, וואס דאס ווערט א כללות'דיקער ביהמ"ק, אט א דעמאלט פארבינדט זיך איין פנימיות פון א נשמה מיט א צווייטע פנימיות פון די נשמה...".

הערה 134

וראה לקר"ש ח"ג ע' 782 (משיחת שבת מבה"ח כסלו תשכ"א): "מ'האט שוין גערעדט, אז ווען עס זיינען דא פארשידענע פירושים פון חז"ל אויף איין און דעם זעלבן פסוק, האבן זיי אלע שייכות איינער צום צווייטן, זיי זיינען ניט קיין אינגאנצן באזונדערע ענינים.

פון די ראיות אויף דעם: רז"ל דרש'נען אז דער ווארט "שעטנז" מיינט, "שוע" (גלאט, צעקעמט), "טווי" (געשפונען) "ונוז" (און געוועבט), און די גמרא זאגט, אז וויבאלד די תורה האט אריינגענומען די דריי זאכן "שוע טווי ונוז" אין דעם איין ווארט שעטנז, איז א באווייז אז זיי אלע זיינען פארבונדן איינער מיטן אנדערן, און דערפאר איז מען ניט חייב (מן התורה) אויף שעטנז (וואל און פלאקס צוזאמען) ווען ס'איז דא בלויז איינער אדער צוויי פון די דריי תנאים, נאר דוקא ווען זיי זיינען אלע דריי צוזאמען. זעען מיר דערפון, אז דריי ענינים, אפילו ווען מ'לערנט זיי ארויס פון באזונדערע אותיות, וויבאלד אבער זיי שטייען אין איין ווארט האבן זיי א פארבונד צווישן זיך; מכל שכן אין אונזער ענין ווען די אלע פיר פירושים זיינען מרומז אין די זעלבע אותיות, האבן זיי געוויס שייכות איינער צום אנדערן... ע"ש.

שם ר"ע 896 (משיחת ש"פ משפטים תשכ"ב): "מ'האט שוין גערעדט אייניגע מאל, אז די פארשידענע פירושים אויפן זעלבן ווארט פון תורה האבן א שייכות צווישן זיך¹⁸⁷...".

הערה 135

ולהעיר מזו"ח בראשית יג, ג: "...בפלגות

שוליי הגליון

(187) ובהערה 6 שם: "ראה לעיל ע' 782 [הנ"ל בפנים]".

הערה 138

אלף וכמה רבבן קיימין עמה בקיומייהו, וכלהו שארין לשבחה למלכא קדישא. ההוא מאן דזכי וקם בפלגות ליליא למלעי באורייתא, קב"ה אצית ליה כמה דאוקמוה, דכתיב היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, וכל אינון אוכלוסין לעילא וכל בני תושבחתא דמזמרין למאריהון כלהו משתככי בגין תושבחתא דאינון דלעו באורייתא...", ובמק"מ שם: "היושבת בגנים. פי' רחל היושבת בשני גנים גן עליון וגן תחתון שהם בריאה ועשייה והצדיקים שבעו"הז גם הם משבחים עמה, ומ"ש חברים מקשיבים הם הקב"ה ומלאכי השרת כדמפרש".

וראה גם תולעת יעקב סוד השכמת הבקר [הובא בשל"ה קכד, א¹⁹¹; ועד"ז שם קד, א ע"ש]: "...וכשקול רנה של תורה עולה מלמטה, מחריש הקב"ה כל צבא מעלה ומקשיב הקול ההוא, וכנסת ישראל וכל צבא המלאכים מקשיבים הקול ההוא, כענין שכתוב היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני...".

ב. ובענין קבלת נשמות ומלאכים זה מזה, ראה אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשסז: "בשל"ה בשער האותיות אות ח' . . יש חלק שני בחברת תלמידים, שכל א' חסר ידיעה ומכח ההתחברות ירצו לבוא להבנת הדבר ולידיעתו כו' עכ"ל . . כמו"כ י"ל ענין התחברות נשמות ומלאכים שצריכים זה לזה, כי הנשמות להיותן מלובשים בגופים צריכים לקבל העזר והכח מהמלאכים כמו"ש כי מלאכיו יצוה לך כו', וכמ"ש בד"ה כנשר יעיר¹⁹². ועוד כי להיות התפעלות נפש הבהמית זהו דוקא ע"י יוצר אור שמזכירים שם מענין המלאכים כו' שמשם שורשה, וכמ"ש בד"ה כי תצא למלחמה על אויבך כו'¹⁹³ ובד"ה מהלכים בין העומדים¹⁹⁴ הנ"ל. וגם המלאכים צריכים לנש"י, שהן בחי' עומדים ועל ידם נמשך בהם ההילוך... ע"ש.

ראה שיחת ג' תמוז תרפ"ז¹⁹⁰: "...אבער דאס דארפען אלע עמים וואס זיינען על פני האדמה וויסען, אז נאר אונזערע גופים זיינען איבערגעגעבען אין גלות ושעבוד מלכות, אבער אונזערע נשמות האט מען אין גלות ניט פאר טריבען און אין שעבוד מלכות ניט איבערגעגעבען, מיר דארפען זאגען גלוי לעין כל, אז וואס עס איז נוגע צו אונזער דת, תורה ומצות ומנהגי ישראל, האבען מיר אידען אויף זיך ניט קיין דעה זאגער, און קיין שום צווינג קראפט טאר אויף דעם ניט אויסגעניצט ווערען...".

ש"פ צו, שושן פורים תשמ"א (שיחור"ק תשמ"א ח"ב ע' יב-ג): "...און דאס וואס ער טענה'ט אז ער זיצט אין אן עיר אין חו"ל, אין גלות – זאגט מען אים: דו "זיצסט"? וואס הייסט דו "זיצסט"? דארטן וואו דו ביסט ביסטו נאר בדרך עראי, און דארטן ביסטו קשור צו "שושן הבירה", צו דער עיר הבירה, צו ירושלים, צו "פלטרין של מלך", צו דעם אויבערשטן. און דאס וואס דו טענה'סט אז דו זיצט אין ברוקלין – געפינסטו זיך דארטן נאר אלץ שלוחו של הקב"ה, ושלוחו של אדם כמותו (ממש), צו מאכן דארטן א דירה לו ית' בתחתונים, וואס בכדי דאס אויפצוטאן אין דער גאנצער וועלט – איז "אחד מכם גולה לברברי" ואחד מכם גולה לפמטריי" . . וואו איז אבער דיין אמת'ער ארט? "שושן הבירה"; אויך בשעת דו געפינסט זיך דארטן – דארפסטו טראכטן וועגן "שושן הבירה", וועגן דעם משלח...".

הערה 144

א. ראה זח"ג יג, רע"א: "ת"ח בשעתא דבר נש קם בפלגות ליליא למלעי באורייתא, ורוח צפון אתער בפלגות ליליא, ההיא אילתא קיימא ומשבחה ליה לקב"ה, ובשעתא דהיא קיימא כמה

שוליי הגליון

191) המובא באוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשסז-ח (ומציין שם גם לרף קד, א הנס' בפנים).

192) המובא לקמן בפנים.

193) לקו"ת תצא לך, ד – לה, ב.

194) תו"א ל, סע"ב.

שוליי הגליון

190) קונטרסים ח"א קעה, ב. לקו"ד ח"ד תרצב, א. סה"ש תרפ"ז ר"ע 170. ועד"ז תרפ"ז ר"ע קצו (והוא המהדו"ק – כמ"ש בלקו"ש חכ"ג ע' 158, הע' 13 בשוה"ג).

הגולה, לפיכך ראה התלבשות בבחינת פני אריה פני שור כו', כי בזמן שהי' בית המקדש קיים היה גילוי שכינה במדריגה יותר עליונה, וכמו שהי' ראשית הגילוי לכל ישראל במתן תורה דכתיב פנים בפנים דבר ה' עמכם, פי' פנים בפנים בלי שום אמצעות והתלבשות כלל, ולכן כתיב וכל העם רואים את הקולו' רואים את הנשמע ושומעין את הנראה, שהיה גילוי אלקות בלי שום התחלקות ריבוי המדרגות רק היו רואים גילוי כללות החיות ושפע אלקי ואין שום פירוד ח"ו בין ראייה לשמיעה. משא"כ בגלות הנה גילוי השכינה הי' ליחזקאל ע"י ריבוי התחלקות המדרגות בהתלבשות פני אריה פני שור . . במ"ת וכן כל זמן שהי' בית המקדש קיים היו נש"י במעלה עליונה, והיה כח השגתם בגילוי אלקות בכללות החיות שלא על ידי ממוצעים . . אבל בגלות שגלו ונתלבשו בע"ש, הנה גם גילוי השכינה הוא ע"י ירידה בבחי' התחלקות ריבוי המדרגות והתלבשותן בבחי' פני אריה פני שור, פני אריה מחנה מיכאל שהם כנגד מחנה ראובן תימנה וכל הפונה למחנה ראובן וכו', כך יש כמה רבוי רבבות במחנה מיכאל שהם כמה מדרגות חלוקות זו מזו, שבהם ועל ידם נשפע שפע האלקית לנשמה מדרגת אהבה שהנשמה מקבלת ע"י המלאכים, כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך כו', פי' כי מלאכיו יצוה להיות משפיע לך, והם ישאונך שעל ידיהם מתנשאת ומתעלת הנשמה, ע"י פני אריה במדרגת האהבה וע"י פני שור במדרגת היראה . . ועד"ז תקנו חז"ל ברכות שלפני קריאת שמע, יוצר משרתים ואשר משרתיו כולם עומדים כו', והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעומת השרפים כו', שמזה מקבל האדם מדת היראה. (משא"כ מדאורייתא סגי בק"ש לבד, היינו כמו שהיה בימי משה שנמשך האור והשפע לישראל על ידי השכינה בעצמה שלא ע"י המלאכים, שהרי משה לא רצה בשליחות מלאך כמ"ש אם אין פניך הולכים כו', ולכן גם בבחי' עבודה לא היו צריכים לקבל אהוי"ר על ידי המלאכים. אבל אח"כ כיון שהוצרכו לקבל ע"י פני אריה פני שור, ואפי' ביהושע אמר לו המלאך עתה באתי, ע"כ גם בעבודה לבא לבחי' אחד ואהבת בק"ש הוא ע"י שתים לפניה, ששם נאמר מענין המלאכים איך

תו"א וישב ל, ב-ג (ד"ה מהלכים בין העומדים הנ"ל): "וירידה זו מאיגרא רמא כו' היא צורך עליי", ע"י ישראל בנפשות אלקיות שבהם למשול ולשלוט על רוח הנה"ב עד שתשוב להיות בבחי' אתכפיא ואתהפכא כו', ואין הדינין נמתקין אלא בשרשן, ולכך א"א להכניע ולכבוש את רוח הנה"ב תחת ממשלת הנה"א כ"א ע"י שרשה של הנה"ב, שמקור חוצבה ויסודתה בהררי קדש הוא מחיות הקדש שבמרכבה פני ארי' פני שור כו', ולכך צריך להזכיר לפניה תחלה איך שהמלאכים וחיות הקדש מקדישים וממליכים כו', ומזה יבא לקיום הק"ש להיות ואהבת בכל לבבך בשני יצריך . . המשכת אא"ס ב"ה מלמעלה למטה הוא ע"י ישראל בעסק התורה . . וזהו שאחר ואהבת בכל לבבך ממטה למעלה אומרים והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך כו', המשכת הדברים האלה מבחי' אנכי ממש מלמעלה למטה כו' שלא יסתיר ולא יעלים כו'. והמלאכים מקבלים מהם המשכת התורה הנמשכת בג"ע כמ"ש היושבת בגנים כו', וגם בעסק התורה בעוה"ז ארז"ל¹⁹⁵ על יש מהחכמים הגדולים שנתקבצו מלאכי השרת כבמזמוטי חתן וכלה כו', ונמצא שהשפעת המלאכים מישראל היא בין מלמטה למעלה ובין מלמעלה למטה. וזהו ונתתי לך מהלכים, ב' מיני הילוך ממטה למעלה וממעלה למטה, בין העומדים פי' בפנימיות העומדים הם המלאכים, להיות השפעת בחי' הילוך בבחינת פנימית המלאכים בין ממטה למעלה ובין מלמעלה למטה".

לקו"ת האזינו עז, ג-ד (ד"ה כנשר יעיר שבאוה"ת הנ"ל – ולהעיר שמדובר (בעיקר) בזמן הגלות, ע"ד המבואר כאן במאמר דידן שאפילו כשנשמות ישראל הם בדרגת פזורה בגנים של אחרים, גם אז המלאכים מקשיבים לקולם): "...שיחזקאל ראה המרכבה בזמן הגלות וגלו לבבל שכינה עמהם וכמ"ש ואני בתוך

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

195 חגיגה יד, ב: "ר' יהושע . . ורבי יוסי הכהן . . אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה . . והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה... ע"ש. ובפרש"י שם: "במזמוטי חתן. מיני שחוק שמשחקין לפניהן".

שעומדים ביראה, ועי"ז נמשך להאדם ג"כ אהוי"ר..."]

שול"י הגליון 8

ממנא ונשיק לה . . . סלקין עמה כל אינון ממנן קדישין וכל אינון סרכין דההוא סטרא . . . וסלקין בההוא סטרא דאוריא עד רקיעא עד ההוא ממנא דרקיעא דשליט בההוא סטרא. לסטר צפון אית ממנא אחרא, ועמיה כמה סרכין ממנן . . . וכל אינון דמצלאן צלותין על בעלי דבבו דעקין לון, וכד מלה דההיא צלותא סלקא לאוריא בההוא סטרא, אי זכאה הוא נטיל לה האי ממנא ונשיק לה, כדין אתער רוחא חדא דנפקא מגו תהומא בסטרא דצפון, וההוא רוחא קארי בכל אינון אורין ונטלי כלהו ההיא מלה וסלקין לה עד רקיעא ונשיקין לה . . . ואזלא וסלקא ובקעא רקיעין (ס"א ואורין) עד דסלקין עמה לגבי רקיעא קדמאה. סלקא צלותא ומטאת לגבי חד ממנא דאתמנא לסטר מערב, ותמן קיימין תשעה פתחין ובהו קיימין כמה סרכין וכמה ממנן, ועליהו ממנא חד . . . וכד נהיר ימא, עאלין כלהו בפתחא חדא דאינון ט' פתחין דאיהי פתחא עלאה על כלהו, וכד צלותא סלקא עאלת בההוא פתחא וכלהו סרכין וכלהו ממנן נפקין מההוא פתחא ועליהון . . . ההוא רב ממנא, ונפקי כלהו ונשיק לה ומטאן עמה עד רקיעא תניינא . . . וכד סלקא צלותא עד ההוא רקיעא, אתפתחו תריסר תרעין דההוא רקיעא, ובההוא תרעא דתריסר קאים ממנא חד . . . והאי ממנא על כמה חיילין על כמה משריין, וכד צלותא סלקא קאים האי ממנא וכריז על כל אינון פתחין ואמר פתחו שערים וגו', וכלהו תרעין פתיחין ועאלת צלותא בכל אינין פתחין, כדין אתער חד ממנא סבא דיומין דקאים לסטר דרום . . . דאתמנא על שתין רבוא משריין, וכלהו מארי דגדפין מארי דמשריין מליין עיינין, ולגבייהו קיימין אינון משריין מאריהון דאודנין, ואקרין אודנין בגין דאינון צייתין כל אינון דמצלאן צלותהון בלחישו ברעותא דלבא דלא אשתמע ההוא צלותא לאחרא, האי צלותא סלקא וצייתין לה כל אינון דאקרין מארי דאודנין . . . וההוא ממנא . . . כד ההיא צלותא סלקא בלחישו, כל אינון שתין רבוא משריין וכל אינון מארי דעיינין וכל אינון מארי דאודנין כלהו נפקי ונשיק לההיא מלה דצלותא דסלקא . . . רקיעא תליתאה, ההיא צלותא סלקא ומטי לההוא רקיעא, ותמן ההוא ממנא . . . ועמיה כמה סרכין וכמה ממנן . . . חד שרביטא דזיהרא . . . וכד צלותא סלקא נחית ההוא שרביטא וסגיד קמי ההוא צלותא . . . וכד סלקא ההוא צלותא, ההוא ממנא בתר דסגיד בטש בההוא שרביטא בטינרא תקיפא דזהיר . . . ונפקו מגו ההוא טינרא תלת מאה ושבעין וחמש חיילין דאינון גניזין תמן . . . ולא נפקין בר ההוא זמנא דצלותא סלקא . . . מכאן ולהלאה צלותא מתעטרא בעטרין עלאין וסלקא לגו רקיעא רביעאה, כדין . . . רב ממנא נפיק ותלת מאה ושתיין וחמש משריין סלקין עמה לגו ההוא רקיעא . . . וכלהו מעטרין לההיא צלותא בעטרין דבוסמין דגנתא דעדן, ותמן אתעכבת צלותא עד דכלהו משריין סלקין עמה לגו ההוא רקיעא חמישאה. ותמן איהו ממנא חד . . . ואיהו מארי קרבין דשאר עמין, וכד צלותא סלקא כדין אזדעזע הוא וכל משריין דייליה ואתבר חילייהו,

אוה"ת שם ע' תשעה: "או לקולך קאי על תפילה, כי המלאך גפיף לה ונשיק לה לאותיות ו"א לקול ודיבור גשמי להתעלות למעלה, לכן צריך להיות המלאך גפיף לה ונשיק לה, ועי"ז השמיעני להקב"ה שמקבל התפילה עי"ז כו". ועד"ז פלח הרמון ואוה"ת שה"ש שבמילואים להערה 145.

רד"ה היושבת בגנים תש"ח (תש"ח ר"ע 131): "ו"פירש"י . . . חברים מקשיבים לקולך. מלאכי השרת חבריך (שהם מעלים התורה והתפלה דכנס"י)...". ובהערה א שם (מרבנינו): "ראה זהר ח"א כג, 196". זח"ב רא, ב ואילך¹⁹⁷. ונתבאר

שול"י הגליון 8

(196) וז"ל: "...וכד אפתח פומיה בצלותא דערבית נשרא קא נחית ביומין דחולא לקבלא בגדפהא צלותא דליליא, ודא נוריא"ל . . . ובצלותא דשחרית אריה נחית לקבלא צלותא בדרועוי וגדפוי, דארבע גרפיין (ס"א אית) לכל חיה, דא מיכאל. ובצלותא דמנחה שור נחית לקבלא (ג"א צלותא) בקרנוי וגדפוי, ודא גבריאל. ובשבת נחית קב"ה בג' אבהן לקבלא בת יחידא דייליה בהון . . . בההוא זמנא חיוון עלאין דאתקריאו בשמא דיי' פתחין ואמריין שאו שער' ראשיכ' והנשאו פתחי עולם, בההוא זמנא מתפתחין שבעה היכלין... ע"ש.

(197) רא, רע"ב – רב, רע"ב, וז"ל: "...וישראל עלאין לבי כנישתא לשבחה למאריהון, פתחין בשריין ותושבחן, דבעי ליה לב"נ . . . ליחדא לביה בתקונא דפולחנא פנימאה דמאריה, ולשואה לבית ורעותיה בההוא פולחנא דאינון מלין (ד"א דקאמר), דהא מלה סלקא. ואינון ממנן דקיימין באוריא אתמנון לד' סטרי עלמא. לסטר מזרח אתמנא ממנא חד דקיימא באוריא לההיא סטרא . . . ועמיה סרכין ממנן אחרנין דאינון מחכאן לההיא מלה דצלותא, וסלקא באוריא בההוא סטרא ונטיל לה האי ממנא, אי היא מלה כדקא יאות, הוא וכל אינון סרכין נשיקין לההיא מלה וסלקין עמה עד ההוא אוריא דרקיעא לעילא, דתמן ממנן סרכין אחרנין . . . וההוא ממנא דמפתחן דאוריא בידיה, וכל אינון ממנן אחרנין, כלהו סלקין ביה עד רקיעא ואתמסר בידא דממנא אחרא לסלקא לעילא. לסטר דרום אית ממנא אחרא דשלטא באוריא לההוא סטר, וכמה ממנן אחרנין וסרכין עמיה . . . וכל אינון מארי דעקו דצלאן צלותא למאריהון מגו עקתא, מגו תבירו דלבא, אי ההיא מלה כדקא יאות סלקא לאוריא בההוא סטרא ונטיל לה האי

הטעם בתורה אור ד"ה נ"ח כו' מזוזה מימין¹⁹⁸, לקוטי תורה שה"ש ד"ה מה יפו פעמין¹⁹⁹, ועוד. ובכל הנ"ל מדבר בתפלה, אבל מהטעם מובן שכן הוא גם בתורה. ועיי' ג"כ זח"ג רכט, ב²⁰⁰."

וראה גם ביאורה"ז עקב קיט, א [רמט, ג]:

שׁוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן

ונפקי וסגדי ומעטרין לההיא צלותא וסלקין עמה עד דמטו לגבי רקיעא שתיחאה. וכדין נפקין כמה חיילין וכמה משריין ומקבלין לההוא צלותא, וסלקין בהדה עד דמטו לשבעין תרעין, דתמן קאים חד . . רב ממנא, ואיהו מעטר לההיא צלותא בשבעין עטרין. וכיון דמתעטרא צלותא בכל הני עטרין, כדין מתחברן כל אינון חיילין דכלהו רקיעין וסלקין לההיא צלותא דמתעטרא בכל עטרין לגבי רקיעא שביעאה, וכדין עאלת צלותא וסנדלפ"ן רב יקירא עלאה דכל מפתחן דמאריה בידיה אעיל לההוא צלותא לגו שבעה היכלין...".

(198) תו"א מקץ מב, רע"ב: "...ובזה יובן ענין מארז"ל שמת"ט קושר קשרים לקונו מתפלותיהן של ישראל, כי הנה המלאכים מעלים התפלות, לפי שדבור האדם הוא גשמי והמלאכים הם רוחני, שהדבור שלהם הוא כמו מחשבה שלנו, ועיי' המלאך המקבל התפלה מזדככת התפלה מגשמיות לרוחניות עיי' המלאך ההוא, והנה גבוה מעל גבוה עד עולם העליון שבו משכן מט"ט, והוא קושר כתרים שלמעלה מן הראש ומוחין, ועיי' זה ממשיך אותיות חדשות...". וראה עד"ז (בתוס' ביאור) סהמ"צ להצ"צ דלקמן בפנים.

(199) מג, ג – וז"ל: "והנה ארז"ל סנד"ל קושר כתרים לקונו מתפלותיהן של ישראל . . מחשבותינו ודבורנו שבתפלה הוא גשמי ואיך יכול לעורר למעלה לבחי' רצון כתר עליון כו', הוא עיי' המלאך סנד"ל המקבל תפלות של ישראל ומפשיטם מגשמיות לרוחניות וקושר כתרים כו' (ועמ"ש מזה בדה"נ נר חנוכה כו' מזוזה מימין, ובה"ה צו את בני' כו' את קרבני, ועי' בזהר פ' בשלח נ"ח א', וישלח קס"ז ב', תצא רע"ח א')...".

(200) וז"ל: "...וכד הווי ישראל שמעין קלא ממזרח הווי רצין תמן, ולמערב הכי, וכן לדרום ולצפון, אמר קב"ה למלאכי השרת, אלין דרהטין לצלותא דמצוה ורהטין לפרקא בשבתא ורהטין למעבד רעותא דילי ותייבין בתיובתא, קבילו לון בהיכלא דהאי מראה, דבאלין סימנין אינון חברים בהדייכו. אינון דרצין ושבין באורייתא בדבורא דהלכה אינון רשימין בהדייכו, ואעילו לון בהאי היכלא. הכי כד מצלין ישראל מיכאל טאס עלמא בטיסא חדא וגבריאל טאס בתרין טאסין, וכד נפיק דבורא מישראל בהלכה, בצלותא, ובכל פקודא דשכינתא תמן, אינון רצין לגבה ושבין בה בשליחות מאריהון, ובכל אתר דשמעין קלא דאורייתא דתמן קב"ה, אינון רצין לגבי ההיא קלא ותייבין בה בשליחותא דמאריהון... ע"ש.

"...התפלה של אדם שעוברת למעלה מהיכל להיכל דרך כמה מלאכים עליוני, וכ"א גפיף לה ונשיק לה כו'. והענין הוא, כי בחי' אותיות התפלה הגם שמכוון בהן האדם כוונות גדולות לעורר יחודי' עליוני' באו"א וזו"נ דאצי' כו', הנה מ"מ האותיות מצד שיוצאין מדבור המבטא הגשמי של אדם התחתון למטה צריך שיתפשטו מגשמיותן בכואם לבחי' אור האצי', דאין שם מגדר הגשמה כלל, שהרי באצי' אמרו דאיהו וחיוהי כו' חד בבחי' א"ס כו', ואיך יסבול שם בחי' הגשמה כהגשמת האותיות. אך הנה עכ"פ אותיות התפלה עצמן הנה מגיעים לשם, כמאמר כי אתה שומע תפלת כל פה, שומע ממש כו'. אבל הענין הוא דהתפלה עוברת ועולה למעלה מהיכל להיכל כפי סדרי ההשתלשלו' מלמט' למעל' עיי' המלאכי' זה למעל' מזה כמו מעשי' ליצי' כו', וכאו"א בהגיע אליו התפלה גפיף לה ונשיק לה, דהיינו שבנשיקין וחיבוקין הללו מפשיט אותם מגשמיותם, כי מפני שנשקה וחקקה כללה בעצמו והיתה כמוהו ממש, כי עיי' הנשיקין ממשיך מהבל או"פ שבו, ועיי' החיבוק ממשיך מבחי' או"מ שבו, ונעשית כמהו ממש באו"פ ואו"מ, ואח"כ עולה היא עד"ז מעלוי זה לעלוי יותר גבוה, והוא המלאך שלמעל' הימנו כי מקבלין דין מן דין כמ"ש וקרא זא"ז כו' וכמ"ש בזהר, ועד"ז נתפשטה התפלה מגשמיותה לגמרי בעלייתה דרך כתות המלאכים זה למעלה מזה בעילוי אחר עלוי עד בואה אל המלאכים היותר עליונים שהן מבחי' האצי' שבבריאה, כנ"ל בענין מיכאל כהנא רבא שמקריב נשמו' כו', ומעלה אותה לבחי' האצי' ממש כשגפיף ונשיק לה כו' וד"ל".

סהמ"צ להצ"צ עה, א-ב: "...ובזה יובן מ"ש רז"ל מט"ט קושר כתרים לקונו מתפלותיהן של ישראל (עי' חגיגה י"ג ב') וכ"ה בזהר בשלח נ"ח ע"א, ר"ל מהאותיות שבתפלה, כי האותיות שרשן למעלה מהחכמה כנ"ל והיינו בבחי' כתר, אלא שלהיות דבור האדם גשמי ע"כ התעלותו למעלה הוא עיי' המלאכים, שהם רוחניים ודיבור שלהם כמחשבה שלנו ומחשבה שלהם דקה יותר, וענין שהמלאך מקבל את התפלה היינו שאותיות דיבור פיו של האדם נכללות באותיות של המלאך, ועיי' מזדככות ומתפשטות

מגוף האדם, שהרי הוא מרוחני' דב' יסודות הנ"ל
 אש ורוח, שהשני יסודות אלו עצמן רוחני' יותר
 משני יסודות מים ועפר ומכש"כ הרוחני' דב'
 יסודות הנ"ל אש ורוח, א"כ הגוף שלהם דק
 ורוחני, משא"כ גוף האדם שהוא מגשמי' ד'
 יסודות ארמ"ע, וכיון שכן כשהנשמה עושה בחי'
 אתכפי' ואתהפכא בגוף זה הגשמי להיות בטל
 להוי', זהו אתהפכא מחשוכא היותר גדול ועב
 לנהורא, וא"כ זהו דבר חידוש ויקר מאד בעיני ה'
 יותר ויותר מבחי' אתהפכא חשוכא דגופות
 המלאכים שלא היו חשך גמור כ"כ, ולכן
 ההמשכה שנמשך ע"י אתכפי' ואתהפכא מבחי'
 חשוכא דגוף האדם לנהורא גבוה יותר
 מההמשכה הנמשכת מהעלאת מ"ן ואתכפי' של
 המלאכים, מפני שאין העלאת מ"ן שלהם אתכפי'
 ואתהפכא של חשך גמור כ"כ. . . וזהו היושבת
 בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני, חברים
 הן המלאכים שהן מקשיבים לקול והמשכה
 הנמשך ע"י הנשמות ואומרים השמיעני, והיינו
 מטעם הנ"ל דאף שהם ג"כ ממשיכים מ"מ כיון
 שההמשכה שע"י ישראל גבוה מאד נעלה לכך
 הם מקשיבים ושומעים לקול והמשכה זו דוקא . .
 הסיבה והטעם למה שנש"י נמשכו ונתלבשו
 בגופי' גשמי' ולנשמות המלאכים ניתן גופי'
 רוחני' הוא מפני שנש"י גבוהי' יותר מנשמות
 המלאכים, לכך יוכלו להפוך גם הגוף הגשמי,
 משא"כ נשמות המלאכים לא היו יכולים כלל
 להפוך גוף גשמי ואם היו נמשכים בגופו' גשמי'
 הי' יורדים ממדריגתם כמו עזא ועזאל כנודע...".

ומ"ש בהמאמר כאן ל' "אפילו" – ראה גם
 תש"ח ר"ע 131: "...את הנפוצה בגולה רועה
 בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי
 מדרשות חברים מקשיבים לקולך מלאכי השרת
 חבריך (שהם מעלים התורה והתפלה דכנס"י) בני
 אלקים דוגמתך (נשמות הצדיקים שבג"ע)
 מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות . .
 וצ"ל איך אפשר הדבר שהנשמה שבאה למטה
 להתלבש בגוף גשמי ונסרך אחר עניני הגוף יכול
 להתדבק בנשמות הצדיקים הגדולים שהם
 בהמדרי' היותר עליונה שבגנים העליונים, והם
 מקשיבים לקול היושבים בבתי כנסיות ובבתי
 מדרשות. דלפ"ז הנה אומרו השמיעני דפירושו
 מאך מיך הערעץ, הו"ע הסיוע שלמעלה, ע"ד

מגשמיותם והיו לאחדים עם מהות אותיות
 המלאך, וז"ש בזהר גפייך לה ונשיק לה, שנבלעת
 בתוכיות המלאך כמי שנושק את חבירו בפיו
 שנכנס הבל חבירו להבל פיו והיו לאחדים, וגבוה
 מעל גבוה שומר, שמלאך זה מעלה אותה אל
 מלאך שלמעלה ממנו ע"ד הנ"ל עד שמגיע
 למט"ט, והוא מעלה אותיות אלו שנזדככו להיות
 כאותיותיו בשרשן בבחי' כתר שיש שם ג"כ
 אותיות, וכמ"ש ביאור ענינים במצות הנדרים (ש"ו
 ש"ז), וזהו קושר כתרים לקונו...". ועוד.

הערה 145

ראה פלח הרמון שה"ש קכד, סע"ב (הנחה
 מד"ה היושבת בגנים תרכ"ב להצ"צ)²⁰¹:
 "...דהיושבת בגנים קאי על כנס"י המשפלת
 עצמה בב' גנים געה"ע וגעה"ת, וגם מתלבשת
 בקול דתורה שלומדים נשמות המלוכשות
 בגופים בעוה"ז לקבל תענוג מהם, וגם הנשמות
 שבג"ע הם מקבלים תענוג עמה מקול תור' הנ"ל,
 והם חברים מקשיבים לקולך כו'. עוד יתפרש
 חברים הם מלאכים [טפלים לנשמות כי הנשמות
 הם מפנימי' והמה מבחי' חיצוני' כו'] מקשיבים
 לקול התו' לקבל תוס' אור מלימוד התורה
 שבעוה"ז. ועוד יתפרש שהם מקשיבים לקול
 התפילות להעלותם ולעשות מהם כתרים..."
 (וראה אוה"ת שה"ש ח"ב ר"ע תשפג: "...חברים
 הם המלאכים שהם מחיצוניות הכלים טפלים
 לגבי נשמות שמפנימי' הכלים, ואעפ"י שרשן
 מיחוד נשיקין דאו"א ונשמות יחוד זו"נ, מ"מ
 שרשן מהחיצוניות דבור ונשמה מעצמיות, ע"כ
 נק' חברים מקשיבים . . . מקשיבים ע"ד שמיעה
 קול דתורה, וגם מקשיבים לעשות ולקיים כל מה
 שמקשים²⁰² לישראל דהיינו להעלות התפלות,
 וזהו פי' השמיעני שע"י גורמים שיהי' הקב"ה
 שומע לבקשת ישראל... ע"ש).

ולהעיר מאוה"ת פינחס (ח"ד) ע' א'ר-ה-י:
 "...מאחר שגופו' המלאכי' הן רוחני' הרבה יותר

(201) שבדקדוקי תורה הערה 118.

(202) אוצ"ל: "שמקשיבים" או "שמבקשים".

מילואים לדקדוקי תורה

קכג

רבי עקיבא, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר, שאין ת"ל לאמר, ומה ת"ל לאמר? מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את ההלל, לכך נאמר לאמר... ע"ש.

דכתיב ובחרת בחיים, והיינו דבזכות הצדיקים וע"י סיוע המלאכים שמעלים התורה והתפלה דכנס"י יש בכח כל א' מישראל להשמיע פי' הפרסם אלקותו ית' בעולם".

הערה 151

ובגמרא שם ל, ב: "ת"ר בו ביום דרש רבי עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה? כגדול המקרא את הלל והן עונין אחריו ראשי פרקים. משה אמר אשירה לה', והן אומרים אשירה לה', משה אמר כ"פ²⁰⁴ גאה גאה, והן אומרים אשירה לה'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, כקטן²⁰⁵ המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר. משה אמר אשירה לה', והן אומרים אשירה לה', משה אמר כ"פ²⁰⁶ גאה גאה, והן אומרים כי גאה גאה...".

ולהעיר משיחת ש"פ נצבים תשל"ד (שיחור"ק ח"ב ע' 467): "...וואס בפשטות איז דער דיוק פון מדרש – איך וויל ניט זאגן דעם לשון "קשה" וכיו"ב, ווארום אין חסידות איז בכלל ניטא דער לשון פון קשיא כו', וואס דער ביאור אין דעם איז פאראן וואס חסידים זאגן (איך האב דאס ניט געהערט פון שווער, אבער חסידים האבן אזוי געזאגט) אז אין נגלה דתורה איז דער לשון הרגיל "קשיא", און ווי דער סגנון אין תוספות "וקשה", "וא"ת" כו', משא"כ אין פנימיות התורה שטייט אין רעיא מהימנא אז לית תמן לא קושיא ולא מחלוקת כו', און דערפאר שטייט ניט אין חסידות דער לשון "וקשה" וכיו"ב.

ולהעיר מדברי אמת (להחזוה מלובלין) ואתחנן, ד"ה ונשמרתם²⁰⁷: "...כי לא ראיתם כל תמונה . . . (ידוע שבים נראה ית' כבחור ובמ"ת כזקן, שמעתי משם הרב המגיד מראוונא רבי ר' בער ז"ל, שודאי אין לו גוף, כ"א שהם היו עדיין כמו נער ובחור בדביקותו ית', נראה להם (כבחור), ובמ"ת שהיו כבר כראוי בדביקותו ית' נראה להם כזקן)".

וואס הגם אז עס שטייט יע אין געציילטע ערטער, און אפשר דאס אויך ניט²⁰³ – וואס ס'איז טאקע דא אין לקו"ת (ס"פ נצבים) דער לשון "הקושיא טוב", אבער גלייך דערביי שטייט "התירוץ פשוט" – נאר דער לשון הרגיל אין חסידות איז "וצריך להבין", וואס דאס הייסט אז ער פארשטייט שוין אביסל, נאר ער דארף פארשטיין נאך מער...".

שולח הגליון

204) בגליון הגמ' שם העיר ר"י פיק ברלין: "צ"ל עזי וזמרת י"ה והן כו'. כך איתא בתוספתא". ולהעיר שבלקו"ש חל"א ע' 69 הובא כגירסת הגמ' (שבפנים) עם הערה כללית בלבד (בהע' 1 שם): "ברייתא סוטה ל, ב. . . וראה (הגירסאות והדיעות) תוספתא שם פ"ו, ב. ירושלמי שם פ"ה ה"ד. מכילתא ויל"ש פרשתנו [בשלח] עה"פ (טו, א). ועוד. ואכ"מ".

הערה 157

ראה סוטה כז, ב (במשנה): "...בו ביום דרש

שולח הגליון

205) אולי י"ל ע"ד הרמז, שמכיון שה' נדמה להם אז כנער ובחור (כמבואר כאן בהמאמר), לכן גם משה – שצדיקים דומים לבוראם – התנהג עמהם (כאילו הוא עצמו נחשב) כקטן. ויל"ע בביאור דעת ר"ע. ולהעיר מהמבואר בזה בלקו"ש שם ע' 72, הע' 22.

203) אולי הכוונה ע"ד מ"ש בשיחת ליל ב' דחג הפסח תשכ"ז (שיחור"ק ח"ב ע' 45-6, ת"מ חמ"ט ע' 6-313) – בביאור השאלה ותשובה שבסה"ש תש"ד ע' 78 – שבאצילות שבו נאמר לא יגורך רע (ע"ד הענין דלית תמן לא קושיא וכו') שייך ענין הקושיא בשם המושאל, ורק לגבי אלו שלמטה מאצילות, ע"ש. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 164, הע' 47: "וי"ל כי הקושיות שישנן בלימוד פנימיות התורה הן מצד האדם הלומד ולא מצד התורה עצמה. – כידוע הצ"ע שגם בזהר כו' מצינו דיעות חלוקות וכן קשיות וכו'. ואכ"מ". ולהעיר משיחת כ' חשון תשמ"ו שבמילואים להערה 196, והנסמן שם.

206) בגליון הגמ' שם העיר ר"י פיק ברלין: "צ"ל עזי וזמרת י"ה והן אומרים עזי וזמרת י"ה . . . כך איתא בתוספתא". וראה שוה"ג 204.

207) הובא רובו בהעו"צ ר"ע שחט לאו"ת השלם סק"ל.

☞ הערה 158 ☞

ולהעיר מאו"ת שם לקמן²⁰⁸ (בתורה הבאה):
 "או יאמר, בים נדמה להם כבחור ובסיני נדמה להם כזקן, כי וודאי הוא כמו שנדמה אין הוא כך בעצמותו, אפילו חלק מרבוא, אך כמשל בן הקטן אביו נהנה מרמיזותיו וקריצותיו, כך הם לא יכלו עדיין לדבר ולא השיגו, וסברו שזהו גבורתו שיכול לקרוע את הים, ובאמת אצלו יתברך לא כלום הוא, שיכול לברוא ולהחריב עד אין סוף, אעפ"כ היה לו יתברך תענוג כמו מתינוק בחור שאינו מבין שכל גדול של אביו ויש תענוג לאב ממעשה נערות של הקטן, ולכך נדמה להם כבחור, שסברו שהוא ית' בחור כביכול שיש לו תענוג ממעשה נערות. ואח"כ התחילו לדבר, רק בלא דעת כמו התינוק מה שאומרים לו אומר, כך משה רבינו ע"ה אמר השירה והם עונים. ואח"כ בשעת מתן תורה הי' להם שכל כזקן להשיג את השם יתברך, והי' לו תענוג כמו מזקן, ולכך נדמה להם כזקן".

☞ הערה 159 ☞

וראה רד"ל לפרקי דר"א שם אות סג: "והתחיל משה לשורר ולזמר. אפשר לשורר היינו מקרא ראשון של שירה אשירה לה', ולזמר הוא מקרא השני עזי וזמרת, ועל שניהם מסיים והלכו אחריו, כלומר לענות אחריו מה שהוא אומר, וקמ"ל כר"א בר"י הגלילי בסוטה [ל:]: שהן ענו אחריו כל מה שהוא אומר²⁰⁹, ודלא כר"ע שם שאמר שענו רק אשירה לה' (אבל כר' נחמיה שם, כסופר המתחיל והעם עונים אחריו, אולי יש לדחוק לשון התחיל דהכא)".

וראה גם ראב"ע עה"פ: "אז ישיר משה . . משה לבדו חבר השירה ולמדוהו ישראל, ושורר כ"א ואומר אשירה לה'. וכמוהו ויצו משה וזקני ישראל, כי המצוה משה לבדו אמרה, וזקני ישראל אמרוה לכל".

☞ הערה 164 ☞

א. וראה דרשות ר"י אבן שועיב בשלח (כו), (ב): "...קטני אמנה . . שהיו שתויין ממי המרים מאמונות רעות, וכמו שנאמר בזו הפרש' במי מרה כי לא היו המי' מרים רק ישראל היו מרים, וכן דרשו ז"ל כי מרים הם חוזר לישראל, כי מי שהחזיק בפיו דבר מר כלענה, כל הדברים המתוקים שישים בפיו ידמו לו מרים, ואמרו ז"ל אין מים אלא תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים, כי אלו קטני אמנה שבהן, אף על פי שהכניסן בחדריו וראו המראה הנבחרת, עם כל זה לא נמתקו להם המים, עד כי השם ברוב רחמיו הורה למשה עץ החיים וצוה שימתיק להן אותן המים..." ע"ש.

לקח טוב בשלח טו, כג-ד: "ולא יכלו לשותות

וראה סוכה מב, א: "קטן . . יודע לדבר, אביו לומדו תורה וק"ש. תורה מאי היא? א"ר המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. ק"ש מאי היא? פסוק ראשון".

רמב"ם הל' תלמוד תורה פ"א, ה"ו: "מאימתי אביו חייב ללמדו תורה? משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל".

טור יו"ד סי' רמה (ועד"ז שו"ע שם, ס"ה): "ומאימתי מתחיל ללמד לבנו? משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע".

אדה"ז הל' תלמוד תורה פ"א, ה"א: "ומאימתי אביו חייב ללמדו? משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ישראל".

— שו"י הגליון —

(209) וראה ברד"ל שם אות סה, שמציע שאפשר שכוונת הפרקי דר"א בהראי' מהכתוב ("אז ישיר משה ובני ישראל [וגו']") הוא למ"ש בסופו "ויאמרו לאמר", כמ"ש בסוטה שם בדעת ר"א בר"י הגלילי. אבל לכאורה י"ל גם בפשטות שהראי' הוא מל' "משה ובני ישראל", ואולי גם ממ"ש "ישיר" ל' יחיד כבשמו"ר הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה (ושהסיום "וגו" שבפרקי דר"א קאי על מ"ש בהמשך הכתוב: "את השירה הזאת").

(208) נז, סע"ב בדפוס לובלין שברשימת רבינו שבדקדוקי תורה הערה 148 (ומשם הובא כאן בפנים). סימן תג בהוצאות קה"ת.

מיִלֵּוּאִים לְדַקְדּוּקֵי תוֹרָה

קכח

ולכאורה צריך ביאור, למה הובא המכילתא כמקום בנגלה דתורה שבו משתקף פירושו של המגיד, והרי פירוש המגיד עצמו נמצא בשמות רבה²¹¹, תנחומא (באבער), מדרש לקח טוב, ודרשות ר"י אבן שועיב (כנ"ל בפנים ההערה, ולעיל אות א). ואף ששם לא נמצא ענין של הלכה (כנ"ל בהשיחה בנוגע להמכילתא), לכאורה אין זה טעם מספיק כדי להשמיט לגמרי מקורות מפורשים אלו.

ג. ואולי י"ל שכוונת השיחה היא [ואולי נאמרה עד"ז בהשיחה בפירושו] ע"ד מ"ש ביפה תואר (השלם) לשמות רבה הנ"ל – שלפי דברי רבי לוי ש"מרים הם" קאי על ישראל "שהיו חוטאים ובעבור זה הוא שלא יכלו לשתות מים משם", נמצא שהמים מצד עצמם היו מתוקים, "ובשעה ההיא נעשו מרים בחטאם, וכדעת ר"י במכילתא דקאמר וימתקו המים, נהיו לפי שעה ונמתקו" ע"ש.

והיינו, שבנוסף לזה שלפי דעת ר' יהושע שבמכילתא שהמים נעשו מרים לפי שעה, מסתבר כפירוש המגיד (ור' לוי וסיעתו הנ"ל), שהטעם שהמים נעשו מרים הי' מצד ישראל – הנה גם לפי פירוש המגיד ור' לוי (וסיעתם) ש"כי מרים הם" קאי על בני, מסתבר שבלי הטעם שנאמר בהכתוב (שבנ"י היו מרים) היו המים מתוקים מצד עצמם, כדעת ר' יהושע שבמכילתא.

ולהעיר, ששיטת ר' יהושע כפי שהובא במדרש שכל טוב²¹², שבאו לג' מקומות ובכל א' מהן נתמררו המים לפי שעה, מכריח עוד יותר (לכאורה) שכל סיבת מרירת המים הי' מצד בני ישראל.

מים ממרה וגו'. מה ת"ל כי מרים הם, אלא מרים ומתלוננים הם, שלפי השעה לא סבלו אלא מיד וילוננו העם, שלא נטלו עצה מן הגדולים תחלה, אלא דברו תרעומת על משה, שנאמר מה נשתה".

ב. והנה בשיחת ש"פ בשלח, ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ע' 2-361) מבואר בנוגע ל"ב(פירוש הרב המגיד על הפסוק "ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם", ש"ישראל היו עדיין מרים כו" – שגם ענין זה (ככל עניני התורה) משתקף בנגלה דתורה, ועד להלכה. . . איתא במכילתא על הפסוק "וימתקו המים" – "מרים היו לפי שעה ונמתקו", היינו שקודם לכן לא הי' המים מרים, ורק כשבאו בני למרה נעשו המים מרים. ויש לומר, שזהו גם הפירוש בדברי המכילתא²¹⁰ על הפסוק "ולא מצאו מים", ש"אף בכליהם לא מצאו מים" – שבבואם למרה נעשו גם המים שבכליהם מרים.

וטעם הדבר – כמ"ש במכילתא עה"פ "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים", "לא מצאו דברי תורה שנמשלו למים. . . שפרשו מדברי תורה שלשת ימים", "ולכך התקינו להם הנביאים והזקנים שיהיו קורין בתורה בשבת בשני ובחמישי".

ונמצא שסיבת מרירות המים היא לא מצד המים עצמם או מצד המקום, אלא מצד אשמתם של בני".

והרי זה מתאים לתורת הרב המגיד ש"כי מרים הם" – קאי על בני, וכתוצאה מזה נעשו גם המים מרים, כולל גם המים שהיו בכליהם...".

שׁוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן

(210) להעיר שבמכילתא שם זהו דעת אחרים ("אחרים אומרים"). וא"כ לכאורה מפרש כאן רבינו שאחרים ס"ל כשיטת ר' יהושע ש"מרים היו לפי שעה ונמתקו" (ולא כשיטת ר' אלעזר המודעי (החולק על ר"י במכילתא שם) ש"מרים היו מתחלתם"). ואולי אפשר להביא סמוכין לזה מפירושו של אחרים (שבדקדוקי תורה הערה 168) שבמכילתא שם עה"פ טו, כה ("וישלך אל המים"), שישראל התחננו והתוודו אז על חטאם – היינו שלדעת אחרים המתקת המים נעשה כשישראל עשו תשובה.

שׁוֹלֵי הַגְּלִיזוֹן

(211) וע"ד מ"ש הצ"צ באוה"ת מסעי (ח"ד) ר"ע א'שעט, שמביא מ"ש המגיד באו"ת ס"פ מסעי: "...כי מרים הם, פי' העם לא היו טובים...", ומציין ע"ז: "...וכן פי' ברבות ויקהל פ"ן כי מרים הם, א"ר לוי הדור הי' מר במעשיו". וראה גם סה"מ תשל"ד ר"ע 187, שמביא מדרש זה.

(212) שבדקדוקי תורה הערה 165, ע"ש. וראה גם מכילתא דרשב"י (ומכילתא) ומדרה"ג שנסמנו שם.

דברי תורה שנמשלו למים . . שפרשו מדברי תורה שלשת ימים . . ולכן התקינו להם הנביאים והזקנים שיהיו קורין בתורה בשבת בשני ובחמישי".

[ומה שלא הביא רבינו דברי היל"ש הנ"ל, אולי י"ל: (א) מפורש ביל"ש שאין מקפידין על נערים, וא"כ אינו מתאים לתארם כ"מרים" בים סוף, כיון שהיו עדיין נערים. (ב) אם היו נחשבים למרים בים סוף, לכאורה הי' צריך להיות ענין של מים מרים כבר בים סוף. (ג) בהשיחה שם²¹³ מקשר עוד ענינים שבמכילתא (על אתר) עם פירוש המגיד, ולכן עדיף לפרש גם תוכן מרירותם של ישראל לפי מ"ש במכילתא.]

אך לפ"ז צ"ב במ"ש המגיד "ישראל היו עדיין מרים", כי לכאורה לא היו מרים לפנ"ז, ורק אז נעשו מרים ע"י שפרשו מדברי תורה.

ולכאורה י"ל שרבינו מרמז יישוב לזה כאן בהמאמר במ"ש "געקומען אין מרים" ל' רבים, והיינו שלאחר שפרשו מדברי תורה היו בב' מקומות שבהם נעשו המים מרים מצד מרירותם של ישראל, ושוב באו למקום שלישי (כנ"ל בפנים בדקדוקי תורה) ו"ישראל היו עדיין מרים" ולכן גם שם נעשו המים מרים.

☞ הערה 179 ☞

וראה עת"ר ס"ע עג: "...דמי שהוא פנימי בטבעו הנה כל דבר ווערט אין עם זייער דער הערט, וכשאומרים לו דבר ה"ז נרגש בו מאד און עס רירט עם אן זייער טיף ונוקב ויורד בו עד שפועל בו איזה תיקון, וגם אם ההעלמות וההסתרים המה ביותר ר"ל, מ"מ אם הוא פנימי בעצם נרגש בו איזה ענין ופועל בו...".

סה"ש תש"א ר"ע 104: "...דער מקיף פון עצמות הנשמה, וואס זי איז חבוקה און דבוקה אין אצילות העליון, איז נוקב ויורד אין דעם איך פון יעדן אידן".

ד. ולהעיר מזח"ג קכד, ב ואילך: "ר' אלעזר פתח ואמר, ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם . . ודאי רזא דמלה דהכא על מייא הוה, בגין דמצראי הוו אמרי דבנייהו דישראל הוו מנייהו, והוו כמה בישראל דחדשדין לאנתתייהו בדא, עד דקב"ה מטא לון להאי אתר ובעא למבדק לון. מה כתיב ויבאו מרתה וגו'. ויצעק אל יי' וגו'. אמר קב"ה למשה, משה מה את בעי? הא כמה חבילין קיימין גבייכו הכא, ואנא בעינא למבדק הכא נשיהון דישראל, כתוב שמא קדישא ורמי למייא ויבדקון כלהון נשי וגוברין ולא ישתאר לעז על בני, ועד דיבדקון כלהו הכא לא אשרי שמי עלייהו. מיד ויורהו יי' עץ וישלך אל המים, דא שמא קדישא ההוא דהוה כותב כהנא למבדק נשיהון דישראל . . ואי תימא נשיהון דישראל יאות, אינון אמאי? אלא און אינון בעיין דלא אסתאבו בנשיהון דמצראי, ונשיהון דישראל לא אסתאבו במצראי כל אינון שנין דהוו בינייהו. וכלהו נפקו גוברין ונוקבין זכאין, ואשתכחו זרעא דישראל קדישין זכאין, כדין קב"ה אשרי שמיה בינייהו...".

☞ הערה 165 ☞

ראה יל"ש הושע רמז תקכז: "את מוצא כשעמדו על הים היו ממרים, שנאמר [תהלים קו, ז] וימרו על ים בים סוף, אמרו המלאכים הם ממרים ומכעיסים ואתה שותק, אמר להם נערים הם ואין מקפידין על הנערים, מה דרכו של תינוק יוצא מלוכלך ממעי אמו והם שוטפים אותו, אף ישראל ואשטוף דמיך מעליך [יחזקאל טז, ט], וכן ואסוכך בשמן ואלבישך רקמה ואנעלך תחש [שם, ט-י]. אתה מוצא שירת הים לא אמרו לעצמם... "ע"ש.

ולכאורה הי' אפשר לבאר עפ"ז מ"ש המגיד כאן "כי ישראל היו עדיין מרים", היינו שהתחילו להיות מרים כבר בים סוף (מצד נעירותם) ועדיין לא נמתקו.

אבל בשיחת ש"פ בשלח, ט"ו שבט תש"כ (תו"מ חכ"ז ע' 2-361) מבואר, שהטעם שהמים נעשו מרים כבואם למרה (בהתאם לדברי המגיד) הוא כמ"ש במכילתא בשלח טו, כב: "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים . . לא מצאו

החקיקה של הבן שבלב אביו הוא כולה בבן, כי האב משים בעת ההוא עיניו ולבו בבן, [ו]אינה נראית החקיקה הנזכר אפי' לאב לתמונה בפ"ע, כי כולה בבן, אבל אח"כ כשיגמור הבן [ה]דבר חכמה, אז נתרחב הדעת של האב ויש לו תענוג גדול ומתהנה ומתענג בחקיקת הבן שחקוק בלבו, ובעת ההיא יש עליה לאותה חקיקה שבלב האב וד"ל. והנה החקיקה הנז' היא באמת האב עצמו, אך היא חקוקה על תמונת הבן. והנה כשעלה במחשבה הקדומה שיהיו ישראל בעולם, אז²¹⁵ נחקקו על כסא כבודו ית' מחמת אהבתו אותם, וע"ש כך נקרא ישראל לי ראש, שבידם לעשות ראש, עד"מ כשאדם רואה בצער בנו אז אומר אני הולך בלי ראש, וכשבנו הוא ממולא כל טוב אזי הוא שלם. . וכשאנו עושים מעשים טובים, אזי יש תענוג להש"י ב"ה כביכול ושורה עליו החקיקה הנזכר, ואח"כ יש עליה להחקיקה הנזכר כביכול כנז'. וזהו שמפרש. . שמעשה ידינו הטובים, משם רועה אבן ישראל, ומפרש התרגום אב ובן, דהיינו החקיקה הנזכר הוא בעצם האב בעצמו, אך הוא ע"ש תמונת הבן, ע"כ נקרא אב"ן [שהוא] אב ובן, והיא רועה דהיינו ניזון ממעשה ידינו הטובים כנזכר לעיל... ע"ש.

☞ הערה 189 ☞

ולהעיר מאלשיך בא יב, מג-נא: "...הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, שמלאכי השרת נשאו עליהם ממש, כי תחת הקראם עד כה צבאות ה', נקראו צבאותם של ישראל כאילו של ישראל הם לשרתם ולנשאם על כנפיהם..."

☞ הערה 191 ☞

להעיר מלקו"ש ח"ג ע' 959 (משיחת ליל ב' דחג הפסח תש"כ): "...ווען אידן זיינען אין גלות איז כביכול אויך די שכינה אין גלות, ווי עס שטייט: "בכל צרתם לו צר", שכינתא בגלותא, און דורך דעם וואס אידן וועלן נגאל ווערן וועט אויך די שכינה נגאל ווערן פון גלות, וואס

פרדס שער ו (סדר עמידתן) פ"ח: "...א"ס ממ"ה מושל בכ[ו]לם, כי עצמותו נוקב ויור' דרך הספירות ותוך הספירות ובין הספירות, ותוך המרכבו' ובין המרכבות, ותוך המלאכים ובין המלאכים, ותוך הגלגלי' ובין הגלגלים, (ובין [ותוך] היסודות השפלים (ותוך) [ובין] היסודות, [ותוך הארץ] ובין הארץ וצאצאיה, ועד נקוד' האחרונ' שבתהומו' מלא כל הארץ כבודו..."

קהלת יעקב ערך העלאת נצוצין: "...ודבר זה נוקב ויורד עד התהום, בריש כל דרגין עד לשלול קטן שבכל הברואים..." ע"ש.

☞ הערה 181 ☞

וראה קונטרסים ח"א קל, ב [תרצ"א ע' כב-ג]: "...אותיות החקיקה. . שהצורה היא בהעצם גופא, ולא כמו באותיות הכתב שדבר מחוץ לו שהוא הדיו עושה הציור בהקלף, אלא שהצורה הוא בהעצם גופא..." ע"ש.

וראה גם תשט"ז ע' 7-486 [ועד"ז תו"מ ע' קסט-קע]: "...דאותיות הכתיבה הם מדבר שחוץ לעצם, וכמו כשכותבים בדיו על הקלף הרי האותיות הם באים מהדיו שמחוץ להקלף. . אותיות החקיקה הוא שאין האותיות באים מבחוץ כ"א שהם באים מהעצם גופא, וכמו כאשר חוקקים אותיות על אבן טוב הרי האותיות הם באים מגוף האבן. . הרי ציור הלזה הוא מהאבן גופא מיני' ובי', דציור האותיות הוא מה שהעצם נצטייר בזה..."

☞ הערה 182 ☞

וראה או"ת סו"פ ויח²¹⁴ (סי' סד) [ועד"ז לקו"א להה"מ לז, א²¹⁴ (סי' קעד)]: "...והנה כשהאב אוהב את בנו אז תמונת בנו חקוקה על לוח לבו, וכשהוא רואה את בנו שעושה דבר חכמה אז האב מסתכל בו, ובעת הסתכלותו בו

☞ שוליי הגליון ☞

(214) המובא בפנים הוא ע"פ או"ת דפוס לובלין (יד, ב) שצויין אליו ברשימת רבינו שבדקדוקי תורה הערה 148, עם איזה הוספות בסוגריים ע"פ לקו"א להה"מ דפו"ר (קארעץ תקמ"א). ובשוה"ג הבא הובא שינוי א' שבאו"ת דפו"ר (קארעץ תקס"ד).

☞ שוליי הגליון ☞

(215) כ"ה באו"ת דפוסי לובלין ובלקו"א דפו"ר שם. אבל באו"ת דפו"ר: "ואז".

ולהעיר מפיו ר"י החסיד לך יב, ו: "והכנעני אז בארץ. ואחרי כן והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, אבל מתחילה לא הזכיר יושב . . . ואבי²¹⁶ פירש הסוד, כי מתחילה אין שום אומה מתיישבת בשום מקום אם לא יבוא מלאך הממונה עליה ויעשה חזקה לשם קודם לכן, זהו והכנעני אז בארץ – כבר מוחזק הכנעני בארץ, אחרי כן נתיישבו שם הכנענים, וזהו יושב בארץ . . . וכן בברית בין הבתרים גזר הק' על ישר' ובניו שירדו למצרים, מיד מלאכי השרת קדמו וירדו למצרים ושהו לשם עד שיצאו ישר', וזהו שנא' ויהי מקץ שלשים שנה וארבע שנה יצאו כל צבאות יי מארץ מצרים, הם מלאכים שבזמן ברית בין הבתרים נכנסו . . . וזהו שייסד הקליר בהושענות, כהושעת אלים²¹⁷ בלוד עמך – אילו מלאכים".

ועד"ז שם בא יב, מא: "יצאו כל צבאות יי מארץ מצרים. אילו המלאכים שקדמו והלכו שם לשעת ברית בין הבתרים, ולהם היו כבר ת"ל שנים. וזהו כהושעת אלים²¹⁸ בלוד עמך, פי' זה

שולח הגליון

(216) היינו ר"י החסיד, כי פירושי ריה"ח עה"ת נרשמו ע"י בנו ר' משה.

(217) ראה שוה"ג הבא.

(218) בתוספות השלם עה"ת כאן (ח"ז קלב, א-ב, הע' 2) פירש המו"ל: "בהושענות הכוונה בעיקר למה שכתוב שם להלן "כהושעת המון צבאות ועמם מלאכי צבאות", וכמפורש במכילתא בא [שבדקד"ת הערה 64] יצאו כל צבאות ה' אלו מלאכים. דאילו אם הכוונה (ל) [ב]אליהם למלאכים, למה להזכירם פעמיים? ואלים הכוונה לישראל שנקראים אילי הצדק ישע"י מא, ג – כך מפרש בפירוש רש"י מכ"י באוצר התפילות". ותמוה שנדחק המו"ל לפרש כן, כי לפ"ז בב' המקומות שבפ"י ר"י החסיד (שבפנים) העיקר חסר מן הספר. ולכאורה אפ"ל כפשוטו, שלפי פי' ריה"ח אלים פירושו מלאכים, ובפרט שע"פ המבואר בדבריו שבפנים מובן למה הפייט יפתח בהזכרת המלאכים – כיון שהם קדמו להכנס גלות מצרים, ורק ע"ז נתאפשר שבנ"י יבואו שם אח"כ. [ומה שהקשה המו"ל הנ"ל למה להזכיר המלאכים פעמיים, לכאורה י"ל ששונים זמ"ז בתוכם: "כהושעת אלים . . . עמך", ו"כהושעת . . . ועמם מלאכי צבאות", ואכ"מ]. ולהעיר שפיוט כהושעת הוא מר"א הקליר (כמ"ש גם בפ"י ריה"ח הנ"ל בפנים "שייסד הקליר בהושענות"), ובפיוט ר"א הקליר (כחתום בר"ת הפיוט) הנאמר בשחרית ליום שני דסוכות [אבל ר"א הקליר עשה גם פיוטים אלו ליום ראשון כמ"ש ר"ת בתשובה שבשבה"ל סכ"ח, וכמ"ש

דערפאר זאגט דער אויבערשטער: כי קרובה ישועתי (חייך ישועה) לבוא" – ובהע' 13 (שעל סוף הקטע) שם: "..."מרז"ל (מגילה כט, א) גלו שכינה עמהן כו' ושב עמהן מבין הגליות, מבאר רק (מדרי') השכינה שהיא עמהן, מוסיף בכתובים שבפנים (מדרי') השכינה שהיא שם ג"כ במצב של גלות וצ"ל ישועתי. וכנוסח בהושענא: גוי ואלקים דרושים לישע כו', ובש"ב (ז, כג) פדית לך ממצרים גוים ואלקיו. וק"ל. ואכ"מ".

וראה זח"ב ב, סע"ב: "...ותנינן בכל אתר דישראל גלו תמן שכינתא גלתה עמהון, והכא בגלותא דמצרים מה כתיב? ואלה שמות בני ישראל וגו', כיון דכתיב בני ישראל מהו את יעקב, הבאים אתו אצטריך למימר? אלא אלה שמות בני ישראל, אינון רתיכין ומשריין עלאין דנחתו עם יעקב בהדי שכינתא בגלותא דמצרים" ע"ש.

שם ד, סע"ב – ה, סע"א: "...תא חזי שכינתא נחתת למצרים את יעקב ושית מאה אלפין רתיכין קדישין (אחרנין) עמה, והיינו דכתיב כשש מאות אלף רגלי. תנינן שית מאה אלפין רתיכין קדישין נחתו עם יעקב למצרים וכלהו סליקו מתמן כד נפקו ישראל ממצרים, הדא הוא דכתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי וגו', שש מאות לא נאמר אלא כשש מאות, כגוונא דנפקו אלין כך נפקו אלין . . . א"ר יהודה (נ"א רבי יצחק נ"א ר' יוסי) ק"ו ומה כד אשתזיב יעקב מלבן כתיב ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי א-להים, כד נחת (למיפק) בגלותא וקודשא ב"ה אמר אנכי ארד עמך מצרימה, לאו דינא הואיל ופטרונא נחתא דייחתון שמשוי עמיה? היינו דכתיב הבאים מצרימה את יעקב . . . א"ר יהודה (נ"א ר' יוסי) בההוא יומא דנחת יעקב למצרים נחתו עמיה שתין רבוא דמלאכי עלאי . . . אלין אינון שתין רבוא דמלאכי עלאי דאינון מחילא דשכינתא דנחתת עם יעקב למצרים . . . ומעלמין לא שביק קב"ה לישראל בגלותא עד דהוה אתי למידר דירוריה עמהון, כל שכן ביעקב דהוה נחית בגלותא וקב"ה ושכינתיה וקדישין עלאין (ותתאין) ורתיכין דנחתו כלהו עם יעקב, הדא הוא דכתיב הבאים מצרימה את יעקב".

הבכורים, וכן אתה מוצא כל זמן שישראל משתעבדין כביכול שכינה עמהם, שנא' בכל צרתם לו צר, ואומר ויראו את א-להי ישראל ותחת רגליו וגו'... (ולהעיר ממ"ש עה"פ וראו שם: "והוצאתי את צבאותי. אלו צבאות מלאכי שרת שירדו עם הקב"ה למצרים", ויל"ע).

[ולכאורה מקורו בהאגדה המובא (בהסתייגות²²⁰) בפ"י רש"י להגש"פ (שנדפס בהגדת פה ישרים, ליוורנו תקצ"ח) ד"ה ויוציאנו ה' [ועד"ז במחזור ויטרי (דפוס נירענבערג) הל' פסח סי' צה (ח"א ס"ע 293)]: "ויוציאנו ה'. כשירד רבון העולמים למצרים ירדו עמו תשעים אלף²²¹ אלפי רבבות של מלאכי חבלה, מהם מלאכי אש ומהם מלאכי ברד מהם מלאכי זיע מהם מלאכי רתת, וחלחלה אוחזת למי שהוא רואה אותם, [אמרו לפניו רבונו של עולם הנח לנו ונעשה רצונך, אמר להם הניחו לי ואעשה רצון בני], אמרו לפניו רבש"ע והלא מלך ב"ו שבראת בעולמך כשהוא יורד למלחמה שריו ועבדיו

המלאכים. זה הטעם אמרתי למ"א²¹⁹ ואמר ישר הוא".

ועד"ז במושב זקנים מבעה"ת (לונדון תשי"ט) בא שם: "...וי"ל כשגזר הב"ה על אומה גלות, אז מגלה השמים שלהם, והשרים והמלאכים הם שהיו במצרים ת"ל שנה. וזהו שאמ' סוף הפסוק, בעצם היום הזה יצאו כל צבאות י"י מארץ מצרים, והם המלאכים, וכן הכנעני אז בארץ".

וכל זה הוא לכאורה דלא כמ"ש במדרש שכל טוב בא שם: "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים, צבאות אלו ישראל, כדכתיב [וארא ז, ד] והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים, כל לרבבות צבאות מלאכי השרת, אלו תשעים אלף רבוא מלאכים שירדו עם כבוד השכינה בחצי הלילה כשהכה את

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

אדה"ז או"ח סח, ב מהרא"ש (ועוד) ש"ר"א הקליר . . לא תיקן שום קרוב"ץ ליום שני" [פותח: "אלים כהשעין אב תחת עץ סכה, ונצב להאריחם בנפש חשכה, לבדיו שמר בלוד קו בקו למסכה..."] – וברור שהכוונה שם להמלאכים שאברהם אמר להם "והשענו תחת העץ". וראה גם פסיקתא דר"כ (באבער) פכ"ט [ועד"ז יל"ש איוב רמז תתקנז]: "...ולויתן תולה פניו ומלאכי השרת רואין אותו ומתבהלין מיראתו ובורחיין, שנאמר [איוב מא, יז] משאתו יגורו אלים, ואין אלים אלא מלאכי השרת, שנא' [תהלים פט, ז] כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' מבני אלים". ראב"ע בשלח טו, יא: "באלים ה'. הם מלאכי מעלה הקדושים, ובני אלים הם הכוכבים...". רמב"ן שם: "...ובאמת שהלשון לשון תוקף וחזק, אבל מי כמכה באלים במלאכי מעלה שהם נקראים אלים מלשון זה אלי ואנוהו, והקב"ה נקרא א-ל עליון על כלם, וכן [דניאל יא, לז] ועל א-ל אלים ידבר נפלאות, כמו הוא א-להי האלהים, וכן הבו לה' בני אלים, כמו בני האלהים, כי יקראו אלים ובני אלים וכן יקראו האלהים ובני אלהים... (ועד"ז במכילתא ועוד שהובאו בתו"ש בשלח שם אות קמד). זח"ב מג, רע"א: "...ותקין לכרטייא כתות לשמשא ליה, דאינון מלאכים, אראלים, שרפים, חיות, אופנים, חשמלים, אלים, א-להים, בני אלהים, איש"ים... (ולהעיר שעד"ז הוא ברמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב, ה"ז – אך בסדר שונה, ובמקום "אלים" איתא שם "כרובים", אבל ראה מ"ש בשם הרמב"ם בתו"ש הנ"ל: "באלים – חול, והם המלאכים"). ועוד.

(219) פירוש: מורי אבי – והיינו ר"י החסיד, כנ"ל שוה"ג

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

(220) וז"ל פירש"י הנ"ל [ועד"ז במחזור ויטרי שם]: "...ע"כ אינו מסדר ההגדה [ואינו כתוב במכילתא עם שאר דברי אגדה] הכתובים על מקרא ארמי אובד אבי, ואותו קל וחומר האמור [שם], והלא שריו ועבדיו מקיפין אותו [כדן] שלא ימצא [צער בגופו ואתה מלך] וכו', אטו מי איכא צערא קמי קב"ה? והא כתיב הוד והדר לפניו [וגו']. לפיכך אינו עיקר, ואין רבינו רגיל לאומרו. ועוד דההוא בבא דאמר כשירד רבונו ש"ע וכו' מפסיק בדרשא של מקרא שהתחיל [ובא] לדרוש ויוציאנו ה' [ממצרים] וגו', להפליג בנתים (בענין) [בדברים אחרים שאינם] שאינו מן הדרשה, ואחר כך חוזר ומסיים לדרוש הפסוק ביד חזקה וגו', לפיכך אינו אלא רבוי דברים [וזו היא האגדה, ובארץ ישראל גזרו שלא לאמרו, ובפרוונצא נהגו לאומרו...]. ובכורזי המליץ ע"ז במאמר ג, עג (תרגום קאפח ע' קמד): "...אבל ההגדות הרי יש מהן המשמשות הצעה והקדמה לענין שרוצים להדגישו ולחזקו, כגון אמרו כשירד רבון העולמים למצרים, להדגיש האמונה כי יציאת מצרים לא היתה אלא בכוונה מאת ה', לא במקרה ולא באמצעים מתחבולות בני אדם ורוחניות וכוכבים ומלאכים ושדים וכל מה שמתפתה בהם הלב המהרהר, אלא בפקודתו יתעלה לבדו, לפיכך אמרו על דרך מה שאומרים כביכול, כלומר אחר שאירע כך וכך היה כך וכך, ואע"פ שאין אמרה זו בתלמוד ולא ימצא אלא במקצת הסדורין, אך עם זאת כל זמן שתמצא כמותו הרי הוא הולך בדרך זו...".

(221) במחזור ויטרי שם: "תשעים אלפי רבבות".

דער און דער אמורא איז באַ עם געווען דער ענין הקשיא – וועט דאך באַ עם דעמאלט דער תירוץ ניט זיין צו אנגענומען, ווארום באַ עם איז דער קשיא ניט געווען אנגענומען. בשעת ער לערנט עד כדי כך אז די קשיא ווערט זיינע א קשיא, אט א דעמאלט ווערט דערנאך דער תירוץ זיינע א תירוץ. . איז דא טאקע דער חילוק אז אין תלמוד ירושלמי איז דא א סאך מערער קשיות ווי ס'דא אין זחר, און תלמוד בבלי איז דא גאר א סאך קשיות לגבי בערך שניהם, אבער אעפ"כ איז דא עכ"פ קשיות ורמיניהו'ס אויכעט אין עץ החיים, כדי דערנאך זאל דאס קענען אזוי אויכעט האבן אין זיך די מעלה פון יתרון האור מן החושך, ופיו"ב. וואס דאס איז אויכעט. . בשעת מ'לערנט די מאמרים, איז ניט דער פשט: ער איז יוצא געווען ידי חובתו – זאגט ער די ווערטער און פארשטייט אין אן אופן שטחי אדער אין אן אופן פנימי, אבער ער האט מורא זיך פארטיפן אין דער קשיא, טאמער וועט באַ עם ווערן א קשיא. זאגט מען: אט דאס וויל דער בעל המאמר, אז באַ דיר זאל ווערן דאס א קשיא, און אט א דעמאלט וועט ער באַ דיר זיין געשמאק די תירוץ. און טאמער בלייבט ער אין מאמר – דערנאך שטייט "וצריך עיון", אדער "דלא קנ"ל" (ווי לשון הרגיל אין דער מאמרים פון דעם מיטעלען רבי'ן), איז דאס אויכעט ביידע ענינים א חלק פון זיינע מאמרים און פון זיינע ספרים, און אין ביידע ענינים פארלאנגט זיך אז זאל זיין הבנה והשגה עד כדי כך אז נקראת על שמו... ע"ש. סה"מ תשמ"ג ע' 357, נב-ג. תשמ"ז ס"ע ק. סה"ש תש"נ ח"א ע' 357, הע' 47. ועוד.

וראה שוה"ג 203.

❧ הערה 213 ❧

ראה תרל"א ח"א ר"ע קצח [ח"ב ע' תמה-²²²]: "...דשורש משה ואהרן הוא מנו"ה דאבא, ושמואל הי' מבחי' הכלים דנו"ה, שלכן מן משה ויהושע עד שמואל פסקה הנבואה, להיות כי נגע בכף יריכו כו' ונשאר נו"ה פגומים עד שמואל

מקיפין אותו כדי שלא ימצא צער בגופו, ואתה מלך [מלכין] המלכים [הקב"ה] לכ"ש, דין הוא שאנו עבדיך וישראל בני בריתך, אנחנו עושים נקמה במצרים, אמר להם הניחו לי אין דעתי מתקררת עד שארד [אני] בעצמי ואעשה נקמה במצרים".

ועד"ז משמע בפ' ר"י החסיד בשלח יג, יח: "...וגם יש סידורים שיש במה נשתנה: אמרו כשירד רבון העולמים במצרים ירדו עמו תשעים אלף רבבות של מלאכי חבלה, כנגד חשבון המצריים שכל אחד בא להרוג אחד משלישים של פרעה, שבשום פעם לא היה חסר צ' אלף רבבות כמו שהוכיח בסופו שהיו מזומנים לו כשרדף אחר ישר' צ' אלף רבבות, ואע"פ לא הניח הק' להרוג כי אם אחד בכל בית ובית ראש אב ומשפחה, והקב"ה בעצמו הרג את הבכורות..." ע"ש.

ולהעיר שבתו"ש בא יב אות רנא הציע שמקור האגדה הוא במכילתא דרשב"י בשלח יד, כה (ובהגדה שלמה ע' 187, הע' 22 הוסיף שכ"ה גם במדרש הגדול עה"פ) – ולפנינו שם איתא: "כשנגלה הקב"ה על המצרים בים...", וכ"ה בפענח רזא בשלח יג, יח (פראג שס"ז): "ולכך אמרו ז"ל כשירד הקדוש ברוך הוא אל המצריים על הים..." [ע' 196].

❧ הערה 196 ❧

ולהעיר משיחת כ' חשון תשמ"ו (שיחה ג – 15:50): "...וואס דאס איז דאך אויכעט דער ביאור בפשטות, ווי דער אלטער רבי ברענגט אראפ אין אגה"ק אז די ענין פון חכמת הנסתר, פון תורת הקבלה און זחר – אז לית תמן לא קשיא ולא רמינהו וכו'. מ'גיט א קוק אין זחר דארט איז דא כו"כ קשיות, און דא כו"כ ורמיניהו'ס, ווי מ'זעט דאס בפשטות, עכ"פ בפשטות – ווי מ'לערנט זחר בפשטות. און אויב מ'לערענט זחר און מ'וויל אויכעט יוצא זיין דעם לימוד לפי הבנתינו (וואס דאס איז דאך תורה שבע"פ), דארף מען פארשטיין די קשיא ביז וואנעט אז ס'וועט באַ עם ווערן א קשיא. אויב ער לערנט די קשיא, און באַ עם איז דאס ניט קיין קשיא, ער לערענט מער ניט אז דער און דער תנא,

מילואים לדקדוקי תורה

קלא

בעבודתו ותורתו, עד שממנו ואילך נמשכה הנבואה בישראל גם בחורבן בית ראשון בימי חגי זכרי' כו' וד"ל... ע"ש²²³.

תקס"ו ח"א ע' קמח-ט: "...ונודע מ"ש בפרדס²²⁴ ע"פ זה ויגע בכף יריכו כו', שפגם בחי' הנצח דקדושה שמשם אור הנבואה שופע למטה בנשמו' כו', וע"כ לא היתה הנבואה בישראל עד שמואל הנביא, כי שמואל להיות שרש נשמתו מבחי' נצח, על ידו הי' בחי' תיקון לבחי' הפגם שנעשה בירך יעקב, וכמ"ש שמואל וגם נצ"ח ישראל לא ישקר כו', וכמ"ש שם באריכות בשער ירך יעקב".

אוה"ת וירא (ח"ב) תלב, סע"א (בהשמטות): "...מימות שמואל שאמר וגם נצח ישראל לא ישקר שתקן מדת הנצח, אזי הי' נבואה בישראל כמ"ש בני הנביאי' אשר ביריחו כו' . . . זה הי' רק עד אליהו בלבד . . . משא"כ כשעלה אלי' בסערה השמים, אזי נפסקה הנבואה מהיות שורה כ"כ בישראל".

ולהעיר מזח"ג יט, ב: "...חנה אמרה אין קדוש כיי' כי אין בלתך וכלהו קראי, דהיא פתחת פתחא דמהימנותא לעלמא, כגון מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון הא פתחא דמהימנותא, להושיבי עם נדיבים הא מהימנותא דלעילא באתר דאבהן שריין, מאן נדיבים אלין אבהן כדכתיב נדיבי עמים נאספו".

וראה גם זח"א כא, רע"ב: "...והוא צולע על ירכו דא איהו נצח ישראל, על ירכו, ירכו כתיב ולא ירכיו, דא דרגא רביעאה דלא אתנבי בר נש מתמן עד דאתא שמואל, ועליה כתיב וגם נצח ישראל וגו' . . . ולא אתנבי בר נש מתמן עד דאתא שמואל, ועל דא נצח ישראל כתיב ביה כי לא אדם הוא, יהושע אתנבי מהודו של משה דכתיב ונתת מהודך עליו, הוד, ודא דרגא חמישאה...".

שתיקן הנצח במ"ש וגם נצח ישראל לא ישקר כו' והתחיל הנבואה בישראל. ומה שמשה ואהרן ויהושע היו נביאים שגם הם היו אחר שנפגם הירך דיעקב, זהו מפני כי היו בבחי' הפנימיות, כי פני משה כפני חמה ויהושע כפני לבנה שזהו בחי' שפע הפנימי שנמשך משמשא לסיהרא, ובבחי' הפנימי' לא הי' שום פגם, אבל חיצוני' נו"ה היו פגומי' עד שמואל, שהגם כי שרשו מבחי' הכלים דנו"ה שזהו בחי' החיצוני', רק ע"י שתיקן הנצח התחיל הנבואה...".

ועד"ז תקס"ה ח"א ע' תכ-תכא: "...ולוזה הטעם נסתלקה הנבואה מישראל זה כמה דורות מימות יהושע עד שמואל הנביא, וכמ"ש ודבר ה' הי' יקר בימים ההם אין חזון נפרץ כו', ולכאורה יפלא מאד, דהלא היו בימות הזקנים והשופטי' עד שמואל כמה צדיקי' מופלגי' מאד כמו עתניאל בן קנז וגדעון וכיוצא. אך הענין הוא דשרש המשכת הנבואה הוא מבחי' נצח והוד דוקא כידוע בספרי הקבלה, ובחי' נצח הי' בו פגם בימים ההם מפני שליטת יניקת החיצוני' מסיבת הפגם שנעשה בירך יעקב בהאבק עמו שרו של עשו כנ"ל, ע"כ לא היתה הנבואה מימות יהושע עד שמואל שנקרא בשם נביא. ומה שהי' הנבואה במשה ויהושע הגם שהמה ג"כ היו אחרי שנפגם ירך יעקב, הענין הוא לפי שמשה הי' מבחי' פנימי' אבא והוא הנק' פני חמ"ה כנ"ל, וכן פני יהושע פנ"י לבנ"ה, ובבחי' פנימי' היחוד דאו"א אין שם עדיין יניקה לחיצוני' כלל ולא נפגם שם עדיין מבחי' הנצח כלל כנ"ל, אבל בבחי' חיצוני' דנה"י כמו בירכי' וכדומה שם יתכן לומר פגם מפני בחי' יניקה שיוכל להתמשך מנה"י החיצוני' לפי סדר ההשתלשלו' עד עולמו' הנפרדי' בעה"ד טו"ר, דהרי את זלע"ז עשה וכנ"ל כו' וד"ל. וזהו שאמר שמואל וגם נצח ישראל לא ישקר כו', פי' לפי ששרש נשמתו הי' מבחי' חיצוני' הנצח דז"א שהי' בו הפגם עד הנה, שמחמת זה נסתלקה הנבואה מישראל כנ"ל, ע"כ אמר אליו וגם נצ"ח ישראל לא ישקר כו', והיינו מפני ששמואל תיקן אותו הפגם שבבחי' נצח ישראל, וע"כ הי' עליו רוח נבואה ונק' בשם נביא, לכך הוא או' שנצ"ח זה דישראל דלעילא לא ישקר עוד, פי' לבא לידי יניקו' חיצוני' הנק' שק"ר כו', מפני שכבר ניתקן על ידי שמואל

שול"י הגליון

(223) וראה גם עטר"ת ע' רחצ.

(224) שער ירך יעקב (שער יז) שצויין בסמוך בפנים – והוא ביאור בארוכה לזח"א כא, ב המובא שם בתחילת השער (וחלקו הובא לקמן בפנים).

שום שתוף אל כל שאר השגות, ראוי שתנתן דוקא ע"י מרע"ה שהיה מיוחד דכתיב ולא קם נביא עוד וגו'...".

ולהעיר מפר"ת ע' קכג: "...והי' המעלה באל"י שגופו הי' רוחני . . והמעלה בצדיקים הנ"ל כבנימין ובניהו שהיש במציאות הי' בבחי' בלתי מציאות ממש כו'. וי"ל דכמו"כ הי' גופו של משה שהי' מבחי' מ"ה דב"ן וע"כ הי' כלי לגילוי הנבואה (כמו בצדיקים הנ"ל שבהם עצמם הוא היחוד כו' כנ"ל) מפני שגופו כמו שהוא במציאות הי' בטל במציאות ממש כו'. וכן מובן מהמד"ר פ' ברכה ע"פ ולא קם עוד נביא כמשה, א"ל הקב"ה למשה אתה העדת עלי אין עוד, ואף אני מעיד עליך ולא קם נביא עוד כו'. וידוע דהביטול דאין עוד הוא שהיש הוא ממש האלקות המהווה אותו כו', וזהו שא' משה אין עוד ומבו' במד"ר אין עוד אפי' בחללו של עולם, ומבו' בדרוש מים רבים רל"ו דהיינו בבחי' הרשימו מקור היש כו', ועז"א ולא קם עוד היינו שהי' היש שלו בבחי' הביטול דאין עוד כו'...". ועד"ז שם ע' רצה-ו.

אוה"ת זכור (ח"ה) ע' א'תשצד: "...ברכות בפ' הברכה ובפ' ואתחנן ע"פ וידעת היום כו' אין עוד מלבדו, שא"ל הקב"ה למשה אתה העדת עלי אין עוד, ואף אני מעיד עליך ולא קם נביא עוד כו', ומבואר בתניא ח"ב פי' וענין אין עוד מלבדו, כי פי' עוד היינו דבר שהוא יש בפ"ע אלא שהוא טפל ובטל אל הדבר שגדול ממנו כמו הגוף אצל הנשמה, וע"ז נאמר אין עוד מלבדו שאין העולמות בבחי' עוד אצל הקב"ה שיהי' הוא ית' מחיה את העולמות ע"ד שהנשמה מחיה את הגוף, שהגוף עכ"פ קצת יש ודבר בפ"ע כו', משא"כ למעלה הם בטלים לגמרי לגבי א"ס ב"ה וזהו אין עוד מלבדו, וזהו מי עלה שמים וירד וארז"ל זה משה, שמשה השיג בחי' שמים שהוא יחוד"ע איך קמיה כלא חשיב כנ"ל, ולכן א"ל הקב"ה אף אני מעיד עליך ולא קם נביא עוד כו', שאין הנביאים משיגים המהות דיחוד"ע שהוא אצי', כ"א נבואתם מבריאה יצירה כו' שהוא ענין יש מאין, ואינן משיגים המהות דיחוד"ע בחי' אין עוד כו' בדרך נבואה כ"א בבחי' השגה...".

זח"ב קיא, ב: "...כתיב ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו, וכתיב וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו, וההוא ירך דרווח מיעקב, וההוא ירך הוא בחלישו דיליה עד דאתא שמואל, מאי בחלישו? דלא משיך נבואה...".

שער הפסוקים להאריז"ל עה"פ שמואל א א, יא: "...הענין יובן ממ"ש בסבא דמשפטים²²⁵ בפסוק ויאבק איש עמו ויגע בכף ירכו, דמתמן ואילך אתפגים נצח ירכא ימינא, ולא הוה נביא דאתנבי מתמן עד דאתא שמואל, וע"ד איתמר ביה וגם נצח ישראל לא ישקר, ולסיבת פגימת הנצח הנזכר דמתמן נביאים, לא היו יכולים לראות נבואתם בצחצוח ובזכות, ולכן נקרא רואה ולא נביא, כי היה רואה הנבואה, אך לא היה רואה הכל בשלימות כדי שיוכל להיות מספר ומגיד ומנבא הדברים לעם, כי נביא מלשון ניב שפתים. וכשבא שמואל ותקן פגם הנצח, כי לכן כתיב בנבואתו וגם נצח ישראל, אז נקרא נביא ממש, כי היה רואה הנבואה בצחצוח גמור והיה יכול להניב הנבואה ולפרסמה לישראל, כי על ידו נתקנה הירך ההוא, ומאז ואילך כל שאר הנביאים היו יכולים להתנבא משם. נמצא כי הוא רבן של כל של הנביאים, כי הוא תיקן מקום הנבואה, ומכחו נתנבאו כלם...".

☞ הערה 214 ☞

וראה גם תפארת ישראל להמהר"ל פכ"א: "...אין ראוי למעלת התורה ומדרגתה כי אם שתנתן התורה על ידי משה רבינו ע"ה שלא קם נביא בישראל כמשה עוד, וזה מפני שאין ראוי שתנתן התורה שהיא יחידה במדרגה העליונה כי אם ע"י [מי²²⁶] שהוא מיוחד במדרגת הנבואה . . כי בודאי ראוי שיהיה משה מיוחד בנבואתו, ואם היה לו שתוף בנבואה לא נתנה התורה שהי' מיוחדת על ידי משה, רק שהוא היה מיוחד בנבואה ולא קם כמוהו, ולכן נתנה תורה על ידו שאין כמוהו . . הרי היה משה מיוחד בנבואתו . . כי ראוי שתנתן התורה שהיא מיוחדת ואין לתורה

דער מציאות... "ע"ש.

הערה 218

וראה אוה"ת ואתחנן ר"ע קמ ("דלוא²²⁷ איהי וגרמוהי..."), שם (ח"ו) ע' ב'רלו ("...וחיוהי כו"). נ"ך ח"ב ע' תחצב ("דלאו איהי וגרמוהי..."), ח"ג ע' א'קס ("...וגרמוהי . . . וחיוהי" – ושם לפנ"ז כמ"פ "איהו"). תרכ"ו ע' סה [ועד"ז תר"ל ע' קיט] ("...איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד . . . איהו [- איהו] וגרמוהי . . . איהו [- איהו] . . . בגרמוהי . . . איהו וחיוהי"). תר"ל ר"ע רסז ("איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד, פי' איהי וגרמוהי..."). תרל"ה ח"א ע' צב ("...וחיוהי" – בשם אגה"ק ס"ך). תרמ"ד ר"ע רצה ("דאיהי וחיוהי . . . בחי' איהו..."). תר"ן ס"ע שכז ("...וחיוהי" – בשם אגה"ק ס"כ), ע' של-שלא ("...וגרמוהי . . . וגרמוהי"). תרנ"ה ס"ע יג ("...וחיוהי" – בשם אגה"ק ס"כ), ר"ע יז ("...וגרמוהי").

הערה 267

להעיר מיו"ד שבט תשמ"ו (שיחה ב – 0:50):
 "...ער שליסט אפ די מאמר, אז אויף יעדער זאך איז דא א ענין פון א זמן מוגבל, און יעדער מענטשן האט מען געגעבן אויף יעדער ענין א באשטימטע צייט ווען ער זאל די זאך דורכפירן, און דערפאר דארף ער דאס ניט אפלייגן אויף א שפעטערדיקע צייט, אפילו ווען עם ווייזט זיך אויס אז ער האט עפעס אויף דערויף אן ערקלערונג אדער א סיבה ופיוצא בזה – דערפאר וואס דאס איז א צבא פון לשון זמן מוגבל, צבא ל'אדם עלי אדמות, און ער האט א זמן מוגבל, וואס דאס איז די צוגעפאסטע צייט ער זאל דורכפירן אט א די שליחות...".

וראה ימי בראשית ר"ע 108 ("מזכרונות בעל המעשה שי'"): "המדפיס הרה"ת מרדכי שי' שוסטרמן סיפר, שבהיותו – בימים אלו²²⁸ – בביתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א למסור לו את החלק השלישי מההמשך "באתי לגני" שעומד לצאת לאור לפורים, אמר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א, שבסיום המאמר "באתי לגני" שיצא לאור ליו"ד שבט כותב כ"ק מו"ח אדמו"ר "אין אדם רשאי לומר המתינו לי . . . עד שאצוה לביתי"... וסיים, "דער שווער האט אלץ אנגעמערקט" (= כ"ק מו"ח אדמו"ר רמז את הכל)."

ועד"ז "למען ידעו... בנים יולדו" (ספר זכרונות שכתב ר"מ שוסטערמאן הנ"ל²²⁹) ע' 103: "בהיות אני עצמי אז המסדר (לינאטייפער), הייתי מביא בעצמי את עלי ההג"ה שסדרתי (פרופס) לבית הרבי – רח' ניו יורק פינת

הערה 220

ראה לקו"ד ח"א קלג, א: "...ביי חסידים ווען מען זאגט עולם האצילות ווייסט מען אז דאס איז דער עולם האחדות, דער עולם וואו איהו וחיוהי חד און איהו וגרמוהי חד, ע"ס דאצילות זיינען אורות וכלים, וואס די כלים דאצילות זיינען אלקות ממש. ווארום ראשית התחלת המציאות איז עולם הבריאה, וואס אלע וועלכע לערנען חסידות ווייסען וואס מען מיינט ראשית התחלת המציאות, אז דאס איז ניט כלל דער ענין פון מציאות, דאס איז ניט מער ווי היולי, אלע ווייסען דעם פירוש הרמב"ן אויף דעם פסוק בראשית ווי ער טייטשט אפ דעם ווארט ברא.

אבער אין אצילות זיינען כלים דאצילות אויך אלקות ממש. אין דעם האט דער טאטע פאנאנדערגעזעט אז עולם הבריאה, וואס דאס איז דער עולם הכסא און עס איז בכלל עלמא דאתכסיא, וואס דער חיות הנבראים אט דאס איז זייער מציאות, ווי דער משל הידוע פון ברואים שבים. דאס איז דאך אלץ אז די מציאות איז אלקות, אבער כלים דאצילות איז אז אלקות איז

שו"י הגליון

(228) אדר תש"י, לפני פורים.
 (229) וחתם פתיחתו להספר בתאריך טבת תשנ"ב (ומשמע שם להדיא שהתחיל אז לרשום זכרונות אלו, וסיים לאחר ערב ר"ח אלול תשנ"ב – אבל בהאחרית דבר שכתב בנו (שם ר"ע 177) משמע, שסיים כתיבתם בחשוון תשנ"ב). ואילו הפתח דבר של ימי בראשית נחתם בתאריך עש"ק פ' שלח תנש"א (אף שבשער הספר נרשם שנת תשנ"ג).

שו"י הגליון

אדם יודע את עתו, נאר אויך אין די מאמרים פון גאנץ שנת תש"י, אנהויבנדיק פון ר"ה אן, זיינען דא כמה ענינים נפלאים...".

יו"ד שבט תשכ"ה (שיחה א – 9: 50): "וואס מיר געפינט אז אין דער מאמר חסידות וואס דער רבי דער בעל ההילולא האט ארויסגעגעבן לערנען צו עשירי בשבט פון תש"י, וואס דעמאלט איז דאך געווען דער יום ההסתלקות שלו . . . איז מסיים דער מאמר בריינגענדיק די מדרש – וואס געוויס האבן אלע דערצו משים לב געווען, אפשר נאך יענעם שבת, פון יום הילולא, עאכו"כ אין די שנים שלאחרי זה – אז דער סיום פון די מאמר איז, אז דער מדרש זאגט, אז אזוי ווי א מענטש ווייס ניט ווען ס'וועט קומען יום פקודתו, דארף ער וויסן זיין און האלטן זיין חשבון ווי ס'דארף צו זיין, אין אט א דעם טאג אין וועלכן ער טראכט זיך אריין אין דעם. וואס אט דאס איז דער סיום וחיות המאמר וואס ער האט געגעבן צו לערנען – פֿרבים ובתפוצות ביז אין חוצה – אין דעם טאג ווען ס'געווען יום פקודתו אויף אריבערגיין אין א העכערן אופן, אין עומד ומשמש פֿמרום".

יו"ד שבט תשכ"ט (שיחה ב – 9: 55): "ס'דאך אויכעט דער כלל אז אין מקרא יוצא מידי פשוטו. במילא אז ס'שטייט א סיפור אין תורה, מיינט מען דאך דעם ענין כפשוטו, אז דאס האט געטראפן מיט טויזענטער יארן צוריק, מיט איש פלוני במקום פלוני ובזמן פלוני. וביחד עם זה זאגט מען אז התורה היא נצחית . . . עד"ז זעט מען דאס אין דעם מאמר אויכעט, וואס דער מאמר פארענדיקט זיך אז אין²³¹ אדם יודע עתו,

שולח הגליון

יגיע לעת כזאת . . . ואין אדם יודע את עתו, אלא בכל עת ובכל זמן יהיו בגדיך לבנים מוכן ומזומן . . . ואם יתאחרו הימים, מה טוב לו ומה נעים שכל ימיו עמד בתשובה להתרצות בעיני המלך, וכופלי' לו שכר כפול על הבא", פירוש קהלת עה"פ ז, א: "טוב לשום מגמתו יום המות מיום הולדו, שאין אדם יודע את עתו, ובוה לא יבא לידי חטא". ועד"ז חנוך לנער וסדר היום שבשוה"ג²³³.
(231) ראה מנורת המאור לר"י אלנקאווה ח"ג פרק התשובה (ס"ע 59): "...והואיל ואין אדם יודע עתו אימתי יפטר מן העולם הזה, ישתדל שיהיו כל ימיו בתשובה, שמא ימות

פרעזידענט. ופעם – באותם הימים – בהיותי עומד בבית רבי אמר לי: ראו! איך שהרבי הצביע על הכל במאמר: בסוף המאמר הראשון של 'באתי לגני' (קרוב לסופו) וזה"ל: "כדאי' במד"ר אין אדם שליט לומר המתינו לי כו' ועד שאצוה לביתי".

ש"פ האזינו תשכ"ד (שיחו"ק תשכ"ד ע' 2, ועד"ז תו"מ חל"ח ע' 24): "אין די מאמרים פון כ"ק מו"ח אדמו"ר זיינען דא כמה ענינים נפלאים. וואס לבד ההשכלה וההשגה שבהם, איז פאראן דארטן אויך ענינים מפליאים ומבהילים. ובפרט אין די מאמרים וואס פאר די הסתלקות, ואין איש שם על לב, און מען באמערקט דאס ניט. בשעת מען איז אבער גוט מעיין, ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר – "הסתכלות החזקה", באמערקט מען כמה ענינים נפלאים: און דאס איז ניט נאר אין דעם המשך באתי לגני, וואס דארטן זיינען מרומז כמה וכמה ענינים נפלאים, ובדוגמא וואס דער רבי ברענגט דארט דעם ענין פון אין²³⁰

שולח הגליון

(230) ראה קהלת ט, יב: "כי גם לא ידע האדם את עתו..." (ע"ש במפרשים), ובב"ר פס"ה, יב (וש"נ): "תני שבעה דברים מכוסים מבני אדם . . . יום המיתה מנין, דכתיב כי גם לא ידע האדם את עתו..." בראשית רבתי (לר' משה הדרשן) ויגש מו, ל: "...א"ל יעקב, יוסף בני כששמעתי עליך שאתה חי אני אמרתי אלכה ואראנו בטרם אמות, ולפי שאין אדם יודע את עתו הייתי מתירא שמא לא אזכה לראותך, הלכתי לבאר שבע והתפללתי לפניו שלא יגזור עלי מיתה עד שאזכה לראותך..." ע"ש סדר היום, כוונת הלולב ואגודתו: "...הערבה רומזת לענין העה"ז, שנראה לכאורה שאין לו לא טעם ולא ריח ומה צורך בו, ועוד שבין לילה היה ובין לילה אבד, שמתבשת מלחותה תכף ומיד מכל ירק ומכל אילן, והוא רמז לעולם הזה שאין לו קיום והויה אלא כליון והפסד . . . ואין אדם יודע את עתו היום כאן ומחר בקבר, אלא שהמב"ה [- שהמקום ב"ה] הנחיל לנו תורתו שבסיבתה יש לנו חיים, כמו שיש לערבה מנחלי המים שאצלה, ואחר שחזותכין אותה אין לה שום מחיה כלל, כך ישראל אם פורשין עצמם מן התורה פורשים מחייהם ואין להם שום חיות כלל", פירוש משנת בן ששים לזקנה: "...בהגיעו לשנת הס' צריך שיכיר שהרי באו ימי . . . הזקנה . . . וראוי להיות מעותד לבוש ומועד [- פי' ומזומן, ע"ד יחזקאל כא, כא] א[י]מתי יקראו לו מלפני המלך שילך בלי בושה . . . ושלמה הע"ה הזהירנו יותר מזה ואמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים, כל מי שהוא בעל שכל ובעל נפש אין צריך לו להמתין לעת הזקנה . . . כי אולי לא

מילואים לדקדוקי תורה

קלה

אחותי כלה, ווי ס'געדרוקט געווארן נאך דעמאלט, און איבערגעדרוקט געווארן כמה פעמים לאחרי זה – און דער מאמר איז מסיים מיטן מאמר חז"ל אין מדרש²³², אז אין²³³ האדם יודע זמנו, און דערפאר דארף מען טאן בכל עניניו ניט אפלייגענדיק אויף שפעטער. וואס כאמור, ער האט ארויסגעגעבן די מאמר אויף צו לערנען, מיט א פאר טעג פאר דערויף, און דערנאך האט מען זיך געכאפט ביום העשירי בשבט, וואס ער האט געהייסן לערנען דעם טאג, נאר געזאגט בגלוי אז דאס איז פארבונדן מיט די יארצייט פון זקנתו – פון זיין באבען, האט מען זיך דערנאך געכאפט די שייכות גלוי, וואס מ'האט געזען גלייך על אתר, בהנוגע צו דעם בעל היארצייט וההילולא וואס ער האט ארויסגעגעבן אט א דער מאמר...".

וראה גם תו"מ ח"א ס"ע 12 (ש"פ יתרו, מבה"ח אדר, תש"י): "במאמר²³⁴ של יו"ד שבט ישנם כו"כ ענינים פלאיים, שבהשקפה ראשונה אין להם שייכות לתוכן המאמר²³⁵, ועכשיו

שולחן הגליון

(233) באתי לגני תש"י סוס"ה: "...דמי הוא היודע עתו וזמנו, וכדאיתא במד"ר אין אדם שליט...". וראה קהלת ובר"ר שבשוה"ג 230: "כי גם לא ידע האדם את עתו...". חנוך לנער ר"ע 26: "מפני שאין האדם יודע את עתו, אמרתי לסדר דברים ולצוות איך שיהי אחרי אריכות ימי, ותקותי להשי"ת אשר בחסד חנם יאריך ימי ושנותי...". סדר היום, סדר ק"ש על מטתו: "...כי אין האדם יודע את עתו, וכמה אנשים ראינו ששכבו על מטתם ולא קמו ממנה, ומה תהיה מן הנשמה ההולכת כך פתאום לפני אדוניה ולא הביאה דבר מה בידה, וע"כ ראוי להתודות ידיו כללי ופרטי מכל מה שעבר אותו היום...". ע"ש, ועד"ז שם פ"י קהלת עה"פ ו, יב. וראה גם שוה"ג 231.

(234) ועד"ז ברשימה אחרת מאותה התוועדות (בקטעי יומן שהובאו בימי מלך ח"ג ע' 1062): "...עוד אמר הרמ"ש, שבהמאמר האחרון ביו"ד שבט ישנם הרבה דברים מופלאים, שנראה כאילו שאין להם שום שייכות, אבל עכשיו מבינים כבר השייכות".

(235) וראה גם אג"ק ח"ג ע' רמב-ג (ה' אדר תש"י): "...במענה על שאלותיו הפרטיות... ידוע שאצל הנשיאים, ובפרט שמעתי שאצל אדמו"ר מהר"ש נ"ע, הנה בעת אמירת המאמר ה' אומר מילות בודדות שהיו שייכות רק לפרטים מן השומעים, וכאז"ל ה' שומע רק השייך אליו. אלא שכ"ק אדנ"ע ביקש את אביו שהוא ישמע גם את כל המילות הנ"ל וניתן לו – כך שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר

וואס דאס איז דאך א דבר פלא – איך ווייס... מסתמא האבן זיך אלע געכאפט אויף דעם – אז דאס איז ארויסגעגעבן געווארן א טאג פאר יו"ד שבט, וואס דער המשך המאמר איז געווען אויף לערנען י"ג שבט, אבער דער סיום המאמר פון יו"ד שבט פארענדיקט זיך מיטן ענין וואס ער ברענגט אראפ פון מדרש²³², אז אין²³¹ אדם יודע עתו דערפאר קען ער דאס ניט אפלייגן אויף שפעטער, וואס דאס האט זיך געדארפט ענדיקן דער לערנען ביו"ד שבט.

וואס אמת טאקע א צדיק ביום ההסתלקות שלו איז ער עולה למעלה מעלה, אבער בהנוגע צו עשי' פֿעולם, בהנוגע צו מצוות בפועל איז דאך אט דעמאלט ניט שייכות טאן דאס אין דעם אופן ווי מ'האט דאס געטאן בחיים חיתו בעלמא דין, אט דעמאלט דארף מען אנקומען צו אז אויב זרעו בחיים איז אט א דעמאלט איז הוא בחיים... וואס דאס איז דאך דער ענין וואס איז געווען פארבונדען מיטן איש, וואס טאקע א איש כללי, אבער מיט ענינו ובמקום פלוני ובזמן פלוני...".

יו"ד שבט תשל"ז (שיחה א – 12:35): "...בשעת אבער דער מענטש אליין גיט ארויס – בקשר צו דעם טאג – א ענין, און א ענין אין תורה, וואס תורה איז מלשון הוראה, און איז מסיים מיט א מאמר חז"ל נפלא – וואס דאס איז דער מאמר וואס דער בעל ההילולא האט ארויסגעגעבן אויף צו לערנען, עטלעכע טעג פאר זיין הסתלקות, מיט די התחלה הידוע, באתי לגני

שולחן הגליון

פתאום ולא יהיה לו פנאי לעשות תשובה...". ארחות צדיקים שער התשובה: "ששה דברים יעוררו לב האדם לשוב... ה'. לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא נוטה למות, ולא יאמר כשאזקן אשוב שמא ימות קודם שיוזקין, על כן בכל עת יכון לקראת א-להיו, כי אין אדם יודע עתו, ע"כ יעורר את נפשו להיות טהור להשיב רוחו בטהרה אל הא-להים אשר נתנה בו, ויחפש מעשיו בכל רגע... ויהי מתקטט בכל שעה כאלו עתה יבא לפני המלך הגדול... ויש לאדם לחדש מצוה בכל יום, אולי הגיע עת מותו, ואם יעשה כך אז אינו חסר מכל המצוות אפילו אחת, כי אמרו רז"ל כל העושה מצוה א' סמוך למיתתו דומה למי שקיים כל התורה כולה...". ע"ש.

(232) ראה בר"ר (וש"נ) שבשוה"ג 230.

מבינים זאת היטב!...".

כ"א להתגדל ולהתייהר ובשביל פניות עצמו, וכמו בצדקה וגמ"ח כשלגרמי עביד כו' (אבל הנותן סלע לצדקה בשביל שיחי' בנו כו' ה"ז צ"ג (ב"ב ד' יו"ד ע"ב), וע"ש בפרש"י ד"ה כאן בישראל כו', ובפסחים ד"ח פרש"י ה"ז צ"ג בדבר זה, ובר"ה ד"ד פי' אם רגיל בכך, וי"ל דאז דוקא נק' צדיק גמור כו'), דכשעושה לגרמי' להתגדל ולהתייהר ה"ה גורם בזה גלות השכינה, דבתו"מ מצ"ע הרי יש בהם אלקות שנמשכים מבחי' פנימיות רצה"ע, וכשמלבישם בלבוש שק הרי גורם בזה גלות השכינה כו'...".

☞ הערה 278 ☜

ראה אוה"ת וישב (ח"ב) רסז, סע"ב: "עמ"ש בלק"ת פ' ואתחנן סד"ה וידעת היום דרוש השני כמו שהיום הוא עם הלילה". חנוכה (ח"ב) שט, רע"ב: "...ועמ"ש מזה סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה דוקא". לך לך (ח"ד) תרפו, רע"א [ועד"ז לקו"ת לג"פ עו, ד]: "ע' בלקו"ת פ' ואתחנן סד"ה וידעת היום דרוה"ש כמו שהיום הוא עם הלילה". וארא ס"ע קסג: "ועמ"ש בלקו"ת פ' ואתחנן סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה כו' ע"ש". משפטים (ח"ד) ר"ע א'קד: "...וכמ"ש סד"ה וידעת היום כמו שהיום כו'". אמור ר"ע קס: "...ועמ"ש ע"ז בת"א . . . ומ"ש סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה כברייתו של עולם ברישא חשוכא כו'". בהעלותך (ח"ב) ס"ע שנו: "ועמ"ש סד"ה וידעת היום כו' כמו שהיום הוא עם הלילה כו'". ואתחנן ס"ע שסב: "...וכמ"ש מזה סד"ה וידעת היום כמו שהיום הוא עם הלילה כו' שמן החושך נעשה אור כו', וכך הו"ע והשבות אל לבבך ב' לבבות שגם היצה"ר ישוב לעבודת ה' כו' יעו"ש". נ"ך ח"א ס"ע שכא: "ועמ"ש בלק"ת פ' ואתחנן סד"ה וידעת היום דרוש השני כמו שהיום הוא עם הלילה כמ"כ ענין הוי' הוא האלקים". ביאורי הזהר להצ"צ ח"ב ר"ע תתקד: "עיינ בלק"ת סד"ה וידעת היום דרוש השני כמו שהיום הוא עם הלילה כו'".

☞ הערה 287 ☜

ראה שיחה יו"ד (10:20) שלאחר המאמר: "...דערפאר זאגט ער דאך, אז עלמא קאי – ניט סתם אויף אמן יהא שמי' רבא, נאר דוקא אויף

לקו"ש ח"ב ע' 3-512 (ש"פ ויק"פ תש"י): "אין דעם לעצטן המשך וואס דער רבי האט געשריבן, האט ער אלץ באווארנט און האט דארטן אלץ מרמז געווען²³⁶. . . און דער רבי איז מוסיף אין מאמר אז דער מלך איז משליך חייו מנגד".

אג"ק ח"ג ע' רמט (י"ז אדר תש"י): "...יעוויין בקונטרס פורים המוסג"פ פ"א שכותב שם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, וז"ל: המלך שהוא בחיר העם וגדל מהם . . . ובשביל ניצוח המנגד הרי מבזבז כל סגולות האוצרות . . . הנאסף . . . מדור אחר דור . . . ועוד יותר שגם חייו משליך המלך מנגדו . . . מפקיר את חייו . . . פותחים את האוצרות . . . והכוונה בזה הם אנשי החיל שהם דוקא עושים את הנצחון".

הרי לנו כולנו רמז ביאור מה שאירע... ע"ש.

☞ הערה 270 ☜

ראה אוה"ת אמור (ח"ב) ר"ע תקעח: "...ולה יטמא קאי על הקב"ה שבזמן הגלות לה יטמא לכנס"י, וכמ"ש מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע מדוע אדום ללבושך כו' ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי כו', שקאי על ירידת השכינה בגלות, שלה יטמא כו'...". ועד"ז תרכ"ז ר"ע רנד [רעט-פ], תרכ"ט ע' קצג. ועוד.

ולהעיר מתרנ"ה ר"ע קיח: "...וכמו"כ יובן ג"כ בעשיית המצות, כשעושה שלא לשם שמים

— שו"י הגליון —

צוקללה"ה נבג"מ זי"ע הכ"מ. והנה גם במאמר שליום ההסתלקות ישנם כמה וכמה בעל שם'סקע ווערטער, ופתרון שאלתו כמ"ש"כ לעיל הוא לפענ"ד שם רפ"ה... ע"ש.

236) וברשימה פרטית (בלתי מוגה) נרשם עוד: "התשובות על כל השאלות ששואלים – מחפש הנני בהדברים שנתפרשו במאמרים אלו" (תו"מ ח"א ע' 20, הע' 2).

ולהעיר, שבב' מקומות ברשימה זו מחק רבינו ע"י העברת קו, ואילו כאן נכתבו ב' האותיות זה על זה. ונראה מזה: (א) או שמקודם נכתב "בש"ק" ושוב החליף רבינו את הב' לאות ל', וכיון שכבר נכתב התיבה לא העביר קו מחיקה. (ב) או שאין זה מחיקה, ולכתחילה נכתבו ב' האותיות זה על זה, כדי לרמז שיש ב' ענינים בזה – "לש"ק" ו"בש"ק". ואם כאופן הב', אולי מרמז שהמאמר נאמר ב' פעמים: לש"ק (לאחר הברית באמצע השבוע), ושוב בש"ק.

ולכאורה משמע מכל הנ"ל, שהיו (עוד) ב' מאמרים שבהם נזכר²³⁷ הענין דעלמא אמאי קאי (והמסתעף) – א' לפני ש"פ בלק, וא' בש"פ פינחס. והמעייין בתר"מ שבידינו יראה שלכאורה נזכרו ענינים אלו רק בהמאמר דש"פ מטו"מ. ואולי נאמרו גם ענינים אלו באמירת המאמרים מפ' בלק ופינחס שבידינו, אלא שלא הכניסם אדמו"ר מהר"ש ברשימת המאמר שבכתב. וילע"ע.

☞ הערה 295 ☜

ראה מ"ש בדקדוקי תורה הערה 298, שהלשון "אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבריו" (דלקמן בפנים המאמר) הוא לשון הרגיל בכ"מ.

ובפשטות נראה, שזהו צירוף מלשון ר' יהושע שבמשנה "אין [לך]²³⁸ יום שאין בו קללה", ולשון רבא שבגמרא "בכל יום ויום מרובה קללתו²³⁹ משל חבריו"²⁴⁰. אבל צריך ביאור, למה

☞ שו"י הגליון ☜

(237) להעיר מל' המאמר כאן בפנים: "...די מאמרים וואס ער האט געזאגט . . אויפן מאמר חז"ל עלמא אמאי קאי..." – ויל"ע אם הכוונה למאמרים שהתחילו במאמר חז"ל זה. וראה תר"מ ח"א ע' שצה שבהנחת אדנ"ע מהמאמר דש"פ מטו"מ, הד"ה הוא: ואלא עלמא אמאי קאים.

(238) כ"ה גירסת העין יעקב. וראה דקדוקי סופרים השלם לסוטה כאן, שכ"ה גם בגוכתי"ק הרמב"ם במשנה שבפירוש המשניות, ש"ס כת"י מינכען, ועוד.

(239) ראה דקדוקי סופרים השלם לסוטה כאן, שבאיזה כת"י הש"ס איתא: "קללתו מרובה", ושכ"ה בסדר רב עמרם גאון, תשובות רב נטרונאי גאון (תורתן של

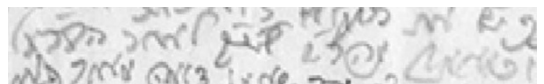
אמן יהא שמ"י רבא דאגדתא, ווי די רבי מהר"ש איז מבאר אין די מאמרים בארוכה, כאמור לעיל, וואס ער האט זיי געזאגט גלייך נאך דער לידה פון דעם בעל ההילולא, און דעם שבת וואס נאך זיין ברית מילה, וואס דעמאלט איז דאך דער גילוי פון נפש הקדושה אין דעם גוף קדוש..."

והנה אדהריי"צ נולד ביום ב' לפ' בלק י"ב תמוז תר"מ, והברי"מ היתה ביום ב' לפ' פינחס י"ט תמוז. וממ"ש בשיחה הנ"ל: "...ער האט זיי געזאגט גלייך נאך דער לידה פון דעם בעל ההילולא, און דעם שבת וואס נאך זיין ברית מילה..." – לכאורה משמע:

(א) שמאמר א' נאמר באמצע השבוע דפ' בלק, בסמיכות ממש לזמן הלידה ביום ב'. וזה מתאים למ"ש כאן בהמאמר "פאר [- לפני] דעם שבת שלאחרי הלידה" (ומה שלא נאמר סתם "געזאגט לאחר הלידה", אולי מרמז בזה שהי' חידוש שאדמו"ר מהר"ש יאמר אז מאמר שלא בש"ק). או אולי פירושו "פאר [- עבור] דעם שבת שלאחרי הלידה", והיינו ג"כ שנאמר לפני הש"ק אבל בשבילו (ולפ"ז אולי מרמז שלא אמר מאמר בש"פ בלק, או שאמר פחות מהרגיל, כיון שכבר אמר בשביל הש"ק באמצע השבוע, ויל"ע).

(ב) שמאמר ב' נאמר בש"פ פינחס שלאחר הברי"מ. ולכאורה אפשר לפרש כן גם במ"ש כאן בהמאמר "נאכן ברית", דקאי על הש"ק שלאחריו – אלא שבתר"מ ח"א ע' VII, רמ הביאו מכת"י א', ששם רשום על המאמר "על ברית מילה ובפ' פנחס". ולפ"ז מאמר הב' נאמר ב' פעמים (ואולי אפשר ללמוד מזה, שגם מאמר הא' נאמר באמצע השבוע ועוה"פ בש"פ בלק).

ולהעיר מרשימת רבינו שבדקדוקי תורה הערה 286 "וכמאמר מהר"ש לבש"ק [- הל' והב' נכתבו זע"ז] לאחר הברמ"ל" – וזה צילומי:



לצילום מלא, ראה חוברת מאמרי באתי לגני שי"ל השתא (ע"י וה"נ בלה"ק) ע' נ.

אין לך יום שקללתו מרובה וכו'. . הוראה היא (ככל שאר עניני התורה, לשון הוראה), שאי אפשר להסתפק היום במצב היהדות דאמתול, כיון שהקללה נתרבה זה מכריח הוספה וריבוי בצד הטוב, וק"ל".

וראה לקו"ש ח"י ע' 26: "...כשהנידון הוא בלשון הבאה בתור פסק הלכה, אזי צריך ה"פסק" להיאמר בלשון היותר ברורה – אפילו אם לשון זו היא "דבר מגונה" – בכדי שההלכה תהי' פסוקה וברורה לגמרי...".

ועפ"ז לכאורה י"ל שרבא רצה למסור הוראתו בלשון ברורה, ובפרט מצד ירידת הדורות שנתמעטה ההבנה מזמן התנאים לזמן האמוראים.

אלא שיל"ע בזה ע"פ מ"ש בלקו"ש שם בהע' 24: "ואף שגם הסיפורים שבתורה הוראות הם – בכ"ז אינו מוכרח שיהי' כתוב בפירוש "טמא", ובמכ"ש מזה שכללות ועצם ה"הוראות" אינן מפורשות בכתוב". והרי גם בדברי רבא אין הוראה מפורשת לכאורה. וילע"ע.]

ואולי י"ל ע"ד הנ"ל בנוגע ללשון המאמר כאן (וסיעתו הנ"ל בדקדוקי תורה) "אין לך יום שקללתו מרובה משל חבריו":

(א) בפשטות י"ל שהוא ל' סגי נהור.

(ב) ואולי אפ"ל שכדי למעט בתוקפו הבלתי רצוי של המאמר שינו את המכוון, שבמקום לדבר ע"ד יום הבא (שהוא יותר גרוע מהיום שלפניו), בחרו לדבר ע"ד היום שעבר – שאין לך יום (שעבר) שקללתו מרובה מחבירו (שלמחרתו).

(ג) ואולי גם מרומז בזה, שע"י שמקיימים ההוראה החיובית שבזה (כנ"ל מדברי רבינו), שלא להסתפק היום בדרגת קיום התומ"צ דאמתול, אלא להוסיף ולהרבות בכל יום בצד הטוב – עי"ז אכן מתקיים כפשוטו ובפועל ממש, שאין יום (הבא) שקללתו מרובה מחבירו (שלפניו).

לא נקטו דברי רבא כלשונם "בכל יום ויום...".

ולכאורה יש לומר, שבצירוף הנ"ל רצו למעט בתוקפו הבלתי רצוי של המאמר, כי בלשון "אין לך יום שאין קללתו מרובה..." לא נאמר בפירוש שמדובר "בכל יום ויום", ולא נאמר בפירוש שקללתו מרובה. ואולי גם רצו להשתמש בהלשון "אין קללתו מרובה", כדי לרמז לשלילת הפורענות.

ולכאורה אפשר לפרש שזהו גם טעמו של ר' יהושע שנקט בלשון "אין [לך] יום שאין בו קללה", ולא בלשון "כל יום יש בו קללה".

[אך לפי הנ"ל צריך ביאור, למה שינה רבא מסגנונו של ר' יהושע ואמר בפירוש "בכל יום ויום מרובה קללתו...".]

ולכאורה יש לתרץ ע"פ דברי רבינו בזה בכ"מ²⁴¹ – ובלשון אג"ק חט"ו ע' קסז (כ"ה אייר תשי"ז)²⁴²: "...הודעת רז"ל דבעקבתא דמשיחא

שולח הגליון

ראשונים ח"ב ע' 23), סידור רש"י, יל"ש תבוא רמז תקמ. וכ"ה ברוקח ר"ס שסב.

(240) ולהעיר ממכתב ימי הסליחות תשל"ט (דלקמן בפנים): "שבלשון חז"ל אין לך יום כו' מרובה מחברו".

(241) ראה אג"ק ח"א ע' נד. חכ"א ס"ע פח. ח"ו ס"ע צט. חיי"ג ר"ע תסט. חיי"ד ס"ע יא. חט"ו ס"ע עו. שיחוי"ק

תשי"ז ע' שח-ט, תו"מ חיי"ט ע' 6-355. אג"ק שם ע' קט-י, ר"ע קמב, ע' קסז (שבפנים). חיי"ט ס"ע נב. שיחוי"ק

תשכ"ד ע' 316, תו"מ חל"ט ר"ע 422. י"ב תמוז תשכ"ו (שיחה ה – 17:35).

ר"ד סעודת יום אחרון של פסח תשכ"ז (המלך במסיבו ח"א ע' קסב). שיחוי"ק תשכ"ט ח"א ע' 259-260. תשל"ל ח"א ס"ע 292. י"ט כסלו תשל"א

(שיחה ז – 13:30). לקו"ש ח"י ע' 127, הע' 30. י"א ניסן תשל"ח (שיחה ד – 0:20).

מוצאי ש"פ תצוה תשל"ט (שיחה ד – 15:50). שיחוי"ק תשמ"א ח"א ע' 29 (וראה

תשכ"ו הנ"ל). יחידות רפי"מ אלתר, י"ט טבת תשמ"ב (9:10). א' דר"ח חשון תשמ"ג (שיחה ב – 1:00). יחידות

הרבנים הראשיים בארה"ק, ב' דר"ח כסלו תשמ"מ (1:13:05). ט"ו אב תשמ"מ (שיחה ד – 18:55). תו"מ

תשמ"ה ח"ה ר"ע 2764. פורים קטן תשמ"ו (שיחה ג – 7:20). ניחום אבלים כ"ז שבט תשמ"ח (לרי"א ליבעס –

23:00).

(242) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

מרובה מחבירו...". מוצאי ש"פ תצוה תשל"ט (שיחה ד – 15:55): "...מזמן לזמן איז אין לך יום שאין – מרובה משל חבירו...". מוצאי ש"פ מטו"מ תשל"ט (שיחה ג – 9:00): "...מ'האלט דאך דאס אין די דריי וואכן, במילא איז דאך אין לך יום שאין – מרובה משל חבירו, איז דא מיום ליום וואס ס'ווערט אלץ היפך פון מעלין פקודש...". מכתב ימי הסליחות תשל"ט (לקו"ש ח"ח ע' 448): "...כיון שבלשון חז"ל אין לך יום כו' מרובה מחברו, יש לצדד ולהתייגע וכו' להרבות בכל עניני ברכה...". ל"ג בעומר תשמ" (שיחה ג – 34:50): "...אין לך יום – ווי די גמרא זאגט אין סיום פון סוטה – שאין דער היפך הברכה מרובה משל חבירו...". יחידות רפ"מ אלתר, י"ט טבת תשמ"ב (9:15): "...זאגט די גמרא אין סוטה, אז אין לך יום – אין סוף הגלות – איז אין לך יום שאין מרובה משל חבירו...". א' דר"ח חשוון תשמ"ג (שיחה ב – 1:05): "...וואס די גמרא זאגט אז אין עקבתא דמשיחא, איז אין לך יום שאין וואס ער איז אזוי ניט ווי דער טאג שלפני זה...". ליל הושענא רבה תשד"מ (1:04:45): "...און אן אופן פון הולך ומוסיף ניט למעליותא – אין לך יום שאין מרובה משל חבירו...". יחידות הרבנים הראשיים בארה"ק, ב' דר"ח כסלו תשד"מ (1:13:05): "...יש מאמר אינו מוכן בסוטה, שאין לך – שבעקבתא דמשיחא אין לך יום שאין היפך הברכה מרובה משל חבירו... שכשיתקרב ביאת משיח, אזי... כי אין לך יום שאינה מרובה משל חבירו...". ט"ו אב תשד"מ (שיחה ד – 18:55): "...וואס די גמרא זאגט אן, אז אין עקבתא דמשיחא איז אין לך יום שיום מרובה מחבירו. וואס דארף מען אידן אנזאגן א בשורה וואס זי איז היפך פון א בשורה טובה... אין לך יום שאין היפך הברכה מרובה משל חבירו...". י"ז תמוז (נדחה) תשמ"ה (5:25): "...אין דעם חושך כפול ומכופל פון גלות, וואס מיום ליום, איז לגבי נעכטן און אייערנעכטן, זאגט דאך דער גמרא און סוף סוטה דעם פתגם הידוע...". פורים קטן תשמ"ו (שיחה

ולהעיר מאג"ק ח"ב (י' אלול תשט"ו): "...ורואים במוחש קיום מרז"ל אין לך יום שאין כו' מרובה על חבירו – במצב האיום בארה"ק ת"ו". חט"ו ר"ע קמב (י"ח אייר תשי"ז): "...ובפרט בתקופתנו זו אשר אין לך יום כו', שצ"ל התגברות בצד הקדושה ביותר וביותר". שמחת ביה"ש תש"כ (שיחה א – 30:00): "...יורד מדרגא לדרגא, אין לך יום שאין מרובה משל חבירו...". י"א ניסן תשכ"ב (שיחה ב – 21:25): "...ביז וואנעט אז ס'דאך אויך דא דער ענין וואס אין לך כלל²⁴³ יום שאין – מרובה מחבירו...". י"ב תמוז תשכ"ו (שיחה ה – 18:30): "...ווארום אין לך יום שאין מרובה מחבירו...". לקו"ש ח"ה ע' 62: "...דער חשך ווערט שטארקער פון טאג צו טאג, וכמרז"ל בכל יום ויום מרובה כו' משל חבירו...". י"ט כסלו תשל"א (שיחה ז – 13:30): "...די גמרא זאגט, אז בעקבתא דמשיחא, איז לך יום שאין מרובה מחבירו דער ענין פון היפך הברכה... אבער אין לך יום שאין מרובה מחבירו...". י"א ניסן תשל"ח (שיחה ד – 0:25): "...די גמרא זאגט, אז בימות עקבתא דמשיחא, בסוף הימים, וועט דעמאלט זיין אין לך יום שאין דער היפך הברכה מרובה מחבירו... (3:10) ווי געזאגט פריער, אז אין לך יום שאין <מרובה²⁴⁴ מן...> כולה²⁴⁵

שולֵי הגליוֹן

243 כ"ה בכיאוור הגר"א לאגדת רבב"ח (קעניגסבערג תרכ"ב), א, רע"ב [הובא בעץ יוסף לע"י ב"ב עג, א ד"ה בין גלא]. חתם סופר עה"ת תבוא כו, ג. ועוד.

244 ראה עד"ז לעיל בסמוך משמחת ביה"ש תש"כ.

245 אולי פירושו, שכבר בהתחלת היום הב' הוא מרובה מיום הא' ("חבירו"), וגם בלילה (אור ליום הב') שהוא התחלת יום חדש (לפי הסדר של "ויהי ערב ויהי בוקר") הוא מרובה מהיום שלפניו. והיינו ע"פ מ"ש בסוטה כאן, שרבא מביא רא' לדבריו (בכלל יום ויום מרובה...):

"שנאמר בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר", ע"ש. וטעם ההדגשה בזה י"ל בפשטות, כי לפ"ז מוכן שכבר (לפני) "בערב" צריך להוסיף בתומ"צ (כהקדמת רפואה למכה, כמבואר בהמשך השיחה שבפנים, ע"ש) יותר ממה שהי' (לפני) "בבוקר", ועבור מחר בבוקר צריך להוסיף יותר ממה שהי' עבור היום בערב. וילע"ע. ולהעיר מאג"ק חט"ו ע' קט"י (ד' אייר תשי"ז): "...הודעת חז"ל בהנוגע לדרא דעקבתא דמשיחא, אין לך יום שאין קללתו מרובה וכו'... ומטרת ההודעה... כשמתוסף בהלעו"ז, מוכן ופשוט שמוכרחת

תשי"ז)²⁴⁷: "...הודעת חז"ל בהנוגע לדרא דעקבתא דמשיחא, אין לך יום שאין קללתו מרובה וכו'..." וראה גם אג"ק שבדקדוקי תורה הערה 295.

❧ הערה 302 ❧

וראה תו"א בראשית ב, ד: "...וכדוגמא הזאת יובן למשכיל למעלה בבחי' רצוא ושוב שמלמעלה למטה (ולא בבחי' רו"ש שוהחיות רצוא ושוב של הנבראי' כו', כ"א אדרבה ג"כ בהשפעה עליונה של א"ס ב"ה בכלים ועולמות, וגם אפי' ממש בראשית, מראשית ההמשכה מא"ס ב"ה להתלבש בשרש בחי' הכלים שהן שרש כל העולמות עליונים ותחתונים שייך ג"כ רצוא ושוב שהוא הסתלקות והתפשטות, כי מיד שנמשך ומתפשט צ"ל הסתלקות שאל"כ יתבטלו הכלים מהיות בחי' כלים כו', רק שההתפשטות הוא קודם והוא כמו בחי' השוב, ואח"כ הוא בחי' הסתלקות ורצוא וכן חוזר חלילה, ועמ"ש במ"א ע"פ ויקחו לי תרומה כו') דשייך ג"כ בחי' רצוא, רק שהתפשטות האור קודם לבא ואח"כ מיד חוזר ומסתלק וחוזר ומתפשט, וזהו ענין קול דודי דופק שהקול וההמשכה מלמעלה למטה הוא ג"כ כמו בחי' הדפך הנ"ל, ונק' זה בע"ח בשם מטי ולא מטי, שהאור מטי ומתפשט וחוזר ומסתלק ולא מטי, שבחי' מטי הוא בחי' ההתפשטות קודם לבחי' לא מטי, והכל בבחי' אלקות עצמו..." (וראה שם ג, סע"ג).

וארא נו, ג-ד: "...ושמי הוי', דהיינו בבחי' הוי' לבדו קודם שבא לידי גלוי ההמשכה במדות, שהוא מקור ושרש כל ההיות ומקור החיים. . . וגילוי בחי' זו לא נמשך להאבות רק לישראל במ"ת פנים בפנים דבר כו' אנכי מי שאנכי כו'. אך הנה כדי שיהי' בחי' זו בגלוי במ"ת צ"ל תחלה בחי' הסתלקות למעלה, כי שרשו למעלה הוא בחי' מטי ולא מטי והחיות רצוא ושוב, וכדי שיהיה בחי' מטי צ"ל תחלה בחי' לא מטי, וכפי ערך השוב בגלוי שאח"כ כך הוא בחי' הרצוא שבתחלה..."

ג — (7:20): "...בשעת ער זעט אז ס'מקויים געווארן מאמר חז"ל, אז אין עקבתא דמשיחא בפרט, איז אין לך יום שאין דער היפך הברכה מרובה משל חבירו. . . אז ס'וועט קומען אט די און די תקופה וועט ניט זיין קיין טאג שאין — מרובה משל חבירו". ניחום אבלים כ"ז שבט תשמ"ח (לרי"א ליבעס — 23:00): "...די גמרא זאגט בנוגע צו עקבתא דמשיחא, אז אין לך יום שאין מרובה מחבירו..."

❧ הערה 298 ❧

וראה זח"ג עד, סע"ב²⁴⁶: "תנינן כד אתפרש מלכא ממטרוניתא וברכאן לא משתכחן. . . וכד אתרחקא מטרוניתא ממלכא וברכאן אתמנעו ממלכא. . . וע"ד תנינן, מיומא דאתחריב ירושלם ברכאן לא אשתכחו בעלמא, ולית לך יום דלא אשתכח ביה לווטין, דהא ברכאן אתמנעו בכל יום".

וככפנים עד"ז גם אג"ק ח"ג ע' מט (י' שבט תש"ט): "...כל עם ישראל נמצא בגלות החשך כפול ומכופל, ואין לך יום שאין קללתו מרובה כו', ובפרט כשהתחילו לאמר לחשך אור ולעבדות גאולה". ח"ו ס"ע צט (ג' סיון תשי"ב): "...ארז"ל שבעקבתא דמשיחא הנה אין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו..." ח"א ר"ע רלא (ז' תמוז תשט"ו): "...שבעוונותינו הרבים הנה, בזמננו דחשך הגלות ההולך וכבד ואין לך יום שאין כו'..." ח"י"ב (י' אלול תשט"ו): "...ורואים במוחש קיום מרז"ל אין לך יום שאין כו' מרובה על חבירו — במצב האיום בארה"ק ת"ו". ח"י"ג ר"ע תסט (כ"ד אלול תשט"ז): "...ועאכו"כ בדרא דעקבתא דמשיחא, שכיון שהודיענו רז"ל שאין לך יום שאין קללתו כו'..." ח"י"ד ס"ע יא (ז' תשרי תשי"ז): "...אף שבעוה"ר לע"ע הרי המצב הוא ע"ד מרז"ל בסימנא דעקבתא דמשיחא, אין לך יום שאין קללתו כו'..." ח"ט"ו ס"ע עו (כ"ד ניסן תשי"ז): "והרי נמצאים אנו בעקבתא דמשיחא, אשר על ימים אלו הודיענו חכמינו ז"ל אין לך יום שאין כו'..." ס"ע קט (ד' אייר

כשנמשך חוזר ומתעלה, והיינו לפי שההמשכה היא ממקום גבוה מאד נעלה שהוא בחי' א"ק, ע"כ משם מוכרח להיות ההמשכה בבחי' מטי ולא מטי, וכמ"ש בע"ח שער מטי ולא מטי, דהיינו שא"א להיות המשכה זו בבחי' מטי להתלבש בכלים ממש בבחי' גילוי גמור, אלא מיד שנמשך בחי' מטי אז מיד מסתלק ונעשה בחי' ולא מטי, כי אין כלי מספיקו (וזהו מ"ש באדר"ז (דרפ"ח ע"ב) גבי רדל"א, ועל האי אקרי ברח לך אל מקומך, והחיות רצוא ושוב²⁵¹, דהיינו שגם כשנמשך מיד מסתלק אל מקומו...".

ולהעיר מע"ח שער ז (מטי ולא מטי) פ"ב: "גם דע, כי שיעור הזמן אשר לא מטי האור בספי' הוא רגע א' לבר, וז"ס כי רגע באפו, כי הסתלקות האור שהוא לא מטי היה מחמת זעם, ואף מחמת התחתונים שאין בהם כח. אך המשך בחי' מטי שהוא חזרת האור למטה להחיות העולמות אין בהם שיעור, כי כפי מעשה תחתונים כך יהי', וזהו חיים ברצונו, כפי רצון שיהי' או²⁵² ר"ל כפי מעשה בני אדם, כך ימשך זמן החיים ההם".

❧ **הערה 308** ❧

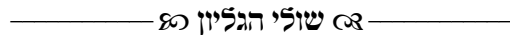
וראה עד"ז תשי"א ע' 56 [תרצ"ב ע' סב]: "...אתה הראת, דו האסט באוויזען, לדעת בשביל גילוי ידיעה האמיתית דהוי' הוא האלקים, דע"י ידיעה והשגה זו נעשה שבירה בהחומרי' של הנה"ב. וזהו לדעת, שיש בו ב' פירושים, הא' דיעה והשגה, והב' מלשון שבירה וכתיבה, וכמ"ש וידע בהם אנשי סוכות, דע"י הדעת בהשגה אלקות הנה עי"ז הוא שבירת וזיכוך החומרי' דגוף ונה"ב, וכמו למען דעת כל עמי הארץ, דע"י הדעת שוברים את הארציות והחומריות. . דהביטול הנ"ל הוא ע"י התעסקות הנה"א לברר ולתקן את הנה"ב, שז"ע ששת ימים תעבוד שהנה"א עובד עבודתו לתקן הנה"ב...".

מג"א צה, ב: "...עבודת הלוים בשיר הוא בבחי' הסתלקות הגבורות ממטה למעלה והחיות רצוא ושוב ונק' בחי' מטי ולא מטי כו'".

לקו"ת מצורע כה, ב: "...וזה"ש בע"ח²⁴⁸ שאותן האורות יחזרו למקומן כו' בבחי' מטי ולא מטי כו', שהוא²⁴⁹ בחי' רצוא ושוב...".

אמור לח, סע"ב: "...איתא בספרים שהדפק שבאדם מורה על הארת אור א"ס שבתוכו, וכמ"ש בלק"ת בטעמי מצות פ' וירא כי הדפק אחוריים דאבא והחיות שבתוכו הוא אור הא"ס, כי התלבשות אור א"ס הוא בחכמה, והדפיקו בחי' רצוא ושוב והיינו בחי' מטי ולא מטי דחכמה, לפי שאור²⁵⁰ א"ס שורה בחכמה".

מסעי צה, ג: "...א"א להיות המשכה מא"ק בעולמות אלא בבחי' מטי ולא מטי, דהיינו מיד



(248) שער לח (לאה ורחל) ספ"ז.

(249) "שהוא בחי' רצוא ושוב" – זהו פירוש הלקו"ת על דברי הע"ח.

(250) בהמ"מ שבסוף לקו"ת (ועד"ז בהמ"מ לאוה"ת נשא ר"ע רפז) ציינו כאן: "שאוא"ס שורה בחכ' ע"ח שמ"ב פ"ג. תניא פ"ח ופלה"ה -] וכצ"ל בהמ"מ לאוה"ת הנ"ל, ולא כמ"ש: "רפלה"ה" [בהגהה". אבל לכאורה חסר בזה העיקר, כי כבר ציין בלקו"ת כאן (שבפנים) "וכמ"ש בלק"ת בטעמי המצות פ' וירא", ושם כתוב בפירושו: "...וכבר נתבאר בסוד כולם בחכמה עשית כי אבא עלילה הוא חיות אצילות, וכשאר עליון דא"ס מתפשט בעולם אצילות הוא מתלבש תוך אבא ומתעלם בתוכו, ואז אבא מתפשט בכל אצילות עד סופו, ובו מוצנע החיות ונעלם בו, וע"י שואבים חיות עליוני של א"ס ומחיה את כל עולם אצילות, וז"ס כולם בחכמה עשית. והנה החכמה הוא מתפשט בסוד הוורידים של אדם חיוני של האדם ורפיקות, ובתוך אותם הדפקות גנוז ונעלם החיות דא"ס המחיה את כולם, באופן כי הדפק בעצמו שהוא וריד הוא אבא, והחיות שבתוכו הוא אור הא"ס וחיותו...". [גם הציזון לע"ח שמ"ב פ"ג שבהמ"מ הנ"ל (וכ"ה בהמ"מ לאוה"ת אמור (ח"ג) ע' תתמו) אינו נכון. ולכאורה כוונת המו"ל לע"ח שמ"ז (סדר אבי"ע) פ"ג (בדפוסים ישנים, ולפנינו: פ"ב), הנסמן בנדו"ד בלקו"ת במדבר יד, סע"ב. קרח נב, סע"ד. שה"ש לג, רע"א. שם לט, ג. ועוד – וכמו שציין רבינו (בקיצור) במ"מ הגהות והעק"צ לתניא פל"ה בהגהה (ע"ש שמציין גם לע"ח ש"ג (סדר אצילות) פ"א ופ"ג.)



(251) עכ"ל הזהר.

(252) כ"ה בדפוס קארעץ תקמ"ב (דפו"ר), קארעץ תקמ"ד, שקלאוו תק"ס. אבל בדפוס שאלוניקי תר"ה, ועוד: "כפי הרצון שיהי' אז, ר"ל... [– בלי הפסיק].

הנה בהיש דוקא נתגלה שהוא באי"ע...".

ולהעיר מאמונות ודעות להרס"ג מאמר א, ספ"ב: "...ודקדקתי עוד, כי אם לא נודה היות דבר לא מדבר לפניו, לא יתכן שימצא דבר כלל. והוא שאם נעלה במחשבתנו דבר מדבר, יהיה דרך הדבר השני במאמר כדרך הראשון, ותנאו שלא יהיה כי אם מדבר שלישי, ודרך השלישי כדרך השני ותנאו שלא יהיה כי אם מדבר רביעי, ויגיע הדבר עד אין תכלית, וכיון שמה שאין לו תכלית לא ישלם, כבר נתחייב שלא נמצא, והנה אנחנו נמצאים, ולולי שהדברים אשר היו לפנינו יש להם תכלית לא היו נשלמים עד שנמצינו...".

וראה גם אמרי בינה שער הק"ש פי"ב (כג, ג [לז, סע"א]): "...ואם הי' בדרך התהוות עילה ועלול שנק' התהוות יש מיש, כמו התהוות המדות משכל ודיבור ממח' וכה"ג, ודאי הי' כלה כח שפע זו לפי שכלה כח עצם מציאותן, שכבר מוגבל הוא ועומד בלי תוס' ומגרעת גם בעודנו בהעלם, וכמו שאנו רואי' שיכלו אותיות הדיבור כשיכלו קצבת אותיות המח', וכן יכלה התפעלות הלב כשיכלו המוחין שבמדות שבשכל, ובהכרח יש הפסק למדו' שבשכל כי קצובי' המה...".

☞ הערה 315 ☞

ראה תער"ב ח"ב ע' א'קנה-ו [ועד"ז תשי"א ע' 118 (מתרצ"ד)]: "...ורק מציאות היש אנו יודעים ענין אין ערוך . . ומזה אנו יודעים שגם האור הוא מבחי' העצמות ושאין ערוך כלל לגבי העצמות כו', וממש כמו שהיש הוא באין ערוך כמו"כ גם האור הוא באין ערוך כו'. מ"מ מציאותו מן העצמות אינו בדרך אין ערוך כמו מציאות היש, דמה שהעצמות נק' בורא דאמיתי' ענין הבריאה והתהוות היא מן העצמות כו' כמשנת"ל, הנה זהו בדרך אין ערוך (היינו שהתהוות היא בדרך אין ערוך, לבד זאת שהיש עצמו הוא באין ערוך כו'), אבל התהוות האור מן העצמות אינו בדרך אין ערוך כו', דהאור הוא אין ערוך כלל לגבי העצמות, אבל התהוותו אינו בדרך אין ערוך כו'...".

ולכאורה נראה שמ"ש "שהעצמות נק' בורא" אינו נוגע להמבואר כאן, והי' יכול לומר בקיצור:

☞ הערה 309 ☞

וראה גם תרנ"ז ע' טו-ז: "...כשישראל הם בצער ואוה"ע בנחת, והיינו דבחי' ישראל שבו שהוא הנה"א הוא בצער מהעלם והסתר הגוף והנה"ב שמעלים ומסתיר עליו . . דהיינו תוקף החומריות והגסות דנה"ב עושה חלישות בהנה"א... ע"ש.

תש"ז ע' 196 [תרפ"ג ר"ע קנ]: "...בכדי לצאת מהתוקף דנה"ב . . הוא אך ורק ע"י תוקף שבנפש, והוא לעמוד בכח גדול נגד התגברות הרצונות של הנה"ב . . דיש כח בנפש לעמוד חזק נגד כל דבר המונע ומעכב, וכמארו"ל ישראל עזי' שבאומות, ישראל הוא הנה"א בחי' ישראל הרי יש בו כח לעמוד נגד כל המדות רעות, והוא כח הנצחון שבנפש...".

תש"ח ס"ע 21 [תרפ"ה ר"ע כא]: "...מתברר ומזדכך חומריות הנה"ב . . ועז"נ כי לי בני"י עבדים, דישאל שהוא הנה"א הוא ג"כ עבד, והיינו לעבוד עבודת הבירורים לבור את הנה"ב שצריך ע"ז עבודה ויגיעה רבה... ע"ש. ועוד.

☞ הערה 312 ☞

ראה תער"ב ח"א ר"ע רצג [ועד"ז קונטרסים ח"ג ר"ע סד (תרצ"ב ע' שלז)]: "...שכל דבר יש נתהווה מאין אלקי המהווה אותו כו', וזה מובן מהיש עצמו, דכאשר אנ"ר מציאות יש בהכרח לומר שנתהווה מאין, כי אא"ל יש מיש עד בלי תכלית כו', לבד זאת שא"א להיות יש מיש בלי אין באמצע וכמ"ש במ"א, הנה שיהי' יש מיש עד בלי תכלית הוא בלתי אפשר כו' (שהרי כל ענין היש הוא ההגבלה, ואין אפ"ל בלתי תכלית לו שזה היפך מהותו כו', ובהכרח שיש לו קץ היינו התחלה כו', וכמ"ש הרמב"ם במו"נ בהקדמות דיש מיש בלי תכלית לו הוא שקר גמור כו'), ובהכרח שנתהווה מלא דבר דהיינו בחי' האין האלקי כו'...".

תשי"ט ע' 8-667 [ועד"ז תו"מ ר"ע קפב]: "...דכאשר אנו רואים מציאות יש מוכרח לומר שהוא מאין, שהרי יש מיש בלי קצה א"א, וא"כ בהכרח שישנו מקום אשר שם מסתיים היש, ובמקום ההוא הוא היפך היש והו"ע האין, וא"כ

מרוחק מן העצם ואינו בבחי' גבול ולזאת עיקרו בבחי' המשכה, אבל ההמשכה הוא שהעצם נמשך והוא בחי' ראשית ההמשכה שאינו בבחי' גילוי בכלים כו', ומה שיש בו התלהבות והתכללות שהו"ע ולא מטי, אינו מבחי' הכלים וא"ז מצ"ע כ"א מצד המקור היינו בחי' העצמות כו'. ולכן אינו שייך שם ענין הזמן, דענין הזמן שייך רק מצד האור שהוא בבחי' מציאות ובבחי' גבול, ומשו"ז העלי' שלו הוא בחי' עלי' ממש שיוצא ומתבטל מבחי' המציאות וההגבלה (והו"ע העלי' ממהות למהות כו'), ואח"כ בבחי' השוב הוא בבחי' המשכה ממש בבחי' גילוי והתיישבות כו', והן ב' בחי' ממש בחי' הסתלקות והתפשטות, ולכן שייך בזה בחי' התחלקות הזמן כו'. אבל בהרצון אינו שייך זה כנ"ל, דבבחי' האור הרי הרצוא והשוב הן הפכים זמ"ז, דבהרצוא הוא בבחי' עליה והסתלקות מבחי' מציאות ומהות דבר מה לבחי' העדר המציאות, ובהשוב הוא שבא מבחי' העדר המציאות לבחי' המציאות כו', אבל בהרצון בחי' המטי ולא מטי אינו בבחי' הפכים ומדרי' מתולקות זמ"ז, כי גם בבחי' המטי אינו בבחי' מציאות שה"ה בבחי' התכללות במקורו שאינו בבחי' מציאות אור עדיין כנ"ל, ואם כן הולא מטי מה שנכלל יותר אין זה בבחי' הפכי מהמטי, וכמו כן המטי מאחר שאינו נעשה בבחי' מציאות אינו בבחי' הפכי מהולא מטי כו' . . . ונמצא דבחי' מטי ולא מטי אינן בחי' מדרי' מחולקות והפכים זמ"ז, דבשניהם הוא נמצא ובשניהם הוא בבחי' העדר המציאות כו', ולכן אינו שייך כאן ענין התחלקות הזמן כו', ונק' יום שכולו ארוך היינו שהוא בחי' בל"ג . . . ואינו שייך בו בחי' התחלקות הזמן כו'.

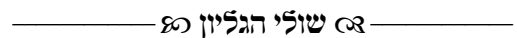
והנה בחי' הרצון הנ"ל הגם דאינו שייך בו בחי' הזמן, מ"מ ה"ה שרש ומקור בחי' הזמן. דהנה בחי' הרצון הוא ג"כ בחי' אור וזיו לבד אלא שהוא בחי' ראשית ההמשכה, אבל הוא בחי' זיו לא בחי' העצמות כו', ולכן שייך בו עכ"פ בחי' התפשטות והעדר התפשטות שהו"ע המשכה והתכללות כו', וגם כמשנת"ל שאינו בבחי' מהות לעצמו כ"א הוא בחי' הטיית העצמות כו' ה"ז ג"כ מה שהעצמו' כבי' רוצה ברצון כו', שקודם שעלה ברצונו אינו שייך בהעצמות לומר שרוצה כו', וא"כ מה שרוצה

"דמה שאמיתי' ענין הבריאה וההתהוות היא מן העצמות . . . זהו בדרך אין ערוך". ואולי מפרש בזה רבינו כאן במאמר דידן²⁵³, שההוספה "שהעצמות נק' בורא" בא להשמיענו, שמה שהעצמות נקרא בורא ואינו נקרא מאור (כדמשמע מ"ש בתער"ב הנ"ל "אבל התהוות האור מן העצמות", ולא "אבל מה שהעצמות נק' מאור...") זה שייך להענין דאין ערוך של היש והאור לגבי עצמות.

הערה 322

ראה אמרי בינה שער הק"ש פל"ח (מא, ג [נסד, סע"ד]): "...ובזה יובן ג"כ בענין שרש הזמן דאבי"ע כנ"ל, שהזמן נאצל בעולם האצילות ונברא בעולם הבריא' כו', דהיינו שבז"א דאצילות בא בחי' התהוות הזמן דבי"ע דעבר הוה ועתיד שנק' הוי"ה כו' להיותו בבחי' אדם דרצוא ושוב צמצום והתפשטות שזהו יו"ד ה"א כו' כידוע כו', אבל בבחי' א"א דאצי' בא האור מלמעלה למטה בבחי' מול"מ, שמוזה נמשך עיקר שרשו של הזמן דאבי"ע, דהנה אעפ"י שהזמן נברא ונאצל כנ"ל, מ"מ יש לו עכ"פ שרש ומקור במאציל עצמו ובבורא עצמו שמשם נמשך ונתהווה, והיינו בחי' מול"מ שבכתר שהוא א"א שממנו נתהווה בחי' רצוא ושוב כו' שמזה בא גלוי שרש הזמן באצילות ובבי"ע כו' וד"ל".

תרס"ו ע' מו-ז [סג-ד]: "...ועפ"ז יובן איך שבחי' הכתר הוא למע' מבחי' זמן, להיות דבבחי' הכתר שהוא בחי' הרצון אינו שייך ענין רצו"ש שהוא בחי' הסתלקות והמשכה בבחי' התפשטות והתיישבות בכלי כו', ועיקרו הוא בבחי' המשכה, דהיינו דענין העליה היינו ההעתקה ממהות למהות אינו שייך בו לפי שאינו



(253) ואף ש"מ"ש כאן במאמר דידן "דאס איז מכריח זאגן אז בכל עניניו איז דער ענין פון אין ערוך" הוא לכאורה (מיוסד על פרי"ת שבדקדוקי תורה הערה 314 ו) באופן אחר (קצת) מ"ש בתער"ב [תשי"א] הנ"ל בפנים: "התהוות האור מן העצמות אינו בדרך אין ערוך" – לכאורה עדיין אפשר ללמוד משם שקריאת השם בורא ושליטת השם מאור שייך להענין דאין ערוך לגבי העצמות.

כו', ומ"מ יש לו שייכות אל העולמות . . . דא"ק נק' מחה"ק ועז"נ צופה ומביט עד סוף כה"ד וכולם נסקרים בסקירה א', דכל מה שנתהווה בעולמות הכל עלה במח' זו רק שהן שם בבחי' בלתי מציאות ניכרת כלל . . . וא"כ בחי' א"ק ה"ז למע' מבחי' זמן ומקום . . . כל מה שנמצא בבחי' א"ק אינו גם בבחי' הגדרה מופשטת כו' וע"כ שם הכל בבחי' השוואה לגמרי כו' וגם לא יש שם קדימה ואיחור כלל כו', וע"כ ה"ז בחי' ממוצעת בין למע' מהזמן והזמן, שהרי בבחי' א"ק לא יש שם גם בחי' ס' זמנים, ומ"מ בבחי' א"ק שייך עכ"פ לו' שיהיו נסקרים בסקירה א' שהיא בחי' מח' א' כו', דע"ה דמח' א' ה"ז הוראה דהמח' היא ג"כ לא בבחי' מח' עדיין כו' . . . ומ"מ ה"ז בבחי' מח' וסקירה א' כו', הרי שבא"ק יש בו הענין דזמן ובלי זמן, שהרי א"א שאינו בבחי' זמן כלל שה"ה מ"מ בחי' סקירה א', וגם אינו בבחי' הזמן שהרי ההתכללות שבו הוא שהן שם בבחי' בלתי מציאות לגמרי ואינו שייך שם קדימה ואיחור כו' . . . קיצור . . . דבכתר הוא מטול"מ שאינו התחלקות, וי"ל דזהו באריך, ועתיק להיותו העתקת העצמות אינו שייך גם מטול"מ, ובכדי שיהי' בחי' הזמן נאצל בחי' א"ק שכולל הכל בפרטיות ובסקירה א', וזהו שנק' מח' והיא מח' אחת שאינו במציאות גם לא בהגדרה מופשטת . . . וא"כ הוא זמן ולא זמן וז"ע הממוצע...".

וראה גם תש"י ע' 9-278 [תרפ"ט ר"ע 268, ועד"ז תרע"ח ע' תלז-ח]: "...דממכ"ע הוא אור בכלי, וסוכ"ע הוא מה שלמעלה מן הכלים. ולכן יש הפרש בין רו"ש דממכ"ע להרו"ש דסוכ"ע, דבהאור דממכ"ע הרי גם בהרצוא האור הוא מ"מ בתוך הכלי, שה"ה מחי' את הכלי, והשוב הוא בבחי' התיישבות ממש, שמאיר בגילוי בבחי' פנימי' בתוך הכלי, רק שמיד הוא בבחי' רצוא והסתלקות, אבל מ"מ הכל הוא בתוך הכלי, משא"כ בבחי' סוכ"ע הרי הרצוא הוא בבחי' סילוק ובבחי' הבדלה לגמרי, והשוב הוא רק בדרך אחיזה בכלי לא בבחי' התיישבות, שהרי הוא למעלה מבחי' הכלים. ולכן הרו"ש דסוכ"ע נק' מטי ולא מטי, דהיינו נוגע ואינו נוגע, דגם השוב הוא רק בבחי' נוגע לבד, ואינו נוגע הוא שבהרצוא אינו גם בבחי' נגיעה בהכלי... ע"ש.

בכח הרצון הרי אין זה בחי' העצמות ממש כו', ולכן בבחי' ומדרי' זו הגם שאינו שייך בחי' הסתלקות והתפשטות בבחי' רצו"ש, מ"מ שייך בו בחי' מטי ולא מטי מתפשט ואינו מתפשט שהוא ג"כ ענין התפשטות והתכללות כו', ומשו"ז ה"ה מקור עכ"פ לבחי' רצו"ש שבהאור, דזה שהאור הוא בבחי' רצו"ש זהו שמתהווה ע"י המול"מ שבהמקור כו' (וי"ל דמהלא מטי נעשה בחי' הרצוא, ומהמטי נעשה השוב כו' ועמ"ש בד"ה וידבר כו' זאת חוקת התורה רס"ה) וא"כ ה"ה שרש ומקור לזמן עכ"פ, דהגם שהרצון הוא בחי' בלי גבול, מ"מ להיות שיש בו מטי ולא מטי ה"ה בחי' מקור לזמן עכ"פ כו'".

תער"ב ח"א ע' שמ-שמג – בהביאו תוכן תרס"ו הנ"ל: "...והיינו שגם בראשית המשכת הקו כמו שהוא למע' מבחי' התלבשות גם בפרצוף דא"ק ה"ה למע' מגדר זמן כו', ועמ"ש בדרוש יו"ט של ר"ה רס"ו באורך איך שבחי' הכתר הוא למע' מבחי' הזמן, משום דהרצו"ש דשם הוא בבחי' מטי ולא מטי שא"ז ענין הסתלקות והתפשטות שבבחי' התחלקות כו' יעו"ש, וכ"ש שהוא כן בבחי' עתיק דלעילא מגולגלתא דא"ק כו' (וי"ל דכללות ענין רצו"ש והיינו גם בחי' מטול"מ שייך רק בבחי' חיצוני' הכתר, שזהו בבחי' שייכות אל העולמות וההמשכה בזה הוא בבחי' המשכה אל העולמות (דהיינו בחי' הארה לבד כו', דרק בהארה שייך ענין רצו"ש או מטול"מ, דלהיותה רק הארה ה"ה בבחי' רצוא לגבי מקורה ואח"כ היא בבחי' שוב כו', ובמדרי' הכתר ה"ז בבחי' מטול"מ, אבל כ"ז הוא להיותו הארה לבד כו'), וזהו"ע דרצון שהוא בבחי' מרוצה עכ"פ ושייך בזה בחי' מטי שהוא בבחי' התפשטות ובחי' לא מטי כו'. אבל בבחי' עתיק שזהו בחי' עצמו' שההמשכה בזה א"ז המשכה אל העולמות . . . י"ל דבזה אינו שייך כלל ענין מטול"מ כו' . . . ועפ"ז י"ל דבראשית הקו אינו שייך גם בחי' מטול"מ וממילא א"ז גם בבחי' גדר מקור לבחי' הזמן כו'). ובכדי שיהי' התהוות האצי' שהוא בחי' ס' זמן מא"ס ב"ה שלמע' מגדר זמן ה"ז ע"י שנאצל תחלה בחי' א' ממוצעת בין שני הפכים אלו, והוא בחי' א"ק . . . שאינו בבחי' מציאות דבר כלל עדיין כו', וכמ"ש בע"ח דא"ק נק' א"ס בהשאלה

הערה 323

וראה עד"ז תרנ"ט ע' ע-עא [רמג]: "...הוי' אחד . . דבאמת אחד זה הוא בחי' יחיד, שעז"נ יש אחד ואין שני לו, שאינו אחד המנוי ולא התאחדות הפרטים כו', כי להיות שהפרטים הם הריבוי שבעצמות, והשם הוי' הוא התגלות בחי' היחוד שבעצמות, א"כ הוא בבחי' יחיד ממש...".

אג"ק אדנ"ע ח"ג ע' רב-ג (תחילת אדר תרס"א): "...אמנם אחד זה הוא כמ"ש יש אחד ואין שני לו שהוא בבחי' יחיד ממש כו', ונת' הענין במא' אני לדודי הנא' בשבת שלפני ר"ה תר"ס (וגם במא' א' בדאציע באליעווקא . . ואשר דברתי אתך אח"כ הרבה בענין זה) והעיקר לפי אופן הב' שנת' שם והוא שמציאות הנבראים שלמטה הוא בחי' העצמות ממש, ומבואר הענין היטיב בד"ה תקעו דהאי שתא, ושם בד"ה ולקחתם בענין אין עוד כו' . . כענין אחד דק"ש, להיות בחי' אחד למטה בארץ בבחי' אחד ואין שני לו, בחי' אין עוד, כנ"ל".

תרס"ו ר"ע תל [תקסה]: "...וכידוע דעל הוי' אחד נאמר יש אחד ואין שני לו כו', דבכ"מ הרי

אחד הוא אחד המנוי שיש כיוצא בו, אבל אחד זה אין שני לו שהוא בחי' יחיד ממש. ומה שנאמר אחד הוא להורות שגם מצד העולמות הוא בבחי' יחיד ממש כו' וכמ"ש במ"א".

תער"ב ח"ג ס"ע א'תכג: "...וזה"ע האריכות באחד בבחי' האחדות דעולמות עד שרשן ומקורן הראשון בחי' א"ס יחיד ומיוחד כו' . . וממילא הרי היחוד בעולמות הוא בבחי' יחיד ממש . . שעז"נ יש אחד ואין שני לו...". ועוד.

וראה פלח הרמון וארא ע' מו (הנחה מד"ה וארא תרכ"ג להצ"צ): "...ימים יוצרו ולא אחד בהם שהקרי הוא ולו בוי"ו . . וכשנשלמו מספר ימיו בשלימות ונעשו מכולם לבושים יפים לנה"א, עי"ז תתעלה הנה"א להכלל באחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו, שהוא בחי' מהותו ועצמותו שלמעלה מבחי' גילוי אור המלוכש בבחי' הקו"ח . . וזהו ולו אחד בהם לו בוי"ו, שע"י מספר הימים שיוצרו שמהם נעשים לבושים לנשמה, תתעלה הנה"א להתאחד באחד האמת הוא לבדו הוא ואין זולתו... ע"ש.

לע"נ

ר' יצחק מאיר
בן ר' משה ע"ה
וזוגתו מרת פריידע
בת ר' זאב ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.



לע"נ

ר' אהרן יוסף
בן ר' פייוול ע"ה
וזוגתו מרת רייזא מלכה
בת ר' הלל שו"ב ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.



לע"נ

ר' זאב וואלף בער
בן ר' יצחק מאיר ע"ה
וזוגתו מרת חוה רבקה
בת ר' אהרן יוסף ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.